

T.C
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

HÜSN-İ HAT LEVHALARINDA EDEBÎ HİKEMÎ MUHTEVÂ
(TÜRKÇE LEVHALAR)

HALİME ARLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MURAT AK

KONYA 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1
HÜSN-İ HAT SANATI VE DÎVÂN ŞİİRİ	1
1. HÜSN-İ HAT SANATININ OLUŞUMU	1
1.1. HAT SANATI HAKKINDA GENEL BİLGİ	1
1.1.1. Hat Sanatı'nın Tanımı.....	1
1.1.2. Hat Sanatı'nın Tarihçesi	1
1.1.3. Osmanlı Dönemi Hüsn-i Hat Sanatı	3
1.1.4. Hat Sanatında En Çok Kullanılan Yazı Çeşitleri.....	4
1.1.5. Osmanlı Dönemi Önemli Hattatları	5
2. DÎVÂN ŞİİRİNİN OLUŞUMU	6
2.1. DÎVÂN ŞİİRİ HAKKINDA GENEL BİLGİ	6
2.1.1. Dîvân Şiiri'nin Tanımı.....	6
2.1.2. Dîvân Şiiri'nin Tarihçesi	6
2.1.3. Dîvân Şiiri'nin Genel Özellikleri.....	7
3. HÜSN-İ HAT SANATI VE DÎVÂN ŞİİRİNİN MÜŞTEREKLERİ.....	9
BİRİNCİ BÖLÜM	10
1. 13. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler	10
1.1. Gelsün varlık nâmına ne varsa gelsün	10
2. 14. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler	11
2.1. İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkar ise	11
2.2. Şol seni seven kişi uğruna koyar başı	12
2.3. Gel gör beni 'aşk neyledi	13
2.4. Cânım kurban olsun senin yoluna.....	14
3. 15. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler	15
3.1. Yine mestâne gelün 'azm-i harâbât idelüm	15
3.2. Tevbe yâ Rabbî hatâ râhına gittiklerime.....	17
4. 16. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler	19
4.1. İftirâkınla efendim bende tâkat kalmadı	19
4.2. Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi.....	21
4.3. Ol şehsüvâr-ı mülk-i saâdet ki rahşına.....	23
4.4. Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-ı firâkız	25
4.5. Mülk-i dünyâ kimseye kalmaz sonu berbâd olur.....	27
4.6. Tîz olma teemmül kıl	28
4.7. Çün lutf-ı Hak vücûd-ı mezâhirde müstetir	30
4.8. 'Aşk imiş her ne var âlemde	31
4.9. Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge.....	33
4.10. Meşk-i hat-ı hüsn-i yâr iderdi	34
4.11. Cân ü dil kaydını çekmekden özüm kurtardum	35
4.12. Çık bâğa temâşâ idegör âb-ı revânı.....	36
4.13. Kime kim Ka'be nasîb olsa Hüdâ rahmet ider.....	37
4.14. Ey gubâr-ı kademin arş-ı berîn başına tâc	38
5. 17. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler	40

5.1. Hüseyin-i Kerbelâ'nın vâkı'ât-ı mâtem-engîzi	40
5.2. Kadem kadem gece teşrîfî Nâ'îlî o mehin	42
5.3. İtdük o kadar ref'-i ta'ayyün ki Neşâtî.....	43
5.4. Hased-i kalb-i 'adû lutf ile zâ'il olmaz	44
5.5. Gül alırlar gül satarlar	45
6.18. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler	46
6.1. Âh mine'l-aşkî ve hâlâtihî.....	46
6.2. Gubâr-ı pâyine almam cihânı yâ Resûlallah	47
6.3. Bir şu'lesi var ki şem'-i cânın.....	49
6.4. Bir nîm neş'e say bu cihânın bahârını	51
6.5. Rakkâs bu hâlet senin oynunda mıdır	52
6.6. Muvâfıktır yine elbet mizâca şîve-i hikmet	53
6.7. Sezâ-yı kat' olur haddin tecâvüz eyleyen her mû	54
6.8. Külâhın sat yine sen yoğuncul olma nâ-merde	56
6.9. Efendimsin cihânda i'tibârım varsa sendendir.....	57
6.10. Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen	58
6.11. Alem kaldırsa bir yerde kaçan sultân-ı bismillâh	60
6.12. Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş	62
6.13. Yâr için ağyâre ülfet itdiğim 'aybeyleme	63
7. 19. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler	64
7.1. Şer' u kanûna o kim hükmünü tevfiç eyler	64
7.2. Açılır bâb-ı Alî'den Hakk'a vuslat perdesi	66
7.3. 'Andelîbi gül-i sâd-berg ile tekfîn itdiler	67
8. 20. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler	68
8.1. Gülşende okur güller bülbül bunu her bâr	68
8.2. Cihânda görmedi râhat ne şâh u ne gedâ asla	70
İKİNCİ BÖLÜM.....	71
HÜSN-İ HAT LEVHALARINA DÎVÂN DIŞI KAYNAKLARDAN ALINAN MANZUMELER.....	71
1. Farsça-Türkçe Bir Manzume	71
1.1. Reftem be câyi sivriler	71
2. Na't-ı Şerîflerin Yer Aldığı Levhalar	72
2.1. Ey mahrem-i bî-müşterek-i kurb-i Hüdâ	72
2.2. Amân lafzı senin ism-i şerîfinle müsâvîdir	74
2.3. Gül ü lâle 'izâr-ı tâb-dârından kinâyetdir	75
2.4. Gül gülistân-ı risâletdir Muhammed Mustafâ.....	77
3. Hilye-i Şerîflerin Yer Aldığı Levhalar	79
3.1. Besmeyleyle edelim feth-i kelâm	79
3.2. Bilmeyen şevket-i bismillâhı	81
4. Kelime-i Tevhîdin Vurgulandığı Levhalar	83
4.1. Zikr u fikrim benim budur her gâh	83
5. Mushaf-ı Şerîf İmzası Olarak Bir Manzume	84
5.1. Mustafa İzzet'e tahrîre olunca tevfiç	84
6. Münacat Şiirlerinin Bulunduğu Levhalar	85
6.1. Rûz u şeb gönlümün evrâdı olup Tanrı adı	85
6.2. Arz-ı hâl etmez dil-i gam-dîdemiz dil-dâre de.....	86
6.3. Nâgehân ol şâra vardım ol şârı yapılız gördüm.....	87

6.4. Yâ Rab! Ne eksilirdi deryâ-yı izzetinden	89
6.5. Yâ Rab! Nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyâc	90
6.6. Kerem kıl kesme sultanım keremin bî-nevâlardan	91
6.7. Hak şerleri hayr eyler.....	92
7. Allah Teâlâyla İlgili Yazılmış Manzumeler	93
7.1. Be cân u dil be-keşem bâr-i tu çerâ ne-keşem	93
7.2. Bir kez Allâh dese aşk ile lîsân.....	94
7.3. Alan sensin veren sensin kılan sen	95
8. Mü'minin Mi'râcına Yol Gösteren Manzumeler	96
8.1. Âkil isen kıl namazı çün saâdet tâcıdır	96
9. Mûsikî ve Şiir'in Buluştuğu Manzumeler	98
9.1. Per açdı âsümâne lâhn-ı tekbîr rûh-i pâkinden	98
9.2. Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden	99
10. Ezân-ı Muhammedî'nin Yer Aldığı Manzumeler	100
10.1. Emr-i bülendsin ey ezân-ı Muhammedî.....	100
10.2. Bu ezânlar ki şehâdetleri dînin temeli.....	102
11. Sermâye ve Rızıkla İlgili Bir Manzume	103
11.1. Ârâyîş-i elfâzı zarâfet sanma	103
12. Cihâna Gelmek ve Kaderle İlgili Manzume	104
12.1. Yazılmış alnına her neyse fi'lin reddi nâ-kabil.....	104
13. Güzel Şeylerin Kıymetinin Bilinmesine Dair Manzumeler	105
13.1. Ma'rifet iltifâta ta'bîdir	105
13.2. Bir yerde ki yok nağmeni takdîr edecek gûş.....	106
14. Mertlik ve Kahramanlığa Dair Bir Manzume	107
14.1. Râyete meylederiz kamet-i dilcû yerine	107
15. Tevâzunun Önemine Dair Bir Manzume	110
15.1. O rütbe mürtefi' bünyâddır kasr-ı tevâzu' kim.....	110
16. Aşk'a Dair Manzumeler	111
16.1. Olsamdı ben semâ olsandı sen hevâ	111
16.2. Hastayım yalnızım seni yanımda	113
16.3. Kendisin inkâr eder hep aşkı inkâr eyleyen	114
17. Mevlîd-i Şerîf'ten Manzumeler	115
17.1. Bir aceb nûr kim güneş pervânesi.....	115
17.2. Ümmetin olduğumuz devlet yeter.....	116
18. Gayret ve İhsân-ı Hüdâ'ya Dair Bir Manzume	117
18.1. Yüksel ki hünerinle kâni' olma.....	117
19. Eczane Levhasında Bulunan Bir Manzume	118
19.1. Turfe dükkân-ı hikemdir bu kühen tâk-ı felek.....	118
20. Dost Seçiminin Önemine Dair Bir Manzume	119
20.1. Ahbâbını ister iyi ister kötü seç	119
21. Sadece Kendi Aklına Güvenen Kimseye Dair Bir Manzume	120
21.1. Münhasır vâsita-i ru'yet iken.....	120
22. İstanbul'un Fethini Anlatan Bir Manzume.....	121
22.1. İstanbul'un fethini gören Üsküdar	121
23. Hüner Kazanmak ve Onu Doğru Yerde Kullanmaya Dair Bir Manzume..	123
23.1. Bedbaht ona dirler ki elinde cühelânın	123
24. Tevekkülün Önemine Dair Bir Manzume	124

24.1. Tevekkül bâdbanın kıl güşâde fülk-i ihlâsa	124
25. Ayıpları Örtmenin Önemine Dair Bir Manzume.....	126
25.1. Fâriğ ol aybın gözetme kimsenin.....	126
26. Sanatın Kıymetine Dair Bir Manzume	127
26.1. Elde altun bileziktir sanat.....	127
27. Kur'ân-ı Kerîm'den İktibasla Yazılan Bir Manzumeye Dair	129
27.1. Sırr-ı aşkı duydu yemlîha olub lâl ü hamûş	129
28. Peygamber Efendimiz'in Mûcizesine Dair Bir Manzume	131
28.1. Nâm-ı Ahmed nüsha-i îcâde bismillâh'dır.....	131
29. Hürriyet'in Önemine Dair Bir Manzume	133
29.1. Kimsenin lütfuna olma tâlib	133
30. Eser Bırakmanın Önemine Dair Bir Manzume	134
30.1. Er odur ki dünyada koya bir eser	134
31. Yükseklik Veren Allah Korkusuna Dair Bir Manzume	135
31.1. Ne irfândır veren ahlâka yükseklik ne vicdândır	135
32. Kerbelâ'ya Dair Bir Manzume	136
32.1. Hüseyini seyr eder ağlar Peygamber.....	136
33. Gül ve Bülbül Metaforuna Dair Manzumeler	137
33.1. Bülbül ayrılır mı nazlı gülünden.....	137
33.2. Cânan bağının güllerine bülbül olaydım.....	139
34. Tarih Düşürmeler ve Tebrikler	140
34.1. Necmeddin Okyay'ın yeni ev tebriği vesilesiyle düşürdüğü tarih.....	140
34.2. Necmeddin Okyay'ın İstanbul'un işgal altından kurtuluşu vesilesiyle yazdığı levhası	141
34.3. Necmeddin Okyay'ın evlilik tebriği vesilesiyle düşürdüğü tarih	142
34.4. Necmeddin Okyay'ın hac tebriği vesilesiyle düşürdüğü tarih.....	143
34.5. Kemal Batanay'ın evlilik vesilesiyle düşürdüğü bir tarih	144
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	146
HÜSN-İ HAT LEVHALARINDA YER ALAN HİKEMÎ MUHTEVÂ	146
1. Edeb yâ Hû!	146
2. Bu da geçer yâ Hû	148
3. Allah Bes Bâkî Heves.....	149
4. Yâ Settâre'l-uyûb!	151
4. Yâ Mâlike'l-mülk	152
5. Hiç !	153
7. Bir kadem bas da irfâna gel yâ Hû	155
8. Âh teslimiyet!	156
9. Men dakika dukka	157
10. Mâşallahû kâne	158
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	159
ŞAİRİ TESPİT EDİLEMİYEN MANZUMELERİN BULUNDUĞU LEVHALAR.....	159
1. Şiirler pençe-i kahrımda olurken lertzân	159
2. Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız.....	161
3. Eyâ Habîb-i Hüdâ sen görür müsün lâyük	162
4. Ol Resûl-i müctebâ hem rahmeten li'l-âlemîn	164
5. Etme mir'âtı şikeste seni yüz sûrete kor.....	166

6. Yâ Rab! Beni muhtâcına muhtâc etme	167
7. Söylesem âlem güler ketm eylesem gönlüm yanar	169
8. Ali her haydâr değil seyfe dimem zülfikâr	170
9. Ey gönül bir cân için her cânâ minnet eyleme.....	172
10. Azm-i gülzâr idelim ki nevbahâr eyyâmıdır.....	173
11. Buldu feyz-i sohbetiyle kalb-i Hâşim incilâ.....	175
12. Eyle tevfikini bu bendene yâ Rab refik	176
13. Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyecek hâke nebât	177
14. Ne kahr-ı dest-i a'dâdan ne lutfu aşınâdan bil.....	179
15. Gönül bir şîşedir cânâ kırıldıkda kened tutmaz!.....	180
16. Güzelim göz süzerek geldi de gül istedi bir gün	181
17. Şükr-i ni'met ni'meti müzdâd eder.....	182
18. Azîm it cismimi yâ Rab cehennem dobdolu olsun	183
19. Per açmış göklere murg-ı hümâdır	184
20. İlâhî cilveler vardır ilâhî iltifâtında.....	185
21. Yâ İlâhî! Fahr-i âlem Mustafâ'nın aşkına	187
22. Sûfi hele gel meclîsime dinle bu sazi	189
23. Gedâ şâh-ı cihândır hânesinde	190
24. Cihân bir destgâhdır cümle âlem öz işin işler	192
25. İstikâmette kalem yanmada şem' olsa kişi	193
26. Debistân-ı edebde iktisâb-ı ilm ü irfân et	194
27. Balsa da bir kişi rif'at ile burc-ı hameli.....	195
28. Elbette olur her ne ise emr-i mukadder	196
29. Bu bir özge hânedir ki her usûlü bâ-safâ	197
30. Sanman ki eder âleme her bâr telgraf	198
31. Görüp şevkim surûr âlûde zevk-i cihân sanma.....	199
32. Bist heşt tarhiyla geldi letâfet	200
33. Etme recâ' tâli'e çünkü sana nâz eder	201
34. Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl	202
35. Müşkil işimiş aşkı nihân eylemek olmaz.....	204
36. Divâneyim aşkınla ne mahzûn ne şenim	205
37. Ey levh-i zamîrin rakam-ı lutfila merkûm.....	206
38. Dost odur ki sana doğrusun(u) diyen.....	207
39. Âkil olmak isteyen bu âleme	208
40. Muttasıl hattıyla beyti muntazam kılmak hüner	209
41. Ümmî tabîatân kapılır sâde-rûlara	210
42. Herkesin gönlünde vardır bir kemâl endîşesi	211
43. Muhammed'den diğer yok dâhil olmuş kâbe kavseyn'e	212
44. Rub'-ı meskûnda olan dûde-i şem'-i isyân.....	214
45. Alâka eylemek vech-i hüdâdan gayra zâiddir	215
46. Bâb-ı rızkı kimseden seddeylemez ol pür-kerem	216
47. Gider kıyl ü kâli gideremezsin	218
48. Hâşâ zulmetmez kuluna Hüdâsı	220
SONUÇ	221
KAYNAKÇA.....	224

ÖZET

Bu tezin amacı hüsn-i hat levhalarındaki edebî ve hikemî muhtevâyı inceleyerek hat sanatı ile edebiyatın ortak yönlerinin, sıkı münasebetlerinin olduğunu ortaya koymaktır. İslâmiyet'ten önce belli bir seviyede olan şiir ile henüz bir sanat değeri taşımayan ve sadece iletişim aracı olarak kullanılan yazı, İslâmiyet'in doğuşuyla birlikte farklı bir hüviyete bürünmeye başlamıştır. Türklerin İslâmiyet'i kabulü, sonrasında da İslâm medeniyetinin hâmisi ve hâkimi olmaları dolayısıyla hem şiir hem de hüsn-i hat sanatı farklı bir merhaleye geçmiş ve her iki alanda da birçok güzîde eser verilmiştir.

Hat sanatı, İbn-i Mukle (ö. 328/940) ve İbn-i Bevvâb (ö. 413/1022) gibi hattatlar elinde belli bir aşama kaydetmiş ve ana ölçüleri itibariyle sistemleştirilmiştir. 13. yüzyıldan itibaren ise aklâm-ı sitte olarak ünlenen altı yazı çeşidi geliştirilmiş ve hat sanatında önemli bir çığır açılmıştır.

Edebiyat alanında da 13. yüzyılın sonlarına doğru Araplar gibi sözlü edebiyat geleneği güçlü olan Türkler tarafından, Arapça ve Farsçanın da ciddi etkisiyle, sonradan adına genelde “Dîvân Edebiyatı”, özelde ise “Dîvân Şiiri” denilen edebiyat akımının temelleri atılmıştır.

Osmanlı zamanına gelindiğinde ise birçok alanda olduğu gibi hat sanatı ve dîvân şiiri de zirveye ulaşmıştır. Devlet yetkililerinin çalışmaları ve sanatçıları desteklemeleriyle birçok yenilik ortaya koyulur. Böylece her iki sanat alanında da güzide çalışmalar ve eserler verilmiştir. Ayrıca çok değerli sanatçılar da yetişmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hat, Sanat, Dîvân Şiiri, Edebiyat, Yazı, Levha.

ABSTRACT

The aim of our thesis is to reveal that there are common aspects and close relations between calligraphy and literature by examining the literary and intellectual content of calligraphy plates. Poetry, which was at a certain level before Islam, and writing, which does not yet have an artistic value and is used only as a communication tool, begin to take on a different identity with the birth of Islam. Both poetry and calligraphy go to a different stage due to the acceptance of Islam by the Turks and later becoming the protector and ruler of the Islamic civilization. And there are many outstanding works in both fields.

The art of calligraphy has made a progress in the hands of calligraphers such as İbn-i Mukle and İbn-i Bewâb and has been systematized in terms of its main dimensions. Since the 13th century, six types of writing, known as aklâm-ı sitte, have been developed and an important breakthrough has been made in the art of calligraphy.

In the field of literature, towards the end of the 13th century, the foundations of the literary movement called dîvân literature in general and dîvân poetry in particular were laid by the Turks, who, like the Arabs, had a strong oral literature tradition, with the serious influence of Arabic and Persian.

When it comes to the Ottoman period, calligraphy and dîvân poetry reach their peak as in many other fields. Many innovations are introduced with the work of state officials and their support for artists. Thus, distinguished works and work of arts are given in both fields of art. In addition very valuable artists have emerged.

Keywords: Calligraphy, Art, Dîvân Poetry, Literature, Writing, Plate.

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
- a.g.m.** : Adı geçen makale
- a.g.md.** : Adı geçen madde
- ASKİ** : Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi
- A.Ş.** : Anonim Şirket
- bk.** : Bakanız
- bs.** : Baskı
- böl.** : Bölüm
- C.** : Cilt
- CBU** : Celâl Bayar Üniversitesi
- çev.** : Çeviren
- DİB** : Diyanet İşleri Başkanlığı
- DİA** : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
- Ed.** : Editör
- EKEV.** : Erzincan Kültür Eğitim Vakfı
- FSM** : Fatih Sultan Mehmet
- G.Y.** : Güzel Yazılar
- Haz.** : Hazırlayan
- Hız.** : Hazreti
- Ktp.** : Kütüphane
- KTB** : Kültür ve Turizm Bakanlığı
- NEÜ.** : Necmettin Erbakan Üniversitesi
- Nu** : Numara

S. : Sayı

s. : Sayfa

s.a.v. :Sallallahu Aleyhi ve Sellem

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TSMK : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

vb. : ve benzeri

vs. : ve saire

Yay. : Yayınları

Y. : Yıl

yy. : Yüzyıl

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın amacı, hüsn-i hat levhalarındaki edebî ve hikemî muhtevâdan bir kısmını inceleyerek hat sanatı ve dîvân şiirinin müşterek yönlerine değinerek iki sanatın birbiri üzerindeki etkilerini daha iyi bir şekilde ortaya koymaktır.

İslâm dîni, bir kitap medeniyetidir ve bu medeniyetin temel kaynağı da Kur'ân-ı Kerîm'dir. Edebiyatımız ve İslâm sanatları da bu kutsal kitap üzerine teşekkül ve tekâmül etmiştir. Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz'e (sav) ilk vahyinde "Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir ki kalemle yazmayı öğretti O'dur" (Alak, 96/3-4) buyurmuştur. İslâm Peygamberi'ne gelen ilk İlâhî hitabda yeri olan "Kalem" in, bu dînin mensupları nezdinde kazandığı şeref ve gördüğü hürmet de nâmütenâhîdir.

Kur'ân-ı Kerîm'i ilk nüzûlünden itibaren güzel yazma çabasına girilmiştir. Bu çabalar nihayetinde, edebiyatın ve hat, tezhip, cilt, ebru gibi gelenekli sanatların doğmasına vesile olmuştur. Edebiyatımızda Kur'ân-ı Kerîm'i, Allah Teâlâ'yı, Peygamber Efendimiz'i (sav) vs. öven şiirler yazılmaya çalışılmış ve bu şiirler hüsn-i hat sanatına da yansımıştır.

Türklerin İslâmiyeti kabul edişleri, siyasî ve askerî yönden İslâm coğrafyasının hâmisi ve hâkimi olmalarından itibaren kültür, sanat, edebiyat vs. hemen her alanda farklı gelişmeler ve yenilikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yazı ve şiir de, Türkler eliyle üstün bir merhale kazanmış ve Osmanlı döneminde de zirveye ulaşılmıştır.

Biz de bu çalışmamızda, zirveye ulaşılan bu iki kıymetli sanat olan şiir ve hattın ortak yönleri üzerinde çalışmaya karar verdik. Bunun için öncelikle edebiyatta ve hüsn-i hat sanatında önemli olan hoca talebe ilişkisini göz önüne alarak 32 hattatı, levhalarını incelemek ve çalışmamızın da sınırlarını belirlemek amacıyla seçtik. Bu hattaların levha olarak yazdığı manzumelerle hikemî ibareleri araştırdık. Daha sonra tezin kapsamı dahilinde, içerisinde manzum olup bir de hikemiyâta giren manzumelerin bulunduğu levhaları bulduk. Hat levhalarındaki Türkçe edebî ve hikemî muhtevâdan bir kısmını seçip, levhada yazan şiir ya da beyitin günümüz

diliyle ne ifade ettiğini, tespit edilebildiği kadarıyla şairini, hangi yazı çeşidi ile yazıldığını, yazı çeşidi ile muhtevâ arasındaki ilişkiyi ve levhada bulunan metnin İslâm medeniyet ve düşüncesindeki yerini elimizden geldiğince ifade etmeye gayret ettik.

Akademik sürecimin ilk adımı olan bu mütevazı çalışmayı, böyle güzîde bir konuyu, çok değerli iki sanat üzerinden çalışmak benim için bir onurdu. Edebî ve hikemî muhtevâmızı, bu muhtevânın levhalara yansıyan yönlerini, daha iyi anlama gayret ve çabasına girdik. Bununla birlikte böyle bir çalışma, pek çok ilim ve sanat adamının yön göstermesi ve desteğiyle vücûd bulmuştur. Bu meyanda, çalışmamın başından sonuna kadar her türlü desteği veren, ufuk açıcı tavsiyeleriyle rehber olan danışman hocam Doç. Dr. Murat Ak'a, hat levhaları ve hat alanı çalışmaları konusunda bana yardımcı olan Hattat Hasan Çelebi, Seyit Ahmet Depeler, Abdurrahman Depeler'e, çalışmamla ilgili bir makale ihtiyacında bana hemen yardımcı olan Prof. Dr. M. Hüsrev Subaşı'na teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, kendisi de bir eğitimci olan ve hayatın her alanında olduğu gibi bu çalışmamda da benden desteklerini esirgemeyen, bir dönem hocam da olan babam Sıtkı Arlı'ya ve hiç desteğini esirgemeyen sevgili annem başta olmak üzere sevgili aileme de teşekkürü bir borç bilirim.

İlk olan bu çalışmamda, eksikliklerin ve hatâların olması muhtemeldir. Bu itibarla, muhtemel hatalarımdan dolayı herkesten peşinen af istirhâm ederim.

HALİME ARLI

KONYA 2021

GİRİŞ

HÜSN-İ HAT SANATI VE DÎVÂN ŞİİRİ

1. HÜSN-İ HAT SANATININ OLUŞUMU

1.1. HAT SANATI HAKKINDA GENEL BİLGİ

1.1.1. Hat Sanatı'nın Tanımı

Sanat, Arapça'da “yapma, etme”, “işinde mahir olmak” anlamlarına gelen san (sun'), sana' fiillerinden türemiştir. Sözlükte “mümârese ile yapılan iş, ustalık, bir maddeye zihinde tasavvur edilen şekil ve sûreti vermek, bir şeyi güzel ve hünerle yapmak” mânâlarına gelmektedir.¹

“Yazmak, çizmek, kazmak, alâmet koymak” anlamlarındaki Arapça “hatt” mastarından türeyen ve “yazı, çizgi, çığır, ince ve doğru yol” gibi anlamlara gelen hat kelimesi (çoğulu hutût ve ahtât) ise bir sanat terimi olarak “Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalıp güzel bir şekilde yazma sanatı” anlamında kullanılmıştır. Kaynaklarda ise genellikle “cismânî aletlerle meydâna getirilen rûhânî bir hendese” olarak tarif edilmektedir.²

1.1.2. Hat Sanatı'nın Tarihçesi

İslâmiyet'in doğuşuyla birlikte yazının güzelleştirilmesi gayreti hızlanmıştır. Arap olmayan kavimlerin İslâmiyet'i kabûlüyle birlikte de Arap yazısı zamanla “İslâm hattı” adını almıştır. Çünkü İslâm medeniyeti, hattı ve kitâbeti zarûrî kılan, kullanma alanlarını arttıran âmilleri de beraberinde getirmiş olan bir medeniyettir. İslâmî devirde kitap haline getirilen ilk kitap da kutsal kitabımız olan Kur'ân-ı Kerîm olmuştur.³ Hat sanatına Müslümanlarca bu kadar kıymet verilmesi, İslâm'ın kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'i yazılı hale getirmekte ona yakışan bedî güzelliği arayıp

¹ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, s. 15; Turan Koç, “Sanat”, *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 90.

² M. Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 427.

³ Nihad M. Çetin, “İslâm Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi”, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, İstanbul 1992, s. 16.

bulmak gayretinden doğmuştur. Daha sonraları ise, hat sanatı -yazılanlar dîni konuda olsun veya olmasın- estetik gâyesinden uzaklaşmadan devam ettirilmiştir.⁴

Kur'ân-ı Kerîm'i İslâm Medeniyeti'ne tercüman olması gereken olgunluk ve güzellikte yazabilmek için hat ve kitâbet çalışmaları bu devirde birlikte yürütülmüştür.⁵ Böylece İslâm yazısı, Efendimiz'den (sav) gördüğü teşvik sayesinde büyük bir gelişme göstermiş, Asr-ı Saâdet'ten hemen sonra, değişik kültür, farklı coğrafi bölge ve Müslüman milletlerin zevklerine göre İslâm yazısının kırka yakın çeşidi kullanılmıştır.⁶

Kadîm müelliflerin belirttiklerine göre ibârelerin yazılmasında kullanılan ilk yazı çeşitleri Mekkî ve Medenî yazılar olmuştur.⁷ Hicretten sonra Medine'de yazıyı ilk yazan kişiler ise Ubey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Erkam ez-Zühri ve Hz. Ali (ra) olmuştur. Bu sahabiler arasında Hz. Ali (ra), harf, kelime ve cümlelerin tertib ve terkibinde gösterdiği hünnerleri ve mürekkebâta dair önemli kâideler ortaya koyması sebebiyle, hattatların manevî rehberi kabul edilmiş, bu sebeple hattatlar silsilesi de teberrüken O'ndan başlatılmıştır.⁸

Önce kitâbî bir sanat olarak ele alınan hat sanatında, celî hattının gelişmesiyle birlikte 18. yüzyıl sonlarından itibaren hat levhalarının şâheser örnekleri yazılmış⁹, göz zevkine hitap eden bu levhalar, evleri, konakları, sarayları ve dükkânları süslemiştir. Muhtevâ yönüyle âyet ve hadis kültürünü yaymak ve besmele-i şerîfle yaşadığımız bütün mekânları süslemek gayesine matuf olan bu levhalara, zamanla halk tefekkürünü yansıtan sözler ve şiirler de dâhil edilmiş, edebiyat mahsulleri olan dîvân yaprakları levhalara yazılmıştır.¹⁰

⁴ M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 22.

⁵ Fevzi Günüş, "Hat San'atının Asr-ı Saâdet'teki Durumu ve Gelişmesi Hakkında Bazı Düşünceler", *İSTAM Dergisi*, S. 4, 2004, s. 146.

⁶ Habib İsfahanî, *Hat ve Hattatân*, İstanbul 1888, s. 20.

⁷ Serin, a.g.e., s. 67.

⁸ Serin, a.g.e., s. 49; Şevket Rado, "Hattat Silsilenâmeleri", *Türk Hattatları*, İstanbul trz., s. 1-11.

⁹ Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Ankara 1987, s. 3.

¹⁰ Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, DİB Yayınları, Ankara 1993, s. 79.

1.1.3. Osmanlı Dönemi Hüsn-i Hat Sanatı

Abbasiler döneminin vezirlerinden ve meşhur hattatlarından “Kıbletü’l-Küttâb” olarak anılan Yakut el-Musta’sımî’nin (ö. 698/1298) üslûbu, İslâm âleminin tamamında kısa zamanda benimsenmiştir. Osmanlı Devleti, kurulduğu yıllarda ise, hat sanatının bu önemli hizmetkârı yeni vefat etmiş ve onun yolunu takip eden hattatlar yetişmeye başlamıştır. Yazı türü olarak ise başlangıçta Arap sanatkârların elinde doğan, sonra da Türk ve Acem hattatların gayretleriyle gelişen, hat sanatında aklâm-ı sitte grubu olarak anılan (muhakkak, reyhânî, tevkî’, rık’a, sülüs, nesih) yazı türleri kullanılmıştır. Özellikle Kur’ân-ı Kerîm ve dînî-ilmî eserlerde bu yazı türleri yer alırken, mimarî eserlerde daha çok kûfî, ma’kılî, celî sülüs ve celî muhakkak tercih edilmiştir.¹¹

Yüzyıllar boyunca İslâm milletlerinin müşterek olarak geliştirip kullandıkları hat sanatı, “Türk Hat Sanatı” adıyla anılacak ilk temellerini Fatih Sultan Mehmed (ö. 1481) devrinde atmıştır. Bu temelin en önemli adımı da İstanbul’un fethiyle başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan XV. yüzyılın ortalarına, yani İstanbul’un fethine kadar Türk hattatları Yakut üslubunu takip etmişlerdir.¹²

II. Bâyezid ise, şehzâdeliğinde yazı hocası olan hattat Şeyh Hamdullah’ı (ö. 926/1520) talebeleriyle Amasya’dan İstanbul’a davet etmiş, kendisine sarayın harem dairesinde oda ayırmış, timar vermiş, Mushaf ve kıt’alar yazdırmak suretiyle hat sanatında Osmanlı üslubunun doğmasına vesile olmuştur. Şeyh Hamdullah Efendi’nin açtığı çığır bütün İslâm âleminde kısa zamanda benimsenmiş, hattatların üstâdı kabul edilmiş, Kıbletü’l küttâb nâmıyla yâdedilmiştir.¹³ Böylece İslâm yazısı en hızlı gelişmeyi Osmanlı hat mektebinde yaşamıştır. Usta-çırak ilişkisine bağlı öğretim modeline ve sıkı bir disipline sahip olan hat sanatı, beş yüzyılı aşkın sürede Türk hattatları elinde şekillenmiş ve kendini yenileyebilmiştir.¹⁴

¹¹ Abdülhamit Tüfekçioğlu, “Osmanlı Sanatının Oluşumunda Yazı”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. 61.

¹² Serin, a.g.e., ss. 96-99.

¹³ Serin, a.g.e., ss. 96-99; Süleyman Berk, *Hat San’atı Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*, İSMEK Yayınları, İstanbul 2006, ss. 18-19.

¹⁴ Tüfekçioğlu, a.g.e., s. 71.

Osmanlı Devleti'nde tahta geçen ve hat, mûsikî, şiir gibi sanatlarda yetenek sahibi olan birçok padişah vardır. Yetiştikleri saray ortamında en iyi hocalardan eğitim alan padişahlar sadece idarî ve askerî konularda değil, güzel sanatlarda da kabiliyetlerini geliştirme imkânına sahip olmuş, çok değerli eserler vücuda getirmişlerdir. Dönemlerinin sanat hareketlerini destekleyerek sanatçıları himâye etmişlerdir. Yani Osmanlı sultanları, devlet işlerinin yanı sıra hat sanatına da ilgi duymuş, hattatları koruyup takdîr etmişlerdir. O yüzden hat sanatı Osmanlı Devleti'nde zirveye ulaşmıştır.¹⁵

1.1.4. Hat Sanatında En Çok Kullanılan Yazı Çeşitleri

İslâm yazısı, başından itibaren kullanım alanına göre çeşitlenmeye başlamıştır. Çünkü yazı, Müslüman toplumlarda, ilk baştan itibaren bir sanat konusu olarak ele alınmış ve işlenmiştir.¹⁶

Aklâm-ı sittenin altı nev'inden biri olan tevkî', İran sahasında XIV. asırdan itibaren bir hayli biçim değiştirdikten sonra, asılmış gibi görüntüsü dolayısıyla ta'lik olarak adlandırılmıştır. Osmanlılar, Fatih devrinde ta'lik hattını 1473'deki Otlukbeli zaferinden sonra Akkoyunlular'dan alıp İstanbul'a getirerek hayli değişikliklerle önce dîvânî, sonra celî divânî yazılarını bu yazı nev'inden bulup çıkarmışlardır. Her iki nev'i de Dîvân-ı Hümâyûn'un resmî yazısı olarak XX. yüzyıla kadar kullanmışlardır.¹⁷

Celî yazının belli estetik kurallar kazanarak gelişmesiyle birlikte, mîmârî eserler dışında ev ya da iş yerlerine asılması amacıyla revaç bulan levhacılık, hat sanatında son iki asırda bilhassa Osmanlılarda geniş yer tutan bir saha haline almıştır.¹⁸ "Levha" tabiri boyutu büyük yazılar için kullanılmakta olup, âyet, hadis, hikmetli bir söz, şiir vb. ibâreler, usta hattatlara yazdırıldıktan sonra, etrafı tezhîb ettirilmekte veya ebrû kâğıdı ile süslenmektedir. Genellikle celî sülüs veya celî ta'lik

¹⁵ Zübeyde Cihan Özsayiner, *Hattat Osmanlı Padişahları*, Antik ve Dekor Yayınları, İstanbul 1999, s. 82.

¹⁶ M. Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli 1*, DİB Yayınları, Ankara 1974, s. 67.

¹⁷ M. Uğur Derman, *İslâm Kültür Mirasında Hat Sanatı*, İstanbul 1992, ss. 37, 190; M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 2*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2019, s. 205.

¹⁸ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, s. 45.

ile yazıldığı için uzaktan bile okunabilen yazı levhaları, çerçevelenip duvarlara asılmaktadır. Bundan umulan gaye, bir sanat havası içinde ahlâkı artırıp güzelleştirecek bir mesaj vermektir. Çünkü yazdırılan bir âyet-i kerîme, bir hadis-i şerîf, bir kelâm-ı kibârda veya bir beyitte, insanı güzel ahlaklı olmaya teşvik eden bir mesaj mutlaka bulunmaktadır.¹⁹

1.1.5. Osmanlı Dönemi Önemli Hattatları

Osmanlı Dönemi hat sanatına yön veren veya etki eden isimlerin başında, Hattat Şeyh Hamdullah gelmektedir. Daha sonra Ahmed Karahisârî (ö. 0963/1555-1556), Eğrikapılı Mehmed Rasim Efendi (ö. 1169/1755-1756), Hafız Osman (ö. 1110/1698), celî yazıda büyük bir dönüşüme vesile olan Mustafa Râkım Efendi (ö. 1241/1826) ve onun yolunun mütemmimi Sami Efendi (ö. 1330/1912), Osmanlı ta'lik mektebinin kurucusu Yesârî Mehmed Es'âd Efendi (ö. 1213/1798), Mehmed Şevki Efendi (ö. 1340-1350/1921-1932), Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö. 1293/1876), Kayışzâde Hafız Osman (ö. 1311/1894), Hasan Rıza Efendi (ö. 1338/1920) gibi isimler zikredilebilir. Bu önemli şahsiyetler Osmanlı Mektebi içerisinde hat sanatına büyük hizmetleri geçmiş mühim hattatlarımızdır.²⁰

Hâmid Aytaç (ö. 1402/1982), Mustafa Halim Özyazıcı (ö. 1384/1964), Necmeddin Okyay (ö. 1396/1976), İsmail Hakkı Altunbezer (ö. 1365/1946), Hacı Kamil Akdik (ö. 1360/1941), Hafız Kemal Batanay (ö. 1401/1981) gibi hattatlarımız ise hat sanatını, Osmanlı'dan Cumhuriyete ve dolayısıyla yeni nesillere ve günümüze taşıyan mühim hattatlarımızdır.

¹⁹ M. Uğur Derman, "Türk Hat Sanatı", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1993, s. 389.

²⁰ M. Uğur Derman, "Hat", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 427-437.

2. DÎVÂN ŞİİRİNİN OLUŞUMU

2.1. DÎVÂN ŞİİRİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

2.1.1. Dîvân Şiiri'nin Tanımı

Dîvân edebiyatı için yapılmış en geniş tanım şöyledir: “Türk edebiyatının umûmî gelişimi içinde, nazarî ve estetik esaslarını İslâmî kültürden alarak meydana gelen ve özellikle örnek kabul ettiği Fars edebiyatının her yönden kuvvetli ve sürekli tesiri altında şekillenip belirgin örneklerini vermeye başladığı XIII. yüzyıl sonlarından XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar, bünyesini sarsıcı ve zayıflatıcı bir tepki ve değişikliğe uğramadan Arapça-Farsça kelimelerin geniş ölçüde yer aldığı bir dille varlığını altı asır sürdürmüş bir edebiyat geleneğidir.”²¹

2.1.2. Dîvân Şiiri'nin Tarihsel Seyri

Mâverâünnehir’de karşılaştıkları İslâmiyet’e, VIII. asırda girmeye başlayan Türkler’in hayatında, sadece dînî, sosyal ve kültürel alanlarda değil, sanat ve şiir alanında da önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. İslâmiyet’ten önce de var olan sözlü edebiyat geleneği, Türklerin hâkim oldukları İran coğrafyasında, İslâmiyet’in, özellikle de Fars edebiyatının etkisiyle gelişmeye başlamış, XVI. yüzyılda en parlak dönemini yaşamıştır. İslâmî Türk Edebiyatı, teşekkül devresinde bölgelere göre farklı bir seyirde ilerlemiştir. Fars kültür havzası içinde veya yakınındaki Türk siyasi hâkimiyet sahalarında edebî faaliyet önce Farsça ile başlamış, Türkçe’ye geçişte çok gecikilmiştir Nüfusu yoğunlukla Türk olan ve halkın konuşma dilinin Türkçe olduğu daha doğudaki hâkimiyet bölgelerinde ise İslâmî Türk Edebiyatı, Türk diliyle ürünlerini daha erkenden vermeye başlamıştır. Karahanlılar bölgesinde şark Türkçesi, 1070’te *Kutadgu Bilig*’i²² vermiş, *Dîvânü Lugâti’t-Türk*’te²³ saf bir dille ve aruz vezniyle mısralar yer almış; bunları az bir zaman farkıyla XII. asra doğru *Atebetü’l-Hakâyık* takip etmiştir.²⁴

²¹ Ömer Faruk Akün, *Dîvân Edebiyatı*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 15.

²² Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* Tıpkıbasım I ve II, Alaeddin Kırıl Yayınları, İstanbul 1942.

²³ Mahmud Kashgari, *Dîvânü Lügat-it-Türk* Tercemesi, (çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

²⁴ Akün, a.g.e., s. 28.

XI. ve XII. yüzyıllardan itibaren de dîvân şiirinin alt yapısı oluşmuştur. XIII. yy. sonları ile XIV. yy'a gelindiğindeyse Hoca Dehhanî ve Şeyyad Hamza'nın (ö. 1349) ilk temsilcileri olarak kabul edildiği "Dîvân Şiiri" teşekkül etmiştir.²⁵

2.1.3. Dîvân Şiiri'nin Genel Özellikleri

Dîvân şairleri edebiyatta, şiirlerinde kullanmak üzere "mahlas" denilen takma bir ad belirlemişlerdir. Böylece şairler daha yolun başında, kendilerini edebiyat dünyasına tanıtacak bir isimle çıkmış olmaktadır.²⁶

Şairler, hayatlarının farklı zamanlarında yazdıkları şiirleri "dîvân" diye anonim bir kitap adı altında toplamışlardır. Şairlerin de amacı, şiir meraklılarının buldukları yerlerde bizzat kendilerinin okumasıyla edebiyat âlemine giren şiirlerini bir dîvânda toplayarak dîvân sahibi şairler arasına dâhil olarak kendilerine itibar kazandıracak bir pâyeye alabilmektir.²⁷

Dîvân şiirinin üzerine kurulduğu temel ve ayrılmaz rüknü, İslâmî edebiyatların ortak vezni olan aruz veznidir. Türk şiiri İslâmî edebiyatın başlangıcıyla beraber aruzla temas etmiş, asırlarca onun tesiri altında gelişmeye devam etmiştir. Bünyesinde 20 nazım şekli vardır ve asırlar boyunca her şairin uyduğu hazır çerçeveleri teşkil etmişlerdir. Şairler, geleneğin belirlediği bu nazım şekilleri dışında bir şekil tanımamışlardır.²⁸

Dîvân şiirinin uyulması gereken bir teşrifâtı vardır ve şairin de bu teşrifata uyması gerekmektedir. Gelenek, şiirin şekli yönünü değişmez ve dışına çıkılamaz sûrette tesbit ettiği gibi muhtevâyı da belirli bir daire içinde sınırlamıştır. Dîvân şiirinin bu değişmez motifleri yanında Kur'ân-ı Kerîm, hadis, kelam, İslâm tarihi, İran mitolojisi ve astronomi de dâhil olmak üzere Ortaçağ ilimlerine ait bilgilerle donanmış bir kültür, beraberinde mazmunlarda bunlara dair telmihlerin anahtarlarını da getirmiştir.²⁹

²⁵ Akün, a.g.e. s. 28.

²⁶ Akün, a.g.e., s. 45.

²⁷ Akün, a.g.e., s. 51.

²⁸ Akün, a.g.e., s. 79.

²⁹ Akün, a.g.e., s. 123.

Dîvân şiiri, Türkçe'nin edebî dil olarak Farsça'nın yerini almaya başladığı Beylikler devrinden başlayarak kendisini temellendiren gelişmesini sürdürmüş ve Osmanlı devrinde bütün gelenekleriyle zenginleşme yolunu tutmuştur.³⁰

Fuzûlî (ö. 963/1556), Bâkî (ö. 1008/1600) gibi bu edebiyat geleneğinin belki de en büyük şairlerini yetiştiren Dîvân şiiri, XVII. yüzyıldan itibaren artık uzun süre etkisinde kaldığı Fars edebiyatının da üzerine çıkmıştır. Ve XIX. asra kadar daha birçok yeni üstat ve şair vermeye devam etmiştir.³¹

---

³⁰ Akün, a.g.e., s. 41.

³¹ Akün, a.g.e., s. 42.

3. HÜSN-İ HAT SANATI VE DÎVÂN ŞİİRİNİN MÜŞTEREKLERİ

Hat sanatı ile divân şiirinin ortak yanlarından ilki, sanatçıların yazı ve şiire karşı olan soyut yaklaşımlarıdır. İslâmiyet öncesi Türk sanatında var olan soyutlaşma, Türklerin Müslümanlığı kabul etmelerinden sonra da İslâmiyet'in yapısına muhalif olmadan devam etmiştir. İslâmiyet'teki tasvir yasağı dolayısıyla resim, heykel gibi dalları büyük ölçüde terk edip, edebiyat ve yazı gibi diğer sanat dallarına ilgi göstermişlerdir.³²

Her iki sanat dalı da Osmanlı sultanları ve sadrazam, vezir gibi diğer saray mensuplarınca himaye edilmiştir. Bu sebeple hattat ve şairler, çoğunlukla saray kâtipliği, defterdarlık, şeyhülislamlık, müderrislik vb. gibi pek çok makama getirilerek bürokrasinin içine alınmışlardır. Bu yönüyle icra ettikleri birçok meslek bakımından da ortak yönleri olduğu görülmektedir.

Hüsn-i hat sanatında var olan hoca-talebe münasebeti şairler için de vardır. Genç şairler de, usta şairler etrafında toplanmışlardır. Ders talim yöntemi olarak da iki sanatın ortak yönü vardır. Hüsn-i hatta meşk talimi yapılmakta, meşkler müfredat ve mürekkebat olmak üzere iki aşamadan oluşmakta ve böylece hoca, talebesini yetiştirmektedir. Dîvân şiirinde ise hüsn-i hattakine benzer bu talim işlevi, hoca, üstat, padişah vs. önünde okunan şiirlerle, şairlerin şiirlerini beğenilere sunulması ve böylece şairlerin yetişip, eserler oluşturabilmesiyle gerçekleşebilmektedir.

Dîvân şiiri ve hat sanatının malzeme ve harflerle ilgili sanatlar, harflerin değerleri vb. yönleriyle de ortak unsurları bulunmaktadır. Ayrıca iki sanatta da kullanılan ortak terim ve ifadeler, deyim ve tabirler, kişiler ve tipler bulunmaktadır.³³

³² Lokman Koçak, *Hüsn-i Hat ile Dîvân Şiirinin Müşterekleri ve Hüsn-i Hattın Dîvân Şiirine Tesirleri*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016) s. 24.

³³ Koçak, a.g.e., ss. 33-167.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÜSN-İ HAT LEVHALARINA DÎVÂNLARDAN ALINAN MANZUMELER

1. 13. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler

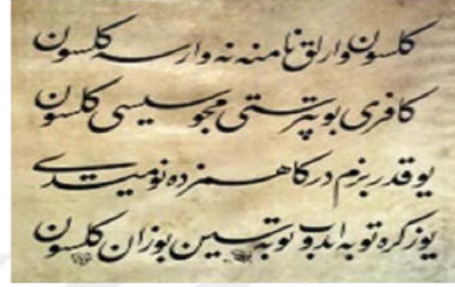
1.1. Gelsün varlık nâmına ne varsa gelsün

Gelsün varlık nâmına ne varsa gelsün

Kâfirî putperestî mecûsî gelsün

Yoktur bizim dergâhımızda nevmîdî

Yüz kere tövbe edip tevbesin bozan gelsün³⁴

(Hattat Hüseyin Öksüz, 45. Sanat Yılı Hatırası,)

Aslı Farsça olan ve Türkçe'ye levhada yazılmış olduğu şekilde çevrilen bu rubâî, Ebû Saîd Ebu'l Hayr'a (ö. 1049) aittir. Farsçası şu şekildedir:

“Bâzâ bâzâ her ânçi hestî bâzâ

Ger kâfir u gebr u putperestî bâzâ

În dergeh-i mâ dergeh-i nevmîdî nîst

Sad bâr eger tevbe şikestî bâzâ”

Bu meşhur rubâî, Hattat Hüseyin Öksüz (m. 1944) tarafından celî ta'lîk hattıyla, dört satır şeklinde yazılmıştır. Aslen İran'da geliştirilmiş, daha sonra bizim de kullanmış olduğumuz bir yazı çeşidi olan ta'lîk hattı, ince, kavisli ve harekesiz oluşuyla hoş ve şiir gibi bir görünüm vermiş, bu sebeple levhalarda, şiirlerde, Farsça eserlerde sıklıkla kullanılmıştır. Bir sûfî ve ârif olan Ebû Saîd Ebu'l Hayr, diğer sûfîler gibi katı, didaktik davranışlara sahip olmamıştır. Allah'a kavuşabilmek için ilk olarak aşkın tadına varılması gerektiğini vurgulamıştır. Onun şiirlerinde dünyevî aşktan irfâna, irfândan Allah'a ulaşma ifade edilmiştir.³⁵ Türkçeye manzum olarak çevrilmiş şekli olan bu dörtlüğü ise çeşitli ifadelerle de yorumlanmıştır. Rubâî'nin ifade ettiği mânâ çeşitli ifadelerle yorumlanmış olmakla birlikte, “Gel de olduğun gibi kal” şeklinde anlaşılabilir bir yoruma sahip değildir.

³⁴ Saîd Nefîsî, *Sühenân-i Menzûme-i Ebû Saîd Ebu'l Hayr*, Senâyi Yayınları, Tahran 2018, s. 39-40.

³⁵ Sirus Şemîsa, *Seyre-i Rubai*, Ferdevs Yayınları, Tahran 1995, s.120.

2. 14. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler

2.1. İki cihân bed-bahtı kim gönül yıkar ise

Yunus Emre'ye ait olan ve Dîvânı'nda yer alan bu mısra, musammat bir gazelin bir mısraıdır.³⁶

(Sami Tokgöz Koleksiyonu)

Aruzun müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün kalıbıyla

tanzîm edilmiştir. Bir hüsn-i hat eseri olarak ise, celî ta'lîk hattıyla Hattat Mustafa Hâlim Özyazıcı tarafından yazılmıştır.

Farsça “dil” ve Arapça “kalb” kelimeleriyle de karşılanan gönül, insanı vahdete ulaştırabilecek olan manevî bir idrak merkezidir; insanın manevî varlığıdır. Allah'ın evi ve manevî bir Kâbe olarak telakki edilen gönül, Allah'ın nazar ettiği bir yerdir. Yere göğe sığmayan Allah, kulunun gönlüne sığmıştır. Bu sebeple mutasavvıflar nezdinde gönlün kıymeti çok büyüktür.³⁷ İnsan ise yaratılmışların en şerefli olan bir varlık olarak, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Bu sebeple “gönül yapmak”, her şeyin üzerinde tutulmuştur. “Gönül yıkmak, kalp kırmak” da hiçbir zaman hoş karşılanmamış, manevî olarak Kâbe gibi kabul edildiği için onu yıkmakla eşdeğer görülmüştür.³⁸

Türk tasavvuf edebiyatı sahasında kendine has bir tarzın kurucusu olan Yunus Emre (ö. 720/1320), tasavvufî düşünceyi derinden özümseyip yaşamıştır. İlâhilerinde, samimiyeti, heyecan ve aşkıyla derinlikli, akıcı bir üslûba ulaşmış ve bütün insanlığı ilâhî aşka, kardeşliğe, merhamet ve şefkate davet etmiştir. İnsan olmanın, kendini bilmenin, Cenâb-ı Hakk'a ulaşmanın yollarını ve şartlarını anlatmıştır.³⁹ Bu mısrasıyla da, insanoğlunun gönlünün Allah'ın tahtı sayıldığını ve onu yıkan kişinin bedbaht olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰

³⁶ Yunus Emre, *Dîvân*, (haz. Mustafa Tatçı), Akçağ Yayınları, Ankara 1991, ss. 207-208.

³⁷ Kaplan Üstüner, *Dîvân Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınları, Ankara 2007, ss. 224-225.

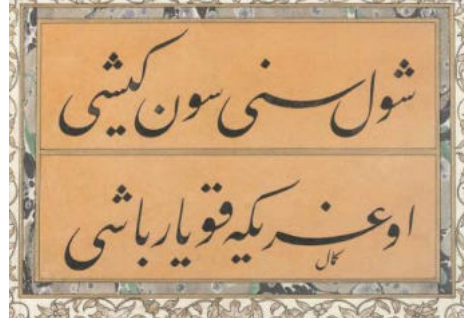
³⁸ Hüseyin Yorulmaz, *Dîvân Edebiyatında Nâbî Ekolü –Eski Şiirde Hikemiyat-*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996, s. 168-169.

³⁹ Mustafa Tatçı, “Yunus Emre”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, ss. 600-606.

⁴⁰ Yorulmaz, a.g.e., s. 169.

2.2. Şol seni seven kişi uğruna koyar başı

Bu mısra Yunus Emre Dîvânı'nda “Aşkın ile âşıklar yansın yâ Resulullah mısraıyla başlayan na't'ının bir mısradır.⁴¹ Aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün vezniyle kaleme alınmıştır.⁴² Bir hüsn-i hat eseri olarak ise, Hattat Kemal Batanay tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.

(Mehmet Karpuzcu Koleksiyonu)

Levhada bulunan manzum malzemeyle dîvânda geçen mısra, farklılık arz etmektedir. Yunus Emre Dîvânı'nda ilgili mısra şu şekilde yer almaktadır:

“Şol seni seven kişi komuş yoluna başı”

Bunun sebebi, Yunus Emre Dîvânı'nın 15. yy. nüshasıyla, bugün bize ulaşan nüshasında Yunus Emre'ye atfedilen birçok şiirin yer almaması ya da fonetik farklılıkların sadeleşme evresiyle bugüne başka şekilde ulaşması vb. nedenler olabilmektedir.

Şair Yunus Emre'nin, Hz. Peygamber Efendimiz (sav) ile ilgili müstakil medhiye ve istişfâları bulunmaktadır. Yüce Peygamberimiz Hz. Muhammed'i (sav), samimi bir Müslüman olarak derin bir hürmet ve sevgiyle şiirlerinde, sık sık zikretmiştir. Şiirlerinde Hz. Peygamber Efendimiz'in (sav), kainâtın yaratılış sebebi olduğunu konu edinmiş ve bu şiirinde olduğu gibi ümmetine şefaathçi olacağını ifade etmiştir.⁴³

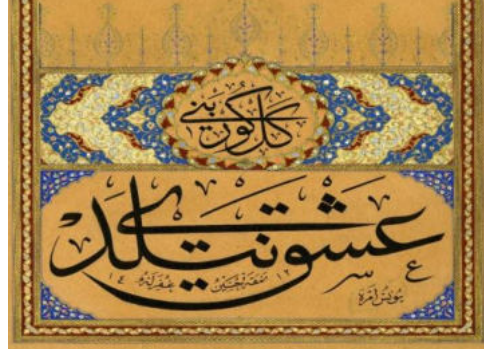
⁴¹ Tatçı, *a.g.e.*, s. 232.

⁴² Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı (Tenkitli Metin)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 346.

⁴³ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı (İnceleme)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 121; Behçet Dede, *Yunus Emre'nin Eserlerinin Tahlili* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), ss. 143-144.

2.3. Gel gör beni ‘aşk neyledi

Yunus Emre’ye ait olan ve bir mısraının yarısı olan bu manzum, şairin bir ilahisinin nakarat kısmıdır.⁴⁴ Aruzun müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün kalıbında kaleme alınmıştır. Şiirin bir beyiti şöyledir:

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

“Ben yürürem yâne yâne ‘aşk boyadı beni kana
Ne âkilem ne dîvâne gel gör beni ‘aşk neyledi’”⁴⁵

Hüs-n-i hat sanatına da konu olan mısraın bu son kısmı, Hattat Hüseyin Kutlu (m. 1949) tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁴⁶

Mutasavvıf şair Yunus Emre’nin Dîvânı’nda aşktan sıklıkla bahsettiği görülmektedir. Bu aşktan maksadı dünyevî değil, ilâhî aşktır. Elest bezminde, Allah’ın “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna karşı ruhlar, “Tabi ki sen bizim Rabbimizsin” diyerek karşılık vermişlerdir. İşte o aşkın tezahürü olan insan, tekrar kendini geldiği yerde bulacaktır. Bu aşk, maddeden sıyrılıp ilahî aşka yöneliştir. Âşık-mâşuk ikiliğini bir olmaya dönüştüren; âşıkın nefsinin hakîkî varlık olan Hakk’ın varlığında ifnâ eden bir kuvvettir. Aşk, sâlikî vecde hazırlamakta ve bu vecd için de sâlikte evvelâ mürşide, sonra peygambere ve bilahare Mutlak varlığa karşı aşk oluşmaktadır. Bu beyitte Yunus Emre’nin aşkın safhalarıyla ilgili beyitlerinden birisidir.⁴⁷

⁴⁴ Yunus Emre, *Dîvân*, (haz. Mustafa Tatçı), Akçağ Yayınları, Ankara 1991, s. 265.

⁴⁵ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı (Tenkitli Metin)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 402.

⁴⁶ Salime Bera Kemikli, *Hattat Hüseyin Kutlu’nun Hayatı ve Eserleri*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), s. 76.

⁴⁷ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı (İnceleme)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, ss. 250-251.

2.4. Cânım kurban olsun senin yoluna

Cânım kurban olsun senin yoluna

Adı güzel kendi güzel Muhammed (as)⁴⁸

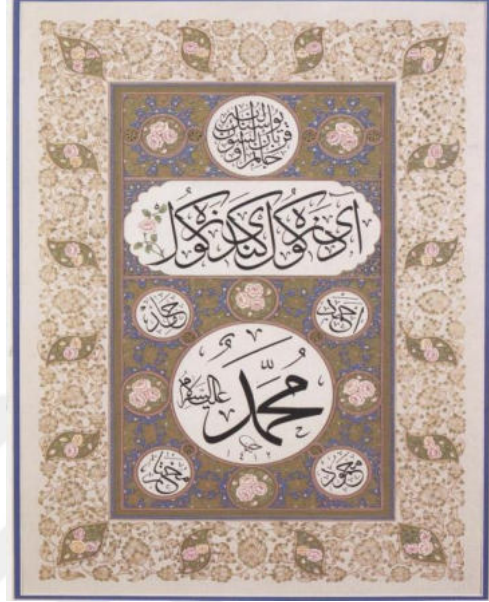
Âşık Yunus'a ait olan bu iki mısra, dörtlüklerden oluşan bir ilahinin iki mısraıdır. Hece ölçüsüyle yazılmıştır.⁴⁹

Hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁵⁰

Yunus Emre'nin izinden gidenler çok olmuştur. Onlardan birisi de Bursa'da Yıldırım Bâyezid ve II. Murad dönemlerinde

yaşayan, Kübrevî dervişi ve konumuz olan mısraları yazan Âşık Yunus'tur. O da tıpkı bizim Yunus gibi Hz. Peygamber (sav) âşığı bir erendir ve mahlası yüzünden şiirleri bizim Yunus'un şiirleriyle karışmıştır. Bu ilahi de onlardan birisidir.⁵¹

Bu ilahide tema olarak, Peygamber Efendimiz'e (sav) övgü konusu işlenmiş, şair bu mısralarıyla Peygamber Efendimiz'e (sav) olan sevgisinden bahsetmiştir.

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

⁴⁸ Yunus Emre, *Dîvân*, (haz. Mustafa Tatçı), Akçağ Yayınları, Ankara 1991, ss. 178-189;

⁴⁹ Mustafa Tatçı, Yûnus Emre'ye Göre Hazret-i Muhammed, *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, DİB Yayınları, Sakarya 2009, s. 65.

⁵⁰ Kemikli, a.g.e., s. 74.

⁵¹ Tatçı, a.g.m., ss. 65-66.

3. 15. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler

3.1. Yine mestâne gelün ‘azm-i harâbât idelüm

Yine mestâne gelün ‘azm-i harâbât idelüm
Hizmet-i pîr-i mugân ile mübâhât idelüm

Hum-ı meyden götüri ‘âlemi seyrân idelüm
Tûr-ı ‘aşka çıkalum yine münâcât idelüm

(Ey dostlar; gelin, yine mest olmuş bir hâlde meyhânenin yolunu turalım da, orada ateşperestlerin pîrine benzeyen yaşlı meyhaneceye hizmette birbirimizle yarışalım. Şarap küpünden kadeh kadeh götürüp, bütün bir âlemi seyredelim; aşkın Tûr dağına çıkarak, yine Tanrı’ya / Hakk’a münâcât edelim, gizli gizli söyleşelim.)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Levhada yazılı olan bu iki beyit, Avnî mahlasıyla şiirler yazan Fatih Sultan Mehmet’e (II. Mehmet) ait bir gazeldir ve Dîvânı’nda yer almaktadır. Aruzun feilâtün feilâtün feilâtün feilün kalıbında tanzîm edilmiştir.⁵² Hüsn-i hat sanatında bir levha olarak, Hattat Necmeddin Okyay tarafından ta’lîk hatla yazılmıştır.⁵³

İlk beyitte geçen “mugân”, ateşi kutsal kabul edenler, Zerdüşt dînine mensup olan Mecûsîler için kullanılan bir sözcüktür. “Pîr-i mugân” da, Mecûsîlerin baş keşişi, yaşlı râhibi demektir. Bununla da yaşlı meyhâneci kast edilmiş ve meyhâne ateşperestlerin tapınağı gibi düşünülmüştür. Tasavvuf ve tekke kültürünün çok büyük oranda etkisi altında bulunan divân şiirinde “meyhâne, puthâne, kilise, pîr-i mugân” gibi kelimeler mecaz unsuru olarak sıkça kullanılmış ve bunlarla çeşitli haller, tasavvufî makamlar, kişiler vb. anlatılmak istenmiştir.⁵⁴ Yaşlı meyhâneceyi anlatan

⁵² Fâtiş Sultan Mehmet, *Avnî (Fâtiş) Dîvânı*, (haz. Muhammed Nur Doğan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, s. 398.

⁵³ Koçak, *a.g.e.*, s. 192.

⁵⁴ Fâtiş Sultan Mehmed, *Fâtiş Dîvânı ve Şerhi*, (haz. Muhammed Nur Doğan), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014, s. 399.

“pîr-i mugân” terkibi ise, aşk şarabını sunan hakikî ve kâmil mürşidin, rehberin, “mest” sözcüğü ise, aşkın aşığın bütün varlığına hâkim olması durumunun sembolleridir.⁵⁵ İkinci beyitte ise şair, eskiden, meyhânelerde çok büyük olan ve merdiven yardımıyla çıkılan şarap küplerinin durumuyla Hz. Musa’nın (as) Tûr’a çıkışı arasında şeklî bir benzerlik kurarak bunu manzum bir dille ifade etmiştir.⁵⁶

---

⁵⁵ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 361; İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2018, s. 314; Pala, a.g.e., s. 399.

⁵⁶ Doğan, a.g.e., s. 400.

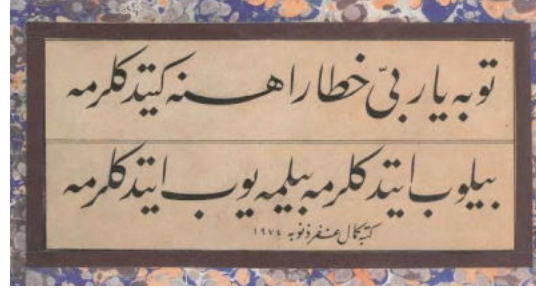
3.2. Tevbe yâ Rabbî hatâ râhına gittiklerime

Tevbe yâ Rabbî hatâ râhına gittiklerime

Bilip ettiklerime bilmeyip ettiklerime!⁵⁷

(Tevbe yâ Rabbî hatâ yoluna gittiklerime

Bilip ettiklerime bilmeyip ettiklerime!)

(Sinan Zeyneloğlu Koleksiyonu)

Konumuz olan bu beyit, 15.

yüzyılda yaşamış ünlü mutasavvıf

şairlerden Merzifonlu Şeyh Abdürrahîm-i Rûmî'ye (ö. 850/1446) aittir. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında tanzîm edilmiştir. Kaynaklarda Rûmî'ye ait olduğu belirtilen *İrşâdü'l-enâm*, *Dîvânçe-i İlâhiyât ve Işknâme*⁵⁸ isimli eserlerin hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır. Güçlü bir şair olan Rûmî'nin şiirlerinden sadece birkaç tanesi günümüze ulaşmıştır. En meşhuru ise levha olarak da yazılmış olan bu beyittir. Ayrıca eserleri hakkında en sıhhatli malumâtı veren Osmanlı Müellifleri yazarı Bursalı Mehmet Tahir Bey de (ö. 1925), Rûmî'den günümüze sadece bu beytin sehl-i mümtenî kabilinden ulaştığını söylemektedir.⁵⁹

Veysi Efendi *Tövbe-nâme*'de aşağıdaki beyitle söz konusu beyte gönderme yapmıştır:

“Peyrev oldum o suhân pervere ettim tövbe

Daima rehşiper-i amd ü hatâ ettiklerime”⁶⁰

Birçoğumuzca meşhur olan, evlerde levha halinde yazılı olan bu beyit, Hattat Kemal Batanay tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır. İnce, kavisli, narin yapısıyla hoş ve şiir gibi bir görünüme sahip olan ta'lik hattı, edebî eserlerde, dîvânlarda, kitâbelerde ve levhalarda sıkça kullanılmıştır. Bir başka açıdan da ayet, hadis kadar

⁵⁷ Berin Taşan, *Merzifonlu Şeyh Abdürrahim Rûmî*, İzmir 2008, s. 13; Nihat Azamat, “Abdürrahîm-i Rûmî”, *DİA*, İstanbul, 1988, I, s. 293; Ömer Özgül, Merzifonlu Abdürrahim-i Rûmî ve Işknâme Adlı Eserin Ona Aidiyeti, *Edebâlî İslâmiyet Dergisi*, Bilecik 2019, III, S. 6, ss. 2-15.

⁵⁸ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar Böl., nr. 2306, I: 266.

⁵⁹ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, ss. 43-44.

⁶⁰ Bursalı Mehmet Tahir, a.d.g., ss. 43-44.

çokça kullanılmayan ve herkesçe malum olmayan metinler, şiirler açık ve sade yazıldığı için celî ta'lîkle yazılmıştır.⁶¹

Beyit, edebî tür tasniflerinde yer verilmeyen dînî nazım türlerinden biri olan “tevbe-nâmeler” içinde değerlendirilmiştir. Tevbe sözlükte, “nedâmet, pişmanlık, dönme, işlenen günah için tekrar yapmayacağına dair söz verip af dileme” gibi anlamlara gelmektedir.⁶² Dînî bir kavram olarak birçok ayette yer alan tevbe, aynı zamanda Kur’ân-ı Kerîm’de dokuzuncu sûrenin adıdır. İslâm’ın ikinci kaynağı olan hadislerin yanında tasavvuf kültüründe de tevbenin önemli bir yeri vardır. Klasik şairler tarafından da tevbe, dîvânlarda ve mesnevîlerde işlenmiştir. Bu beyitlerle şairlerin amacı; günahlarını, pişmanlıklarını samimi bir şekilde dile getirmek ve aynı zamanda insanlara öğüt vermek olmuştur.⁶³

⁶¹ Ahmet Sacit Açıkgözoğlu, “Türk Mimarisinde Hat Sanatı”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. 194.

⁶² Mevlüd Sarı, *El-Mevârid*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, s. 162; Pala, a.g.e., 452-453.

⁶³ İbrahim Halil Tuğluk, Klasik Türk Şiirinde Manzum Tövbe-nâmeler, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 38, 2009, ss. 197-200.

4. 16. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler

4.1. İftirâkınla efendim bende tâkat kalmadı

İftirâkınla efendim bende tâkat kalmadı
Yah-pâre oldu bu dil aşkda muhabbet kalmadı

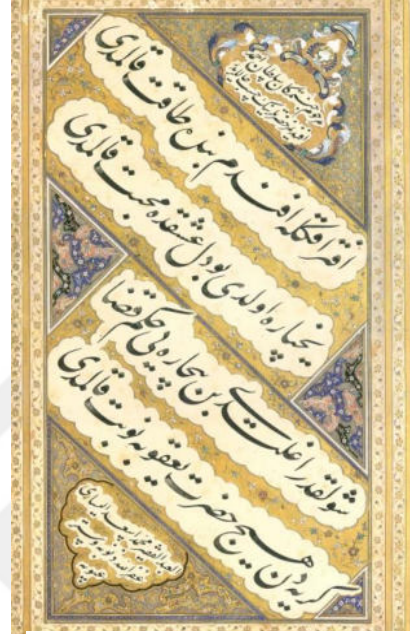
Şol kadar ağlattı ben bîçâreyi hükm-i kazâ
Giryeden hiç Hazret-i Ya'kûb'a nevbet kalmadı⁶⁴
(Ayrılığınla Efendim bende tâkat kalmadı. Bu kalbim buz parçası oldu, aşkta sevgi kalmadı. Kader ben çaresizi o kadar ağlattı ki, ağlamakta Hz. Yâkûb'a sıra gelmedi.)

Bu dörtlük, Bahtî mahlaslı Sultan I. Ahmed'in Divânı'nda bulunan bestelenmiş bir şarkıdır. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında kaleme alınmıştır. Dîvân'da ikinci mısra, bir kelime farkıyla şu şekilde geçmektedir:

“YeHPâre oldu bu dil aşkda muhabbet kalmadı”

Bir hüsn-i hat eseri olarak, hattat Mehmed Es'ad Yesârî tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır. Beyti yazan Mehmed Es'ad Yesârî Efendi sanat hayâtında büyük başarılar göstermiş ve ta'lik yazı çeşidindeki ustalığıyla tanınmıştır. Bu sebeple, yazdığı levhaların çoğunluğunu ta'lik veya celf ta'lik hattıyla yazmıştır.

Osmanlı padişahlarından birisi olan Sultan I. Ahmet (ö. 1026/1617), nazik, duygulu, hamiyetli, samimi bir dindar ve sanatkâr bir kişiliğe sahipti. Osmanlı padişahlarının birçoğu gibi küçük yaşlardan itibaren şiir yazmaya başlamış ve şiirlerinde “Bahtî” mahlasını kullanmıştır. Genç padişaha, aşk derecesine varan imanının coşkun dalgaları, dînî edebiyat alanında coşkun şiirler söyletmiştir.⁶⁵

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

⁶⁴ İsa Kayaalp, *Sultan I. Ahmed (Bahtî) Dîvânı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2019, s. 11.

⁶⁵ Kayaalp, a.g.e., ss. 4-11.

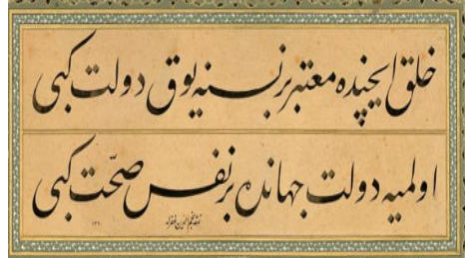
Ayrılıkla bîçâre ağlayan bir kişi olarak kendini tasvir eden sultan, mısralarında, kendi gözyaşlarını Hz. Yâkûb'un gözyaşlarıyla kıyaslamıştır. Kardeşlerinin Hz. Yusuf'ı (as) kuyuya atmalarından sonra Hz. Yâkûb (as), onun hasretiyle Beytü'l-ahzen (hüzünler evi) denilen evinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan kör olmuştur. Hz. Yâkûb'un bu yıllarca ağlamasından dolayı gözlerinin görmez oluşu, külbe-i ahzân'ı, gözlerinin açılışı vb. de şiirimizde telmih konusu olmuştur. Âşık, bu çileleri yüzünden tıpkı bu mısralarda olduğu gibi kendini veya gönlünü Hz. Yâkûb'a benzetmiştir.⁶⁶ Bahtî de ağlamaktan gözlerinin farklı bir hal aldığı, Hz. Yâkûb'un ağlamasını bile geçtiğini ve hatta bu durum kıyaslansa ona sıra bile gelmeyeceğini manzum bir dille ifade etmiştir.

---

⁶⁶ Pala, a.g.e., s. 478.

4.2. Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi⁶⁷
(Halk gözünde devlet gibi değerli bir şey
yoktur. Lâkin şu cihânda bir nefes sıhhat gibi
devlet, bahtiyarlık da olamaz.)

(M. Uğur Derman Koleksiyonu)

Bu meşhur beyit, Muhibbî mahlasıyla bilinen Kânûnî Sultan Süleyman'ın (ö. 974/1566) Dîvânı'nda yer alan bir gazelin matla' beytidir. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında kaleme alınmıştır.⁶⁸

Sanat hayatı boyunca Muhibbî'nin bu beytini bir hayli yazmış olan Hezârfen Necmeddin Okyay, bu levhayı celî ta'lîk hattıyla yazmıştır. Necmeddin Efendi, yazdığı bu levhayla adeta, bir kere nefes alıp vermektan daha değerli bir şey olmadığını, devlet ve saltanat nimetinin zirvesinde bir kişinin tespiti olarak ilan etmiştir. Birçok hattat tarafından değişik hat nevîleriyle defalarca yazılmış olan bu beyit, kendisi de bir hekim olan Hattat Sadi Belger tarafından da celî ta'lîk ile yazılmış, uzun yıllar Kanûnî'nin bu beyti kendisinin de görev yaptığı İstanbul Gurebâ Hastanesi'nin eski cümle kapısı girişindeki iç cephe duvarlarını süslemiştir. Yine Hattat Hâmid Aytaç tarafından hem sülüs hem de ta'likle, Nuri Korman tarafından sülüsle, Hâlim Özyazıcı tarafından sülüs, nesih ve rik'ayla, Ali Alparslan tarafından da divânî, celî dîvânî ve ta'lîk hatlarıyla yazılmıştır.⁶⁹

⁶⁷ Kânûnî Sultan Süleyman, "Muhibbî Dîvânî", (haz. Kemal Yavuz - Orhan Yavuz), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Kitaplığı, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016, C. 2, s. 1677.

⁶⁸ Menderes Çoşkun, Ali İhsan Öbek, Yavuz Bayram, "Gazel Şerhleri", Kesit Yayınları, İstanbul 2012, s. 146-151.

⁶⁹ Hüsrev Subaşı, "Türk Hat Sanatında Sağlık", *Osmanlılarda Sağlık I*, ed. Coşkun Yılmaz- Necdet Yılmaz, İstanbul 2006, s. 121.

Hattat Sami Efendinin huzurunda bu beyitten bahsedilince, oradakilerden birisi bunun padişah sözü olduğuna işaret etmiş, Sami Efendi de “Padişah sözü müdür, bilmem ammâ, sözlerin padişahi olduğu muhakkak” cevabını vermiştir.⁷⁰

Osmanlı padişahlarının onuncusu olan Kânûnî Sultan Süleyman, şehzâdelik yıllarında iyi bir eğitim almış, Arapça ve Farsça öğrenmiş ve şiire meraklı olan bir padişah olarak, bir dîvân oluşturacak yekûnda şiirler yazmış, şiirlerinde “Muhibbî” mahlasını kullanmıştır. Bu mahlas, Allah’a derviş samimiyetiyle bağlı olduğunu, ayrıca halkına karşı ince bir sevgi yaklaşımı içinde bulunduğunu ifade etmektedir. Osmanlı padişahlarından birçoğu gibi sanatla, şiirle ilgilenen Muhibbî, edebiyat ve sanat hâmîsi imajıyla da övülmüştür.⁷¹ Kânûnî Sultan Süleyman’ın ahlâkî nasihatler veya öğüt ve ikazlar ihtivâ eden, yer yer âyet, hadis ve atasözlerinden mülhem beyitleri hayli fazladır. Fikrî tarafı olan ve öğüt verici müteakip gazellerinden birincisi, günümüze kadar şöhretini ve tesirini devam ettirmiş, bilhassa matla beyti, adetâ atasözü karakteri kazanmış olan bu gazelidir.⁷²

Kânûnî’nin birçok hattat tarafından da yazılan bu beytinde⁷³, devlet ve nefes kelimeleri tevriyelidir ve geçtikleri iki yerde farklı anlamda kullanılmışlardır. Devlet kelimesi, birinci mısradaki “güç, kuvvet, iktidar, devlet ve devlet gücü”; ikinci mısradaki ise “saâdet, ikbâl, refâh, tâlih ve mutluluk” anlamlarında kullanılmıştır. Nefes kelimesi ise birinci mısradaki “bir an, bir an bile”; ikinci mısradaki ise “soluk, sıhhat” anlamlarında kullanılmıştır.⁷⁴ Allah Teâlâ’nın insanlara verdiği nimetlerin haddi hesabı yoktur. Bu nimetlerin başında ise sağlık gelmekte, sağlığın göstergesi ise nefes alıp vermektir. İnsan her nefes alıp verdikten sonra, iki kere şükretmelidir. Para, makam, mevki, şan ve şöhretten yoksun olan halk ise asıl saâdetin para, pul, güç ve kuvvet olduğunu düşünmektedir. Oysa gerçek, düşündüklerinin tersidir. En büyük nimet, şan, şöhret değil sağlıklı olmaktır.

⁷⁰ M. Uğur Derman, *Türk Hat San’atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 648.

⁷¹ Feridun Emecen, “Kânûnî”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, ss. 62-74.

⁷² Âmil Çelebioğlu, “Şair Kânûnî Sultan Süleyman”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, C. 1-2, 1991, s. 49.

⁷³ Aynı beyit Hattat Abdullah Rıza Efendi, Hâmid Aytaç, Mustafa Hâlim Özyazıcı ve Hüseyin Öksüz tarafından da yazılmıştır.

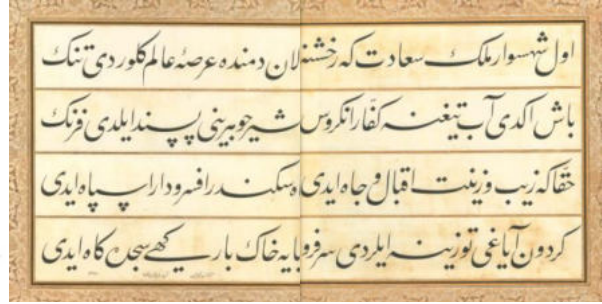
⁷⁴ Çoşkun- Öbek- Bayram, a.g.e., s. 147.

4.3. Ol şehsüvâr-ı mülk-i saâdet ki rahşına

Ol şehsüvâr-ı mülk-i saâdet ki rahşına
Cevlân deminde arsa-i âlem gelürdü teng

Baş eğdi âb-ı tîgına küffâr-ı Engerûs
Şimşîri cevherini pesend eyledi Freng

Hakkâ ki zîb ü zînet-i ikbâl ü câh idi
Şâh-ı Sikender efser ü Dârâ sipâh idi

(TSMK-GY 1262)

Gerdûn ayağı tozuna eylerdi ser-fürû
Dünyaya hâk-i bârgehî secdegâh idi⁷⁵

(Saâdet ülkesinde at oynatan o meşhur binicinin atına, dolaştığı zaman dünya meydanı dar gelirdi. Kılıcının suyuna (keskinliğine) Macar kâfirleri baş eğdi; Frenkler de kılıcının cevherini beğendi. Doğrusu, onu bezeyen bahtı ve itibârı ile İskender'in tâcına, Dârâ'nın ordusuna sâhib bir şâh idi. Devrân, onun ayağı tozuna baş eğdi. İzinle girilebilen huzurunun toprağı, dünyanın secde yeri idi.)

Levhada bulunan bu dört beyit, Bâkî'nin (ö. 1008/1600) *Dîvânı*'nda "Terkîb-i Bendler" kısmında bulunan ve Sultan Süleyman Hân için yazılmış olan mersiye'nin dört beytidir. Aruzun mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıbında tanzîm edilmiştir.

Abdülhak Hamid Tarhan'ın Fatih Sultan Mehmed ve Yavuz Sultan Selim türbelerindeki Kâmil Akdik ve Hulûsi Yazgan'a yazdırılmış olan "Türbe-i Fatih-i Ziyâret" ve "Türbe-i Selîm-i Evvel'i Ziyâret" kasidelerini gören Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Haluk Şehsuvaroğlu, Kânûnî Sultan Süleyman Türbesi'ne de Bâkî'nin bu padişah hakkındaki mersiyesinden seçilen beyitlerin yazılmasını hattat Necmeddin Okyay'dan rica etmiştir. Necmeddin Efendi de bu dört beyiti öğrencisi

⁷⁵ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s.75-76; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bâkî Hayatı ve Şiirleri*, Sühulet Kitap Yurdu Yayınları, İstanbul 1935, C. 1, s. 75.

Uğur Derman'ın bizlere aktardığına göre çok emek vererek celî ta'lik hattıyla yazmış ve Türbesi'ne asılmayıp TSMK'de muhâfazası cihetine gidilmiştir.⁷⁶

Necmeddin Efendi'ye verilen seçme beyitlerin dördüncü mısraında, “Şimşîri cevherini pesend eyledi Frenk” olması gereken mısra, “Şimşîr-i cevherini...” şeklinde yazıldığı için levhada bir “ye” harfi eksik kalmıştır. Her hâdisenin mîzâhî tarafını bulan Necmeddin Efendi, “Hattatlar hakkında söylenen ‘küllü hattatin câhilün’ (her hattat cahildir) sözünü isbât için, demek ki böyle bir vesile gerekecekmiş!” demiştir.⁷⁷

İslâm edebiyatında, bir kişinin vefatından duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak amacıyla ölüyü över nitelikte yazılan şiir ve yazılara “mersiye” denilmektedir.⁷⁸ Kânûnî Sultan Süleyman devrinde yaşamış ve onun iltifatına nâil olmuş olan Bâkî, onun ölümünden sonra mersiye yazmış ve edebiyatımızda Bâkî'nin Kânûnî için yazdığı bu mersiye de ünlü mersiyeler arasına dâhil olmuştur. Dîvân edebiyatında sıkça görülen bir durum olarak Bâkî de padişahı överken onun atlarından da bahsetmiş, böylece padişahın yiğitliğini, usta biniciliğini, sorunları çözmekteki hızını vurgulamıştır. İkinci beyitte de Osmanlı Devletinin Kânûnî zamanındaki tüm ihtişamına değinmiştir.⁷⁹

Üçüncü beyitte şair, padişahı değerli olması bakımından mücevhere ve süse benzetmiştir. Beyitte geçen “dârâ” ululuk ve ihtişamın sembolüdür. Dârâ tarihteki Pers kralı Darius'tur. İskender'le yaptığı savaşta ölmüştür. İskender de cihangirliği nedeniyle bu beyitte padişahı övmek için kullanılmıştır. Son beyitte de mübalağa sanatına başvurularak zalim ve acımasız olan feleğin bile padişahın büyüklüğü karşısında eğildiğini ve padişahın dîvânının kurulduğu yerin tozunun dünya için mescit gibi olduğunu söylemiştir.⁸⁰

⁷⁶ Küçük, a.g.e., s. 649.

⁷⁷ Derman, a.g.e., s. 649.

⁷⁸ Pala, a.g.e., s. 306.

⁷⁹ Uğur Gürsu, Kânûnî Sultan Süleyman Han İçin Yazılan İki Mersiyenin Karşılaştırılması, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, S. 192, Haziran 2011, ss. 3-6.

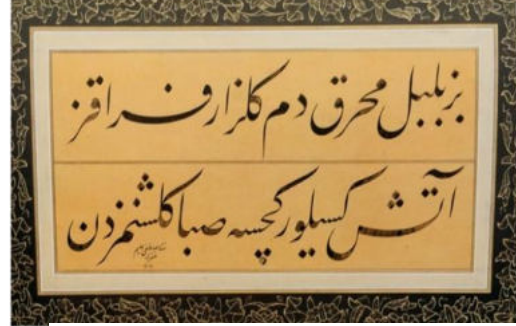
⁸⁰ Gürsu, a.g.m., s. 7.

4.4. Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-ı firâkız

Biz bülbül-i muhrik-dem-i gülzâr-ı firâkız

Âteş kesilir geçse sabâ gülşenimizden⁸¹

(Biz, ayrılığın gül bahçesinde, yanık ve yakıcı öten öyle bir bülbülüz ki, eğer bahçemizden geçecek olan saba yeli bile olsa tutuşur, yanar da ateş kesilir.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

Beyit, “Selîmî” ve “Tâlibî” mahlasıyla şiiirler yazan, dîvânı olmamakla birlikte şiiirleri Dîvân edebiyatının güzel örnekleri arasında zikredilen Osmanlı Sultanı II. Selîm’e (ö. 982/1574) aittir. Aruzun mef’ûlü mefâ’îlü mefâ’îlü feûlün kalıbında tanzîm edilmiştir. Önceki ve sonraki beyitleri unutturduğu için beyt-i berceste olarak kabul edilmiştir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından celî ta’lîk hattıyla yazılmıştır.⁸²

Gerek şehzâdeliği, gerekse padişahlığı sırasında sanatkârları koruyup kollayan Sultan II. Selîm, şair ruhlu ve şiiir söyleyen padişahlar arasında anılmaktadır.⁸³

Dîvân edebiyatında, bülbülün önemli bir yeri vardır. O, şakıyışlarıyla durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri arz eden bir aşğın timsâlidir. Bazen aşğın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur. Güle âşık kabul edilir ve bu durumuyla âşığa çok benzetilir. Bülbülün bütün neşesi gül ile kâimdir, gülden ayrı olunca inleyişler içinde kalmaktadır. Dîvân edebiyatında da bülbülün inleyişi bu beyitte olduğu gibi çokça konu edilmiştir.⁸⁴

II. Selîm’e ait olan bu beyit, çokça beğenilmiş, övülmüş ve beyite birçok şair tarafından nazireler yazılmıştır. Beyti öven şairlerden biri olan Yahyâ Kemâl’in bu

⁸¹N. Ahmet Özalp, *Bilgelikler Dîvânı*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 201; Feridun Emecen, “Selîm II”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, s. 418.

⁸²M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 221.

⁸³Sadettin Kaplan, *Sultanların Şiiirleri Şiiirin Sultanları*, Saka Yayınları, İstanbul 2005, ss. 61-62.

⁸⁴Pala, a.g.e., s. 77.

meşhur beyti ve Selîmiye Câmii'ni kastederek söylediği şu sözleri meşhurdur: “Bir beyti bir de câmi-i mâ‘muru var.”

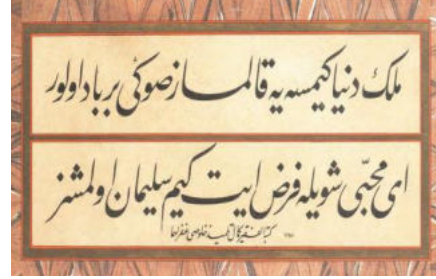
Şair hasret çekmektedir ve bu hasret maddî veya manevî bir varlık ya da kavrama olabilir. Bir sultanın hasreti de ülkesinin refahı, mutluluğu, topraklarını genişletmek ya da bir sevgiliye duyulan aşk olabilir. Bunların hepsi ihtimal dâhilindedir çünkü neticede sultanlar da insandır ve onların da aşkları, hasretleri olabilmektedir. Sultan Selîm de kendisini gül hasretiyle helâk edecek derecede feryâdı, figân koparan bülbülle aynîleştirmiş ve yakıcı âhının şiddetinden, serin seher rüzgârının bile tutuşabileceğini ifade etmiştir.⁸⁵

---

⁸⁵ Vedat Ali Tok, *Bercestte Beyitler*, *Diyânet Aylık Dergisi*, Ocak 2008, ss. 60-61.

4.5. Mülk-i dünyâ kimseye kalmaz sonu ber-bâd olur

Mülk-i dünyâ kimseye kalmaz sonu ber-bâd olur
Ey Muhibbî şöyle farz et kim Süleymân olmuşuz
(Ey Muhibbî farz et ki Muhteşem Süleyman
olmuşsun ne çıkar, dünya mülkü kimseye kalmaz
sonu berbat olur.)

(Niyazi Sayın Koleksiyonu)

Levhada yazılı olan bu beytin, Muhibbî mahlaslı şair Kânûnî Sultan Süleyman'a ait olduğu söylenmişse de, Muhibbî Dîvânı'nda ve ilgili makalelerde beyite rastlanmamıştır.⁸⁶ Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak ise, Hattat Kemal Batanay tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.⁸⁷ Özellikle ta'lik ve celî ta'lik hatlarında şöhrete ulaşan Kemal Batanay, bu iki yazı çeşidiyle birçok eser vermiştir.⁸⁸ Klasik Türk edebiyatında, Süleyman'ın (as) ismi, kıssaları sıkça kullanılmaktadır. Süleyman'ın (as) M. Ö. 10. yy. da yaşadığı tahmin edilmektedir. Kendisine Allah Teâlâ tarafından büyük servetler, cinlere ve rüzgâra emretme yetkisi, hayvanlarla konuşabilme gibi özellikler verilmiş, kıssası bize Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Süleyman (as) ile ilgili 53 âyet vardır ve ona verilen hikmetler, ilim ve benzeri bu ayetlerde anlatılmıştır. Dîvân edebiyatında da Süleyman Peygamber bu kıssalar çerçevesinde ele alınmıştır. Özellikle yüzüğün kaybolması, karınca olayı, Hühüd ile konuşması ve Sebe Melikesi Belkıs ile buluşması hadiseleriyle sıkça anılmıştır. Mesela Karınca aczin; Süleyman (as) ise iktidar ve gücün timsâli olarak tezât içinde verilmiş, şair övdüğü kişiye Süleyman dediği zaman kendisini karınca kadar âciz göstermek istemiştir.⁸⁹

⁸⁶ Kânûnî Sultan Süleyman, *Muhibbî Dîvânı*, (haz. Kemal Yavuz, Orhan Yavuz), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, C. 1-2, İstanbul 2016; Amil Çelebioğlu, Şair Kânûnî Sultan Süleyman, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1991; Ahmet Hilmi İmamoğlu, Şair Kânûnî Sultan Süleyman, *Kânûnî Sultan Süleyman Paneli Bildirileri*, Trabzon 1995.

⁸⁷ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstadları 3 Kemal Batanay (Bestekâr, Tambûrî, Hattat, Hâfiz)*, Kubbelatı Yayınları, İstanbul 2006, ss. 143-144.

⁸⁸ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, s. 272.

⁸⁹ Pala, a.g.e., ss. 411-412.

4.6. Tîz olma teemmül kıl

Tîz olma teemmül kıl

Her hâle tahammül kıl

Tedbîri bozar takdîr

Allah'a tevekkül kıl⁹⁰

(Aceleci davranma, iyice düşün. Her hâle tahammül et. Tedbîri bozar takdîr, Allah'a tevvekkül et.)

Levhada yazılı olan bu kıt'a, Osmanlı şeyhülislâmı ve tarihçisi İbni Kemal Paşazâde'ye (ö. 940/1534) ait bir kıt'anın ilk iki mısraıdır. Aruzun mef'ülü mefâ'ilü mef'ülü mefâ'ilün kalıbında kaleme alınmıştır. Bu mısraların kıt'a hali şu şekildedir:

“Tîz olma teemmül kıl her hâle tahammül kıl

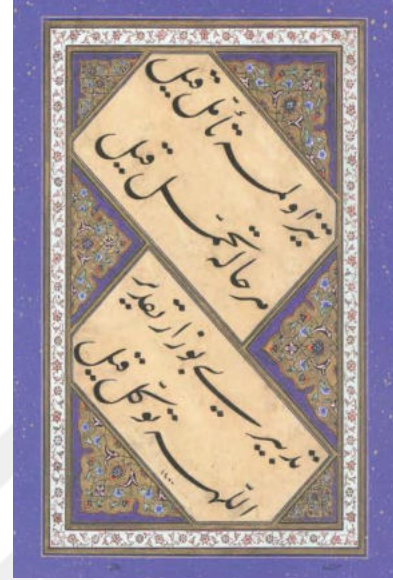
Allah'a tevekkül kıl tedbîri bozar takdîr

Cehlile fesâd itme yanlış sözi yâd itme

Hak söze inâd itme tedbîri bozar takdîr”

Hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Kemal Batanay tarafından ta'lik hattıyla, mâil kıt'a olarak yazılmıştır.⁹¹

Asıl adı Şemseddin Ahmed olan Kemal Paşazâde, babası Kemal Paşa'ya nispetle bu adla anılmıştır. Hadis, tefsir, fıkıh gibi temel İslâm ilimleri başta olmak üzere tarih, edebiyat, felsefe, dil ve tıp alanlarında önemli eserler vermiş olan çok yönlü bir âlimdir.⁹²

(Mehmet Karpuzcu Koleksiyonu)

⁹⁰ İbn Kemâl Paşazâde, *Kemal Paşazâde Dîvânı*, (haz. Ahmed Cevded), İkdâm Matbaası, İstanbul 1313, s.177.

⁹¹ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstâdları 3, Kemal Batanay (Bestekâr, Tambûrî, Hattat, Hâfız)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, ss. 150-151.

⁹² Şerafettin Turan, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, ss. 238-239.

Şiiri hikmetli söz olarak gören İbn Kemal, şiirlerinde aşka ve hikemî konulara daha fazla yer vermiştir. Bu dörtlükte de görüldüğü gibi halkın daha iyi anlayabileceği bir üslûpla eser vermeyi tercih etmiştir.

“Tevekkül” sözlükte, “birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havâle etme, ona güvenme” anlamlarına gelmektedir.⁹³ “Takdîr” yani “Kader” ise “Allah’ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi” şeklinde açıklanmaktadır. İbn Kemal’de aceleyle değil teennî ile yani acele etmeden iyice düşünerek hareket edilmesi gerektiğini, bununla birlikte alınan tüm tedbirlere rağmen meydana gelen tüm hâller için tahammül edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ama en önemlisi, her zaman, her işte Allah’a güvenip dayanılması gerektiğini, çünkü tüm tedbirlerin üzerinde Allah’ın takdîrinin olduğunu vurgulamıştır.

---

⁹³ İbn Manzur, *Lisânu’l Arab*, Dâru’s-Sâdir Yayınları, C. 11, Beyrut 1414, s. 734.

4.7. Çün lutf-ı Hak vücûd-ı mezâhirde müstetir

Çün lutf-ı Hak vücûd-ı mezâhirde müstetir

Bir veche nâzırız bakalım Hak ne gösterir ⁹⁴

(Çünkü Hakk'ın lütfü görünen bedenlerde gizlidir. Bir yüze bakıyoruz, bakalım Hak ne gösterecek)

(Alif Art Özel Koleksiyonlar)

Bu beyit XVI. yüzyılın önemli şairlerinden, asıl adı Yahyâ olan Malkaralı Nev'î'ye (ö. 1007/1599) aittir. İyi bir tasavvuf terbiyesi almış olan şair Nev'î, rivayetlere göre rindâne yaşayan, dervişmeşrep, tasavvufa, zühd ve takvâya mütemayil bir zattır.⁹⁵ Beyit, Dîvânı'nda bulunan gazellerden birisidir. Aruzun mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Beytin bir kelime farkıyla Dîvân'da geçen şekli şöyledir:

Çün sırr-ı Hak vücûh-ı mezâhirde müstetîr

Bir veche nâzırız görelüm Hak ne gösterir

Hasan Rıza Efendi (ö. 1338/1920) tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.⁹⁶ Sülüs ve celî sülüs çok emek ve tasarım gerektirdiğinden, daha çok önemi vurgulanmak istenen sözlerin yazımında, beyit ve kitap başlıklarında, güzel yazı albümlerinde, Kur'ân kitabesinde ve levhalarda kullanılmıştır.

“Lutf” kelimesi “iyilik etme, merhamet ve yardımda bulunma, Allah'ın yardım ve müsaade etmesi”⁹⁷ anlamlarına gelmektedir. Nev'î, Hakk'ın lütfunun kullar üzerinde olduğunu, kendisinin de Allah'ın yardım ettiği bir kulunun yüzüne döndüğünü yani ona tâbî olduğunu söylemiştir. Sûfî meşreb biri olan Nev'î'nin'de baktığı bir yüz vardır ve de Hakk'ın neler göstereceğini beklemektedir.

⁹⁴ Nev'î, *Dîvân*, (haz. Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 313.

⁹⁵ Nejat Sefercioğlu, “Nev'î”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, s. 52.

⁹⁶ Mutlu Melis Özgeriş, “*XVIII. Yüzyıl Dîvân Şiirinde Hat Sanatı*”, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013) s.74.

⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru's-Sâdir Yayınları, C. , Beyrut 1414, s.

4.8. ‘Aşk imiş her ne var âlemde

‘Aşk imiş her ne var âlemde
İlim bir kıyl ü kâl imiş ancak⁹⁸

Bu kıt’a, Fuzûlî Dîvânı’nın mukattaat kısmında yer almaktadır. Aruzun fâ’ilâtün mefâ’ilün fa’lün kalıbında tanzîm edilmiştir. İki kıt’adan oluşan ve özellikle birlikte incelendiği zaman sahih bir anlama

(Emin Barın Koleksiyonu)

kavuşan bu kıt’a önceki kıt’ayla birlikte şöyledir:

‘İlm kesbiyle pâye-i rif’at

Arzû-yı muhâl imiş ancak

‘Aşk imiş her ne var âlemde

İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak”

(İlim ile yüksek makamlara erişmek gerçekleşmeyecek hayal imiş. Dünyada her şey yalnızca aşktan ibaretmiş. İlim ise kuru bir dedikodudan ibaret imiş.)

Celî sülüs hattıyla Kamil Akdik tarafından yazılmıştır.⁹⁹ Sülüs ve celî sülüs yazı çeşitleri genellikle bu şekilde sanat değeri yüksek beyitlerin, levhaların yazımında kullanılmıştır.

Fuzûlî’nin hayatına baktığımızda her yerde ilmi arayan bir şahsiyet olduğu görülmektedir. Fakat bu beyitte âlemde her ne var ise aşk olduğunu söylemiştir. Beyit tek başına değil de bu iki mısraın tümünü oluşturan dörtlük ile birlikte ele alınınca ne demek istediği daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Aslında aşk ve ıstırap şairi olan Fuzûlî bu mısralarında aşkı öne çıkararak bunu göstermiş ve ilmin aşksız olmayacağını anlatmıştır. Şeriatta ön planda olan “aklı” değil; tasavvufta ön

⁹⁸ Kenan Akyüz, Süheyl Beklen, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur, *Fuzûlî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 306.

⁹⁹ M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 143; Aynı levhanın dörtlük şeklinde, celî ta’lîk hattıyla Sadi Belger tarafından yazılmış şekli de vardır. Ayrıntılı Bilgi İçin bk. <https://www.ketebe.org/eser/4585?ref=artist&id=736>, (23. 07. 2020)

plana çıkan “aşkı” şiirine konu almıştır. Fuzûlî’ye göre insan hakikate ancak aşk ile erişebilmektedir.¹⁰⁰ Onun aşkı ise güzele, iyiye, doğruya olan bir aşktır. Onun aşkı tasavvufun ilâhi aşkı ile uzlaşan ulvî bir aşktır.¹⁰¹ Bu sebeplede her şeyin başı aşktır. Aşksız hiçbir şey olmaz, olsa bile yarım kalır. İlimden medet umarak bir paye alacağını sananlar büyük bir yanlgı içerisinde kalırlar.

Böylece şair ilk beytinde ilim kazanmanın, ilim elde ederek yükselmeyi düşünmenin, gerçekleşmesi imkânsız bir arzu olduğunu belirtmiş, ikinci beytinde ise, yükselmek için ilmin yeterli bir araç olmadığını, yükselmenin en iyi yolunun amaca büyük bir aşkla sarılmak olduğunu belirtmiştir. İki beyit birlikte okunduğunda şairin amacının ilim elde etmeyi kötölemek değil, ilim elde ederek yükselmeyi, makam mevki elde etmeyi vb. bir hayal olarak gördüğünü ifade ettiği anlaşılmıştır.

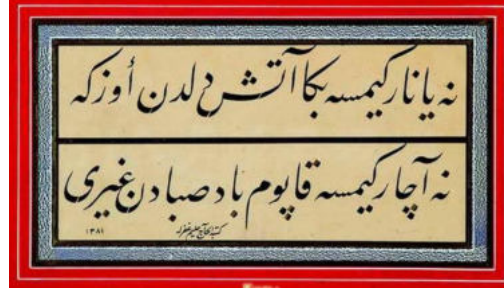
¹⁰⁰ Metin Hakverdioğlu, “Fuzûlî’de Aşk ve Âşık Kavramı”, *International Journal of Social Science Volume 5 Issue 1*, 2012, s. 131-155; Abdülkadir Karahan, “Fuzûlî”, *DİA İstanbul* 1996, XIII, s. 243.

¹⁰¹ Hasibe Mazioğlu, *Fuzûlî ve Türkçe Dîvânı’ndan Seçmeler*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1986, s. 22.

4.9. Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge

Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapum bâd-ı sabâdan gayrı¹⁰²

(Gönlümdeki ateşten başka kimse bana yanmaz. Sabâ yelinden başka kimse kapımı açmaz.)

Bu beyit, Fuzûlî Dîvânı'nda bulunan

(Emin Barın Koleksiyonu)

bir gazelin beşinci beytidir. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fa'lün kalıbında yazılmıştır. Levha olarak, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.¹⁰³ Celî ta'lik hattını, günümüzde bilhassa uzaktan da okunabilmesi sebebiyle hattatlar celî kalemle kıt'a ve levha yazmak için kullanmaktadırlar. Halim Efendi de yazılarında sülüs ve celîsi yanında ta'lik ve celî ta'lik hatlarını da kullanmıştır. Halim Efendi'nin Fuzûlî'nin şah beyitlerinden olan bu beytini yazması hususunda Uğur Derman şunları nakletmektedir: “Halim Hoca, sanırım o sıralarda çektiği ailevî sıkıntının tezâhürüyle ve Tepebaşı'ndaki küçük bağ evinde yaşadığı yalnızlık teessürüyle, bu beyti yazmış olmalıdır.”¹⁰⁴

Klasik Türk edebiyatının büyük şairlerinden Fuzûlî, aşkı, ızdırâbı, dünyevî zevk ve zenginliklerin boşluğunu ve ölüm düşüncesini olağanüstü bir lirizm ve sanat gücüyle ifade etmektedir. Bu gazelinde de Fuzûlî öylesine yalnızdır ki, sabâ rüzgârından başkası kapısını açmaz ve gönlündeki ateşten başka, ona yanan olmaz. Şairi en iyi anlayabilen ve çektiği ızdırâbı bilen, yalnızca gönlündeki aşk ateşidir. Bahsedilen aşk, Allah'a karşı olan aşktır. Çevresinde bulunan kimseler, onun gerçek aşkını anlayamadığı için, şair kendisini kalabalıklar içinde bile yalnız hissetmektedir. Yalnızca sabâ yeli bir haberci olarak onun kapısına gelmektedir.¹⁰⁵

¹⁰² Akyüz- Beklen- Yüksel- Cunbur, a.g.e., s. 264.

¹⁰³ M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu, Boyut Yayıncılık*, İstanbul 2010, s. 221.

¹⁰⁴ M. Uğur Derman, “Ta'lik”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, ss. 508-520. Derman, a.g.md., s. 220.

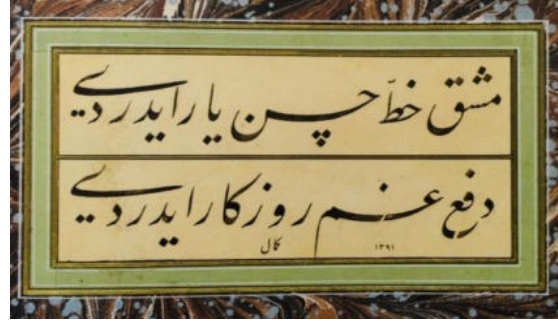
¹⁰⁵ M. Hanefî Yontar, *Fuzûlî'nin Türkçe Gazellerinde Ölüm, Ayrılık ve Yalnızlık Temaları* (Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990) s. 127.

4.10. Meşk-i hat-ı hüsn-i yâr ıderdi

Meşk-i hat-ı hüsn-i yâr ıderdi

Def'-i gam-ı rûzigâr ıderdi¹⁰⁶

(Sevgilisinin güzelliğinin yazısını meşk ederdi. Böylece günlerin üzüntüsünü giderirdi.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

Bu beyit Fuzûlî'nin "Leylâ vü Mecnûn" adlı mesnevisinde "Gazel-i muktezâ-yı hâl" ana başlığı altındaki "Güzâriş-i hâl-i Mecnûn" alt başlığı kısmında bulunan beyitlerden bir beyittir. Aruzun mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün kalıbında yazılmıştır. Levha olarak, celî ta'lîk hattıyla Hattat Kemal Batanay tarafından yazılmıştır.¹⁰⁷ Hüsn-i hat alanındaki ihtisasını ta'lîk ve celî ta'lîk hatlarında yapmış olan Kemal Efendi yazılarını genellikle bu iki hat çeşidiyle yazmıştır.¹⁰⁸

Fuzûlî, "Leylâ vü Mecnûn" mesnevisini Taşlıcalı Yahyâ Bey ile Hayâlî Bey'in teşvikiyle yazmıştır. Bu mesnevî vesilesiyle kendi hislerini ve tasavvufî düşüncelerini ifadeye imkân bulmuştur. Zamanla "Leylâ vü Mecnûn" denilince Türk Edebiyatında Fuzûlî hatıra gelir olmuştur.¹⁰⁹ Yazı, çizgi gibi anlamlara gelen "hat" kelimesi, dîvân şiirinde sıklıkla ele alınmış ve yüzdeki ayva tüyleri de hatt'a benzetilmiştir. Sevgili ise dîvân şiirinin başkişisidir. Âşığa, gam, hüzn, acı ve sıkıntı vermektedir ve bu da manzumlarımızda, sıklıkla konu edilmiştir. Şair de bu beytinde, hüsn-i hat sanatında, harflerin, âyet-i kerîmelerin, hadis-i şerîflerin, beyitlerin vb. meşk edilmesi gibi, sevgilinin özelliklerini, güzelliğini meşk ederek, yine sevgilinin verdiği gamı uzaklaştırdığını ve ona kavuşamamaktan doğan hüznleri bir nebze olsun rahatlattığını, manzum bir şekilde ifade etmiştir.

¹⁰⁶ Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn*, (haz. Hüseyin Ayan), Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 118.

¹⁰⁷ Aynı beytin Hattat Sadi Belger tarafından ta'lîk hatla yazılmış şekli de vardır. Ayrıntılı Bilgi İçin bk. <https://www.ketebe.org/eser/4007?ref=artist&id=736>, (25. 07. 2020)

¹⁰⁸ Muhittin Serin, *a.g.e.*, ss. 166-167.

¹⁰⁹ Fuzûlî, *a.g.e.*, ss. 9-12.

4.11. Cân ü dil kaydını çekmekden özüm kurtardum

Cân ü dil kaydını çekmekden özüm kurtardum

Cânı cânânaye etdüm dili dil-dâra fedâ¹¹⁰

(Cân ve gönül derdini çekmekten kendimi kurtardım. Cânı cânâneye, dili de dil-dâra fedâ ettim.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

XVI. yüzyıl Dîvân edebiyatının önemli şairlerinden Fuzûlî'ye ait olan bu beyit, divânındaki bir gazelin beytidir. Aruzun fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbında tanzîm edilmiştir. Levha olarak Hattat Nûrî Korman (ö. 1371/1952) tarafından celî sülûs hattıyla yazılmıştır. “Tokça” bir kalemle son yıllarında yazıverdiği beyitte, en az altmış yıllık sanat tecrübesini tabîî haliyle kâğıda dökmenin rahatlığı görülmektedir.¹¹¹

“Cân” kelimesi “can, ruh, hayat, gönül” anlamlarına gelmektedir. Dîvân edebiyatında âşğın elindeki tek sermayesi canıdır, bu sebeple âşık canını ortaya koyar ve onu kurban eder.¹¹² Dîvân şiirinin en önemli karakteri olması sebebiyle en çok söz edilen kişi sevgilidir. Sevgiliye ilişkin en önemli hususiyetler kendisinin acı ve ıstırap sebebi olmasıdır. Bilhassa Fuzûlî'de sevgili, şairin işlediği temaların başında gelmektedir. Şiirleri, şairin ruh dünyasına göre şikâyet ve teslîmiyet arasında gidip gelmektedir.¹¹³ Bu beytinde de şair, insanın iki şeyden oluşmasından (madde ve ma'nâ) yola çıkarak âşğın, hakikî güzelliğini aksettirdiğine inandığı sevgiliye, cânâneye cânını verip kurtulduğundan bahsetmektedir. Yine manâsını da hakikî sevgiliye yani cânânenin temsil ettiği sevgiliye fedâ etmiş ve ondan da kurtulmuştur. Madde ve manâyı iki kişiye verip aradan çekilen şair, aslında ikisini de hakikî sevgiliye verip esas olan yokluğa ulaşmıştır.

¹¹⁰ Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2017, s. 60.

¹¹¹ M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 151.

¹¹² Pala, a.g.e., s. 83.

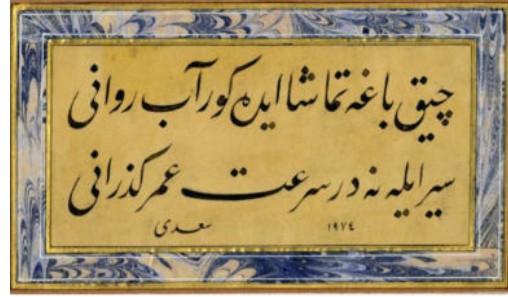
¹¹³ Mustafa Öztürk, *Dîvân'ı Bağlamında Fuzûlî'de Sevgili Kavramının Beşerî ve İlahî Boyutları ile Sevgiliden Şikâyet*, *Kadim Akademi SBD*, C. 1, S. 1, ss. 44-49.

4.12. Çık bâğa temâşâ idegör âb-ı revânı

Çık bâğa temâşâ idegör âb-ı revânı

Seyr eyle nedür sür'at-i ömr-i güzerânı¹¹⁴

(Bağa gel, akarsuyu, dereyi seyret de geçici
ömrün nasıl hızla geçip gittiğini gör.)

(Sami Tokgöz Koleksiyonu)

Dîvân edebiyatının önemli

şairlerinden Bâkî'ye ait olan bu beyit, Dîvânı'nda bulunan bir gazelin matla' beytidir. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Fakat Dîvân'da ilk mısraın başlangıcı "çık bâğa" değil "gel bâğa" şeklindedir:

"Gel bâğa temâşâ ide gör âb-ı revânı

Seyr eyle nedür sür'at-i ömr-i güzerânı"

Levha olarak, Hattat Sadi Belger (ö. 1396/1976) tarafından ta'lîk hattıyla yazılmıştır. Akan su, ırmak, akarsu anlamlarına gelen "âb-ı revân" dîvân edebiyatında teşbihlerle sık sık kullanılmaktadır.¹¹⁵ Günümüz insanına kıyasla tabiatla iç içe yaşayan eski insanların, tabiat unsurları hakkındaki gözlem ve hayalleri, en güzel haliyle şiirimizde tasvir edilmiştir. Akarsular hem suyundan istifade edilmesi hem de kıyısına giderek ruhu rahatlatma ve dinlenme imkânı sağlaması, eğlence ve işret mekânı olması gibi unsurlarla şiirimize yansımıştır. Durmaksızın akması gibi unsurlarıyla da şiirimizde geçiciliğin ve bilhassa ömrün geçiciliğinin sembolü olmuştur.¹¹⁶

Konumuz olan beyitte de Bâkî, akarsuyun hızını, insanın hızla geçip giden ömrüne benzeterek, suyu tefekkürle seyreden insanın, ömrün nasıl süratle geçtiğini görebileceğini vurgulamıştır.

¹¹⁴ Bâkî, *Bâkî Dîvânı*, (haz. Sabahattin Küçük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s. 437.

¹¹⁵ Pala, a.g.e., s. 4.

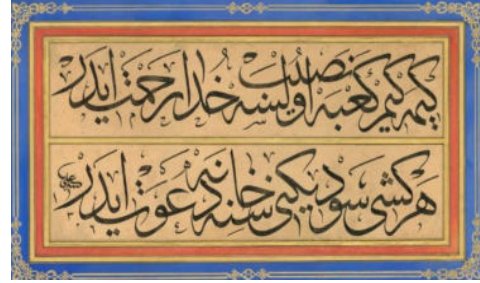
¹¹⁶ Esma Şahin, "Klasik Şiirde Akarsu İle İlgili İnanışlar ve Kalıplaşmış İfadeler", *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatımızda Su*, Ed. Nurettin Demir, ASKİ Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013, s. 63.

4.13. Kime kim Ka'be nasîb olsa Hüdâ rahmet ider

Kime kim Ka'be nasîb olsa Hüdâ rahmet ider

Her kişi sevdiğini hânesine da'vet ider¹¹⁷

(Kime Ka'be'ye gitmek nasip olmuşsa, Allah ona rahmet etmiş demektir. Çünkü herkes, sevdiğini hânesine davet eder.)

Bu beytin Süleyman Nahîfî Efendi'ye

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

(ö.1151/1738) ait olduğu söylenmişse de beytin Taşlıcalı Yahyâ Bey'e ait olduğu ve Divânı'nda geçtiği tespit edilmiştir.¹¹⁸ Aruzun mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü kalıbında kaleme alınmıştır.

Levha olarak, Hattat Çırçırılı Ali Efendi (ö. 1320/1902) tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Sülüs ve celî sülüs hatları, hattatlar tarafından, özellikle önemi vurgulanmak istenen sözlerin yazımında, manzum eserlerin vb. yazımında sıkça kullanılmıştır. Muhtevâ ile bağlantılı olarak, sülüs hattı, bu levhada olduğu gibi, özellikle iki mısradan oluşan ve düz satırla yazılan manzumalarda kullanılmıştır.

İslâmî inanişâ göre yeryüzünde yapılan ilk mâbed ve Müslümanların kiblesi olan Ka'be, Türk edebiyatında, ilk inşasından başlayarak çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Kısas-ı enbiyâ, İslâm tarihi, siyer kitapları, mevlidler, mir'racnâmeler gibi eserlerle ilahiler yanında aşka dair yazılmış kasîde ve gazellerde de Ka'be'ye temas eden pek çok beyit bulunmaktadır.¹¹⁹ Taşlıcalı Yahya Bey de Dîvânı'nda hac ve hacla ilgili mefhumlara değinmiş, özellikle Ka'be'ye çokça yer vermiştir.¹²⁰ Bu beytinde de kişinin sevdiğini hânesine davet etmesi gibi Allah'ın (cc) da sevdiği kullarına Ka'be'yi nasip ederek onlara rahmet ettiğinden bahsetmiştir.

¹¹⁷ İrfân Topal, Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı'nda Din ve Tasavvuf, (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1986), s. 78.

¹¹⁸ A. İrfân Aypay, *Nahîfî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni)*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992)

¹¹⁹ Mustafa İsmet Uzun, "Kâbe" (Türk Edebiyatı), *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, ss. 23-25.

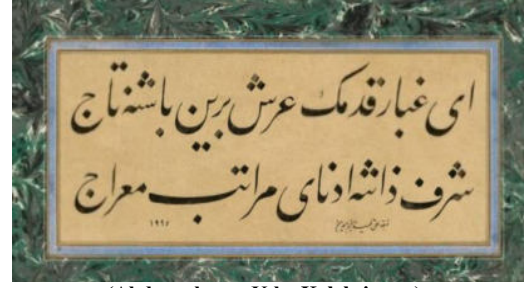
¹²⁰ Topal, a.g.e., s. 78.

4.14. Ey gubâr-ı kademin arş-ı berîn başına tâc

Ey gubâr-ı kademin arş-ı berîn başına tâc!

Şeref-i zâtına ednâ-yı merâtib mi'râc¹²¹

(Ey ayağının tozu, göğün zirve noktasına tâc olan! Senin şerefine layık mertebelerin en küçüğüdür mirâc)

(Abdurrahman Kılıç Koleksiyonu)

Bu beyit, Fuzûlî Dîvânı'nda bulunan bir gazelin matla' beytidir. Aruzun fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbında yazılmıştır. Levha olarak ise, Hattat Ali Alparslan (ö.1426-27/2006) tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır. Fuzûlî'nin bu gazeli bir na't-ı şeriftir. Peygamber Efendimiz (sav) için yazılmış övgü şiirlerini ifade eden na'tlarda sevgilinin yolunun toprağı, tozu, ayak izi âyât-ı ilâhiyye'dir. Yani Allah'ın alâmetleridir. Peygamber Efendimiz'in (sav) mübarek ayaklarının tozu, yolunun toprağı ise her şeyden kıymetlidir.¹²² Bu sebeple na'tlarda, Hz. Peygamber'in (sav) ayağının toprağı son derece geniş bir yer tutmuş ve zengin hayallere konu olmuştur.

Sözlükte “yukarı çıkmak, yükselmek” anlamındaki urûc kökünden türemiş bir ism-i âlet olan mi'râc kelimesi “yukarı çıkma vasıtası, merdiven” demektir.¹²³ Terim olarak Hz. Peygamber'in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade etmektedir. Peygamber Efendimiz'in (sav) Recep ayının 27. gecesini Mekke'deki Mescid-i Haram'dan, Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya getirilmesi olayına ise “İsrâ (gece yürüyüşü)” denilmektedir. Mescid-i Aksâ'dan Sidre-i Müntehâ'ya kadar olan yolculuğu da “Mi'râc” adını almıştır.¹²⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de Mi'râc ve İsrâ olaylarının yer aldığı sûreye de “İsrâ” adı verilmiştir. Mi'râc gecesi arşı geçerek “kabe kavseyn ev ednâ” makamına ulaşan Hz. Peygamber'in (sav) ayağının tozu; arş-ı muazzamın başında bir şeref tâcı olmuştur. O'nun yolunun toprağı meleklerin başında bir iftihar

¹²¹ Akyüz- Beken- Yüksel- Cunbur, a.g.e., s. 154.

¹²² Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, DİB Yayınları, Ankara 1993, ss. 276-277.

¹²³ Halil b. Ahmed, *Kitabü'l-Ayn*, Lübnan, 2004, s.527; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2002, s. 1373.

¹²⁴ Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Ankara 1987, ss. 2-10; Salih Sabri Yavuz, “Mi'râc”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, s. 132.

tâcudur.¹²⁵ Mi'râcda Hz. Peygamber'i (sav) Refref arşa çıkarmıştır. İlk mısradaki şair buna atıfla "Onun için ayağının tozu arşın başına tâc olmuştur" demiştir. İkinci mısradaki da göğe yükseltip en yüksek mertebeye geldiğinde bile, tam olarak kendi mertebesine ulaşamadığını ve bu mertebenin onun değerine göre daha aşağıda kaldığını vurgulamıştır.

---

¹²⁵ Yeniterzi, a.g.e., ss. 136- 279.

5. 17. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler

5.1. Hüseyin-i Kerbelâ'nın vâkı'ât-ı mâtem-engîzi

Hüseyin-i Kerbelâ'nın vâkı'ât-ı mâtem-engîzi

Zebân-ı hâme-i savt u hurûf ile edâ olmaz

Fasîhâ nüh-felek yâkût-ı rummân ile pür olsa

O mihr-i âlemin bir katre kanına bahâ olmaz

(Kerbelâ olayı hüznlerin en acısıdır, dil ile anlatmaya kelimeler yetmez. Nüh felek (bütün âlem) nar taneleri kadar yakutla dolu olsa, Hz. Hüseyin'in bir damla kanından daha kıymetli olamaz)

(Ares Müzayede, 12.02.2017)

Kerbelâ olayına dair yazılmış bu dörtlüğün, Fasîh Ahmed Dede'ye (ö. 1111/1699) ait olduğu söylenmiş olsa da incelediğimiz Dîvânı'nda ve Kerbelâ Mersiyeleriyle ilgili bir tezin Fasîh Ahmed Dede'nin mersiyeleri kısmında bu dörtlüğe rastlanmamıştır.¹²⁶ Aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbında tanzîm edilmiştir.

İsmail Zühdi Efendi (ö. 1221/1806) tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Sülüs ve celî sülüs hatları gerek çok zaman ve emek istediğinden, gerek süslü bir yapıya sahip olmasından dolayı, bu levhada olduğu gibi, enfes bir görüntü vermesi sebebiyle, manzumların, hikemî sözlerin yazımında ve benzeri sıklıkla kullanılmıştır.

Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan Kerbelâ'nın İslâm tarihindeki şöhreti, Hz. Hüseyin ve aile fertlerinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevîler tarafından katledilerek şehâdete erdikleri yer olması ve kabirlerinin orada bulunmasından kaynaklanmaktadır. İslâm dünyasında meydana

¹²⁶ Mustafa Çıpan, *Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991); Bünyamin Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997) ss. 141-146.

gelen “Kerbelâ” hadisesi her müslümanın yüreğini sızlatan en acı olaylardan birisidir.¹²⁷

Kerbelâ olayının Türk sosyal hayatına önemli ölçüde yansımış olmasının doğal bir sonucu olarak, bu elîm hadise bütün Müslüman milletlerin edebiyatlarını etkilemiştir. Türk edebiyatında da Hz. Hüseyin’in (ra) şehid edilmesini anlatan manzum ve mensur eserler yazılmış, konu etrafında mersiye yazma geleneği oluşmuş ve Kerbelâ adı önemli bir motif olarak yer almıştır.¹²⁸ Gerek dîvân şiiri gerek tekke ve saz şiiri geleneğinde Hz. Hüseyin’e (ra) revâ görülen muamelenin lirik ve trajik bir üslupla anlatıldığı bütün eserlerin ortak özelliklerinden birisi Kerbelâ’nın kutsal bir bölge olarak anılmasıdır. Diğer özellik de Ehl-i beyt ile Kerbelâ arasında bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmasıdır.¹²⁹ Ele almış olduğumuz levhadaki bu dörtlükte de, en acı olay olmasına ve bütün o toprakların çok değerli olmasına rağmen, Hz. Hüseyin’in (ra) bir damla kanına değışilmeyeceği ifade edilmiştir.

¹²⁷ Çağlayan, a.g.e., s. 2; Mustafa Öz, “Kerbelâ”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 271.

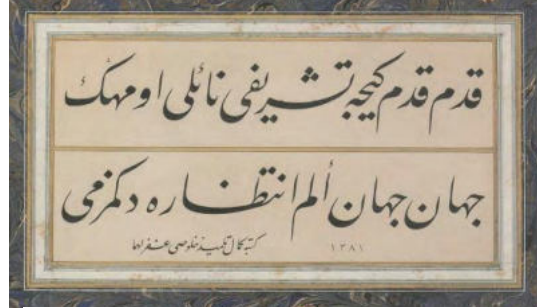
¹²⁸ Çağlayan, a.g.e., s.30; Tuncay Bülbül, Edebiyatımızda Kerbelâ Mersiyeleri ve Kerbelâ Mersiyeleri İçeren Bir Mecmu’a, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, Filiz Kılıç, Tuncay Bülbül, C. 2, Ankara 2007, s. 920; Mustafa İsmet Uzun, “Kerbelâ” (Türk Edebiyatında), *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 274.

¹²⁹ Uzun, a.g.md., s. 274.

5.2. Kadem kadem gece teşrîfi Nâ'îlî o mehin

Kadem kadem gece teşrîfi Nâ'îlî o mehin
Cihân cihân elem-i intizâra değmez mi¹³⁰

(Ey Nâ'îlî! Geceleyin ay yüzlü güzelin
adım adım gelişi, adımlarının sesi,
dünyalar kadar bekleme elemine değmez
mi?)

(Ekrem Haklı Ayverdi Koleksiyonu)

Bu beyit, Nâ'îlî (ö. 1077/1666) Divânı'nda bulunan bir gazelin makta' beytidir. Aruzun mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbında tanzîm edilmiştir.

Bir hüsn-i hat eseri olarak ise, Hattat Kemal Batanay tarafından celî ta'lîk hattıyla yazılmıştır.¹³¹

Asıl adı Mustafa olan şair Nâ'îlî İstanbul'da doğmuştur. Şiirlerini hayatta iken bir dîvân halinde toplayıp derlemiştir ve tek eseri Dîvânıdır. Şiirlerinde fazla sözden, söz sanatlarından kaçınmış, şiirini sade, kısa ama dolgun, eskilerin deyimiyle “veciz” ve “münakkah” söylemiştir.¹³²

Dîvân şiirinde en önemli kişilerinden olan sevgili, nur yüzüyle aya benzetilmektedir. Bu sebeple sevgilinin yüzünü, âşık seyretmeye doyamamaktadır. Yüzünün bu nurunu, Allah'ın cemâl sıfatından alan sevgili, âşığın içinde bulunduğu karanlığı, hüznü yok etmektedir. Sürekli sevgiliyi bekleyen âşık için, sevgilinin cemâlini görmek büyük bir önem taşımaktadır. Nâ'îlî'de, bu beytinde, sevgilinin o aya benzeyen nur yüzüyle gelişini tasvir ederek, gelişle tüm karanlıkları, gamı, kederi dağıtan sevgilinin gelişinin her şeye degeceğini manzum bir ifadeyle anlatmaktadır.

¹³⁰ Haluk İpekten, *Nâ'îlî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 314.

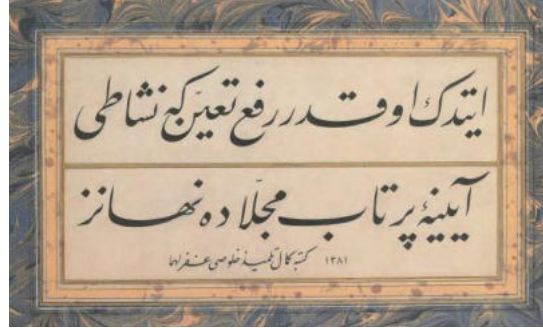
¹³¹ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstadları 3, Kemal Batanay (Bestekâr, Tambûrî, Hattat, Hâfiz)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 156-157.

¹³² İpekten, a.g.e., s. 11-18.

5.3. İtdük o kadar ref'-i ta'ayyün ki Neşâtî

İtdük o kadar ref'-i ta'ayyün ki Neşâtî
Âyîne-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız¹³³

(Ey Neşâtî! Ruhumuzun cismimizle olan münasebetini o derece kestik, cismimizi öyle yok edip sade ruh kaldık ki, parlak cilâli aynada bile görünmez olduk.)

Bu beyit Neşâtî (ö. 1085/1674)

(Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu)

Dîvânı'nda bulunan bir gazelin makta' beytidir. Aruzun mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün kalıbında yazılmıştır. Beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak ise, ta'lîk hattıyla Hattat Kemal Batanay tarafından yazılmıştır.¹³⁴ Beyitte geçen "ta'ayyün" ve "ref-i ta'ayyün" tabirlerinin manaları ancak tasavvuf zihniyet ve telakkisi içinde izah edilebilmektedir. Şöyle ki Arapça, "görünmek, belli olmak" manasına gelen "taayyün"¹³⁵ cismin bir tezahürüdür. Cisim ise, mutasavvıflar nezdinde, itibar edilmemesi gereken, ruhu hapseden bir varlıktır. Bu varlık aşkın kudretiyle ortadan kaldırılabılır, yani bu suretle insan cisme ait olan zevk ve ihtiyaçlara karşı duyarsız kalabilir. Cismin böylece yok sayılması ref'-i taayyündür.¹³⁶ Tasavvufi düşüncede, aslında görülen şahsımız, Tanrı'nın bir parçası kabul edildiğinden dolayı, aynada akseden eşya sadece bir gölgeden ibarettir. Böylece kendi görünürlüğümüz arkada kalmış, aynada bir sır olmuştur. Şair de bu beytinde, aşkın kudretiyle cisim olmaktan kurtulup öyle ruhlaştığını ifade etmiştir ki aynada bile görünmez bir manevî varlık haline gelmiştir. Bunlara ek olarak, Yahya Kemal "Mâverâda Söyleniş" adlı şiirinde Neşâtî'nin "nihânız" redifli gazelinin konumuz olan makta beytini yeniden şöyle söylemiştir:

"Merhum Edirne şeyhi Neşâtî diyor ki
Biz sâf aynalarda sırroluruz öyle gâibiz"¹³⁷

¹³³ Neşâtî, *Neşâti Dîvânı*, (haz. Mahmut Kaplan), Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir 1996, s. 117.

¹³⁴ Serin, a.g.e., s. 157.

¹³⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005, s. 618.

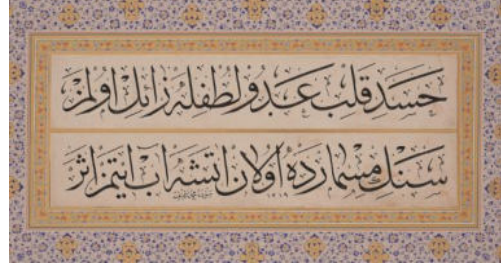
¹³⁶ Necmettin Halil Onan, *İzahlı Dîvân Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1991, s. 335.

¹³⁷ Beşir Ayvazoğlu, "Dîvânlar Arasında Şiir Özü Sürmek, Yahya Kemal'e Göre Dîvân Şiiri", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası V*, C.1, İstanbul 2008, s. 168.

5.4. Hased-i kalb-i ‘adû lutf ile zâ’il olmaz

Hased-i kalb-i ‘adû lûtf ile zâ’il olmaz

Seng-i mismârda olan âteşe âb itmez eser¹³⁸

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Vak’anüvis Mehmed Râşid

Efendi’ye (ö. 1148/1735) ait olan bu beyit,

Dîvânı’nda “müfredat” kısmındaki bir

beyittir. Aruzun fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün kalıbında kaleme alınmıştır.

Levha olarak ise, Hattat Nazif Efendi (ö.1331/1913) tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.

Osmanlı vak’anüvisi, şair ve münşî olan Râşid Mehmed Efendi, şiirlerinde hikemî tarz hâkim olan bir şairdir. İnsanın aklını hedef alan, ideal duygu, düşünce, inanç gibi konularda şiirler yazmıştır. Dîvânıyla birlikte “*Münşeât, Fetihnâme, Sıhhat-âbâd*” gibi eserleri de bulunmaktadır.¹³⁹

“Hased” kelimesi, bir kişinin, başkalarının sahip olduğu imkânların kendisine geçmesini istemesi veya kıskanılan kişinin bu imkânlardan mahrum kalmasını istemesi demektir. “Seng” kelimesi ise “taş” demektir. Bu beyitte de şair, kalpte bulunan düşmanlık ve hasedi, taşa gizli olan ateşe benzeterek, tıpkı ona suyun fayda etmeyeceği gibi, hasedin de lutf ile zail olmayacağını yani ortadan kalkmayacağını belirtmiş, hasedin kalbe yerleştiği zaman tehlikeli bir hâl alıp, kolay kolay geçmeyeceğini ifade etmiştir.

¹³⁸ Halit Biltekin, *Vak’a-Nüvis Râşid Efendi ve Dîvânı’nın Tenkitli Metni*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993), s. 391.

¹³⁹ Fatih Günay, “Râşid Mehmed Efendi”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, s. 465.

5.5. Gül alırlar gül satarlar

Gül alırlar gül satarlar

Gülden terazi tutarlar

Güli gül ile tartarlar

Çarşu bazarı güldür gül¹⁴⁰

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

Ele almış olduğumuz bu
dörtlük Halvetî şeyhi Ümmî Sinan'a

ait bir İlâhîdir. 4+4 8'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından tevkî hattıyla yazılmıştır.¹⁴¹

Sevginin ve sevgilinin, güzelin ve güzelliklerin simgesel ifadesi haline gelen gül, Türk edebiyatının en bilinen ve en çok kullanılan motiflerindedir. Gül motifinin gerçek anlamından hareketle mecâzî ve simgesel anlamlarının çeşitliliği çok yaygın kullanılmasına neden olmuştur. Gülün gerçek hayatta sevgiliyi ve maddi aşkı, tasavvufî anlamda da Hz. Muhammed'i (sav) ve manevî aşkı ifade ediyor olması, gülün değerini artırmaktadır.¹⁴²

Tasavvufî düşüncede gül, Allah'a olana dönüşü sembolize etmektedir. Gül temalı şiirlerin yazılması, ilahilerin okunması da tasavvufî düşüncede tasavvur edilen gül ile alakalıdır. Gül motifinin anlam alanlarına işaret eden en güzel örneklerden birisi de hat sanatında yazılmış ve bizimde ele almış olduğumuz bu dörtlüktür. İlâhinin sözlerinde hoşgörünün hâkim olduğu, maddiyatın yerini maneviyatın aldığı felsefî bir düşünce yer almaktadır. Sözleri gülün merkezde olduğu bir yaşamın güzelliğini ve doğruluğunu gözler önüne sermektedir.¹⁴³

¹⁴⁰ İskender Pala, *Gül Şiirleri*, L&M Yayınları, İstanbul 2003, s. 50.

¹⁴¹ Salime Bera Kemikli, *Hattat Hüseyin Kutlu'nun Hayatı ve Eserleri*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), s. 106.

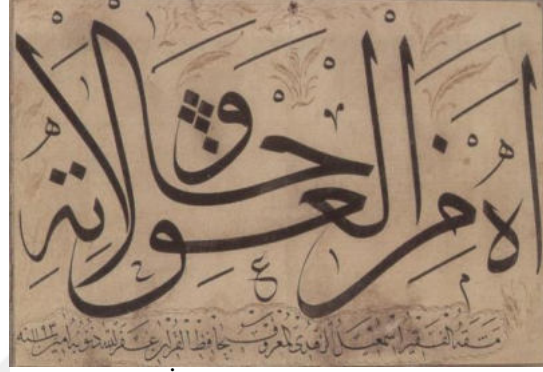
¹⁴² Gülda Çetindağ Süme, "Türk Kültüründe Değerler Simgesi Gül", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S. 13, 2017, s. 106.

¹⁴³ Çetindağ Süme, a.g.m., ss. 107-108; Cebecioğlu, a.g.e., s. 235.

6.18. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler

6.1. Âh mine'l-aşkî ve hâlâtihî

Şeyh Gâlib'in (ö. 1213/1799) ünlü müseddesindeki mütekerrir beytin bir mısraı olan ve iktibas olan bu ibare, Arap Edebiyatı'nda meşhur bir ibaredir.¹⁴⁴ Aruzun fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün kalıbında kaleme alınmıştır. Beytin tamamı şöyledir:

(BİKSAD Fotoğraf Arşivi)

“Âh mine'l-aşkî ve hâlâtihî

Ahraka kalbî bi-harârâtihî”

(Ah aşktan ve aşkın hallerinden... Ateşle kalbimi yaktı yandırdı.)

Mısra, bir hüsn-i hat eseri olarak, celî sülüs hattıyla İsmail Zühdi Efendi tarafından yazılmıştır.

Âh; Arapça bir iç çekiş ve iştiyak nidâsıdır. Asıl anlamı, aşk ateşi ile kulun inlemesi demektir.¹⁴⁵ Dîvân şiirinde ise, âşğın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülmektedir.¹⁴⁶

Âh kelimesindeki harfler, “Allah” kelamındaki ilk ve son harflerdir. Bu durumda “âh”, Allah lafzının kısaltılmış hali olmaktadır.¹⁴⁷ Bu şekilde oluşan “âh” kelimesi, eskiden minyatürlerde “dağlar, vadiler, ağaçlar, sular, çayırlar hepsi yanıyor; hepsi alevler içinde, ok girmiş bir kalb, kan damlıyor ve üzerinde “âh mine'l-aşk şeklinde bir yazı yazılmış” olarak resmolunmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Abdülbâki Gölpınarlı, *Şeyh Galib Dîvânı'ndan Seçmeler*, KTB Yayınları, Ankara 1985, ss. 12-19.

¹⁴⁵ Cebecioğlu, a.g.e., s. 36.

¹⁴⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 10.

¹⁴⁷ İskender Pala, “*Ve Gazel Yeniden (Şiir Şerhleri)*”, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001, s. 24.

¹⁴⁸ Cebecioğlu, a.g.e., s. 36.

6.2. Gubâr-ı pâyine almam cihânı yâ Resûlallah

Gubâr-ı pâyine almam cihânı yâ Resûlallah

Değişmem mûyuna heft-âsmânı yâ Resûlallah

Duyunca makdem-i teşrîfin Âdem sulb-i pâkinden

Değişdi habbeye bâğ-ı cinânı yâ Resûlallah¹⁴⁹

(Yâ Resûlallah! Ayağının tozuna karşılık olarak cihânı bile almam. Bir tek saç teline yedi âsumânı değişmem. Hz. Âdem senin ayak basarak şereflendireceğin yerin bu dünya olduğunu duyunca, Cennet bahçelerini bir buğday tanesine değişti.)

(TSMK- GY 309/51)

18. yüzyılda yaşamış Osmanlı şair ve münşîlerinden Ebubekir Kânî Efendi'ye (ö. 1206/1792) ait olan bu na't-ı şerîf, Dîvânı'nın na'tlar kısmında bulunmaktadır. Aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbında tanzîm edilmiştir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, celî sülüs hattıyla İsmail Zühdî Efendi tarafından yazılmıştır. Eskiden, “tenezzüh” veya “teferrüc” denilen günlük gezintilerdende hoşlandığı anlaşılan İsmail Zühdî Efendi, İstanbul'un mesîre mahallerine gittiği zamanlarda bile kalemi elinden bırakmamış ve muhteşem eserler vermiştir. Bu eserlerin bir örneği de, Silivrikapısı-Seyyid Nizam civarındaki Çörekçi çeşmesinde 1799 yılının bir bahar veya yaz günü şevke gelerek tokça sülüsle yazdığı bu levhasıdır.¹⁵⁰

İslâm etkisinin en fazla hissedildiği Türk edebiyatının klasik dönemi olarak isimlendirilen dönemde, neredeyse bütün şairler Peygamber Efendimiz (sav) için en az bir na't kaleme almıştır.¹⁵¹ Na't kelimesi “nitelemek, iyi ve güzel şeyleri

¹⁴⁹ İlyas Yazar, *Kânî Dîvânı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s. 46.

¹⁵⁰ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013, ss. 447- 449.

¹⁵¹ Murat Ak, *Şair ve Peygamber (Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi)*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2019, s. 42.

mübalağalı bir şekilde dile getirmek”¹⁵², “bir şeyi medhederek anlatmak, nitelemek, Peygamber Efendimiz’i (sav) övmek üzere yazılan şiirler”¹⁵³ gibi anlamlara gelmektedir. Edebî bir terim olarak ise, özellikle Hz. Peygamber (sav) için yazılan övgü şiirini ifade etmektedir.¹⁵⁴

Dîvân edebiyatında sevgilinin yolunun toprağı, tozu, ayak izi Allah’ın alâmetlerindedir.¹⁵⁵ Allah’ın ve bütün inananların sevgilisi olan Hz. Peygamber’in (sav) yolunun toprağı ise, bunlara ilâveten insanı doğrudan İslâmiyet yoluna götüren bir cevherdir.¹⁵⁶ Kânî Efendi de bu na’ında, Peygamber Efendimiz’in (sav) yolunun toprağının ve mübarek ayaklarının tozunun, yeryüzünde ve gökyüzünde mevcut olan her şeyden kıymetli olduğunu belirtmiştir. Hz. Âdem’in (as) kendisine yasaklanan buğday tanesini yiyerek cennetten çıkarılıp, yeryüzüne gelmesi hâdisesini de; O’nun, Hz. Muhammed’in (sav) dünyaya teşrif edeceğini öğrenince, cenneti bir buğday tanesine sattığı ve dünyayı cennete tercih ettiği şeklinde, manzum bir dille ifade etmiştir.

¹⁵² Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü’l- ‘Ayn*, Lübnan 2004, s. 833; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2002, s. 1464.

¹⁵³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğu Matbaası Yayınları, Ankara 1970, s. 969.

¹⁵⁴ Tâhirü’l-Mevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, İstanbul 1994, s. 113; Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lûgatı*, C. 4, İstanbul 1945, s. 523; İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2018, s. 351.

¹⁵⁵ Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 19.

¹⁵⁶ Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na’t*, DİB Yayınları, Ankara 1993, ss. 276-277.

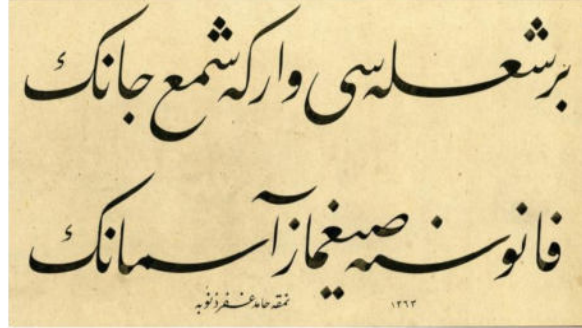
6.3. Bir şu'lesi var ki şem'-i cânın

Bir şu'lesi var ki şem'-i cânın

Fânûsuna sığmaz âsumânın¹⁵⁷

(Can mumunun öyle bir alevi var ki;
Gök kubbe denen fânûsa sığmaz.)

Bu beyit, Şeyh Gâlib'in Dîvânı'nda, "Tard-ı Rekb" başlıklı muhammesin ikinci kıt'asının ilk iki mısraıdır. Aruzun mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün kalıbında kaleme alınmıştır.

(Sinan Uluant Koleksiyonu)

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hamid Aytaç tarafından celî ta'lîk hattıyla yazılmıştır. Hat sanatında her yazı türü kullanıldıkları yere, amaca göre özellikle seçilerek kullanılmıştır. Ta'lîk ve celî ta'lîk hatları da edebî eserlerin, beyitlerin, Farsça eserlerin, şiirlerin yazımında, bu levhada olduğu gibi, harekesiz yapısıyla şiir gibi bir görünüm vermesi sebebiyle sıklıkla tercih edilmiştir.¹⁵⁸

18. yüzyılda yaşamış olan büyük şairlerimizden Şeyh Gâlib, 1781 yılında daha yirmi dört yaşında iken Dîvânı'nı tertip etmiştir. Verdiği güzel eserlerle devrine renk katmış ve bıraktığı tesir ile hayranlarına kaynak olmuştur.¹⁵⁹

Birinci mısradaki geçen "şûle" kelimesi "alev, ateş alevi"; "şem" kelimesi ise "balmumu, mum" gibi anlamlara gelmektedir. Şem' kelimesi, dîvân şiirine, genellikle yanması ve ışık kaynağı olması bakımından konu olmuş, çoğunlukla

¹⁵⁷ A. Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994, s. 216; Kıt'anın Tamamı İçin bk. Ali Alparşlan, "Şeyh Galib", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 60.

¹⁵⁸ Muammer Ülker, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1987, s. 5.

¹⁵⁹ Erdoğan Taştan "Şeyh Galib ve Yayınlanmamış Şiirleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara 2012, s. 2825; Ali Alparşlan, *Şeyh Galib*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 60.

pervâne¹⁶⁰ ile birlikte yer almıştır. Dolayısıyla “şem’-i cân” tamlaması da “cân mumu” anlamına gelmektedir.

İkinci mısırada geçen “fânus” kelimesi “küre veya silindir şeklinde cam kapak, içinde mum yakılan büyük fener, camlı mahfaza” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶¹ Dîvân şiirinde güneş bir muma, felek (gök) de o mum üzerinde duran bir fânûsa benzetilmiştir. İki kelimenin benzetilmesindeki müşterek nokta ise şeffaflıktır. Son kelime olan “âsumân” ise “gökyüzü, semâ” anlamlarına gelmektedir.¹⁶² Bu mısralarında da şair, bir muma benzettiği cânın şûlesini, cân mumundan meydana gelen ateşi, aşkla vukua gelen atışlarını, bir fânusa benzettiği gök kubbesine sığmayacak kadar büyük olduğundan bahsetmiştir.

---

¹⁶⁰ Pervâne; geceleyn ışığın çevresinde görülen küçük kelebek. Dîvân şiirinde âşığı temsil eder. Muma (şem’) âşık olarak kabul edilir. Ayrıntılı Bilgi İçin bk. İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 370.

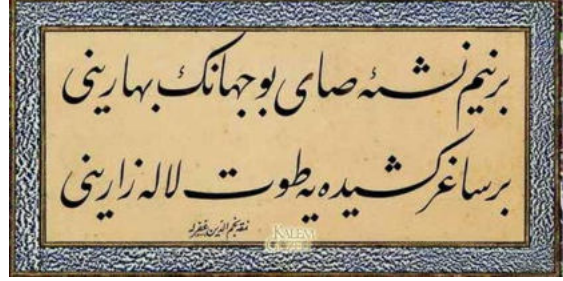
¹⁶¹ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 299.

¹⁶² Pala, *a.g.e.*, s. 36.

6.4. Bir nîm neş'e say bu cihânın bahârını

Bir nîm neş'e say bu cihânın bahârını
Bir sâgar-ı keşîdeye tut lâlezârını¹⁶³

(Bu cihânın baharını bir yarım neşe say
ve lâle bahçesini içilmiş bir kadeh
farzet.)

Bu beyit Nedim'in (ö.

(Emin Barın Koleksiyonu)

1143/1730) Dîvânı'nda bulunan bir gazelin matla' beytidir. Aruzun mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilât kalıbında yazılmıştır. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hezârfen Necmettin Okyay tarafından celî ta'lîk hattıyla yazılmıştır. "Her gamlı hazandan bir neş'eli bahar çıkartmayı bilen Necmeddin Efendi", bu beyti de belki meşrebine uygun bulunduğu için o zarif kalemiyle yazmış, sonra etrafına kumlu ve taramalı ebrûlarını o şen-şâtır haliyle yapıştırmış olmalıdır.¹⁶⁴ Necmettin Efendi yazılarında genel olarak, önceleri resmî yazışmalarda kullanılan daha sonra hüsn-i hat sahasına girmiş ve kendisiyle levhalara, kıt'alar, beyitler yazılmış olan ta'lîk ve celî ta'lîk hattını kullanmayı tercih etmiştir.

Dîvân şiirinde, bahar mevsimi, lâle devri olarak nitelenmektedir. Şekil yönünden kadehe benzeyen lâle, rengi ve şekli yönünden de sıkça kullanılmıştır. Nedîm de bu beytinde, lâle devri olarak nitelenen cihânın baharının kısa sürmesi ve kadehe benzeyen lâlenin bahçelerinin de, kadehin içindeki şeyin çabuk bitmesi üzerinden, bu cihânın geçici olduğunu manzum bir dille ifade etmiştir. 18. yüzyılda yaşamış olan Ahmed Nedîm Efendi, dönemin sıkıntılılarından, olaylarından etkilenen bir şairdir. Damad İbrahim Paşa tarafından taltif edilen, güzel mevkîlere getirilmiş olan Nedîm, bu hâl içerisindeyken birden hastalanmış ve vefat etmiştir. Bu hâl içerisinde pek mesûd yaşayan zavallı şair, sanki âkıbetini sezmiş ve bu sezişini ele almış olduğumuz beytiyle ifâde etmiştir.¹⁶⁵

¹⁶³ Abdülbâki Gölpınarlı, "Nedîm Dîvânı", İnkılâp Yayınları, İstanbul 2015, s. 332.

¹⁶⁴ M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 182.

¹⁶⁵ Hasan Gültekin, Nedîm'in Hayatı, Şeceresi ve Şairliğine Dair, *Kesit Akademi Dergisi*, S. 10, Aralık 2017, s. 89.

6.5. Rakkâs bu hâlet senin oynunda mıdır

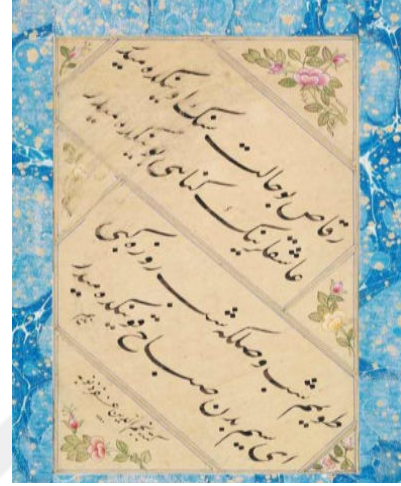
Rakkâs bu hâlet senin oynunda mıdır

Âşıkların günâhı boynunda mıdır

Doymam şeb-i vaslına şeb-i rûze gibi

Ey sîm-beden sabâh koynunda mıdır?¹⁶⁶

(Rakkâs bu oyunlarınla mı bu hale düştün? Âşıkların günahı boynunda mı asılıdır? Orucunu açan bir kimse nasıl akşama doymazsa ben de kavuşma gecesine doymam. Ey gümüş tenli sevgili, sabahı koynuna mı aldın?)

(Bilal Sütçü Koleksiyonu)

Levhada yazılı olan bu dörtlük, Nedim'e ait olup, Dîvânî'nda bulunan rubâîlerden biridir. Rubâî'de iki değişik vezin kalıbı kullanılmış olup, 1. ve 3. mısralar aruzun mef'ûlü mefa'îlü fa'ûl; 2. ve 4. mısralar ise mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ûl kalıbında tanzîm edilmiştir. Hezârfen Hattat Necmeddin Okyay tarafından ta'lîk hattıyla ma'il kıta olarak yazılmıştır. Nedîm, dîvân şiirinde, özellikle kendi asrında sıkça görülen yerlileşme akımının en büyük temsilcisidir.¹⁶⁷

Rakkâs, oynayan, dans eden, köçek gibi anlamlara gelmektedir.¹⁶⁸ Dîvânî'nda "rakkâs" kelimesini bir defa kullanan Nedîm, sevgiliyi bir rakkâs olarak nitelemiş, sevgilinin oyunlarıyla düştüğü hâli ifade etmeye çalışmıştır. Sevgilinin bedeninin, aydınlık ve parlak hâlini gören şairimiz, onun gümüş bedenli olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁹ Ve bu dizelerinde, tecahül-i arif sanatıyla ironi yapan şair, aslında cevabını bildiği soruları sevgilisine yönelterek ona iltifat eder.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Abdülbâkî Gölpınarlı, "Nedîm Dîvânî", İnkılap Yayınları, İstanbul 2015, s. 363.

¹⁶⁷ Mehmet Sadık Özkan, *Nedîm Dîvânî'nda Kültür Unsurları*, (Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s. 9.

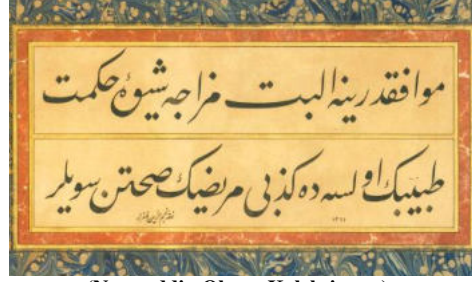
¹⁶⁸ Devellioğlu, a.g.e., s. 1050.

¹⁶⁹ Özkan, a.g.e., ss. 121, 247.

¹⁷⁰ Gözde Sarıoğlu, *Bakî, Nef'i ve Nedîm Dîvânlarında İroni*, (İstanbul: FSM Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), s. 118.

6.6. Muvâfıktır yine elbet mizâca şîve-i hikmet

Muvâfıktır yine elbet mizâca şîve-i hikmet
Tabîbin olsa da kizbi marîzin sıhhatin söyler¹⁷¹
(Mizaca uygun olan hikmetli bir şekilde
konuşmaktır. Tabîb hastaya yalan da olsa
sıhhatli olduğunu söyler)

(Necmeddin Okyay Koleksiyonu)

Bu beyit, Koca Râgıp Paşa'nın (ö. 1176/1763) “söyler” redifli gazelinin bir beytidir. Gazel, aruzun hezec bahrinde yer alan mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbında yazılmıştır. 18. yüzyıl şairlerinden olan Koca Râgıp Paşa hikemî üslubun bu yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden birisidir. Levha olarak, celî ta'lîk hattıyla Necmeddin Okyay tarafından yazılmıştır.

Gazelin muhtevâsı, metin içinde yer alan ve âdeta anahtar kavram olan “hikmet” kelimesi ve “şîve-i hikmet” tamlamasından da anlaşıldığı gibi “hikemî / felsefî” konulardır. Şair, konuyu rind ve zâhid üzerinden anlatmıştır. Klâsik Türk şiirinin geleneksel tiplerinden olan rind, her zaman olumlu yönleriyle; zâhid ise olumsuz özellikleriyle işlenmektedir. Konumuz olan altıncı beyitte ise şair, önceki beyitlerde yaptığı hikemî / felsefî değerlendirmelerin insan tabiatına ne kadar uygun olduğunu örneklerle anlatmaktadır ve şaire göre hikemî üslup, insan tabiatına uygundur. Bu üslûbun konuyla ilişkisi, doktorun hastasıyla olan ilişkisi gibidir. Doktor, hastasıyla ilgili olarak her zaman doğruyu söyler. Söyleyebileceği tek yalan ise hastaya aslında iyi olduğunu söylemesidir. Bu ise hastanın mizacı ve yararı düşünülerek söylenmiş bir yalandır.¹⁷²

¹⁷¹ Ömer Demirbağ, *Koca Râgıp Paşa ve Dîvân-ı Râgıp*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), s. 231; Şemsettin Kutlu, “*Dîvân Edebiyatı Antolojisi*”, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s. 392.

¹⁷² Cafer Mum, Koca Râgıp Paşa'nın “Söyler” Redifli Gazeli Üzerine Üslûp İncelemesi, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Malatya* 2018, C. 118, S. 233, s. 105-122.

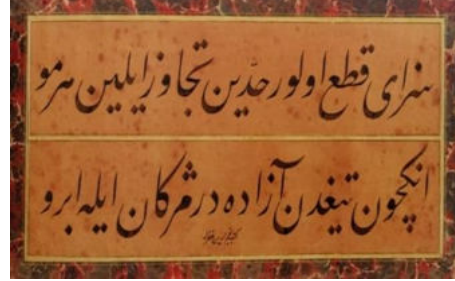
6.7. Sezâ-yı kat' olur haddin tecâvüz eyleyen her mû

Sezâ-yı kat' olur haddin tecâvüz eyleyen her mû

Anın' çün tîgden âzâdedir müjgân ile ebrû

(Haddini, ölçüyü aşan her kıl kesilmeğe lâyıktır.

Onun için kirpik ve kaş, kılıçtan âzâde olurlar.)

Nâbî'ye ait olduğu söylenen bu beyit, (M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 2*, s. 211) Dîvânı'nda bulunamamıştır.¹⁷³ Aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbında tanzim edilmiştir. Bir hüsn-i hat levhasına yansımış olan bu beyti, Üsküdar Mevlevîhânesi son şeyhi Ahmed Remzi (Akyürek) Dede (ö. 1944), bu beldedeki bir berber dükkân'ın da hatırlayıp okumuş, bunu duyan bir Mevlevî muhibbi hattat Necmeddin Okyay da celî ta'lik hattıyla yazarak levhayı bu berber dükkânına armağan etmiştir.¹⁷⁴

Yanak anlamına gelen “hadd” kelimesi, dîvân şiirinde genellikle “sevgilinin yanağı” anlamında kullanılmış ve yüzün en geniş kısmı olması sebebiyle en fazla bahsedilen güzellik unsurlarından birisi olmuştur.¹⁷⁵ Bu beyitte kaş, kirpik vb. unsurlardan bahsedilmesi sebebiyle hem yanak anlamında hem de sınır, ölçü anlamında kullanılmıştır. “Kıl, saç” anlamına gelen “mû” kelimesi ise bu beyitte olduğu gibi dîvân edebiyatında, perişan, dağınık, uzun vs. durumlarıyla âşıkın aklını başından alan, perişan eden bir unsur olmuştur.¹⁷⁶

“Kılıç” anlamına gelen “tîg” kelimesi bir savaş aleti olmak yanında, sevgili ile âşık arasında önemli bir unsur olmuştur. Öncelikle sevgilinin kirpiği, gamzesi, cevri ü cefâsı âşık üzerinde kılıç etkisi yapmakta ve onu yaralamaktadır.¹⁷⁷ “Müjgân” kelimesi ise “kirpik, kirpikler” anlamlarına gelmekte olup edebiyatımızda kirpikten bahsedilirken onun gamze gibi yaralayıcı ve öldürücü olduğu söylenmektedir.¹⁷⁸

¹⁷³ Nâbî, *Nâbi Dîvânı*, (haz. Ali Fuat Bilkan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. 1-2, İstanbul 1997.

¹⁷⁴ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 2*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2019, s. 211.

¹⁷⁵ Pala, a.g.e., s. 181.

¹⁷⁶ Pala, a.g.e., ss. 326, 384.

¹⁷⁷ Pala, a.g.e., s. 269.

¹⁷⁸ Pala, a.g.e., ss. 277, 389.

“Ebrû” kelimesi de “kaş” demek olup, sevgilinin ikinci derecede güzellik unsurlarından sayılmaktadır.¹⁷⁹

Şair, sevgilinin başta gelen güzellik unsurlarından yola çıkararak, haddin aşılmaması, haddi aşanların ise gereğinin bildirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Böylece haddin aşıldığı durumlarda, haksız olan kişilere gerekenin yapılmasıyla, kaş ve kirpik gibi suçsuz olan şeylerin haksızlığa uğramayacağını manzum bir şekilde ifade etmiştir.

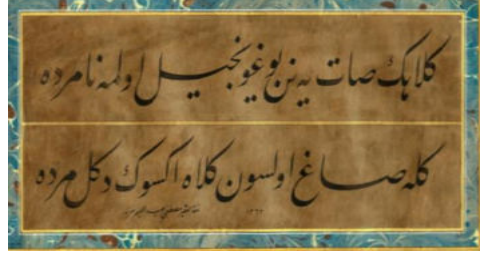
¹⁷⁹ Pala, a.g.e., s. 130.

6.8. Külâhın sat yine sen yoğuncul olma nâ-merde

Külâhın sat yine sen yoğuncul olma nâ-merde

Kelle sağ olsun külâh eksük değül merde

(Külâhını sat yine de ihtiyacını bildirme namerde, Dünyada baş sağ olsun külâh eksik değil merde)

(Abdurrahman Kılıç Koleksiyonu)

Beyit, Osmanlı Padişahlarından “Necîb” mahlaslı Sultan III. Ahmed Han’a (ö. 1149/1736) aittir.

Levhada yazılı olan beytin, bu haliyle vezne oturmadığı farkedilmiştir ve araştırmalar sonucu şiirin aslıyla, levhadaki metin arasında fark olduğu görülmüştür. Beytin aslı şöyledir:

“Külâhın sat yine lâkin yoğuncul olma nâ-merde

Yeter ki kelle sağ olsun külâh eksük değül merde”

Hüsn-i hat levhası olarak, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından ta’lik hattıyla yazılmıştır.¹⁸⁰

Sanata karşı ilgili ve sanatkârı koruyan bir padişah olan III. Ahmed, devrin meşhur hattatı Hâfız Osman’dan sülüs ve nesih, Veliyüddin Efendi’den ta’lik meşketmiştir. İyi bir hattat olduğu gibi, zamanının hat üstatlarını da himâye ve teşvik etmiştir. Yine devrinin birçok şairini himâye ve taltif etmiş ve kendisi de “Necîb” mahlasıyla şiirler yazmıştır.¹⁸¹

Bu beytinde de şair, mert olmanın ve yaşamının gerekliliği üzerinde durarak, mecâzî bir üslupla, insanın başındaki külâhını satması gerekse bile nâ-marde, zor durumda olduğunu bildirip muhtaç olmaması gerektiğini tenbîh etmiştir. Çünkü giden sadece külâh olup baş yerinde olduğu, yani onurumuz, gücümüz vs. var olduğu müddetçe, insan kaybettiği şeyleri tekrar kazanıp, elde edebilmektedir.

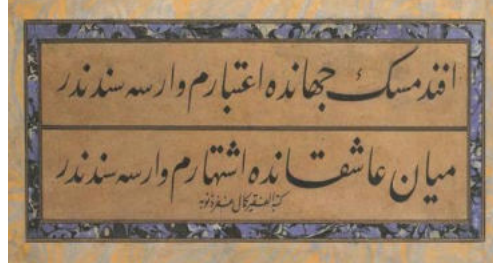
¹⁸⁰ <https://www.ketebe.org/eser/4571?ref=artist&id=341>, (12. 08. 2020)

¹⁸¹ M. Münir Aktepe, “Ahmed III”, *DİA*, İstanbul 1989, II, s. 37.

6.9. Efendimsin cihânda i'tibârım varsa sendendir

Efendimsin cihânda i'tibârım varsa sendendir
Meyân-ı âşıkânda iştihârım varsa sendendir.¹⁸²

(Sen benim Efendimsin, benim bu cihanda
i'tibarım varsa sendendir. Âşıklar arasında bir
şöhretim varsa yine sendendir.)

(Bayram Yüksel Koleksiyonu)

Bu beyit, Şeyh Gâlib'in Dîvânı'nda bulunan bir gazelin matla' beytidir.

Aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Kemal Batanay tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır.

Asıl ismi Muhammed Es'ad olan Şeyh Gâlib, Peygamber Efendimiz'e (sav) derin bir muhabbetle bağlı bir şahsiyettir ve bu muhabbeti bu gazelinde olduğu gibi beyitlerine yansımıştır.¹⁸³

Mevlevî bir şair olan Şeyh Gâlib, levhada yazılı olan bu iki beytiyle Mevlânâ'ya seslenmiştir. Şairin hayatı ve edebî şahsiyetinin şekillenmesinde, Mevlânâ önemli bir rol üstlenmiştir. Genel olarak şiirlerinde Mevlevîlik muhiti, Mevlânâ ve Mesnevî'nin etkileri görülmektedir.¹⁸⁴ Şeyh Gâlib'e göre, bu beytinde de görüldüğü gibi, kendisinin şeyhliği de şairliği de Mevlânâ yolunun ona bahşettiği hasletlerdir.¹⁸⁵

¹⁸² Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994, ss. 286-287.

¹⁸³ Kalkışım, a.g.e., s. 14-18; Hilal Ceylan Köksal, Şeyh Galib, *Diyanet Aile Dergisi*, , S. 2, Şubat 2019, s. 53.

¹⁸⁴ Gülay Karaman, "Fuad Köprülü'nün Şeyh Gâlib'e Dair Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme", *Mavi Atlas*, 2019, s. 144.

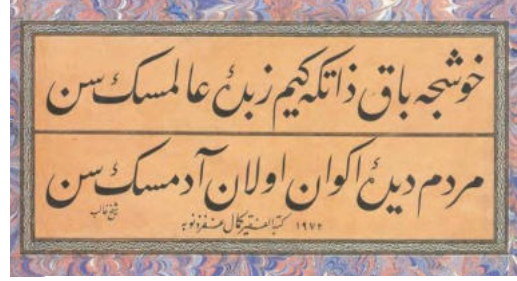
¹⁸⁵ Ömer Demirbağ, Şeyh Gâlib Şair Şeyh mi Şeyh Şair mi?, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 37, 2017, s. 13.

6.10. Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen¹⁸⁶

(Kendine dikkatlice bir bak sen âlemin özüsün. Sen varlıkların gözbebeği olan insansın.)

(Ahmet Topaloğlu Koleksiyonu)

Bu beyit Şeyh Gâlib Dîvânı'nda bulunan bir terci-i bendin vasıta beytidir. Bir şiirde ifade edilmek, anlatılmak istenen şey genellikle redifte özetlenmektedir. Şeyh Gâlib'in şiirinde de her bendin sonunda tekrar eden bu vasıta beyti, bütün şiirinin özeti olarak da görülebilmektedir. Aruzun fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbında tanzîm edilmiştir. Bir hüsn-i hat eseri olarak ise, Hattat Kemal Batanay tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.

Babası Mevlevî olan Şeyh Gâlib'in çocukluğu ve yetişmesinde Mevlevîlik önemli bir yer tutmuştur. İnsanın yaratılışı üzerine çok düşünmüş, tasavvufî öğretilerden, sûfîlerden etkilenmiştir. İnsanın eşref-i mahlûkât, yani yaratılmışların en şerefli olanı olarak yaratıldığını, bu yüzden insanca yaşaması gerektiğini savunmuştur. İnsan, yaratılıştaki hikmeti kavramalı ve ona göre hareket etmelidir.¹⁸⁷ İslâm tasavvuf düşüncesine göre kâinât muhabbetin neticesinde olmuş, Allah Teâlâ dünya ve içindekileri de bu vesîle ile yaratmıştır. Bu yaratılışa sebep olan "insân-ı kâmil"dir ve Allah Teâlâ'nın halîfesidir. İnsân-ı kâmil bi'l-asâle Peygamber (sav) efendimizdir. Bi'l-vekâle de diğer peygamberler ve peygamber vârisleridir. Âlemlerin yaratılışına sebep "insân-ı kâmil" ve onların netîcesi insan olduğuna göre; Âdemoğlu âlemin zübdesi ve kâinâtın gözbebeği mesâbesindedir.¹⁸⁸

Buna göre Hz. Ali'ye (ra) ait bir vecize vardır ve ele almış olduğumuz beyitteki bu düşüncenin nazma dökülmesinde, bu vecizesinin ilham kaynağı olmuş

¹⁸⁶ Kalkışım, a.g.e., ss. 179-181..

¹⁸⁷ Kalkışım, a.g.e., s. 13-25; Osman Ünlü, "Hoşça Bak Zâtına Kim / Âlem-i Kübrâsın Sen" Nazire Geleneği İçinde Şeyh Gâlib'in Meşhur Şiiri, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Y.2011, C. 9, S. 2, ss. 240-244.

¹⁸⁸ Selçuk Eraydın, "Tasavvuf ve Edebiyat", *Tanımı, Kaynakları Ve Tesirleriyle Tasavvuf*, ed. Çoşkun Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1991, ss. 192-193.

olabileceği söylenmiştir. Şu manaya gelen vecize şöyledir: “Ey insan, sen kendinin küçük bir cisim olduğunu sanırsın, Ama bütün âlem senin içine sığdırılıp gizlenmiştir.”¹⁸⁹ Hz. Ali’nin sözü ile Şeyh Gâlib’in beyti karşılaştırıldığında son derece büyük bir benzerlik olduğu görülmektedir. Gâlib’in beyti, adetâ Hz. Ali’nin (ra) vecizesinin bir “mısra-ı berceste” hüviyetinde ifade edilmiş şekli olmuştur.¹⁹⁰

---

¹⁸⁹ Mehmet Akif Ersoy, “İnsan”, Safahat, (haz. Ertuğrul Düzdağ), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 64.

¹⁹⁰ Ömer Çakır, Birer Şiirinden Hareketle Şeyh Gâlib ve Mehmet Âkif’in İnsana Bakışı Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/3, Ankara 2012, s. 743.

6.11. Alem kaldırsa bir yerde kaçan sultân-ı bismillah

Alem kaldırsa bir yerde kaçan sultân-ı bismillah

Olur lâhûtiyân ârâyîş-i dîvân-ı bismillâh

Sırât-ı müstakimi anla hatt-ı istivâsından

Varur Allah'a toğrı menhec-i âsân-ı bismillâh¹⁹¹

(Ne zaman bir yerde Besmele sultanı sancak kaldırsa, O sultanın dîvânını ulûhiyet âlemînin melekleri süslerler. Besmele'nin ortasından geçen düz hatta bak da sırât-ı müstakîm nedir anla. Varır Allah'a doğru Besmele'nin yolu.)

(Irvin Cemil Schick Özel Koleksiyonu / Boston)

Besmelenin faziletlerini anlatan bu iki beyit,

Ebû Bekir Kânî Efendi Divânı'nda bulunan bir kasidenin beyitleridir. Aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Bu iki beyit çokça farklılıklar içeren 1319 tarihli bir istifle, Hattat Nazif Efendi tarafından da yazılmıştır.¹⁹² Bu iki beyit, celî sülüs hattıyla Hasan Rıza Efendi ve birçok hattat¹⁹³ tarafından da yazılmıştır.

Kânî Efendi 18. yüzyılda yaşamış önemli Osmanlı şâir ve münşîlerindedir. Dîvânı'nda mizah unsurlarına da yer veren Kânî Efendi, zarif ve hoş sohbet oluşu dolayısıyla da devrinde daha ziyade bir mizah ustası olarak tanınmıştır. Bükreş'te iken sevdiği bir kızın kendisinden Hristiyan olmasını istemesi üzerine söylediği "Kırk yıllık Kânî olur mu Yani" sözü de deyim haline gelmiştir.¹⁹⁴

Eski Türk Edebiyatı'nın başta gelen kaynaklarından biri Kur'ân-ı Kerîm, diğeri Hadis-i Şerîflerdir. Besmele-i Şerîf de bu iki temel kaynakda yer almış ve Hz. Peygamber Efendimiz'in (sav), besmeleyle başlanmayan işlerin bereketsiz ve

¹⁹¹ İlyas Yazar, *Kânî Dîvânı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 201.M.

¹⁹² Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 565; Elif İlter, "*Hattat Hasan Rıza Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*", (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), s. 247.

¹⁹³ Mahmud Celâleddin Efendi ve Mehmed Nazif Efendi tarafından da yazılmıştır.

¹⁹⁴ İsa Kayaalp, "Kânî", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, ss.306-307.

neticesiz kalacağını belirten hadislerinin tesiriyle Müslümanlar arasında sözlü olduğu kadar yazıda da en çok tekrarlanan âyetlerin başında gelmiştir. Her eserin besmele ile başlaması kaidesine, bütün edebî eserlerde de riayet edilmesinin yanı sıra bütün dîvân mukaddimelerinin (dibâce) manzum ve mensur kısımlarında besmele konusuna temas etmek de usuldendir.¹⁹⁵ Basmelenin yazılışında nelere dikkat edileceği hususunda kaynaklarda Hz. Peygamber'den (sav) ve vahiy kâtiplerinin bazılarında gelen rivayetler mevcuttur. Bunlar arasında en meşhuru ve Müstakimzâde'nin ifadesiyle “besmele yazacak mübtedî hattatlara onu her bakımdan tam bir şekilde tarif eden” Hz. Peygamber'in (sav) Muâviye b. Ebû Süfyân'a, “hokkaya lika (ham ipek) koy, kalemi usûlüne uygun aç, bismelenin ‘b’sini dik yaz, ‘sin’ harfinin dişlerini açıkça göster, ‘mim’in gözünü köreltme (kapalı yazma), Allah lafzını özenerek yaz, rahmân kelimesinde mürekkebi tazele, rahîmi de güzelce yaz” dediğini belirten rivayettir. Bunun yanında “Sin” ile “mim” arasında keşîde konarak yazılmasıyla ilgili rivayetler doğrultusunda “besmele” bu şekilde yazılmış ve bunlara da “oklu besmele” denilmiştir.¹⁹⁶

Şair de burada, dîvânı'na besmele çekerek başlayan birisi olduğunda, o işine meleklerin yardım edeceğini belirterek, besmele çekmenin öneminden bahsetmiştir. Ardından “oklu besmele”nin keşîdesini sırât-ı müstakîme benzeterek, besmele ile başlayan her işin sonunun da Allah'a varacağını ifade etmiştir.

¹⁹⁵ Mustafa İsmet Uzun, “Besmele” (Kültür ve Edebiyat), *DİA*, İstanbul 1992, V, ss. 538-540.

¹⁹⁶ M. Uğur Derman, Mustafa İsmet Uzun, “Besmele” (Hat), *DİA*, İstanbul 1992, V, ss. 532-537.

6.12. Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş¹⁹⁷

(Gül ateş, gülfidanı ateş, gül bahçesi ateş, ırmak ateş)

Şeyh Gâlib'e ait olan bu mısra, "ateş" redifli gazelinin matla' beytinin ilk mısraıdır. Aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbında kaleme alınmıştır. Bir

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.¹⁹⁸

Ateş, dîvân şiirinde âşğın içine düştüğü aşkın ızdırabını ifade etmektedir. Sevgilisine duyduğu özlem âşıkta, ateş şeklinde kendini gösterir ve daima âşığı yakar. Bunlar gibi daha birçok şekillerde gerek bilinen anlamında; gerekse mecazî kullanım şekliyle edebiyata konu olmuştur.¹⁹⁹ Konumuz olan bu gazelde de Şeyh Gâlib, "ateş"i insan zihninde, hem maddî ve manevî sahada birbiriyle bağlantılı olarak farklı tasvirler oluşturacak şekilde; hem de şekil ve muhtevâ ahenginin temel unsuru olacak tarzda; çekici ve renkli bir üslûpla şiire aksettirmiştir.²⁰⁰

Aşk, âşğın varlığı üzerindeki tesiri bakımından en çok ateşe benzemekte ve bu ateş ona farklı bir hüviyet kazandırmaktadır. Tabiatında aşk bulunan insan, ateş dolu bir âleme dalmış gibi olur. Gül ve lâle bahçeleri ona yangın yeri; buralardan akan ırmak, akmakta olan alev gibi görünmektedir.²⁰¹ Konumuz olan bu mısraında içinde olduğu beytinde Şeyh Gâlib, ateş dolu bir âleme dalmıştır. Gül ve gül bahçesi, lale bahçesi yangın yeri, akan ırmak alev gibidir ve burada sadece semender yaratılışı, ateşe dayanıklı kimseler yaşayabilmektedir.

¹⁹⁷ Ali Alparlan, *Şeyh Galib*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 102.

¹⁹⁸ Salime Bera Kemikli, *Hattat Hüseyin Kutlu'nun Hayatı ve Eserleri*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), s. 82.

¹⁹⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 41.

²⁰⁰ Abdullah Eren, Ateş Gazeli "Şeyh Gâlib'in Bir Gazelinin Şerhi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, Erzurum 2005, s 97.

²⁰¹ Eren, a.g.m., s.97; Hilal Nayir Ekinci, *Dîvân Şiirinde Ateş*, (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016) s.76.

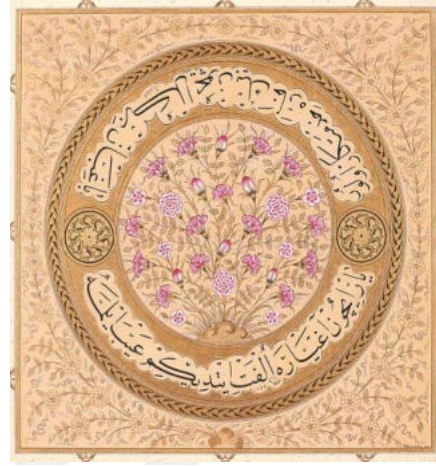
6.13. Yâr için ağyâre ülfet itdiğim ‘aybeyleme

Yâr için ağyâre ülfet itdiğim ‘aybeyleme

Bâğban bir gül için bin hâre hizmetkâr olur

(Sevgili için başkalarına dostluk ettiğimi ayıplamayın, bahçıvan da bir gül için bin dikene hizmet eder.)

Şair Fıtnat Hanım’a (ö. 1194/1780) ait olan bu beytin²⁰², şaire ait olan Dîvân’da yeri tespit edilememiştir.²⁰³ Aruzun fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün kalıbında kaleme alınmıştır.

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından nesih hattıyla yazılmıştır.

“Başkaları, yabancılar” anlamına gelen “ağyâr”, “gayr” kelimesinin çoğuludur. Dîvân edebiyatındaki üç temsilî kişiden birisidir. Bunlar; seven, sevilen (yâr) ve sevgilinin diğer âşıkları yani ağyârdır. Rakîb olarak da bilinen ağyâr, âşığın nazarında sevgiliyle sıkı münasebettedir ve bu da âşığı üzmemektedir. Bunun için de âşık ile ağyâr arasında daimî bir mücadele sürmektedir.²⁰⁴

“Ağyâr” kelimesi tasavvufta genellikle mâsivâ karşılığı kullanılmaktadır. Allah’a gönül veren âşıklar için Allah yâr, mâsivâ ağyârdır. Sevenin, sevgilisine ulaşabilmesi için ağyârı ve mâsivâyı aradan çıkarması gerekir. Âşıkla mâşuk arasına, yabancıların girmesi, üns ve huzur halini yok edeceğinden sûfler kendi benliklerini dahi ağyârdan sayar ve sürekli olarak mâsivâdan kaçıp, ağyârdan yakınırlar.²⁰⁵

²⁰² İskender Pala, *Gül Şiirleri*, L&M Yayınları, İstanbul 2003, s. 40.

²⁰³ Halil Çeçen, *Fıtnat Hanım Hayatı, Sanatı ve Dîvânı*, (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996)

²⁰⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 10.

²⁰⁵ Süleyman Uludağ, “Ağyâr”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 482.

7. 19. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler

7.1. Şer‘ u kanûna o kim hükmünü tevfiż eyler

Şer‘ u kanûna o kim hükmünü tevfiż eyler

Anı da Hazret-i Hak mazhar-ı tevfiķ eyler

İki cihânda mes’ûldür ol valî kim

Fasl-ı da’vâda ne tahkîk ü ne tedkîk eyler²⁰⁶

(Kim ki hükmünü şeriat ve kanuna göre verirse,

Hak olan Allah da onu işlerinde muvaffak eder.

Dava mevsiminde hakikati araştırmayan,

incelemeyen vali (hâkim), iki cihanda

sorumludur.)

(İshak Kızılgöçit, Mehmed Şefik Bey ve Hat sanatındaki yeri, s. 144)

Bu iki beyit 18 ve 19. yüzyıllarda yaşamış olan Osmanlı valisi Es’ad Muhlis Paşa’ya (ö. 1850) ait olan manzûmelerin, kendisinden sonra toplanıp taşbaskısı yapılan Dîvânçesi’nde yer almaktadır. Aruzun fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün (fa’lün) kalıbında yazılmıştır. Bilgili, cesur ve dürüst bir devlet adamı olarak tanınan Es’ad Muhlis Paşa’nın aynı zamanda devrinin tanınmış hattatları arasında olduğu da bilinmektedir.²⁰⁷ Bir hüsn-i hat levhası olarak, sülüs hattıyla Mehmed Şefik Efendi tarafından yazılmıştır.²⁰⁸

Dîvân şiiri geleneğinin de kıymetli bir mensubu olan ve şiirlerinde “Muhlis” mahlasını kullanan Es’ad Muhlis Paşa’nın, meşhur olmuş birçok mısraı vardır. Hüsn-i hat sanatında ta’lik, celî ta’lik ve celî sülüs hatlarıyla eserler vermiş, hatta şiire nazaran hat ile daha çok meşgul olduğu söylenmiştir.²⁰⁹

²⁰⁶ Esad Muhlis Paşa, *Dîvânçe-i Es’ad Paşa*, TBMM Açık Erişim Koleksiyonu, İstanbul 1268, s. 44.

²⁰⁷ Kamil Şahin, M. Hüsrev Subaşı, “Esad Muhlis Paşa”, *DİA*, İstanbul 1995, XI, s. 350.

²⁰⁸ İshak Kızılgöçit, *Mehmed Şefik Bey ve Hat Sanatındaki Yeri*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020) s. 144.

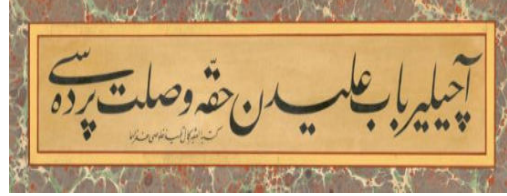
²⁰⁹ Hüsrev Subaşı, “Ayaş’lı Es’ad Muhlis, Sadullah ve Kemâl Paşaların Hattatlığı ve San’at Değeri”, *Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî (Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyâmin Ayaşî Sempozyumu)*, Ayaş, 2-4 Temmuz 1993, Bildiriler, ss. 179-180.

İbnü'l Emîn M. Kemâl İnal (ö. 1957), Es'ad Muhlis Paşa'nın Şam'da Vali iken, mısraları kendine ait olan bu levhayı hükümet konağına astırdığını söylemiştir. Kendisi de bir devlet görevlisi olan Paşa, hâkim'in hükmünü verirken Allah'ın koyduğu şariat ve kanunlara göre verdiği zaman, Allah'ın da ona yardım edeceğini, dava zamanında hakikati ortaya çıkarıp, adaletle hüküm vermeyenlerin, hem bu dünyada hem de öbür dünyada sorumlu olup, hesaba çekileceğini, manzum bir şekilde ifade etmiştir.

7.2. Açılır bâb-ı Alî'den Hakk'a vuslat perdesi

Bu mısra, Mehmet Hilmi Dede Baba Dîvânı'nda (ö. 1907) bulunan bir gazelin makta' beytinde bulunmaktadır.²¹⁰ Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında

(Niyazi Sayın Koleksiyonu)

yazılmıştır. Bir hüsn-i hat eseri olarak, celî ta'lik hattıyla Kemal Batanay tarafından yazılmıştır.

Arapça'da “kapı” anlamındaki bâb ile yine Arapça “yüce” anlamındaki “âli” ile birleşmiş ve “Yüce kapı” anlamında Osmanlıca yeni bir sözcük türetilmiştir. Sık kullanımı sebebiyle çok defa tek kelime halinde kullanılmıştır.²¹¹ Dîvân edebiyatında, “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. İlim isteyen kapıya gelsin”²¹² rivâyetiyle ele alınan, Hz. Peygamber'in (sav) amcasının oğlu, aynı zamanda damadı, İslâmiyet'i ilk kabul eden çocuk olma şerefine sahibi ve dört güzîde halifenin sonuncusu Hz. Ali (ra) beyitlerde, ilmi, velîliği ve kahramanlığıyla anılmıştır.²¹³ Ayrıca bu mısradaki olduğu gibi, rivayetten hareketle de din binasının irfân kapısı olduğu belirtilmiştir. Ashâb-ı kirâm arasında Kur'ân, hadis ve özellikle fıkıh alanındaki bilgileriyle kendini kabul ettirmiş bir otoritedir. Bunlarla birlikte ilim kapısının sadece Hz. Ali (ra) olduğu çıkarımının isabetli olmadığı da belirtilerek aşırılıklar önlenmek istenmiştir.²¹⁴ Rivayet edilen hadis muhaddisler arasında tartışma konusu olmakla birlikte hadisin bir aslının bulunduğu, sahih hadis derecesine ulaşmasa da, hasen hadis olduğu da kabul edilen görüşler arasındadır.²¹⁵

²¹⁰ Gülbeyaz Karakuş, *Mehmed Ali Hilmi Dede Baba Dîvânı*, Revak Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012, s. 355.

²¹¹ Devellioğlu, *a.g.e.*, s.75.

²¹² Tirmizî, *Menâkıb*, 20; Hâkim, *Müstedrek*, Hadis No: 4612, 4613; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, Hadis No: 10898; Münavî, *Feyzu'l-kadir şerhu'l-Câmii's-sağîr*, Beyrut ts., III, 46.

²¹³ Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, Ankara 1993, ss. 553-554.

²¹⁴ M. Yaşar Kandemir, “Ali” (İlmî Şahsiyeti), *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 377.

²¹⁵ Ayrıntılı Bilgi İçin Bk. Seyit Avcı, “Ben İlim Şehriyim Ali de Onun Kapısıdır” Hadisi Üzerine, *Marife Dergisi*, S. 3, 2004, s. 371-381.

7.3. ‘Andelîbi gül-i sad-berg ile tekfîn itdiler

‘Andelîbi gül-i sad-berg ile tekfîn itdiler

Bir Gülistân beytini üstünde telkîn itdiler²¹⁶

(Bülbülü yüz yapraklı gül ile kefenlediler, bir Gülistân beytini mezarında telkin ettiler.)

Keçecizâde İzzet Molla’ya (ö. 1829) ait olan bu beyit, “Bahâr-ı Efkâr” adlı Dîvânı’nda bulunan gazellerden birisidir. Aruzun fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün kalıbında yazılmıştır. Hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından nesih hattıyla yazılmıştır. Keçecizâde İzzet

Molla bu beytinde, kabrin başında, Sa’dî-i Şîrâzî’nin konularını ahlak ve terbiye üzerine temellendirdiği meşhur eseri Gülistân’ın beyitlerinin okunması ile telkîn geleneğine atf yapmıştır.

Farsça’daki genel anlamı “çiçek” olan gül, Türk edebiyatında da aynı manada kullanılmış olup, çokça kullanılan motiflerden birisidir. Ayrıca Dîvân edebiyatında, gül bülbülle birlikte âşığı ve sevgiliyi temsil etmektedir.²¹⁷ Sözlükte “bir şeyi hatırlatmak, bir inancı, duygu ve düşünceyi aşlamak” anlamlarına gelen telkîn ise fıkıh terimi olarak, ölüm döşeğindeki kişiye (muhtazar) kelime-i tevhîdi veya kelime-i şehâdeti hatırlatmayı ve cenazenin defnedilmesinin ardından bir kişinin başında yüksek sesle ölüye iman esaslarını hatırlatmasını ifade etmektedir.²¹⁸

Bu beytinde de şair, fıkıh terimi olan telkîn’e atf yaparak, bülbülün güle olan aşkından dolayı öldüğünü ve yine gülün yapraklarıyla kefenlendiğini ve mezarının başında, Gülistân’dan bir beytin okunduğunu, manzum bir şekilde ifade etmiştir.

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

²¹⁶ İlknur Arslan, *Keçecizâde İzzet Molla’nın Bahar-ı Efkâr Adlı Dîvânında Mevlana ve Mevlevîliğe Dair Unsurlar*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019) ss. 65-67.

²¹⁷ Cemal Kurnaz, “Gül”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, ss. 219-220.

²¹⁸ Hacı Mehmet Günay, “Telkin”, *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 404.

8. 20. Yüzyıla Ait Dîvânlardan Alınan Manzumeler

8.1. Gülşende okur güllere bülbül bunu her bâr

Gülşende okur güllere bülbül bunu her bâr

Yâ Gülşenî yâ Rûşenî yâ Ahmed-i Muhtâr²¹⁹

(Bülbül, gül bahçesindeki güllere; ey Gülşenî ey Rûşenî ve ey Ahmed-i Muhtâr diye kederle haykırır.)

(Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu)

Bu levha Ali Rıza Erhan Dîvânı'nda

“Evsâf-ı Hz. Muhammed Mustafa Sallâllahü Aleyhi Vesselam” kısmındaki bir gazelin bir ve ikinci beyitlerinin, birer mısraları alınarak oluşturulmuş beyti ihtivâ etmektedir. Aruzun mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün kalıbında tanzîm edilmiştir.

Ele almış olduğumuz bu beyit hattat Mahmud Celâleddin Efendi (ö. 1245/1830) tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.²²⁰ İslâm yazılarının kaynağı kabul edilen sülüs ve celîsi, uzaktan da okunabildiği için, yazıldıkları mekâna uygun olarak ekseriyetle kıt'alarda, kitâbelerde, levhalarda, önemi vurgulanmak istenen sözlerin yazımında, beyit ve kitap başlıklarında kullanılmagelmiştir.

Çiçeklerin şâhı olan gül, dîvân edebiyatında ve İslâm kültüründe peygamberlik bağının gülü, sultân-ı enbiyâ Hz. Muhammed'in (sav) remzidir. Dîvân edebiyatında hilyelerde, na'tlarda, mirâcnâmelerde, şemâillerde ve benzeri dînî-edebî türlerde çok sık ele alınan bu motif; “müminler gülü, gül-i ra'nâ, gül-i zîbâ, gül-i gülzâr-ı risâlet, verd-i gülistân-ı kuds” gibi terkiplerle ifâde edilmiştir.²²¹ Gül ile bülbülün aşkı ise dillere destan olmuştur. Gül, bülbülün sevgilisidir ve âşık da sevgili karşısında şakıyıp duran bir bülbüldür.²²²

²¹⁹ Cengiz Tosun, *Ali Rıza Erhan'ın Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Dîvânının İncelenmesi*, (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), s. 74.

²²⁰ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, s. 158.

²²¹ Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 314.

²²² İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2018, s. 172; Cemal Kurnaz, “Gül”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 220.

Tasavvufta da gül sembolünün önemli bir yeri vardır. Gül cemâl ve kemâlin, yani güzelliğin ve olgunluğun sembolüdür. Tasavvufun amacı da insanlara bu üstün vasıfları ve güzel ahlâkı kazandırmaktır. Yine tasavvufî kültürde bazı hak dostları ve tarikatlar gül ile özdeşleşmiş, bu sebeple de konumuz olan gazeldeki gibi şiirlerde adları anılmıştır.²²³

Bu gazelinde de şair, bülbülün güle olan aşkı ve ona sürekli seslenmesi üzerinden, Peygamber Efendimiz'in de (sav) gül ile özdeşleştirilmesi sebebiyle, bülbülün yani insanın, sürekli Peygamber Efendimiz'e (sav) seslendiğini, O'na salâtüselâm getirdiğini, manzum bir şekilde ifade etmiştir.

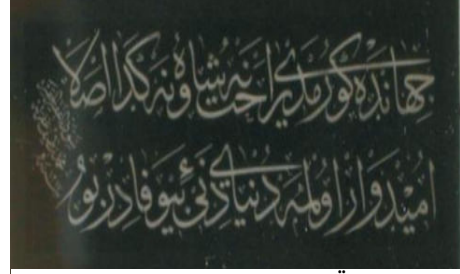
²²³ Mehmet Demirci, Tasavvuf Kültürümüzde Gül Motifi, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, Bursa Kültür ve Sanat ve Turizm Vakfı Bursa Kitaplığı, (haz. Mehmed Temelli), Bursa 2005, s. 65.

8.2. Cihânda görmedi rahat ne şâh u ne gedâ asla

Cihânda görmedi rahat ne şâh u ne gedâ asla

Ümit var olma dünya-yı denî-i bî-vefâdır bu²²⁴

(Dünyada görmedi rahat ne şahlar ne dilenciler asla. Artık sen de bu aşâğılık ve vefasız dünyadan bir şey bekleme, pek ümitli olma.)

(Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Dosya)

19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı

şairlerinden Hasan Rıza Efendi'ye ait olan bu beyit, kendi Dîvânı'nda yer almaktadır. Aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbında yazılmıştır. Aynı zamanda önemli bir hattat olan Hasan Rıza Efendi'nin, şair kimliği hattat kimliğinin gölgesinde kalmıştır. Bu sebeple de şair olarak tezkirelerde ismine rastlanılmamaktadır.²²⁵ Beyit, bir hüsn-i hat levhası olarak, celî sülüs hattıyla Hattat Mehmet Nazif Efendi tarafından yazılmıştır.

Hasan Rıza Efendi'nin hat sanatı dışında ortaya koyduğu tek eseri Divânıdır. Mutasavvıf bir şâir olduğu için şairin beslendiği ana kaynak İslâm dîni ve tasavvufu olmuştur. Şiirleri vasıtasıyla da İslâm ahlâkını yayma amacını güden şair, herkesi Kur'ân ve hadislere uymaya davet etmektedir.²²⁶ Ele almış olduğumuz bu beytinde de şair, dünyanın onun gözünde, alçak, değersiz, adi ve vefasız olduğuna değinmektedir. Dünyanın bu vefasızlığı karşısında sabır, tevekkül, teslîmiyet ve rızâ içinde Allah'tan yardım isteyen şair, manzum ifadeleriyle insanları da bu yola davet etmektedir.

Bu beytin yazılı olduğu levhalardan birisi de Eyüp Sultan Türbesi'nin hemen girişindeki sol duvarda asılı bulunmaktadır.

²²⁴ Gülay Karaman, *Hasan Rızâ Dîvânı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri)*, (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009) s. 108.

²²⁵ Selvinaz Kayhan, *Hattat Mehmet Nazif Efendi ve Eserleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006) s. 21; Karaman, a.g.e., s. XXXIII.

²²⁶ Karaman, a.g.e., s. LXI.

İKİNCİ BÖLÜM

HÜSN-İ HAT LEVHALARINA DÎVÂN DIŞI KAYNAKLARDAN ALINAN MANZUMELER

1. Farsça-Türkçe Bir Manzume

1.1. Reftem be câyi sivriler

Reftem be câyi sivriler

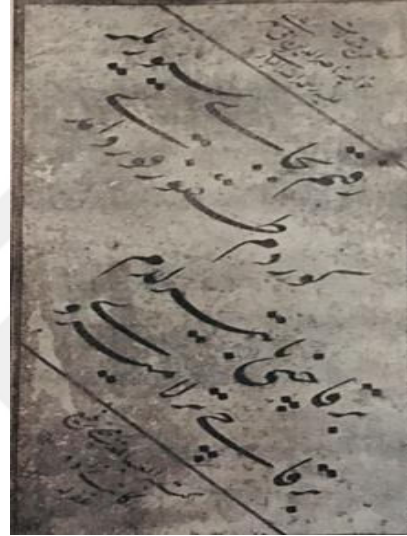
Gördüm dokuz kurd âmedî

Bir kaçıni batırladım

Bir kaçı tarla mî revî²²⁷

Kâtibzâde Mehmed Refî' Efendi'nin (ö. 1183/1769) ta'likle yazdığı Türkçe Farsça karışık bu kıt'a, Akşehirli Nasreddin Hoca'ya (ö. 683/1284) atfolunmaktadır.²²⁸

Farklı rivayetler olmakla birlikte bir gün Hoca'ya birkaç efendiler gelüp, “Sen okuyup yazarsın, ama Fârisi bilmezsin” derler. Hoca “Nice bilmem?” der. “Eğer bilersen bir beyit söyle” derler. Hoca da bu beyiti okuduktan sonra, mollalar “Eyvah” deyip kalkıp giderler. Bu latîfenin iki vechesi vardır: Birincisi, Hoca'yı küçük düşürmek isteyen mollaların asıl kendilerinin doğru düzgün Farsça bilmemeleri sebebiyle mahcup olarak gitmeleridir. İkincisi ise, Hoca'yı imtihan etmek isteyenlerin, Hoca'nın okuduğu bu dörtlük üzerine “bu adam bir şey bilmiyor, üstelik bildiğini zannediyor, böylesine yapılacak bir şey yoktur” diyerek gitmeleridir. Sonuç olarak her iki vecih de, bilmediğini bilmeyen, bilmediği halde bildiğini zanneden, bilmediğinin farkında olmayan kimselere işaret etmektedir.²²⁹

(Süheyl Ünver Koleksiyonu)

²²⁷ Süheyl Ünver, Hekimbaşı ve Hattat Kâtibzâde Mehmet Refî' Hayatı ve Eserleri, *İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü*, S.41, Kemal Matbaası, İstanbul 1950, s. 84.

²²⁸ Ünver, a.g.e., s. 85.

²²⁹ Gürol Pehlivan, “Mizaha Vahdet-i Vücûd Penceresinden Bakmak: Salâhî'nin Şerh-i Nutk-ı Nasreddin Efendi Adlı Risalesi”, *Milli Folklor Dergisi*, Y. 23, 2011, S. 92, s. 119.

2. Na't-ı Şerîflerin Yer Aldığı Levhalar

2.1. Ey mahrem-i bî-müşterek-i kurb-i Hüdüâ

Ey mahrem-i bî-müşterek-i kurb-i Hüdüâ

Dilden eserin itmesin Allah cüdâ

Her zerre-i hâk-i kadem-i hazretine

Cânım da fedâ ten de fedâ ben de fedâ ²³⁰

(Yakınlık bakımından ortağı bulunmayan Allah, gönlümden, dilimden eserini, adını, zikrini (îmânı) uzaklaştırmasın. Hazretin ayağının toprağının her zerresine, cânım da, vücudum da, benliğim de feda olsun.)

(M. Uğur Derman Koleksiyonu)

Sa'dî'ye (İsâzâde Seyyid Mehmed Sadeddin Efendi) (ö. 1283/1866) ait olan bu na't-ı şerîf, aruzun mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü feûl kalıbında tanzîm edilmiştir. Bir hüsn-i hat eseri olarak ise, sülûs hattıyla 19. yüzyıl da celî yazı sahasında önemli bir yeri bulunan Mehmed Şefik Efendi tarafından yazılmıştır.²³¹ Aynı kıt'a'nın, ta'lik ve bilhassa celî ta'lik hatlarıyla öne çıkmış olan Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmış versiyonunda bulunmaktadır. Özellikleri itibariyle sanat zevkine hitâb eden, dînî-ahlakî mesaj içeren levhalarda, beyitlerde, sülûs, celî sülûs, ta'lik ve celî ta'lik hatları daha çok tercih edilmiştir.²³²

Na't, “nitelik, iyi ve güzel şeyleri mübalağalı bir şekilde dile getirmek” gibi anlamlarda kullanılan bir kelimedir.²³³ Edebî bir terim olarak ise özellikle Hz. Peygamber'i (sav) öven şiirlerin yaygın adı olmuştur.²³⁴ Türk edebiyatında, esmâ-i

²³⁰ Fatma S. Kutlar, Sa'dî ve Dîvânçe'si, *Türkoloji Dergisi*, Y. 2003, S. 2, C. 16, s. 219.

²³¹ İshak Kızılgeçit, *Mehmed Şefik Bey ve Hat Sanatındaki Yeri*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), s. 159.

²³² Fatih Özkafa, “Hat Sanatında Estetiğin Gelişimi”, *Konya'da Kültür ve Medeniyet*, Konya 2007, s. 95.

²³³ Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l- 'Ayn*, Lübnan 2004, s.833; Şemseddin Sâmî, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul 2002, s. 1464.

²³⁴ Tâhirü'l- Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1994, s. 113; Hüseyin Kazım Kadri, *Türk Lügati*, C. 4, İstanbul 1945, s. 523.

nebî, sîre, mevlid, hilye gibi türler arasında örnekleri en çok görülen na'tları okumak ve dinlemek, Türk milleti için derin bir zevk ve an'ane olmuştur. Şairleri na't yazmaya sevkeden çeşitli âmillerin başında, pek tabii olarak Hz. Peygamber Efendimiz'e (sav) duyulan sevgi ve O'nun şefâatine nâil olma isteği gelmektedir. Ayrıca şairler, bu vesileyle dîvân şiirinin bütün söz sanatlarını, belâgat kurallarını ve geleneğin kültür birikimini kullanarak hünerlerini gösterme imkânını bulmuşlardır.²³⁵ Bununla birlikte bu gelenek yalnızca edebiyatta şiir diliyle ifade edilmekle kalmamış, edebiyata en yakın dallar olan mûsıkî ve hat sanatlarında ölümsüz eserler vücûda getirilmesinde bir kaynak olmuştur. Hz. Peygamber (sav) sevgisi, mûsıkî ile terennüm edilmiş, levhalara nakış nakış işlenmiş, na'tlarımız asırlarca tekke ve câmi kubbelerinde hoş bir sadâ bırakırken, Türk evlerinin duvarlarını, hattatların göz nûruyla yazılan na't levhaları süslemiş, bu levhada onlardan birisi olmuştur.²³⁶

Şairimiz ise bu na't-ı şerîfde, Peygamber Efendimiz'in (sav) ayağının toprağının her bir zerresine canını da, tüm varlığını da feda ettiğini bildirerek, yeter ki ona olan imânını gönlünden uzaklaştırmaması için Allah'a dua etmiş, bunu da manzum bir şekilde ifade etmiştir.

²³⁵ Emine Yeniterzi, Na't (Türk Edebiyatı), *DİA*, İstanbul 2006, C. 32, s. 436-437.

²³⁶ Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na't (Antoloji)*, DİB Yayınları, Ankara 1993, s. 27.

2.2. Amân lafzı senin ism-i şerîfinle müsâvîdir

Amân lafzı senin ism-i şerîfinle müsâvîdir

Anınçün âşıkın zikri amândır yâ Rasûlallâh

(Amân kelimesi senin şerefli isminle ebcedde eşittir. Onun için âşığın zikri amandır ey Allah'ın Elçisi!)

Bu beyit, hayatında şiirin özel bir yeri

(Zeki Cemal Özen Koleksiyonu)

olan Yaman Dede'ye (ö. 1962) aittir.²³⁷ Bir hüsn-i hat eseri olarak, celî sülüs hattıyla Abdullah Zühdi Efendi tarafından yazılmıştır.²³⁸

Beyitteki “amân” kelimesi, ebced sisteminde doksan iki sayısına karşılık gelmektedir. İsm-i şerîf terkîbiyle de Hz. Peygamber'in (sav) Muhammed adına işâret edilmekte, dolayısıyla amân eşittir Muhammed denilmektedir.²³⁹ Ebced; Arap alfabesinin ilk tertibi ve harflerinin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sistemidir.²⁴⁰ M. Uğur Derman (M. 1935) “*Türk Hat San'atından Seçmeler*” adlı eserinde bu beyitin açıklaması kâbilinde şöyle söylemiştir: “Ebced hesabı Osmanlı toplumunda, Arap harflerinin kullanıldığı yıllarda, yaygın olan bir medeniyet göstergesiydi. Bugün bile kullanıldığına şahit olduğumuz, tevekkül sahibi insanlar için; ‘O işi 66’ya bağladı’ sözü, ebced hesabına göre 66 tutan Allah ismine tekâbül eder. Levhada geçen ‘amân’ ve ‘Muhammed’ kelimeleri de ebced hesabıyla 92’ye tekâbül ettiği için bu beyitin meçhul şâiri burada demek istiyor ki ‘Amân’ lafzı ve senin ismin ebced ile denk geldiğinden, sana âşık olanlar, ‘amân’ diyerek seni anmış olurlar, ey Allah'ın Resûlü.”²⁴¹

²³⁷ Haşim Şahin, “Yaman Dede”, *DİA*, İstanbul 2013, XLIII, ss. 311-312.

²³⁸ Gülistan Levent, *Hattat Abdullah Zühdi Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları, Yüksek Lisans Tezi, 2018), s. 278; Aynı beytin Mehmet Şefik Efendi tarafından celî sülüs, armudî formlu şekilde yazılmış olan versiyonunda vardır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kızılgöçer, *a.g.e.*, s. 128.

²³⁹ Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 326.

²⁴⁰ Mustafa İsmet Uzun, “Ebced”, *DİA*, X, İstanbul 1994, ss. 68-70.

²⁴¹ Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 476.

2.3. Gül ü lâle ‘izâr-ı tâb-dârından kinâyetdir

Gül ü lâle ‘izâr-ı tâb-dârından kinâyetdir

Sana mânend olur mu verd-i ahmer yâ Rasûlallâh

Rızâ bâğ-ı belâgatda aceb şûrîde bülbüldür

İder her şeb kitâb-ı na‘tın ezber yâ Rasûlallâh²⁴²

(Gül ve lale deyişim parlak, nurlu yüzünü anlatmak için birer kinâyedir. Yoksa sana benzer

olur mu kırmızı gül yâ Rasûlallâh! Rızâ, belâgat bağında tuhaf, perişân halde âşık bir bülbüldür, her gece senin na‘t kitabını ezber eder yâ Rasûlallâh)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Nakşibendî-Müceddidî şeyhi şair Neccârzâde Mustafa Rızâ'ya (ö. 1159/1746) ait olan bu kıt'a, na‘t'ının bir bölümünü oluşturmaktadır. Zaten kendisi de çok sayıdaki na‘tlarıyla tanınmaktadır. Bir hüsn-i hat eseri olarak, celî sülüs hattıyla Hattat Şefik Efendi tarafından yazılmıştır. Şefik Efendi muhkem bir nesih hattı sahibi olmasına rağmen kalemını daha çok sülüs ve celîsine hasretmiştir.²⁴³

Farsça bir kelime olan “gül”, Türkler tarafından eski devirlerden beri bilinmekte olup, edebiyatta sıkça kullanılan motiflerden birisidir. Farsça'daki genel anlamı “çiçek” olan gül, Türk edebiyatında da “gül-i bâdâm” (badem çiçeği), “gül-i yâsemen” (yasemin çiçeği) gibi ifadelerle aynı mânada kullanılmıştır.²⁴⁴

Tasavvufî lisanda gönülde meydana gelen bilginin meyvesi olarak ifâde edilen gül; kimi zaman Allah'ın güzelliğinin, kimi zaman da Hz. Muhammed'in (sav) simgesidir.²⁴⁵ Yine tasavvufta Hz. Muhammed'in (sav) ayrıca “Ezelî ve Ebedî Bahçenin Bülbül” olarak nitelenmesinin sebebi, O'nun ezeli gül'e (Allah) karşı sonsuz aşkındandır.²⁴⁶ Dolayısıyla dünyadaki en güzel ve en değerli çiçek güldür. Ayrıca gül, tasavvufta servinin sembolize ettiği “vahdet”e karşılık, “kesret”i

²⁴² Abdullah Öztemiz Tahiroğlu, *Hazreti Peygambere Şiirler Antolojisi (Na'tlar)*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1966, s. 88.

²⁴³ M. Uğur Derman, “Mehmed Şefik Bey”, *DİA*, Ankara 2003, XXVII, s. 531.

²⁴⁴ Ali Ekber Dihhudâ, *Luğatnâme*, I-XXVIII, Tahran 1346 hş./1967, s. 341-347; Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2015, s. 1283; Cemal Kurnaz, “Gül”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 219.

²⁴⁵ Süleyman Uludağ, *İnsan ve Tasavvuf*, ed. Turan Koçtürk, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 149.

²⁴⁶ Annemarie Schimmel, *İslâmın Mistik Boyutları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 20.

sembolize etmektedir.²⁴⁷ Gül bahçesi anlamına gelen “gül-zâr” ise sâlikin gönlünün marifete ve irfâna açılmasının sembolüdür.²⁴⁸

Dîvân edebiyatında en çok sözü edilen çiçek olan gül, çeşitli benzetmelere konu olmuş ve bu benzetmelerin başında, Hz. Peygamber’e (sav) benzetilişi gelmiştir. İlk iki mısraında da şair, nur yüzlü oluşundan dolayı Peygamber Efendimiz’i (sav) güle benzettiğini, yoksa O’na hiçbir şeyin benzeyemeyeceğini belirtmiştir. Edebiyatta, adı sıkça gülle anılan bülbül, bu dörtlükte de gülle anılmış, şair kendini âşık bir bülbüle benzetmiş ve bülbülün inlediği gibi her gece Efendimiz için yazılan na’t-ı şerîfleri okuduğunu ve bu sayede ezber ettiğini belirtmiştir.

---

²⁴⁷ Cemal Kurnaz, “Gül”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, s. 221.

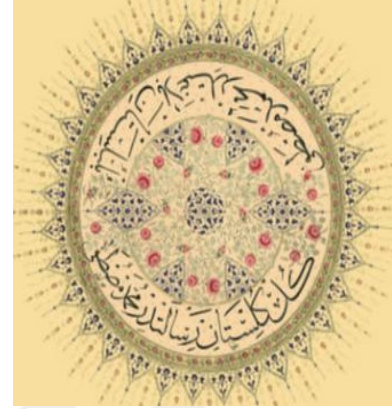
²⁴⁸ Uludağ, a.g.e., s. 149.

2.4. Gül gülistân-ı risâletdir Muhammed Mustafâ

Gül gülistân-ı risâletdir Muhammed Mustafâ

Bülbülistân-ı belâgatdir Muhammed Mustafâ²⁴⁹

Levhada yer alan olan bu beyit, Muhammed Lutfî Erzurumî'ye (ö. 1956) aittir. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında tanzîm edilmiştir. Hâce Muhammed Lutfî'nin "Hulâsat-ül-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî" adlı eserinde bu beyit, levhadan bir kelimesi farklı olarak şu şekilde bulunmaktadır:

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

"Gül-gülistân-ı melâhatdir Muhammed Mustafâ

Bülbülistân-ı belâgatdir Muhammed Mustafâ"²⁵⁰

Bir hüsn-i hat levhası olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından tevkî hattıyla yazılmıştır.

Şairlerin ilham kaynağı olan ve bu beyitte de mısraın kendisiyle başladığı gül, Dîvân edebiyatında en çok sevgilinin sembolü olarak kullanılmıştır.²⁵¹ Edebiyatta, "gül" bir metâfor olarak geç görüldüğü halde; İslâm kültüründe görülmesi Hz. Muhammed (sav) ile birliktedir. Gül, ilahî güzellik olunca O'nun yeryüzündeki halifesi kâinâtın efendisi Hz. Muhammed (sav)'dir.²⁵² Dolayısıyla dîvânlarda geçen ve gül bahçesinde yetişen nadide gül, her yönüyle Hz. Peygamber'e (sav) benzemektedir. Hz. Muhammed (sav) peygamberlerin sonuncusu ve en

²⁴⁹ El-Hâce Muhammed Lutfî, *Hulâsat-ül-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, İstanbul 1974, s. 91.

²⁵⁰ El-Hâce Muhammed Lutfî, a.g.e., s. 91.

²⁵¹ Pala, a.g.e., s. 172.

²⁵² Nezahat Öztekin, "Eski Türk Edebiyatında Gül", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Y. 34, S. 4, İstanbul, Ekim 2005, ss. 22-23.

şereflişidir. Gül, yılda bir kez açan bir çiçektir ve Hz. Peygamber Efendimiz'de (sav) gül gibi bu dünyaya sadece bir kez gelmiştir.²⁵³

Şairimizde bu beytinde, Peygamber Efendimiz'in (sav) gül bahçesindeki en nadide gül olduğuna ve risâlet için geldiğine değinmiştir. Sonraki mısraında ise güle âşık bülbüllere yol gösterdiği, onların söyleyemediklerini izhâr ettiği gibi, Müslümanlara da elçi olarak gönderilmesiyle, onlara her konuda yol gösteren, tebliğ eden kişi olduğunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

---

²⁵³ Rûveyda Okumuş, *Osmanlı Toplumunda Gül Kültürü ve Gülcülük Sanayinin Gelişmesi; Isparta Örneği*, (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015) s. 25.

3. Hilye-i Şeriflerin Yer Aldığı Levhalar

3.1. Besmeleyle edelim feth-i kelâm

Besmeleyle edelim feth-i kelâm

Feth ola tâ bu muammâ-yı benâm

Olmasa besmele resmi memdûd

Cins-i eşyâda olur mıydı vücûd

(Sözü besmeleyle açalım, ta ki şu büyük sır çözülsün. O güzel yüz(lü)nün pâk hilyesini, (ancak) besmele aynası gösterir. Besmele yazısı (yan yana) uzayıp gitmeseydi, çeşit çeşit eşya vücûd bulabilir miydi hiç?)²⁵⁴

Hakanî Mehmed Bey'in (ö. 1015/1606)

"*Hilye-i Hakânî*" adlı eserinin "Besmele"

bölümünden birinci ve dördüncü beyitlerin yazılı olduğu bu levha, ta'lik hattıyla Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılmıştır. Genelde harflerinin geniş kavisli ve asılmış gibi görünüşü sebebiyle bu ismi alan bu yazı çeşidini günümüzde hattatlar bilhassa celf kalemle kıta ve levha yazmak için kullanmaktadırlar.²⁵⁵

Sözlükte "süs, ziynet, kolye" gibi mânalara gelen hilye, mecâzen "yaratılış, sûret ve güzel vasıflar" demektir. Edebî bir terim olarak da, "Hz. Peygamber Efendimiz'in (sav) bedenî özelliklerini anlatan manzum ve mensur eserlerle bu konuda bize ulaşan rivâyetlerin yazılmasıyla meydana getirilen ve birer hüsn-i hat şaheseri olan levhalara" denilmektedir.²⁵⁶ Kelime Osmanlı kültüründe Rasûl-i Ekrem'in vasıflarını, bu vasıflardan bahseden kitap ve levhaları ifade etmek için kullanılmıştır.²⁵⁷

(Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu)

²⁵⁴ İskender Pala, *Hilye-i Saâdet*, L&M Yayınları, İstanbul 2002, s. 31.

²⁵⁵ M. Uğur Derman, "Ta'lik", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, ss. 507-508.

²⁵⁶ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, Lübnan 2004, s. 174; Mevlüt Sarı, *El-Mevârid*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, s. 339; Şemsettin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 2002, s. 558; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 208-209.

²⁵⁷ Mustafa İsmet Uzun, "Hilye", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, s. 44.

Hâkânî Mehmet Bey'in tanınmasını ve şöhrete ulaşmasını sağlayan *Hilye-i Hâkânî* adlı eseri, konumuz olan bu besmele manzumesi ile başlar. Şair, “Besmeleyle edelim feth-i kelâm / Feth ola tâ bu muammâ-yı benâm” beytinin ardından gelen yirmi iki beyitte söze besmele ile başlamanın gereğinden ve bismelenin sırlarından bahseder.²⁵⁸

Hat sanatında da, hilye sınıfının bir şubesi sayılabilecek olan *Hilye-i Hâkânî* kitabının yeri önemlidir. Ta'lik yazı öğreniminde mürekkebat safhasına geçildiğinde talebeye Molla Câmî'nin “Besmele Kasidesi” veya *Hilye-i Hâkânî*'den seçme beyitler meşkedilir. Bunun yanında Hâkânî Mehmed Bey'in bu eseri murakka‘ ve levha şeklinde de yazılmaktadır.²⁵⁹

Hz. Peygamber'in (sav), besmele ile başlanmayan işlerin bereketsiz ve neticesiz kalacağını belirten hadisinin ve fiilî sünnetinin etkisiyle Müslümanlar arasında sözlü olduğu kadar yazıda da en çok yazılan âyetlerin başında besmele gelmektedir.²⁶⁰ Türk edebiyatında da, besmele, işe Allah adını anarak başlamak mânasına geldiğinden şairler ya besmeleyi beyitlerinde aynen zikrederek iktibas yoluyla ya da buna telmihen “Allah adını anmak/zikretmek” şeklinde ifade edilebilecek kelimelerle konuya giriş yapmışlardır.²⁶¹

Hâkânî Mehmed Bey de, Efendimiz'in (sav) mübarek hilyesinin ancak besmele ile başlandığı zaman görülebileceğine değinerek, besmeleyle işe başlamanın önemine vurgu yapmıştır. İşe böyle başlama sayesinde, bismelenin harflerinin yan yana uzandığı gibi, işlerin de çeşit çeşit olduğunu yani bereketlendiğini, böylelikle birçok eşyanın yaratıldığını manzum bir şekilde ifade etmiştir.

²⁵⁸ Mustafa İsmet Uzun, “Hâkânî Mehmed Bey”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, s. 167.

²⁵⁹ M. Uğur Derman, “Hilye”(Hat), *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, s. 50.

²⁶⁰ M. Uğur Derman, Mustafa İsmet Uzun, “Besmele”, *DİA*, İstanbul 1992, V, s. 532.

²⁶¹ Mustafa İsmet Uzun, “Besmele”, *DİA*, İstanbul 1992, V, ss. 538-540.

3.2. Bilmeyen şevket-i bismillâhı

Bilmeyen şevket-i bismillâhı

Anlamaz sırr-ı kelimullâhı

Bârekallâh zihî sırr-ı latîf

Bulur anınla şeref nazm-ı şerîf²⁶²

(Besmele'nin büyüklüğünü bilmeyen, Kur'ân-ı Kerîm'in sırrını anlamaz. Allah latîf sırrını mübârek etsin. Şerefli nazım (Kur'ân), O'nunla şeref bulur.)

Bu mısralar, Hakânî Mehmed Bey'in Hilye-i Şerîfesi'nde, giriş bölümünde (besmele) yer alan beyitlerdir. Aruzun fa'ilâtün fa'ilâtün feilün kalıbında tanzîm edilmiştir.

Ta'lîk hattıyla Hulusi Yazgan (ö. 1358/1940) tarafından yazılan bu kıt'a, hat sanatında ufkî (düz) olarak adlandırılan bir meşk kıt'asıdır.²⁶³ Hüsn-i hat meşk edecek talebelere, hocası harfleri önce teker teker, sonra da iki harfin bitişmesini göstererek öğretmektedir. "Müfredât" denilen bu çalışmaların bitmesiyle, ta'lîk'te Farsça veya Türkçe bir kasîde, yahud manzûme yazılmasına geçilir. Bu kıt'a da hüsn-i hat sanatında ta'lîk hattatlarının müfredat meşkinden sonra yazdıkları "mürekkebât meşklerinin" güzel bir numûnesidir.²⁶⁴

İslâmiyet, resim, heykel gibi sanatları hoş karşılamadığı için Müslüman sanatçılar da Peygamber Efendimiz'i (sav) tasvir etmekten kaçınmışlar, bunun yerine

(M. Uğur Derman Koleksiyonu)

²⁶² Mehtap Erdoğan, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011) s.n193; Hakanî Mehmet Bey, *Hilye-i Saâdet*, (haz. İskender Pala), Kapı Yayınları, İstanbul 2013, s. 22.

²⁶³ M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 587.

²⁶⁴ Derman, *a.g.e.*, s. 26.

sahih rivâyetler ışığında hilyeler aracılığıyla O’nu (sav) anlatmışlardır. Hakânî Mehmed Bey’in bu manzum ve 48 beyitlik eseri de onlardan birisidir.²⁶⁵

Besmele “Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla” anlamına gelmekte olup “Bismillâhirrahmanirrahim”in kısaltılmasıdır. Besmele-i Şerîf, Fâtiha Sûresi’nin özeti, Fâtiha Sûresi de Kur’ân-ı Kerîm’in özeti olarak kabul edilmektedir. Şair de burada, Besmele’nin önemini anlamayan kişinin, Kur’ân-ı Kerîm’in sırrını da anlamayacağını vurgulamış, Kur’ân-ı Kerîm yazılırken ve okunurken, Besmele-i Şerîf’le başlamanın hayırlı bir iş olduğunu, manzum bir şekilde ifade etmiştir.

---

²⁶⁵ Lokman Koçak, “*Hüsn-i Hat ile Dîvân Şiirinin Müşterekleri ve Hüsn-i Hattın Dîvân Şiirine Tesirleri*”, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016) s. 184.

4. Kelime-i Tevhîdin Vurgulandığı Levhalar

4.1. Zikr u fikrim benim budur her gâh

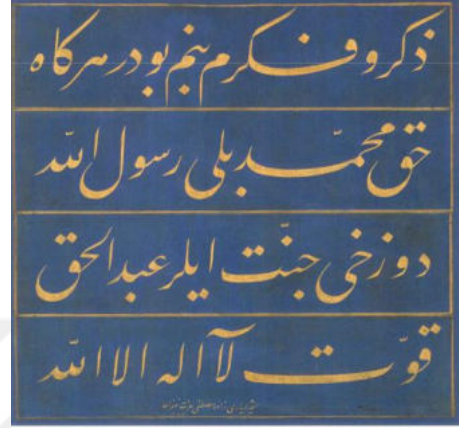
Zikr u fikrim benim budur her gâh

Hak Muhammed belî Rasûlullâh

Dûzahı Cennet eyler, Abdülhak

Kuvvet-i Lâilâhe illallah²⁶⁶

(Benim her vakit düşünüp söylediğim,
Muhammed'in (sav), Allah elçisi olduğudur.
Ey Abdülhak! Kelime-i Tevhîd'in kuvveti,
Cehennem'i Cennet eyler.)

(Husûsi Koleksiyon)

Bu dörtlük, Osmanlı devletinde hekimbaşılığa kadar terfi eden Abdülhak Molla'ya (ö. 1854) aittir. Hattat Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi tarafından da celî ta'lik hattıyla yazılarak levha haline getirilmiştir. 19. yüzyılın tanınmış hekimbaşlarından olan meşhur şairimiz; Abdülhak Hamid Tarhan'ın büyük babasıdır. Kendisi de aynı zamanda şair olan Abdülhak Molla'nın şiirleri, maalesef bir dîvân halinde toplanıp bastırılmamış, bu sebeple bu şiirin geçtiği yer tespit edilememiştir.

“Birlemek” anlamına gelen “tevhîd” kelimesi, edebiyatımızda Allah'ın birliği ve yüceliğini anlatan eserlere denilmektedir. Tevhîd türü eserlerde, Allah'ın büyüklüğü, isimleri, sıfatları ve kudretinin sonsuzluğu vb. özellikler, sanatlı bir üslupla anlatılıp, Allah karşısında kulun ne kadar aciz olduğu vurgulanmaktadır.²⁶⁷ Bu dörtlükte de şair, kelime-i tevhîdde geçen Peygamber Efendimiz'in (sav) elçi olma özelliğine vurgu yaparak, bu kelimenin kuvvetinin kişiyi cennete götüreceğini manzum bir şekilde ifade etmektedir.

²⁶⁶ Arslan Terzioğlu, Hekimbaşı Abdülhak Molla, *Tarihte Tıp*, 2017, s. 17; Ayrıntılı Bilgi İçin bk. Arslan Terzioğlu, *Die Hofspitaler und andere Gesundheitseinrichtungen der osmanischen Palastbauten, München* 1979, s. 242-248.

²⁶⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul 2018, s. 454.

5. Mushaf-ı Şerîf İmzası Olarak Bir Manzume

5.1. Mustafa İzzet'e tahrîre olunca tevfik

Mustafa İzzet'e tahrîre olunca tevfik

Eyledi mushafı tâ arş-ı berîne ta'lik²⁶⁸

Bu beyit, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye ait olup, kendi yazdığı bu Mushaf-ı Şerîf'in ketebe sayfasında yer almaktadır. Hurde (küçük) ta'lik hattıyla yazılmıştır.²⁶⁹

Kazasker Mustafa İzzet Efendi, hattatlığı ve bestekârlığı yanı sıra edebiyatla da ilgilenmiş ve tasavvufî muhtevâlî şiirler de yazmıştır. Hüsn-i hat eserlerinde manzum imzalar da kullanan İzzet Efendi, yazdığı bir mushafın ketebesinde kendisine ait olan bu manzum ifadeye yer vermiştir. Mushaf yazımında kullanılması çok yaygın olmayan ta'lik hattıyla yazılmış olması dolayısıyla da eser ayrıca önem taşımaktadır.²⁷⁰

(Sakıp Sabancı Müzesi, Şevket Rado Koleksiyonu, no: 281)

Hüsn-i hat sanatına başlayan her kişinin asıl amacı, kendisine ait bir Kur'ân-ı Kerîm yazabilmektir. Mustafa İzzet Efendi de bu amaca vurgu yaparak, Allah Teâlâ'nın kendisine yardım ettiğini ve bu sayede bir Mushaf yazdığını belirtmiştir. Bu mushafın da, öğrenimi biraz meşakkatli olan ta'lik hattıyla yazıldığı için, arş-ı berîn'e yani göğe yükseldiğini mecazî bir üslupla belirterek, yaşadığı sevinci manzum bir şekilde ifade etmiştir.

²⁶⁸ Nurcan Toprak, *Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Eserleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004) s. 72.

²⁶⁹ Toprak, a.g.e., s. 72.

²⁷⁰ Toprak, a.g.e., s. 64.

6. Münâcât Şiirlerinin Bulunduğu Levhalar

6.1. Rûz u şeb gönlümün evrâdı olup Tanrı adı

Rûz u şeb gönlümün evrâdı olup Tanrı adı

Nakş-ı efrâdına bend ile vukûf-ı adedi

Cezbe-i aşk ile fark idemeyüb nîk ü bedi

Gözlerinden silüp eşk-i terini böyle didi

Varamam yârime âmâ-sıfat oldum ebedî

Vâsıl et yâre beni yâ racülen huz bi-yedi²⁷¹

Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye ait olan bu kıt'a, yine İzzet Efendi tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır. Çok yönlü bir Osmanlı münevveri olan ve hattatlığı yanında az da olsa şiirde yazan Mustafa İzzet Efendi, bu mısraları aruzun feilâtün feilâtün feilâtün feilün kalıbında tanzîm edilmiştir.²⁷²

Soyu bir tarikata dayanan, böyle bir çevrede yetişen ve derviş meşrep bir kişi olan Mustafa İzzet Efendi, şiirlerini de tasavvufî muhtevâ ile yazmıştır. Sultan II. Mahmud tarafından yeteneğinin keşfedilmesi, çeşitli eğitimler alması ve Enderûn'a kabul edilmesiyle sanat hayatımıza damga vuracak ta'lik bahsine de giriş yapmış, Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'den ta'lik yazı meşk ederek icâzet almış, ta'lik ve celî ta'lik hatları muhteşem eserler vermiştir.²⁷³ Bu muhteşem eserlerden birisi de ele almış olduğumuz bu levhadır ve günümüzde Beşiktaş'ta Yahya Efendi Camii'nde bulunduğu söylenilmişse de camii imamından edinilen bilgiye göre şu anda camide yer almamaktadır.

²⁷¹ Toprak, *a.g.e.*, ss. 64, 107-108; Yahya Efendi Camii'nde bulunduğu söylenen levha, edindiğimiz bilgiye göre geçmişte vakıflar tarafından toplanılan levhalar arasında olabileceğinden levha günümüzde cami içerisinde bulunmamaktadır. Dolayısıyla levha görseline de ulaşamamıştır.

²⁷² Tayyar-zâde Ahmed Atâ, *Tarih-i Atâ*, Yahya Efendi Matbaası, İstanbul 1876, C. 5, s. 402-403.

²⁷³ Atâ, *a.g.e.*, s.79.

6.2. Arz-ı hâl etmez dil-i gam-dîdemiz dil-dâre de

Arz-ı hâl etmez dil-i gam-dîdemiz dil-dâre de
Etmesin muhtâc Rabbim yâre de ağıyâre de²⁷⁴

(Gamlı, kederli gönlümüz; bu halini sevgiliye
bile arz etmez, edemez. Bu itibarla Rabbim;
dosta da, düşmana da bizleri, kimseyi muhtâc
etmesin.)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Bu beyit, ölümünden iki sene evvel Süleyman Nazif Efendi'nin (ö. 1927), Hattat Hâmid Aytaç'a irticâlen yazıp verdiği bir beyittir. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Daha sonra Hâmid Bey tarafından celf ta'lîk hattıyla yazılarak levha haline getirilmiş olan bu beyit, sevgili hattat dostuna karşı, o anda şâirin ruhundan kopup gelen duygularıyla ortaya çıkmış bir beyittir. Lâkin zamanı ve zemîni oldukça geniş bir hüviyet arz etmesi bakımından da ayrı bir önemi hâizdir.²⁷⁵

Beytin söylenmesine vesîle olan olay ise şöyledir: “1925 yılında Süleyman Nazif hemşehrisi Hâmid bey'i ziyârete gelmiş, kendisinden kalınca bir kamış açıp kendisine vermesini istemiştir. Kamışı eline alan Nazif Efendi bir türlü kalın kamışla yazamamıştır. Bu arada Hâmid Bey, üstad'a: 'Efendim işi erbâbına bıraksanız', demeye kalmadan Süleyman Nazif gürelemiş, 'Hâmid! Ben haddimi bilirim bana yazacağım bir kalem ver' demiş ve ince kamışı alıp, hemen o anda aklına gelip söylediği bu beyti yazmıştır.”²⁷⁶

²⁷⁴ Süleyman Berk, *Hattat Hâmid Aytaç Hayatı Sanatı ve Eserleri*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), s. 31.

²⁷⁵ Önder Göçgün, “Süleyman Nazif'in Yeni Bulduğumuz Bir Beyti”, *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Dergisi*, S. 251, 1984, ss. 171-172.

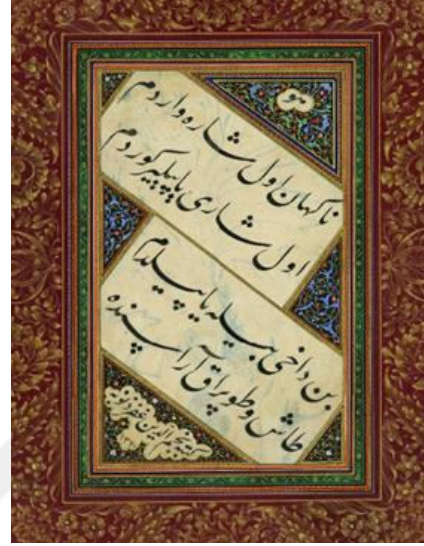
²⁷⁶ Berk, *a.g.e.*, s. 31.

6.3. Nâgehân ol şâra vardım ol şârî yapılır gördüm

Nâgehân ol şâra vardım ol şârî yapılır gördüm

Ben dahi bile yapıldım taş ü toprak aresinde²⁷⁷

Hacı Bayrâm-ı Velî'ye (ö.833/1430) ait olan bu iki mısra, şiirlerinden “İlahi Taksim”inin bir beytidir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hezârfen Hattat Necmeddin Okyay tarafından ta’lîk hattıyla yazılmıştır. Duruşundaki şiirsellik ve edebiyatta Farsçanın yaygın dil oluşu nedeniyle çokça kullanılan ta’lîk yazı, şiir ve benzeri edebî metinlerde sıkça kullanılan yazı çeşitlerinden birisi olmuştur.²⁷⁸

(Sami Tokgöz Koleksiyonu)

Bayramiyye tarikatının pîri Hacı Bayrâm-ı Velî, XIV. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi döneminde Ankara’da doğmuştur. Sade bir dille ve hece vezniyle yazılmış, vahdet neşvesini terennüm eden dört şiiri dışında günümüze intikal eden bir eseri yoktur. O şiirlerinden birisi de konumuz olan bu şiirdir.²⁷⁹

Beyitteki “şâr” ifadesi Farsçadır ve şehir, kent ve benzeri büyük yerleşim yerleri için kullanılmaktadır.²⁸⁰ Sembolik ifadesiyle kalp manasındadır.²⁸¹ Bu iki mısraında şair, inşa edilmekte olan gönül şehriden bahsetmektedir. Nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesinde “seyr ü sülûk”un önemine; bu yoldaki usûl ve esaslara işaret etmiştir. Bir şehir nasıl sürekli imar edilip bayındır hale getiriliyorsa, gönül de sırr-ı ilâhîye vakıf olabilmek için yeniden bir yapılanma sürecine girmelidir. Seyr ü sülûk neticesinde elde edilecek olan cezbe, muhabbet ve sırr-ı ilâhî gibi esaslar bu

²⁷⁷ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 71; Ayşe Yıldırım, *Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvufî Görüşleri*, (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), ss. 37-41.

²⁷⁸ Fatih Özkafa, “Hat Sanatında Estetiğin Gelişimi”, *Konya’da Kültür ve Medeniyet*, Türkiye Yazarlar Birliği, Konya 2007, s. 95.

²⁷⁹ Nihat Azamat, “Hacı Bayrâm-ı Velî”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, ss. 442-447.

²⁸⁰ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1171.

²⁸¹ Rifat Okudan, “Hacı Bayrâm Velî’nin Şiirinde Şehir Metaforu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y. 2, 2012, S. 16, s. 269; Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 1994, s. 179.

yapılanmayla elde edilebilecektir. Muhabbet, müşahede ve marifet gibi haller de bu gönül denilen şehirde olmaktadır. Bu şehrin inşası için gereken taş ve tuğlalar ise tövbe, zikir, tefekkür, sabır, şükür, tevekkül, ibâdet gibi malzemelerdir. Mutasavvıflara göre ve özellikle Bayrâmîlikte şâra varmak için dört merhaleyi geçmek gerekir. Birincisi, tecellî-i ef'al'dir. Bu, sâlikin fiillerinde sevgiliyi müşahede etmesidir. Tecellî-i esmâ olan ikincisi, isimlerle sevgiliyi müşahede etmektir. Üçüncüsü, tecellî-i sıfattır. Sıfatlarda sevgiliyi müşahede etmektir. Dördüncü ve son merhale ise, zatını müşahede etmektir. Bu dört merhale geçilmeden o şehre varılmaz, yani fenâfillâh ve bekâbillah makamlarına ulaşamaz.²⁸²

“Ben dahî yapıldım” derken, bir bakıma kalbinin inşasının ve imarının tamamlandığına; bu gönül şehrinde muhabbet, ma’rifet ve hakikat meyvelerinden tattığına işaret etmektedir. Birinci beyitte “O şehrin kenarından baktığında didârı gören kalp gözü; bu beyitte kalbin mimarî yapısının tamamlanmasıyla sevgilinin muhtelif güzelliklerinin farkına varmaktadır.”²⁸³ Konumuz olan bu mısralarında insan anlayışı, insanın kâmil hale gelişi ve olgunlaşması görülmektedir. Nasıl bir yerin gelişip şehir halini alıncaya kadar geçirdiği süreç bir medeniyet inşası ise, şehirdeki insanın olgunlaşması da insanın kâmil olmasıdır.²⁸⁴

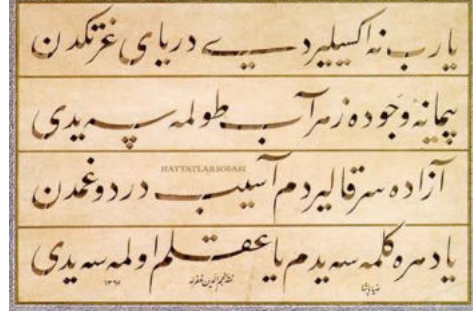
²⁸² Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, *Hız. Pîr Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabî Hayatı, Şahsiyeti ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 128,129; Müjgân Cumhuri, “Hacı Bayrâm Velî'nin Kazandırdığı Mânevî Birlik”, *Hacı Bayrâm Velî Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 8-9 Mart 1990, s. 41.

²⁸³ Okudan, a.g.e., ss. 271-272.

²⁸⁴ Bayram Dalkılıç, “Hacı Bayram Velî'nin ‘Şâr’ Kavramının Yorumlanması Üzerine Düşünceler ve Çözümlenmeler”, *Uluslararası Hacı Bayram-I Velî Sempozyumu* (25-26 Mayıs 2016), ss. 532-534.

6.4. Yâ Rab! Ne eksilirdi deryâ-yı izzetinden

Yâ Rab! Ne eksilirdi deryâ-yı izzetinden
 Peymâne-yi vücûda zehr-âb dolmasaydı
 Âzâde-ser olurum âsîb-i derd ü gamdan
 Ya dehre gelmeseydim ya aklım olmasaydı²⁸⁵
 (Yâ Rab! Vücut kadehine zehirli acı suları
 doldurmasaydın, senin ululuk denizinden ne
 eksilirdi? Ya dünyaya gelmeseydim, ya aklım olmasaydı, dert ve gam belasından
 kurtulmuş olurum.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

Ziyâ Paşa'ya (ö. 1880) ait olan bu dörtlük, “Külliyât-ı Ziyâ Paşa” adlı eserinde bulunmaktadır. Aruzun mef’ûlü fâ’ilâtün mef’ûlü fâ’ilâtün kalıbında yazılmış bir kıt’adır. Levha olarak, Hezârfen Hattat Necmeddin Okyay tarafından celî ta’lîk hattıyla yazılmıştır. Kendisinden “tashihsiz” ve mıstar da kullanmadan celî ta’lîk yazıp satıra oturtması istenilince; o da kalemini ele alıp, alelâde bir kâğıda Ziyâ Paşa'nın bu meşhur kıt'asını yazmıştır.²⁸⁶

Yazıldığı tarihle ilgili herhangi bir kayıt olmayan bu kıt'asında Ziyâ Paşa, yaşadıkları yüzünden dünyaya gelmemek ya da akıllı olmamayı arzulamaktadır. Şiirlerinde mütemadiyen tekrarlanan, dünyaya dert çekmek üzere geldiği düşüncesi, bu manzumesinde de görülmektedir. Şairin, Allah'a “belalara düşür olmasaydım yüceliğinden ne eksilirdi” sorusunu yöneltmesi, Ziyâ Paşa'daki bedbinliğin ne kadar ileri boyutlara vardığını göstermektedir.²⁸⁷

²⁸⁵ Ziyâ Paşa, *Külliyât-ı Ziyâ Paşa*, Naşir: Süleyman Nazif, Yeni Matbaa, İstanbul 1924, s. 182.

²⁸⁶ M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 186; H. Fethi Gözler, “Edebiyatımızdaki Dîni, Tasavvufi ve Hikmetli Manzum Sözlerden Bir Demet”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 172.

²⁸⁷ İsa Akpınar, *Ziyâ Paşa'nın Şiirlerinde İnsan Hürriyeti*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), s.70.

6.5. Yâ Rab! Nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyâc

Yâ Rab! Nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyâc

İnsanın ihtiyâcı ki bir lokma nânâdır ²⁸⁸

Ziyâ Paşa'ya ait olan bu manzum, aruzun mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Bir hüsn-i hat levhası olarak da, celf ta'lik hattıyla Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından yazılmıştır.

(Albayrak Hat Koleksiyonu)

Farsça bir kelime olan “Nân”, dilimizde “ekmek, gıda, rızık, mal, servet” gibi anlamlara gelmektedir.²⁸⁹ Ekmeğin Türkçede kazandığı anlamlardan birisi, “rızk” kelimesinin karşılığı olarak bütün besin maddeleridir.²⁹⁰ Kelime bu anlamıyla toplumsal ilişkilerde anlaşmaların, anlaşmazlıkların, çatışmaların yaşandığı bir alana karşılık gelmektedir. Bütün canlıların rızkını veren ve garanti altına almış olan ancak Allah'tır. Durum böyle olduğu halde insanoğlu zaman zaman bu hakikati unutmakta ve farklı arayışlara girmektedir. Oysa insanın en temel amacı, hayatta kalmak ve yaşamını sürdürmek için vücudun ihtiyaç duyduğu besinleri almaktır.²⁹¹ Bu aşamada ihtiyaç duyulan ve en kolay ulaşılabilen yiyecek ekmektir. Bunun için de şairin beyitte belirttiği gibi karnını doyurabilecek bir lokma ekmek ve bu kuru ekmeği temin edebilecek kadar bir gelire sahip olmak yeterlidir.

Şair insanın ihtiyacının pek mahdut “bir lokma ekmek” olduğu halde, onun ihtiraslarının keşmekeşi içinde çırpınması fikrini de diğer bendlerde müşahhas örneklerle tasvir ederek devam ettirmiştir.²⁹²

²⁸⁸ Ziyâ Paşa, *Tercî-i Bend ve Terkîb-i Bend*, (haz. Hüseyin Yorulmaz), Çıdam Yayınları, İstanbul 1992, s. 35.

²⁸⁹ Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2015, s. 1653.

²⁹⁰ Hamza Zulfikar, “Anlamları, Deyimleri ve Çeşitleriyle Ekmek”, *Türk Dil Kurumu Dergisi*, C. 3, S. 728, 2012, s. 14.

²⁹¹ İncinur Atik Gürbüz, Osmanlı Dönemi Metinlerinde Ekmek ve Ekmekle İlgili Anlam Çerçevesi, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 3, S. 4, 2019, s. 361.

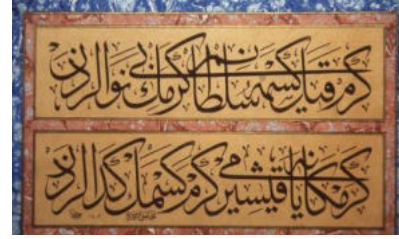
²⁹² Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 1 “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar”*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 61.

6.6. Kerem kıl kesme sultânım keremin bî-nevâlardan

Kerem kıl kesme sultânım keremin bî-nevâlardan

Kerem-kâne yakışır mı kerem kesmek gedâlardan²⁹³

(İkrâm eyle, kesme sultanım cömertlik elini
muhtâclardan. Sen gibi cömertlik kaynağına ikramı
yoksullardan kesmek yakışmaz.)

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

Muhammed Lutfî Erzurumî'ye ait olan bu beyit, “Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî” adlı eserinde bulunan bir şiirin matla' beytidir. Aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbında tanzîm edilmiştir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Aynı beytin Hattat Hamid Aytaç tarafından celî sülüs hattıyla yazılmış olan şekli de bulunmaktadır.²⁹⁴ Arapça bir kelime olan “Kerem”, “cömertlik, asillik, soyluluk, lütûf” gibi anlamlara gelmektedir. Maddî ve manevî lütuflar, bağışlar veya ihsan manasına kullanılmaktadır.²⁹⁵ Mevlâ Kerîmdir, keremi sınırsızdır ve kerem kılar, keremi ise iman nimetidir. Zeval bulmayan, daimi olan kerem ikrâm edilmekte ve kişi bu kerem sayesinde aydınlanmaktadır.²⁹⁶ Kerem kasidelerinde bu beyitte olduğu gibi “kân-ı kerem, cân-ı kerem, hân-ı kerem” gibi izâfet-i teşbihler aracılığıyla yapılan benzetmeler yoğun olarak kullanılmıştır. Bu teşbihler vesilesiyle şairler soyut bir kavram olan cömertliği somutlaştırarak daha açık ve anlaşılır bir şekilde ifade etme imkânı bulmuşlardır.²⁹⁷ Şair de bu beytinde, Kerîm olan ve keremi sınırsız olan Allah'a seslenerek, kendisine muhtâc olan bu kullarından lütuflarını kesmemesini, en cömert olanın sadece kendisi olduğunu vurgulayarak istemiş ve manzum bir şekilde ifade etmiştir.

²⁹³ El-Hâce Muhammed Lutfî, *Hulâsat-ül-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, (neş. El-Hâcî Seyfeddin Mazlumoğlu), İstanbul 1974, ss. 293-294.

²⁹⁴ Hüseyin Kutlu, *Hâce Muhamammed Lutfî (Efe Hazretleri) Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Efe Hazretleri Vakfı, İstanbul 2006, s. 150.

²⁹⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul, 2005, s.3 65; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1970, s. 610.

²⁹⁶ Ahmet İçli, “Hâce Muhammed Lutfî'nin İlticâ-Nâmesinde Açar Kelime Olarak “Rahmet” ve “Kerem” Kavramları”, *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildirileri*, ed. Cengiz Gündoğdu, Erzurum 2013, ss. 101-102.

²⁹⁷ Mehmet İrkılata, *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*, (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007) s. 219.

6.7. Hak şerhleri hayr eyler

Hak şerhleri hayr eyler

Zan itme ki gayr eyler

Ârif anı seyr eyler

Mevlâ görelim neyler

Neylerse güzel eyler²⁹⁸

Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya ait olan bu mısralar, “Marifet-nâme” adlı eserinde “Tefviz-nâme” başlıklı şiirinin giriş kısmında bulunmaktadır. Aruzun mef’ûlü mefâ’îlün kalıbında yazılmıştır. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından tevkî hattıyla yazılmıştır.

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

Arapça, “bir işi bir kimseye havale etmek” anlamına gelen “tefvîz” kelimesi, tasavvuf terimi olarak, “kulun her şeyi Allah’a havale etmesi, her şeyi Allah’tan beklemesi, bütün işlerinde Allah’ı kendisine mutlak vekil kılması” anlamlarına gelmektedir.²⁹⁹ İbrahim Hakkı Hazretleri’nin en bilinen ve sevilen şiirlerinden birisi konumuz olan “Tefviz-nâme”dir. Burada da levhaya yansıyan nakaratı herkesin ezberindedir. Ârif olmanın gereği olarak şerde bile hayır tecellisini görmeyi tavsiye etmiştir.³⁰⁰ Gönle şifa, akla ikna ve Hakk’a rıza yolunu gösteren bu mısralarında Erzurumî, Allah’ın takdirine boyun eğen ve her işini O’na havale eden kişinin rahata ereceğini, nefsinin Allah’a teslim eden, her şeyin O’ndan geldiğine inanan ve ilahî huzura eren kişinin de daima Allah ile beraber olacağını vurgulamış ve bu tavsiyesini manzum bir şekilde ifade etmiştir.

²⁹⁸ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Dîvân-ı İlahiyât*, (haz. M. Kayahan Özgül), DİB Yayınları, Ankara 2013, s. 375-381.

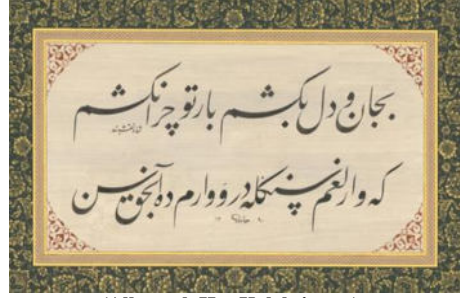
²⁹⁹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 340.

³⁰⁰ Yusuf Gedikli, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Mevla Görelim Neyler Nakaratlı Şiiri”, *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, 26-28 Mayıs 2014, Eskişehir 2013, s. 269.

7. Allah Teâlâyla İlgili Yazılmış Manzumeler

7.1. Be cân u dil be-keşem bâr-i tu çerâ ne-keşem

Be cân u dil be-keşem bâr-i tu çerâ ne-keşem
 Ki varlığım seninledir ve varım da ancak sen
 (Cân u gönülden çekerim yükünü, ne için
 çekmeyeyim? Ki varlığım seninledir ve vâ
 olan da ancak sensin.)

(Albayrak Hat Koleksiyonu)

Hâce Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'ye (Şâh-ı Nakşibend) ait olan bu beytin nerede geçtiği tespit edilememiştir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hamid Aytaç tarafından celî ta'lîk hattıyla yazılmıştır.

İnsana imtihan olarak verilen safâ da cefâ da kalıcı ve sonsuz değildir. Mutasavvıf şair de sıkıntıları yük olarak değil Allah'tan gelen bir lütûf olarak görmekte ve bunlara sabırla karşılık verip, şikâyet etmeyeceğini belirtmektedir. Ve tasavvuftaki vahdet-i vücud düşüncesine göre Allah'tan başka varlıkların mevcûdiyeti hakîkî değil mecâzîdir. Yani onların varlıkları kendilerinden değildir, onlar Allah var ettiği için vardırlar.³⁰¹ Bu sebeple şair de hakiki olanın Allah'ın varlığının olduğunu, kendi varlığının da her an Allah ile beraber olduğunu vurgulamaktadır.

Bu beyit bize Yunus Emre'nin şu mısralarını da hatırlatmaktadır:

“Câna cefâ kıl ya vefâ
 Kahrın da hoş lutfun da hoş
 Ya derd gönder ya devâ
 Kahrında hoş lutfun da hoş”

³⁰¹ Mehmet Demirci, *40 Levha 40 Yorum*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2019, s. 24.

7.2. Bir kez Allâh dese aşk ile lîsân

Bir kez Allâh dese aşk ile lîsân

Dökülür cümle günâh misl-i hazân³⁰²

Konumuz olan bu beyit, Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) Mevlid-i Şerîfi'nin (Vesîletü'n-Necât), "Faslu'n Fi't Tevhîd" kısmında yer alır.

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Bir hüsn-i hat levhası olarak, Hattat Hamid Aytaç tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır.³⁰³

İnancımıza göre Allah her yerde hâzır ve nâzırdır. Duaları kabul edecek olan da sadece O'dur. Bu yüzden ondan istemek, dilemek lazımdır. O'na dua ederken de isimlerini zikrederek dua etmek ayrıca önemlidir. Nitekim Allah Teâlâ A'raf Sûresi 180. ayet-i kerîme de bizlere bunu şu şekilde belirtir: "En güzel isimler Allah'ındır. O'na o isimlerle dua edin." Bu isimlerin başında da Allah lafzı gelmektedir. Bu şekilde dua eden bir insan, Allah'ın onun amellerini ve düşüncelerini müşâhede etmekte olduğunu hatırında tutmakta ve davranışlarını ona göre düzenlemektedir. Yani bu hem korunmaya hem de günahların tövbesine vesile olmaktadır. Birinci mısradaki da Allah lafzının aşk ile söylenmesinden bahisle bu müjdeden haber verilmektedir.

İkinci mısradaki geçen "hazân" kelimesi "sonbahar, güz" demektir.³⁰⁴ Şair de ikinci mısrasında, dilin bir kere bile aşkla, samimi bir şekilde Allah lafzını zikretmesiyle, sonbaharda yaprakların ağaçlardan dökülmesi gibi kişinin günahlarının döküleceğini manzum bir şekilde ifade etmektedir.

³⁰² Süleyman Çelebi, "Vesîletü'n Necât", DİB Yayınları, (haz. Mehmet Akkuş-Uğur Derman, Ankara 2017, ss. 15, 109.

³⁰³ <https://www.ketebe.org/eser/4631?ref=artist&id=343>, (17. 08. 2020)

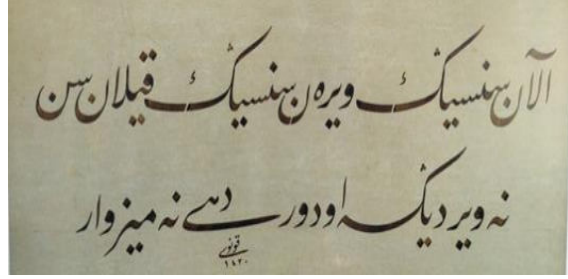
³⁰⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 200.

7.3. Alan sensin veren sensin kılan sen

Alan sensin veren sensin kılan sen

Ne verdinse odur dahi nemiz var

Aziz Mahmud Hüdâyî'ye (ö. 1038/1628) atfedilen bu iki mısra, aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbında yazılmıştır. Bir hüsn-i hat

(Ömer Özçelik Koleksiyonu)

eseri olarak ise, Hattat Hüseyin Öksüz tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır.³⁰⁵

Şair bu beytinde, verilen ve alınan her şeyin Allah Teâlâ'ya ait olduğunu, ne verirse, ne alırsa ve kılarısa ondan geleceğini ve biz aciz kullarında, O ne verirse ve ne kadar verirse o olacağını, kendine ait bir şeyin olmadığını manzum bir dille ifade etmektedir.

Celvetiye tarikatının meşhur bir şeyhi olan Aziz Mahmud Hüdâyî, hutbeleri, dersleri, dînî-ahlâkî ve kısmen tasavvufî eserleri yanında, şiirleriyle de fikirlerini yaymıştır. Şiirlerinin mevzu'unu Allah'ın lütufları ve kudreti, benlik, nefis terbiyesi, ibâdet, ilâhî aşk ve benzeri fikirler teşkil etmekle birlikte, şiirlerinin ilham kaynağını kendi hayatı ve günlük hadiseler teşkil etmiştir. Böyle şiirlerinden birisi de bizim konumuz olan bu şiiridir. Rivayete göre bu şiirini, oğullarının sünnet düğünü nedeniyle dünyâya meyletti diye kendisine ta'rizde bulunanlara karşı yazmıştır.³⁰⁶

³⁰⁵ Hattat Hüseyin Öksüz, *45. Sanat Yılı Hatırası*, NEÜ Yayınları, Konya 2014, ss. 494-495.

³⁰⁶ Aziz Mahmud Hüdâyî, *Hüdâyî Külliyyatı*, dzl. Mehmed Gülşen, İstanbul 1338, s. 72; Fevziye Abdullah Tansel, Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 1, 1967, ss. 29-30.

8. Mü'minin Mi'râcına Yol Gösteren Manzumeler

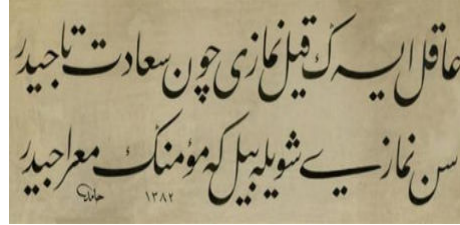
8.1. Âkil isen kıl namazı çün saâdet tâcıdır

Âkil isen kıl namazı, çün saâdet tâcıdır

Sen namazı şöyle bil ki; mü'minin mi'râcıdır

(Akıllı isen kıl namazı çünkü mutluluk tâcıdır.

Sen namazı şöyle bil ki mü'minin mi'râcıdır)

(Sami Tokgöz Koleksiyonu)

İmâm-ı Rabbânî (ö. 1034/1624)

hazretlerinin Tâhir-i Bedâhşî'ye yazdığı mektubunda bu beytin geçmekte olduğu lâkin onun bu beyitlerin şairi olup olmadığının belli olmadığı söylenmektedir.³⁰⁷

Şeyh Tâhir-i Bedahşî, İmâm-ı Rabbânî'nin halifelerinden birisidir. Ona yazılan mektuplar incelendiğinde böyle bir beyite rastlanmamıştır.³⁰⁸ Beyit bir hüsn-i hat eseri olarak, celî ta'lik hattıyla Hattat Hâmîd Ayaç tarafından yazılmıştır.

“Akıl”; insanı diğer canlılardan ayıran ve onu sorumlu kılan temyiz gücü, düşünme ve anlama melekesidir.³⁰⁹ Âkil kişi de akıl sahibi, iyiyi kötüden ayırabilen, doğru karar verme yetisine sahip kişidir. Bu mısırada da buna değinilmekte, akıl sahibi bir kişinin namaz kılması gerektiği, dinen bununla sorumlu olduğundan bahsedilmektedir. Peygamberimiz (sav) Recep ayının 27. gecesini Mekke'deki Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya getirilmiş, bu yolculuğa da “İsrâ” denilmiş, Mescid-i Aksâ'dan Sidre-i Müntehâ'ya dek olan yolculuğuna da “Mi'râc” adı verilmiştir.³¹⁰ Bu kutlu gecede Peygamberimiz (sav), Rabbi'nin en büyük âyetini müşâhede etmiş, vasıtasız vahiy almış, ümmetine kıyâmette mağfiret olunacağı bildirilmiş ve beş vakit namaz bu gece farz olmuştur. Bunun için de, namaz Müslümanların mi'râcı sayılmıştır.³¹¹ Beytin ilk mısraından itibaren şair de, namazın mü'min kimselerin mi'râc'ı olduğuna değinmekte, bu sebeple saâdet tâcı olduğuna vurgu yapmakta ve manzum bir şekilde ifade etmektedir.

³⁰⁷ <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/islam-Alimleri-Ansiklopedisi/>, (17. 08. 2020)

³⁰⁸ Ethem Cebecioğlu, İmâm-ı Rabbânî ve Mektubatı, *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 35, s.

³⁰⁹ Pala, a.g.e., s. 15.

³¹⁰ Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, DİB Yayınları, Ankara 1987, ss. 2-10.

³¹¹ Pala, a.g.e., s. 322.

Osmanlılar döneminde evlerin misafir ağırlanan kısmının kible tarafında bu iki mısraında bulunduğu bir levha asılırmış ve levhada şu mısralar yer almış:

“Ey misafir kıl namazın kible şol canibdedir
İşte leğen işte ibrik işte havlu iptedir

Bize gelen her misafir ekmek ile aş yesin
Kılmaz ise eğer namazın toprak ile taş yesin

Âkil isen kıl namazın çün saâdet tâcıdır
Sen namazı şöyle bil ki mü'minin mi'râcıdır”

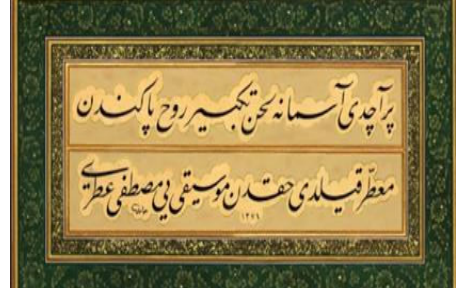
9. Mûsikî ve Şiir'in Buluştuğu Manzumeler

9.1. Per açdı âsümâne lâhn-ı tekbîr rûh-i pâkinden

Per açdı âsümâne lâhn-ı tekbîr rûh-i pâkinden

Muattar kıldı Hak'dan mûsikîyi Mustafâ 'Itrî

(Mustafa Itrî'nin temiz ruhundan çıkan segâh tekbirinin nağmesi gökyüzüne kanatlandı. Buhûrîzâde Itrî topraktan çiçek kokulu mûsikîyi ortaya çıkardı.)³¹²

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Mustafa Nâfiz Irmak'a (ö. 1975) ait olan bu beytin geçtiği yer tespit edilememiştir. Bir hüsn-i hat levhası olarak, Hattat Hamid Ayaç tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.

Bu beytin ilk mısraında geçen “per” kelimesi “kanat”; “âsumân” kelimesi “gök, sema”; “lâhn-ı tekbir” tamlaması “kaideye uygun ve güzel sesle tekbir” ve “rûh-i pâk” tamlaması da “temiz, arık, saf ruh” anlamlarına gelmektedir.³¹³ Türk mûsikîsi bestekârı olan Itrî Efendi'nin getirdiği tekbirin nağmelerinin gökyüzüne yükseldiği belirtilmiştir. İkinci mısra da geçen muattar kelimesi “ıtırlı, güzel kokulu, kadın adı, meşhur bir çeşit lâle”³¹⁴ gibi anlamlara gelmektedir. “Hâk” kelimesi ise “toprak” demektir. Adeta bir çiçeğin toprağı yararak güzel kokularıyla büyüdüğü gibi Itrî'nin de çiçek kokulu, güzel bir mûsikî ortaya çıkardığından bahsedilmektedir.

Mustafa Nâfiz Irmak'ın Itrî için yazdığı bu beyit de Prof. Dr. Alaaddin Yavaşca tarafından segâh makamında bestelenmiştir. Bu eserde, dikkat çekici bir şekilde güftesi Nef'î'ye, segâh makamındaki bestesi Itrî'ye ait “Tûtî-i mu'cize-gûyem” adlı eserine gönderme yapılmıştır. Güftede “per açmak”, “tûtî” ile eşleşmektedir.³¹⁵

³¹² M. Hakan Alvan, “Güfte, Besteyle Şiirin Yeniden Doğuşudur”, *Sabah Ülkesi Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi*, s. 59.

³¹³ Devellioğlu, a.g.e., ss. 56, 645, 1028.

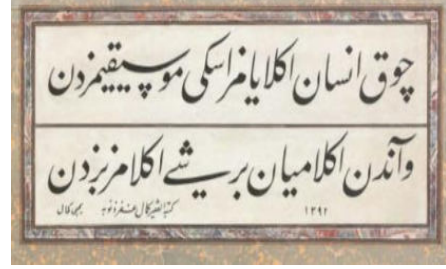
³¹⁴ Devellioğlu, a.g.e., s. 787.

³¹⁵ Alvan, a.g.m., s. 59.

9.2. Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden

Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden³¹⁶

Bu beyit, Yahya Kemal'in tamamı on beyitten oluşan "Eski Mûsikî" adlı şiirinin ilk iki mısraıdır. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Kemal Batanay tarafından celi ta'lik hattıyla yazılmıştır.

(Ahmet Topaloğlu Koleksiyonu)

Şiiri bir nağme olarak kabul eden Yahya Kemal, mûsikîyi şiir sanatının temelini koymuş ve şiirlerinde yer alan mûsikîde geçmiş, an ve gelecek bir bütünlük içinde verilmiştir.³¹⁷ Şairin İstanbul'a olan sevgisi de, birçok şiirinin kaynağını oluşturmuş, şiirlerinde çoğunlukla İstanbul'dan, İstanbul'un semtlerinden ve oralardaki doğa güzelliklerinden bahsetmiştir.³¹⁸

"Eski Mûsikî" adlı bu şiirinde de mûsikî, şairi geçmiş zamanlara götüren bir aracı olup, yaptığı çağrışımlarla belirsiz bir kapı aralanmış ve bir zaman yolculuğu başlamıştır. Mûsikînin etkisiyle açılan bu kapıda ses giderek ruhta yankısını bulmuş, ruhun ufuklarını açmış ve uyandırdığı hayaller vasıtasıyla şairi bambaşka bir âleme sürüklemiştir.³¹⁹ Geçmişin kapıları aralanan, bambaşka bir âlemde gezen ve mûsikî ile bütünleşen şairi ise bu âlemden olmayanlar duyamaz ve anlayamazlar.

³¹⁶ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul 1967, s. 40-41.

³¹⁷ Yahya Kemal, *Edebiyâta Dâir*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2017, s. 48.

³¹⁸ Ruken Bozan, Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde Zaman Estetiği, (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), s. 105.

³¹⁹ Bozan, a.g.e., ss. 107-108.

10. Ezân-ı Muhammedî'nin Yer Aldığı Manzumeler

10.1. Emr-i bülendsin ey ezân-ı Muhammedî

Emr-i bülendsin ey ezân-ı Muhammedî

Kâfî değil sadâna cihân-ı Muhammedî

Sultan Selîm-i Evvel'i râmetmeyüp ecel

Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedî

Gök nura gark olur nice yüz bin minâreden

Şehbâl açınca rûh-ı revân-ı Muhammedî

Ervâh cümleten görür Allahu Ekber'i

Akseyleyince arşa lisân-ı Muhammedî

Üsküp'de kabr-i madre olsun bu nev-gazel

Bir tuhfe-i bedî vü beyân-ı Muhammedî

اذان محمدی
 امر بلسک ای اذان محمدی
 کافی دکل صد اکا جهان محمدی
 سلطان سلیم اولی ام ایتمیوب اجل
 فتح ایتلی ایدی عالیشان محمدی
 کوک نور غرق اولونیجه یونبیک مناره دن
 شهبال آچنجه روح روان محمدی
 ارواح جملة کورور اسدا کبریه
 عکس الینجه عرش لسان محمدی
 اسکوبین تبر ماده اولسون بو نوتغرل
 برتخفه بدیع و بیان محمدی

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Ele almış olduğumuz levhada, Yahya Kemal'e ait olan ve "Ezân-ı Muhammedî" başlığıyla bilinen şiir yer almaktadır. Levha olarak, Hattat Hâmid Aytaç tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır.

Sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek" mânalarında bir masdar olan Ezân kelimesi terim olarak "farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı" ifade etmektedir.³²⁰

³²⁰ Abdurrahman Çetin, "Ezân", *DİA*, İstanbul 1995, XII, s. 36.

Türk edebiyatının, bilhassa 20. yy. Türk şiirinin, en büyük isimlerinden biri olarak kabul edilen Yahya Kemal'in şiirlerinde ve nesirlerinde ezân, milli kültürün en önemli unsurlarından biridir. Ona göre ezân, tarihin ve kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Çünkü Türk kültürü asırlardan beri İslâmiyet'le imtizâç etmiştir ve birbirinden ayrılması mümkün değildir.

Yahya Kemal'in baştan sona ezânı konu alan ve bizim de konumuz olan en önemli şiiri, gazel nazım şekliyle ve aruz vezniyle kaleme alıp Üsküp'teki annesinin kabrine ithaf ettiği "Ezân-ı Muhammedî" gazelidir. Fütihat ve gaza ruhunu tebcil ettiği bu şiirinde ezân, sesi ve ifade ettiği manayla sadece "cihân-ı Muhammedî"ye değil bütün dünyaya ulaşması gereken bir mesajdır. Yavuz Sultan Selim eğer ölmeseydi fethettiği ülkelere ezân vasıtasıyla Hz. Muhammed'in (sav) şanını taşıyacak, yüz bin minareden okunan ezân vasıtasıyla cihanın şarkında ve garbında rûh-ı revân-ı Muhammedî'yi şehbal açtıracak ve böylece yerler gibi gökler de aydınlığa kavuşacaktı. Ezânı, "emr-i bülend" diye tavsif eden Yahya Kemal, Allah'ın azametiyle mukayese edilince, Müslüman dünyasının bu sadâya dar geldiğini belirttikten sonra bütün dünyanın İslâm bayrağı altında toplanmasını hayal etmiştir. Lisân-ı Muhammedî'nin arşa aksetmesiyle, semâdaki ruhlarda hep birden "Allahu Ekber"i görmektedir.³²¹

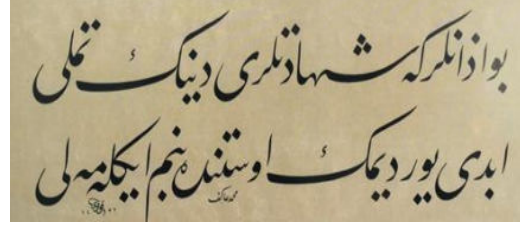
³²¹ Selahattin Çiftçi, Yahya Kemal ve Mehmet Âkif'in Eserlerinde Ezân, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Y. 3, S. 5, Ocak-Haziran 2011, ss. 69-84.

10.2. Bu ezânlar ki şehâdetleri dînin temeli

Bu ezânlar ki şehâdetleri dînin temeli

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli³²²

Bu iki mısra, Mehmet Âkif'in (ö. 1936) vatanımız için kahraman ordumuza yazmış olduğu "İstiklal Marşı"nın sekizinci kıt'asının son iki mısraıdır.

(Ankara Bilkent Doğramacı Camii)

Mehmet Âkif Ersoy'un şiirleri hat sanatında da geniş yer bulmuş ve farklı yazı çeşitleriyle birçok hattat tarafından muhtelif hat eseri verilmiştir. Bunlardan birisi de bizim ele almış olduğumuz, Hattat Hüseyin Öksüz tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmış olan bu levhadır. En çok örneği olan Âkif şiiri, bu levhada da görüldüğü gibi İstiklâl Marşı olmuştur. Bunun dışında "Safahat" adlı eserinin muhtelif kitaplarından da bir hayli şiir hat sanatına kazandırılmıştır.³²³

Sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek" anlamlarında bir mastar olan "Ezân" kelimesi, terim olarak "farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde mü'minlere duyurmayı" ifade etmektedir.³²⁴

Aldığı eğitim ve yetiştiği muhitin tesiriyle Mehmet Âkif'in şiirlerinde de ezân'ın ayrı bir yeri bulunmaktadır. Ezân, bir beldenin Müslümanların kontrolünde olup olmadığını belirten bir semboldür. Korkusuzca ve usûlüne göre okunan bir ezân, o yerin İslâm beldesi olduğunu göstermektedir.³²⁵ Mehmet Âkif de mısraında "bu ezânlar ki şehâdetleri dînin temeli" derken ezânın önemini kültürel bir zeminden daha çok dînî-fikhî bir zemine oturtmakta ve ebediyen hür kalması istenen yurdumuzun her yerinde inlemesini istediğini manzum bir şekilde ifade etmektedir.

³²² Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İstanbul 1974, s. 522-523.

³²³ Fatih Özkafa, "Hat Sanatında Mehmed Âkif Ersoy ve Şiirleri", *Mehmed Âkif, Asım ve Gençlik Bilgi Şöleni*, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmed Âkif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 141.

³²⁴ Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 116; Abdurrahman Çetin, "Ezân", *DİA*, İstanbul 1995, XII, s. 36.

³²⁵ Selahattin Çiftçi, "Yahya Kemal ve Mehmet Âkif'in Eserlerinde Ezân", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Y. 3, S. 5, Ocak-Haziran 2011, s. 71-72.

11. Sermâye ve Rızıkla İlgili Bir Manzume

11.1. Ârâyîş-i elfâzı zarâfet sanma

Ârâyîş-i elfâzı zarâfet sanma

Âlemde iyilik gibi sermâye yoktur

Taksîm-i Hüdâda tahallûf yoktur

Erzâk-ı mukadderde tevakkuf yoktur³²⁶

(Süslü sözler etmeyi zariflik sanma, dünyada iyilik gibi sermâye yoktur. Allah'ın taksiminde uygunsuzluk olmaz, Takdir edilen rızıkta duraksama olmaz.)

(Hususi Koleksiyon)

Ele almış olduğumuz bu levhadaki dörtlüğün, Nâbî'ye ait olduğu söylenmişse de incelediğimiz ilgili eserlerde ona ait olup olmadığı tespit edilememiştir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Mehmet Tahir Efendi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır. Nâbî'nin Divânı'nda ele almış olduğumuz bu dörtlüğün aynısına rastlayamadıysak da, bu dörtlüğe çok benzer olan bir kıt'anın var olduğunu tespit ettik. O kıt'a ise şöyledir:

“Erzâk-ı mukadderde tevakkuf yoktur

Taksim-i İlâhîde tehallûf yoktur

Ârâyîş-i elfâz-ı zarâfet sanma

Âlemde sükût-veş tazarruf yoktur”³²⁷

Nâbî, hikemî şiirin, dîvân edebiyatında en önemli temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca dîvân edebiyatının tefekkür şairi olarak da bilinmektedir.³²⁸ Konumuz olan bu dörtlükte de iyilik gibi sermayenin olmadığını, kullar arasında rızık taksiminde haksızlığın, duraksamanın olmayacağını manzum bir şekilde ifade ederek bizleri tefekkür etmeye çağırmaktadır.

³²⁶ Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divânı / Yusuf Nâbî*, Ankara, 1997; Meserret Diriöz, *Nâbî Divânı (Eserlerine Göre Nâbî)*, İstanbul 1994.

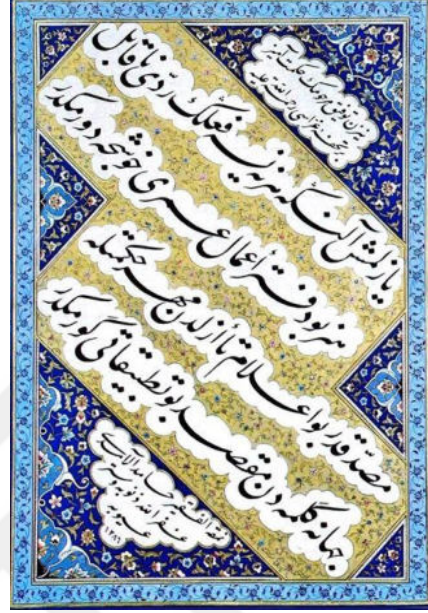
³²⁷ Bilkan, a.g.e., s. 17.

³²⁸ Abdülkadir Karahan, “Nâbî”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, ss. 258-260.

12. Cihâna Gelmek ve Kaderle İlgili Manzume

12.1. Yazılmış alnına her neyse fi'lin reddi nâ-kabil

Yazılmış alnına her neyse fi'lin reddi nâ-kabil
 Hüner bu defter-i a'mâl-i ömrü hoşça dürmektir
 Musaddaktır bu 'alâm tâ ezelden mühr-i hikmetle
 Cihâna gelmeden maksat bu tatbikâtı görmektir³²⁹
 (Yapacakların her neyse alnına yazılmıştır, reddi
 kâbil değildir. Hüner, ömrünce işlediklerinin
 yazıldığı defteri hoşça kapamaktır. İlâhî adâletin
 şu kararı, hikmet mührü ile tâ başından
 tasdiklenmiştir. Cihâna gelişin, bu uygulamaları
 görmek amacıyla.)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Levhada yazılı olan bu dörtlük, Neyzen Tevfik'e (ö. 1953) aittir.³³⁰ Hattat Hâmid Ayaç tarafından ta'lîk hattıyla yazılmıştır. Hâmid Efendi tarafından yazılıp Rikkat Kunt Hanım'ın (ö. 1986) fırçasıyla tezhiplenmiş olan ve Hâmid Ayaç'ın dostu olan Neyzen Tevfik'in mısralarını muhtevî bu levha onun sanatını anlatmaktadır.³³¹

Asıl adı Mehmed Tevfik olan Neyzen Tevfik mala mülke değer vermeyen, etrafındaki haksızlıkları alaya alan derviş meşrep bir kişiliğe sahiptir. Neyini yalnızca kendi zevki için üflemiş, onu maddî kazanca alet etmemiş, sadece gönül adamı kişiliğiyle öne çıkmıştır.³³² Bu dörtlüğünde de şair, herkesin doğmadan evvel kaderinin yazıldığını, dünyaya geliş amacımızın da bunları yaşamak olduğunu ve önemli olanın hayırlı ameller işleyip, amel defterimizi güzel bir şekilde doldurmak olduğunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

³²⁹ Muzaffer Uyguner, *Neyzen Tevfik Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000, s. 151.

³³⁰ Hilmi Yücebaş, *Neyzen Tevfik Hayatı-Hatıraları-Şiirleri*, İstanbul 1973, Yaylacık Matbaası, s. 34.

³³¹ Sümeyra Erdem, *Hattat Hamid Ayaç ve Halim Özyazıcı'nın Bazı Eserlerinin Temel Tasarım İlkeleri Bakımından Tahlili*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014) s. 67.

³³² Hasan Aksoy, "Neyzen Tevfik", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, s. 72-73.

13. Güzel Şeylerin Kıymetinin Bilinmesine Dair Manzumeler

13.1. Ma'rifet iltifâta ta'bîdir

Ma'rifet iltifâta ta'bîdir

Müşterisiz meta' zâyi'dir

Bu beyit, Muallim Naci'nin "Musa b. Ebu'l-Gazan" yahut "Hamîyyet" isimli manzum eserinden

alınmış bir beytin ilk mısraıdır. Sahipsiz

bir kelâm-ı kibar olarak kullanılan bu beytin "Müşterisiz meta' za'yîdir" şeklindeki ilk mısraı genellikle yanlış yazılıp okunmaktadır.³³³

(M. Uğur Derman Koleksiyonu)

Muallim Naci'ye (ö. 1893) ait olan ve darb-ı mesel hükmüne girmiş olan bu beyitte denilmek isteniyor ki: "Hüner ve sanat, iltifat görüp görmemeye bağlıdır. Alıcısı bulunmayan mal, yok olmuş demektir." Hezârfen Hattat Necmeddin Efendi tarafından, mücidi kendisi olan "yazılı ebrû" şeklinde hazırlanmış, celî ta'lik hattıyla yazılmış bir levhadır. Sâdelik içinde incelik ve zarâfet göstermeye müsâit olan ta'lik ve celî ta'lik hattı beyitlerin, şiirlerin, önemli sözlerin ve benzeri yazımında sıklıkla kullanılmıştır. Necmeddin Efendi de yazılarında genellikle bu iki hat nev'ini kullanmıştır.³³⁴ Muallim Naci, Endülüs Emevilerinin son kumandanı Musa b. Ebu'l-Gazan'ın savaşlarını ve şehâdetini anlattığı mesnevî formundaki bu eserinde, Endülüs'ün yükselişinden söz ederken ilim ve sanatın nerede rağbet görürse orada gelişip serpileceğini, tembellikle ilmin asla bir araya gelemeyeceğini ifade etmiştir. Esasen ilmin kendi değerini bilenleri sezdiğini ifade ettikten sonra, ilim, sanat ve edebiyatın yükselmesi için padişahların iltifâtına, yani devlet desteğine muhtaç olduğunu söylemektedir. Çünkü ma'rifet iltifâta ta'bîdir, müşterisiz meta' zâyi'dir.³³⁵

³³³ Muallim Naci, *Musa b. Ebi'l- Gazan Yahut Hamiyet*, Matbaa-i Kütüphâne-i Cihan, İstanbul 1893, s. 7; Celâl Tarakçı, "Muallim Nâcî Efendi Hayatı ve Eserlerinin Tedkiki", Sönmez Ofset, Samsun 1994, s. 346

³³⁴ M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 59.

³³⁵ Tamamı için bk. Naci, a.g.e., s. 7.

13.2. Bir yerde ki yok nağmeni takdîr edecek gûş

Bir yerde ki yok nağmeni takdîr edecek gûş
Tazyî-i nefes eyleme tebdîl-i makâm et³³⁶

(Bir yerde ezgine (sözüne) kıymet verecek
kulak yoksa orda nefesini zayi etme,
makamını (yerini) değiştir.)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Beyit Ziyâ Paşa'nın "Terci-i bend
ve Terkîb-i bend" adlı eserinde bulunan bir terkîb-i bendin matla' beytidir. Aruzun
mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün kalıbında tanzîm edilmiştir.

Bir hüsni hat levhası olarak, ta'lîk hattıyla Kemal Batanay tarafından yazılmıştır. Asıl ihtisası ta'lîk ve celîsinde olan ve ta'lîk hattatı olarak bilinen Kemal Batanay yazılarını bu levhada da ta'lîk hattını kullanmıştır. Hoş bir görünüme sahip olan ta'lîk ve celîsi beyitlerde, Farsça şiirlerde, kıt'alarda hattatlar tarafından çokça tercih edilmiştir.³³⁷

Şairimiz Ziyâ Paşa, eğer bir insanın bir yerde kıymeti azalmaya başlamışsa, takdir edenleri azalmışsa, çabaları artık sonuç vermiyorsa, orada verebileceği çok şeyin kalmadığından bahisle, öyle zamanda başka bir makâma geçilmesi gerektiğini, bu bendiyle çok ince ve güzel bir şekilde ifade etmektedir.

³³⁶ Ziyâ Paşa, *Terci-i Bend ve Terkîb-i Bend*, Çıdam Yayınları, (haz. Hüseyin Yorulmaz), İstanbul 1992, s. 128.

³³⁷ Süleyman Berk, *İstanbul'un 100 Hattatı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2012, s. 172. Muhittin Serin, *Türk Hat Üstükları Kemal Batanay (Bestekâr, Tambûrî, Hattat, Hâfız)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 23-24, 79; Süleyman Berk, a.g.e., s. 172.

14. Mertlik ve Kahramanlığa Dair Bir Manzume

14.1. Râyete meylederiz kamet-i dîlcû yerine

Râyete meylederiz kamet-i dîlcû yerine

Tûğa dil bağlamışız kâkül-i hoş-bû yerine

Heves-i tîr u keman çıkmadı dilden asla

Nâvek-i gamze-i dil-dûz ile ebrû yerine

Süreriz tîğimizin zevk u safâsın her dem

Sîm-tenle olan lezzet-i pehlû yerine

Gerden-i tevsen-i zîbâda kutâs-i dil-bend

Bağladı gönlümüzü zülf ile gîsû yerine

Severiz esb-i hüner-mend-i sabâ refâtârı

Bir perî-şekl sanem bir gözû âhû yerine

Gönlümüz şâhid-i zîbâ-yı cihâda verdik

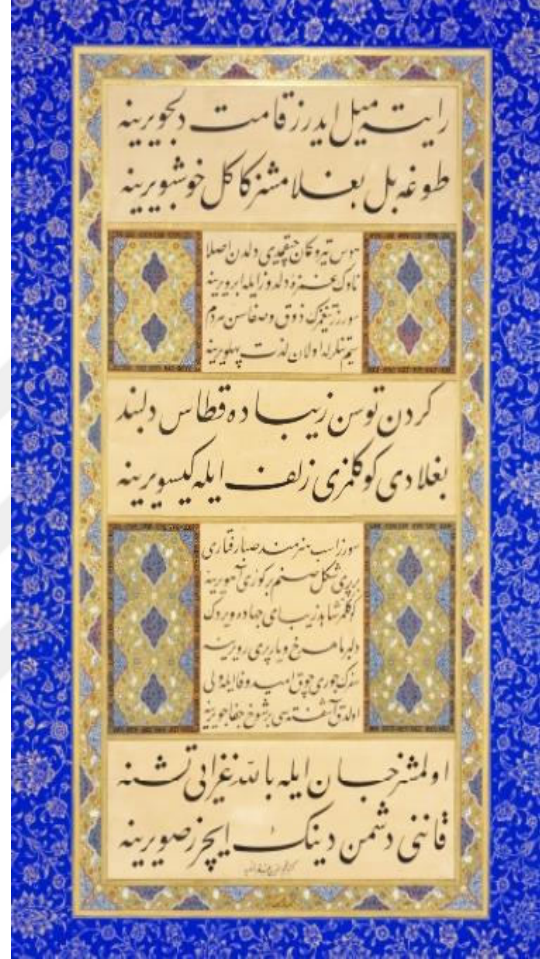
Dilber-i mâh-rûh u yâr-ı perî-rû yerine

Seferin cevri çok ümmîd-i vefâ ile velî

Olduk âşüftesi bir şûh-ı cefâ-cû yerine

Olmuşuz cân ile billâh Gazâyî teşne

Kanını düşmen-i dînin içeriz su yerine³³⁸

(Abdullah Karataş Koleksiyonu)

(Gönül çeken endam yerine, bayrağa meyil duyarız, güzel kokulu saç yerine de tuğa gönül bağlamışızdır. Bir güzelin, gönül delen oku andıran yan bakışlarıyla kaşlarının sevgisi yerine okla yay arzusu gönlümüzden çıkmadı. Gümüş gibi beyaz vücutlu güzellerle kucaklaşma tadı yerine, kılıcımızı belimize bağlamanın zevkini, safâsını süreriz. Sevgilinin saçları yerine, güzel bir atın boynundaki gönül bağlayan kutâs bizim de gönlümüzü bağladı. Peri vücutlu ve ahu gözlü bir güzel yerine, rüzgâr

³³⁸ Elvina Abduvaliyeva Er, *Bora Gazi Giray Han: Hayatı ve Eserleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011) s. 170.

gidişli, hünerli atı severiz. Gönlümüzü, ay yanaklı ve peri yüzlü sevgili yerine, süslü, yakışıklı cenk güzeline verdik. Harbin eziyeti, sıkıntısı çoksa da, vefa umarak, insana zulmeden bir güzel yerine buna âşık olduk. Ey Gazâyî! Din düşmanının kanına o kadar susamışız ki, vallahi onu su yerine içeriz.)

Levhada yazılı olan bu sekiz beyitlik gazel, II. Gazi Giray Han'a (ö. 1016/1607) aittir. Aruzun fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün feilün kalıbında inşâd edilmiştir. Gazel hem ta'lik hattıyla Hezârfen Hattat Necmeddin Okyay³³⁹ hem de sülüs-nesih hattıyla Hattat Macid Ayrıl³⁴⁰ (ö. 1380/1961) tarafından yazılmıştır.

Güzel Sanatlar Akademisi'ni 1942 yılında ziyâret edecek olan İsmet İnönü'ye bir armağan vermeyi düşünen Akademi idâresince, Tezyinî Türk Sanatları şubesi muallimlerinden Necmeddin Okyay'a, Gâzi Giray'ın bu neşîdesi yazdırılıp, aynı bölümün tezhip hocası Muhsin Demironat'a bezemesi yaptırılarak, İnönü geldiğinde kendisine sunulmuştur. Fakat İsmet İnönü, -herhalde çağdaş durumuyla bağdaştıramadığı için- levhayı bir müddet sonra tarzisi İzzet Ünver'e hediye etmiş, ondan da başka bir koleksiyona geçmiştir.³⁴¹

Yavuz Yektay tarafından rast makamında şarkı olarak bestelenen ve bizim de konumuz olan sekiz beyitlik bu gazele birçok Osmanlı şairi tarafından defalarca tanzir ve tahmis yazılmıştır.³⁴² Kırım Han'ı olan II. Gazi Giray Han, Dîvân edebiyatının nazım şekilleriyle kaleme aldığı, özellikle mertlik ve kahramanlık duygularını öne çıkaran şiirleri sayesinde Türk edebiyatının belli başlı hamâsî şairlerinden biri olarak tanınmıştır. Gazellere, ilk olarak Türk kahramanlığını, Türk yiğitliğini, savaşçı ruhunu, Türk bayrak aşkını bilinçli olarak Gazi Giray getirmiştir.³⁴³ Devlet ve millet işleri yerine kendi menfaatlerini düşünen devlet ileri gelenlerini acımasızca eleştirdiği şiirlerinin en meşhur örneği de bu gazelidir.

Şair gazelin tamamında, klâsik edebiyatta çok sık kullanılan ve asırlarca değişmeyen bir takım mazmunlara farklı anlamlar yüklemiştir. Dîvân şairi sevgilisinin boyu uzun, saçları uzun ve kara ve daima misk gibi kokmaktadır. Kaşları

³³⁹ M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 645.

³⁴⁰ <http://www.kalemguzeli.org/hattaserleriyayrinti.php?KNO=871&HKNO=20>, (19. 08. 2020)

³⁴¹ Derman, a.g.e., s. 645.

³⁴² Mustafa İsmet Uzun, "Gazi Giray II" (Edebî Yönü), *DİA*, İstanbul 1996, XIII, ss. 452-453.

³⁴³ Abduvaliyeva Er, a.g.e., s. 38.

yay, gözleri ok, beli ince, teni beyazdır. Gazi Giray Han ise bu gazelinde, büyük bir ustalıklarla bir dizi savaş, sefer ve kahramanlık unsurlarını bir kadının güzellik unsurlarıyla karşılaştırmıştır. Bu şekilde klişeleşmiş mazmunlarla oynayarak gelenek dışı bir şiir ortaya koymuştur. Seçtiği kelimeler, kendinden önce ve kendi çağındaki şairlerin kelime hazineleriyle ortaklık arz etmesine rağmen, onlara yüklediği farklı anlamlarla şair, karşımıza farklı bir örnekle çıkmıştır.³⁴⁴

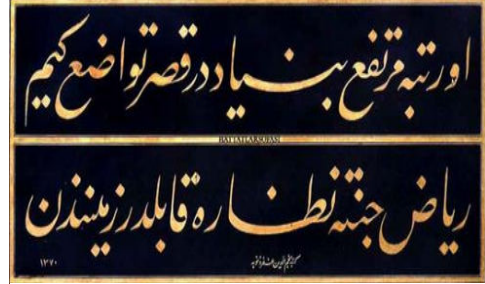
---

³⁴⁴ Abduvaliyeva Er, a.g.e., s. 171.

15. Tevâzûnun Önemine Dair Bir Manzume

15.1. O rütbe mürtefi' bünyâddır kasr-ı tevâzu' kim

O rütbe mürtefi' bünyâddır kasr-ı tevâzu' kim
Riyâz-ı cennete nazzâra kâbildir zemininden
(Tevâzû sarayları o derece yüksek yerlerdir
ki, zemininden cennet bahçelerini seyretmek
mümkündür.)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Levhada yazılı olan beyit, Arapzâde Abdurrahman Bâhir Efendi'ye (ö. 1159/1746) aittir. Türkçe, Arapça, Farsça olmak üzere üç dilde şiir yazmış fakat şiirlerini topladığı bir dîvâna bugüne kadar rastlanmamıştır. Bu sebeple bu beytin de nerede geçtiği tespit edilememiştir.³⁴⁵

Levha olarak, Necmeddin Okyay tarafından celî ta'lîk hattıyla yazılmıştır. Genel olarak Necmeddin Efendi de yazılarında ta'lîk ve celî ta'lîk hatlarını kullanmıştır.³⁴⁶

Osmanlı kazaskeri, mûsikişinas ve şair olan Abdurrahman Bâhir Efendi, özellikle kendi şiirlerine yaptığı bestelerle ve hânendeliğiyle tanınmış, birçok saz eseri ve sözlü eser bestelemiştir.³⁴⁷

Sözlükte “kendi itibar ve derecesini düşük görmek, birine boyun eğmek” anlamlarına gelen “tevâzu”³⁴⁸ kibrin karşıtı olup, kişinin başkalarını aşağılayıcı hal ve duygulardan kendini arındırması demektir. Beytinde tevâzû'yu öne çıkaran şair, mecazî bir üslupla tevâzu'yu, yükselikliği bilinemeyecek kadar çok olan cennet bahçelerinden bile daha yüksek saraylara benzeterek, manzum bir dille önemini ifade etmiştir.

³⁴⁵ Nuri Özcan, “Abdurrahman Bâhir Efendi”, *DİA*, İstanbul 1988, I, s. 158.

³⁴⁶ M. Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, s. 430.

³⁴⁷ Derman, a.g.md., s. 158.

³⁴⁸ İbn Manzur, *Lisânü'l Arab*, Mısır 1308,

16. Aşk'a Dair Manzumeler

16.1. Olsamdı ben semâ olsandı sen hevâ

Olsamdı ben semâ olsandı sen hevâ
Alsamdı ben seni dem dem nefes nefes

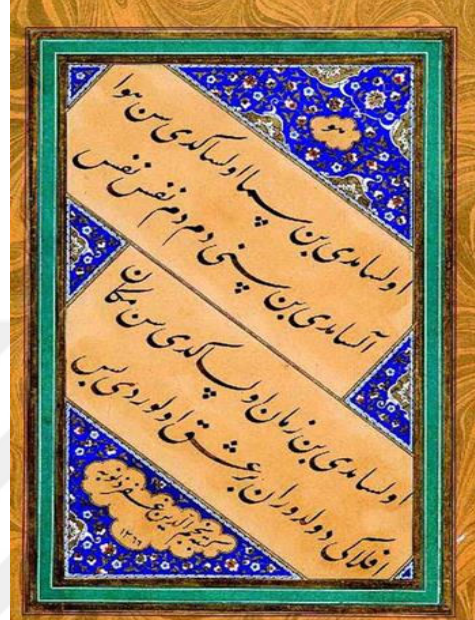
Olsamdı ben zemân olsandı sen mekân
Eflâki dolduran bir aşk olurdı bes

(Ben gökyüzü olsaydım, sen hava, alsaydım
ben seni dem dem, nefes nefes. Ben zaman
olsaydım, sen mekân, gökleri tamamen
dolduran bir aşk olurdu böylece.)

Bu dörtlük, kaynaklarda Râbia Hatun'a ait olarak geçmekteyse de "Râbia Hatun" müstearı tartışmalıdır. Aruzun mef'ûlü fâ'ilün mef'ûlü fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Râbia Hatun'un asıl ismi Nazan Hanımdır. İsmail Hami Danişmend'in (ö. 1967) eşidir. Şair ve kültürlü bir kadın olan Nazan Hanım'ın genç yaşta ölmesi İsmail Hami'yi oldukça sarsmıştır. Güçlü bir şair olan İsmail Bey, şiirlerini bazen gerçek adıyla, bazen de Muhtî veya Râbia Hatun mahlaslarıyla yazmıştır. Yapılan tartışmaların sonucunda "Râbia Hatun" mahlasının önce Nazan Danişmend'e ait olduğu söylenmişse de elli bir kıtadan meydana gelen bu şiirler bir süre sonra İsmail Hami Danişmend'in bir açıklamasıyla birlikte "Râbia Hatun Şiirleri" adıyla bir kitapçıkta toplanmış, böylece şiirlerin ona ait olduğu ortaya çıkmıştır.³⁴⁹ Ele almış olduğumuz bu mısraların bulunduğu yer ise tespit edilememiştir.

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Necmeddin Okyay tarafından ta'lik hattıyla mâil kıt'a şeklinde yazılmıştır.

Ele almış olduğumuz bu kıt'a, mânâ bakımından da aşka yücelik veren hayalleri ihtiva etmektedir. Sevgili, semâ, hava, mekân, eflâk kelimeleriyle âşıkın

(Emin Barın Koleksiyonu)

³⁴⁹ Cevdet Küçük, "İsmail Hami Danişmend", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, ss. 465-467.

içinde yaşadığı bir kâinat teşkil eder. Aşk duygusunu dış âleme aksettirerek, ona maddî âlemin genişlik ve gerçekliğini kazandırır.³⁵⁰

Kaynaklarda İsmail Hami Danişmend'in bu mahlasla yazdığı söylenmişse de konunun tartışmalı bir yönü kalmaya devam etmiş, tam olarak kim olduğu, gerçekte var olup olmadığı belli olamamıştır. Nihad Sami Banarlı bu dörtlükte kullanılan “mef’ûlü fâ’ilün mef’ûlü fâ’ilün” vezninin Türk şiirinde kullanılmadığı ve bunun uydurulduğunu, şiirde kullanılan “olsamdı”, “olsandı” gibi kiplerin yeni olduğunu, şiirin eski değil yeni tarzda bir söyleyiş olduğunu ifade etmiştir.³⁵¹

³⁵⁰ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980, s. 404.

³⁵¹ Ayrıntılı Bilgi İçin bk. Ali Karahan, Müstear İsmi Ardındaki Giz: Türk Edebiyatında Râbia Hatun Olayı, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2019, ss. 71-82.

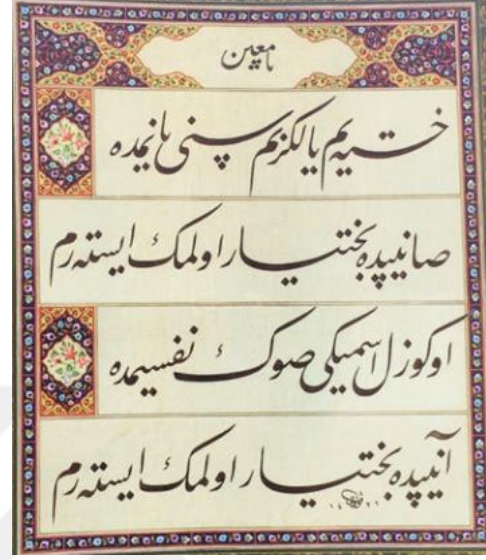
16.2. Hastayım yalnızım seni yanımda

Hastayım yalnızım seni yanımda
Sanıp da bahtiyâr ölmek isterim

O nazlı ismini son nefesimde
Anıp da bahtiyâr ölmek isterim³⁵²

Bu iki beyit, Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın (ö. 1949) "Hummâ-yı Aşk" adlı şiirinin matla' ve makta' beyitleridir.

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Öksüz tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır.³⁵³

(Fethi Büyükbalta Koleksiyonu)

Asıl adı Ali Rıza olan Rıza Tevfik, Türk kültür ve edebiyat tarihinde "feylesof" lakabıyla tanınmıştır. Fakat bugün daha çok şair olarak hatırlanmaktadır. Küçük yaştan itibaren halk kültür ve âdetleri içinde yetişen şair, sanatkâr kişiliğiyle gelenekten ustaca yararlanmış, bu konuda yazdığı makaleleriyle şiir estetiğine sağlam bir zemin hazırlamıştır.³⁵⁴

Şiirimizde "aşk" en öne çıkan konulardan biri olmuştur. Dolayısıyla âşık ve sevgili de öne çıkmış, âşık olan şair her fırsatta ondan bahsetmiştir. Bu dörtlükte de şair, yalnız bir hasta olduğunu, son nefesinde dahî sevgilisini yanında sanarak ölmek istediğini, son nefesini verirken de sevgilinin adını anarak vermek istediğini, manzum bir dille ifade etmiştir.

³⁵² Hilmi Yücebaş, *Rıza Tevfik Hayatı, Hatıraları, Şiirleri*, Yayılcık Matbaası, İstanbul 1968, s. 182

³⁵³ Hattat Hüseyin Öksüz, *45. Sanat Yılı Hatırası*, NEÜ Yayınları, Konya 2014, ss. 492-493.

³⁵⁴ Abdullah Uçman, "Rıza Tevfik Bölükbaşı", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, ss. 68-70.

16.3. Kendisin inkâr eder hep aşkı inkâr eyleyen

Binde birdir şimdi dilden yâr için zâr eyleyen
 Kendisin inkâr eder hep aşkı inkâr eyleyen
 Ehl-i dil olmak gerekdir meyl-i dil-dâr eyleyen
 Meyle Hâfız neyle Mevlânâ'yı tezkâr eyleyen
 Pür-terennüm kişver-i Rûm u Acemler görmüşüz

Gül niyaz eylerse âşık andelîb olmaz mı lâl
 Keşf-i esrâr eylemek ey dil mehabetsiz muhâl
 Aşkı anlatmazsa Öksüz bunca tahmîs kîl u kâl
 Zikre lâyük bahsi ancak zevkîdır ömrün Kemâl
 Gerçi tâli'den nihâyetsiz sitemler görmüşüz³⁵⁵

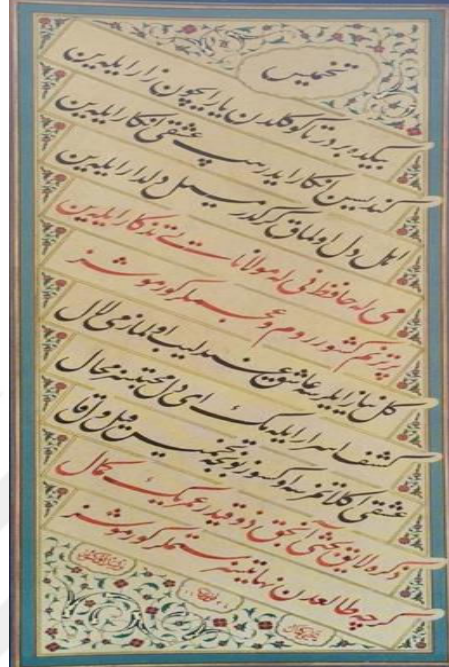
Levhada bulunan manzume, şair Veysel

Öksüz'ün, Yahya Kemâl Beyatlı'nın “Bahârâbâd”

isimli gazeline yaptığı tahmîsin üçüncü kıt'asıdır. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında inşa edilmiştir.

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Öksüz tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır.³⁵⁶

Veysel Öksüz, 1927 yılında Konya'da doğmuştur. Edebiyata ve tasavvufa büyük merak ve ilgi duymuştur. Mevlâna'nın Mesnevî adlı eserinden ayrıca etkilenmiştir. Defalarca okumuş ve şerhlerini de incelemiştir. 1970'li yıllarda kendisi de aruz ve hece vezniyle şiirler kaleme almaya başlamış, zamanının büyük kısmını Mesnevî'nin manzum tercümesine ve şerhine ayırmıştır.³⁵⁷

(Hayati İnanç Koleksiyonu)

³⁵⁵ Emine Yeniterzi, “Mevlânâ Âşığı Konyalı Bir Şair Veysel Öksüz ve Şiirleri”, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2006, s. 96.

³⁵⁶ Öksüz, a.g.e., ss. 500-501.

³⁵⁷ Yeniterzi, a.g.e., ss. 11-13.

17. Mevlid-i Şerîf'ten Manzumeler

17.1. Bir aceb nûr kim güneş pervânesi

Bu mısra, Süleyman Çelebi'nin “*Vesîletü'n-Necât*” isimli mevlidinde, vilâdet bahsinde bulunan mısradır. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Mısramda bulunduğu beyit şu şekildedir:

Didi gördüm ol Habîbin anası

Bir aceb nûr kim güneş pervânesi³⁵⁸

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından sülüs ve celî sülüs hatları birlikte kullanılarak yazılmıştır. İlk önce celî sülüsle Muhammed (sav) yazmış, yazının alt (etek) kısmına da sülüs hattıyla mısrayı yazmıştır. “Mevlîd” kelimesi, Arapça “v,l,d” kökünden gelip mimli master olarak “doğma, vilâdet; doğurma”, mef’il bâbında ism-i zaman veya ism-i mekân olarak “doğum zamanı” veya “doğum yeri” ve “birinin doğum günü” anlamlarına gelmektedir. Çoğulu “mevâlid” ve “mevâlîd”dir.³⁵⁹ İslâm edebiyatlarında Hz. Peygamber’in (sav) doğumu vesilesiyle yapılan törenlere ve bu törenlerde okunmak üzere kaleme alınmış eserlere verilen ortak ad olmuştur.³⁶⁰

Süleyman Çelebi de bu mısralarında, Peygamber Efendimiz’in (sav) doğumuna da vurgu yaparak, annesine rüyasında Efendimiz’in bir nûr olarak gösterildiğini belirtmiş ve güneş’in de o Nûr’un etrafında pervâne olduğunu manzum bir dille ifade etmiştir.

³⁵⁸ Mehmet Akkuş, Uğur Derman, Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-Necât*, TDV Yayınları, Ankara 2008, s. 55.

³⁵⁹ Mevlût Sarı, El-Mevarid, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, s. 1682.

³⁶⁰ Ahmet Özel, “Mevlid”, *DİA*, Ankara 2004, XXIX, s. 475.

17.2. Ümmetin olduğumuz devlet yeter

Ümmetin olduğumuz devlet yeter
Hizmetin kıldığımız izzet yeter³⁶¹

Bu beyit, Süleyman Çelebi'nin “*Vesîletün'n-Necât*” isimli Mevlidi'nin “*Faslun Fi Zuhûri Refref*” adlı bölümünün makta beytidir.

Levha olarak, Hattat Hüseyin Öksüz tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir.)

Arapça bir kelime olan “mevlid” sözlükte, “doğum yeri ve zamanı” demektir. Terim anlamı ise, “Hz. Muhammed’in (sav) doğum zamanı ve doğum yeri; onun dünyaya gelişi; doğumundan bahseden eserler ve bununla ilgili törenler” anlamlarına gelmektedir. İslâm edebiyatında da mevlid ile ilgili en meşhur eser Süleyman Çelebi'nin kaleme almış olduğu *Vesîletü'n-Necât* isimli eseridir.³⁶²

Çelebi, mevlidinin bu iki mısramında, Peygamber Efendimiz’e (sav) ümmet olmanın, bu dine dolayısıyla Peygamber Efendimiz’e (sav) hizmet etmenin ve Allah’ın rızası için gayret etmenin bir Müslüman için en büyük izzet olduğunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

³⁶¹ Akkuş-Derman, *a.g.e.*, *Faslun Fi Zuhûri Refref*.

³⁶² Âlim Yıldız, “Türk İslâm Edebiyatı Eserleri”, *Türk-İslâm Edebiyatı El-Kitabı*, ed. Ali Yılmaz, Grafiker yayınları, Ankara 2017, s. 188.

18. Gayret ve İhsân-ı Hudâ'ya Dair Bir Manzume

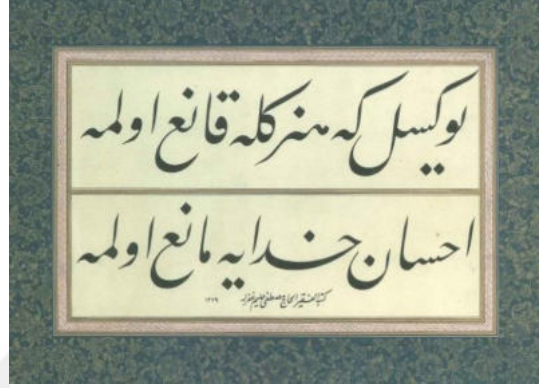
18.1. Yüksel ki hünerinle kâni' olma

Yüksel ki hünerinle kâni' olma

İhsân-ı Hudâ'ya mâni' olma³⁶³

Bu iki mısra, Nâmık Kemal'in (ö. 1888) mesnevîlerinden birinin iki mısraıdır.

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından celî tâ'lik hattıyla yazılmıştır.³⁶⁴

(TSMK GY1537)

Allah Teâlâ, yarattıklarına büyük ihsanlarda bulunmaktadır. Muhakkak ki en büyük ihsanı, merhametlilerin en merhametlisi olmasıdır. İnsan ise hayatta türlü sıkıntılarla karşı karşıyadır. Bununla birlikte Allah'ın, her sıkıntının bir taraftan da çaresini, mükâfatını verdiği unutmamalıdır. Fakat Allah'ın ihsanı kendiliğinden de olmaz. Bu kullarının gayretlerine bağlıdır ve insan bunu hiç unutmamalıdır.³⁶⁵ Bu bilinçte olan şairimiz Nâmık Kemal de insanın bulunduğu yerden yükselmesi, gayret etmesi, çalışması gerektiğinden, böylece Allah'ın ihsanına nail olunacağından bahsetmiştir. Çünkü insana ancak çalıştığına karşılığı vardır.³⁶⁶

³⁶³ Önder Göçgün, *Nâmık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, ss. 353-361.

³⁶⁴ F. Çiçek Derman, *Rikkat Kunt Hoca Hanım 1903-1986*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013, s. 118.

³⁶⁵ Önder Göçgün, Nâmık Kemal'in islâmî İnanç Telakkisi, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1985, ss. 42-43.

³⁶⁶ Necm, 53/39.

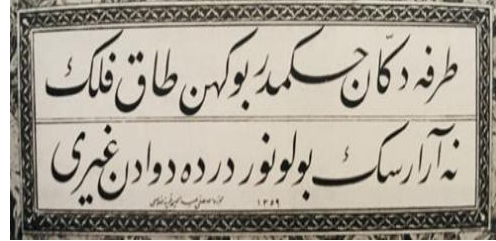
19. Eczane Levhasında Bulunan Bir Manzume

19.1. Turfe dükkân-ı hikemdir bu kühen tâk-ı felek

Turfe dükkân-ı hikemdir bu kühen tâk-ı felek

Cümle eşya bulunur derde devâdan gayri³⁶⁷

(Bu köhne dünya, acâib hikmetler meşheridir. Orada, derde devâdan başka ne ararsan bulunur!)

(İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi Enstitüsü)

Levhada yazılı olan bu beyit, Koca Râgıb Paşa'ya aittir ve aruzun fâ'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbında yazılmıştır. Şair ve tabip Abdülhak Molla saraydaki eczananın kapısına, Koca Râgıb Paşa'ya ait olan bu beyti Hattat Mustafa Halim Özyazıcı'ya yazdırıp astırmıştır.³⁶⁸ Levha olarak, celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.³⁶⁹

Osmanlı geleneğinde sağlık, tıp, tabip, hastalık, devâ, şifâ gibi konuları ihtivâ eden ayet-i kerîmeleri, hadis-i şerîfleri, beyitleri, mısraları levha haline getirip evlerin, dükkânların, hastanelerin, eczanelerin ve benzeri birçok mekânın duvarlarına asmak sıklıkla görülen bir usûl olmuştur. Bir eczananın duvarına asılmış olan bu levhada onlardan birisidir. Âlem'in tefekkür nazarıyla değerlendirildiği bu beyitte şair, dünyayı, çok çeşidi olmakla birlikte kendi hastalığı için hiçbir ilaç bulunmayan, eczane önündeki yorgun ve bitkin bir hasta gözüyle değerlendirmiştir.³⁷⁰

³⁶⁷ Ömer Demirbağ, *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), s. 362.

³⁶⁸ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 2*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2019, s. 137.

³⁶⁹ Hüsrev Subaşı, *Geleneksel Türk El Sanatlarından Yazıya Giriş*, İstanbul 1987, s. 119; Hüsrev Subaşı, "Türk Hat Sanatında Sağlık", *Osmanlılarda Sağlık I*, ed. Coşkun Yılmaz-Necdet Yılmaz, İstanbul 2006, s. 126.

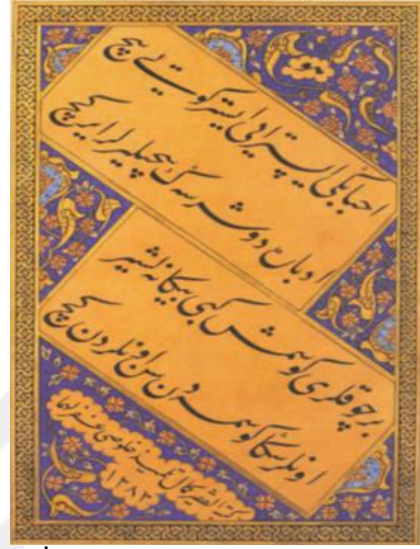
³⁷⁰ Subaşı, a.g.e., ss. 120, 126

20. Dost Seçiminin Önemine Dair Bir Manzume

20.1. Ahbâbını ister iyi ister kötü seç

Ahbâbını ister iyi ister kötü seç
İdbâra düşersen seçilirler er geç
Birçokları küsmüş gibi bîgâneleşir
Onlar sana küsmeden sen onlardan geç³⁷¹

(Sen ahbaplarını ister iyi kişilerden seç ister kötü kişilerden seç. Zora düştüğün gün de ise bu dostların kıymet derecesi ortaya çıkar. Bu ahbaplarından birçoğu sana küsmüş gibi davranmadan sen onlardan vazgeç.)

(İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Müzesi)

Levhada yazılı olan bu dörtlük, Yahya Kemal'in Rubâî'lerinden birisidir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Kemal Batanay tarafından ta'lik hattıyla, mâil kıta olarak yazılmıştır.³⁷² Yahya Kemal'in didaktik şiirlerinden birisidir ve didaktik şiirler ahlakî, kültürel dersler, öğütler veren şiirlerdir.³⁷³ Yahya Kemal, "ahbap" kelimesini hakikî mânâda kullandığı bu rubâîsinde, dostluğu sürdürmenin önemli bir şartından bahsetmiştir. Bu şart, dostunun derdiyle dertlenmek, eski tabirle onun gam-hârı ve gam-güsârı olmaktır. Çünkü "insan" kelimesinin, ünsiyetten türediği söylenmiştir. Bu sebeple insan başkalarıyla ünsiyet peydâ etmek ve ülfet kurmak istemiş, ülfet edip dertleştiği insanlar ise dostları olmuştur.³⁷⁴ Şairin de dediği gibi insan bu dostlarıyla iyi zamanlarını paylaştığı gibi kötü zamanlarını da paylaşmak istemektedir. İşte gerçek dost da tam bu noktada belli olmaktadır.

³⁷¹ Yahya Kemal, *Rubâîler (Hayyaym Rubâîlerini Türkçe Söyleyişlerle)*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul 1963, s. 8.

³⁷² Muhittin Serin, *Türk Hat Üstadları 3, Kemal Batanay (Bestekâr, Tambürî, Hattat, Hâfız)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, ss. 146-147.

³⁷³ Recep Erarslan, *Yahya Kemal'in Şiiri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), s. 375.

³⁷⁴ Harun Ögmüş, "Âşinâya Âşinâ... Bîgâneye Bîgâne...", *Yüzaki Dergisi*, S. 43, Eylül 2008; <https://www.yuzaki.com/2008/09/asinaya-asina-biganeye-bigane>, (02. 02. 2021)

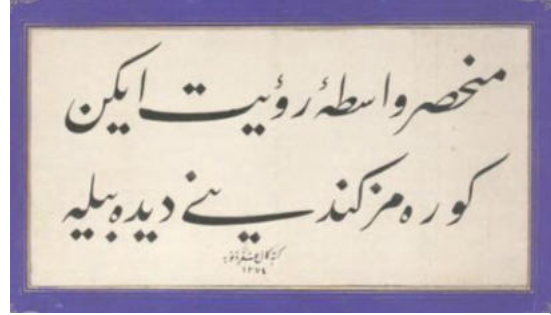
21. Sadece Kendi Aklına Güvenen Kimseye Dair Bir Manzume

21.1. Münhasır vâsıta-i ru'yet iken

Münhasır vâsıta-i ru'yet iken

Göremez kendini dîde bile

Konumuz olan bu beytin, Nâmık Kemal'e ait olduğu söylenmiş olsa da ona ait olup olmadığı ve yeri tespit edilememiştir.³⁷⁵

(Muhittin Serin Koleksiyonu)

Hüsn-i hat sanatında bir levha olarak, Hattat Kemal Batanay tarafından celfi ta'lik hattıyla yazılmıştır. Beytin Nâmık Kemal'e ait olan şekli şöyledir:

Kimse takdîr edemez âlemde

Kendi mâhiyyetini reyile

Münferit vâsıta-i rüyet iken

Göremez kendisini dîde bile³⁷⁶

“Ru'yet” kelimesi “görmek, görülmek”³⁷⁷, “dîde” kelimesi ise “göz, çeşm” gibi anlamlara gelmektedir.³⁷⁸ Dîvân şiirinde “göz” güzellik unsurlarından birisidir ve kendisinden sıkça söz edilmektedir. Gözün birçok yönden benzerlerini bulmak mümkündür. Bu sebeple de “mest, zalim, kavgacı, bekçi, nergis, baht, dükkân, müşteri” gibi birçok teşbihe konu olmaktadır.³⁷⁹

Şair de bu iki mısraında münhasır (tek, sınırlanmış, her yanı çevrili olan)³⁸⁰ vasıta olarak kendi görüşünü, re'yini öne çıkaran bir kimsenin, doğruya ulaşamayacağını, görmek için bir vasıta olan gözün bile kendisini görüp, kendi değerini takdir edemeyeceğini manzum bir şekilde ifade etmiştir.

³⁷⁵ Kâzım Yetiş, *Ölümünün 100. Yıldönümü Münasebetiyle Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989.

³⁷⁶ Necip Fazıl Kısakürek, *Nâmık Kemal*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1992, s. 253.

³⁷⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 444.

³⁷⁸ Pala, a.g.e., s. 117.

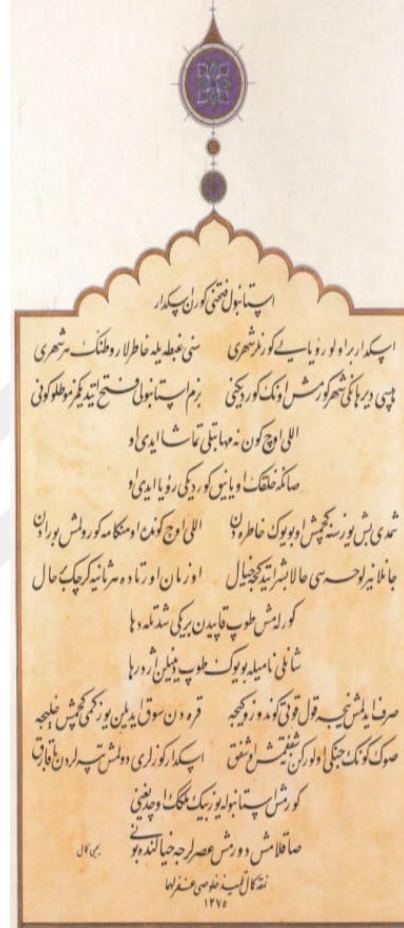
³⁷⁹ Pala, a.g.e., s. 101.

³⁸⁰ Devellioğlu, a.g.e., s. 870.

22. İstanbul'un Fethini Anlatan Bir Manzume

22.1. İstanbul'un fethini gören Üsküdar

Üsküdar bir ulu rüyâyı görenler şehri,
 Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri,
 Hepsi der: "Hangi şehir görmüş onun gördüğünü?
 Bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü
 Elli üç gün ne mehâbetli temâşa idi o
 Sanki halkın uyanık gördüğü rüyâ idi o
 Şimdi beş yüz sene geçmiş o büyük hâtıradan
 Elli üç günde o hengâme görülmüş buradan
 Canlanır levhâsı hâlâ beşer ettikçe hayâl
 O zamân ortada, her sâniye gerçek bir hâl
 Gürlemiş Topkapı'dan bir yeni şiddetle daha
 Şanlı nâmıyla "büyük top" denilen ejderha
 Sarf edilmiş nice kol kuvveti gündüz ve gece
 Karadan sevk edilen yüz gemi geçmiş Haliç'e
 Son günün cengi olurken, ne şafakmış o şafak
 Üsküdar, gözleri dolmuş, tepelerden bakarak
 Görmüş İstanbul'a yüz bin meleğin uçtuğunu
 Saklamış durmuş, asırlarca, hayâlinde bunu³⁸¹

(İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Müzesi)

Ele almış olduğumuz bu levhada, Yahya Kemal'in "İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar" adlı şiirinin tamamı yer almaktadır.

³⁸¹ Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul 1967, ss. 28-29.

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Kemal Batanay tarafından ta'lik hatla yazılmıştır. Ta'lik hattatı olarak bilinen Kemal Efendi, eserlerini ekseriyetle ta'lik ve celi ta'lik ile yazmıştır.³⁸²

Yahya Kemal için Üsküdar çok önemlidir ve yeri ayrıdır. “Hayal şehir” dediği Üsküdar’ı onun için bu kadar önemli kılan, yaşama tarzı ve mimarî dokusuyla Türklüğü ve Müslümanlığı yetkin bir biçimde yansıtmaması ve İstanbul’un fethini gören şehir olmasıdır.³⁸³ “Türk Üsküdar” adlı konferansı için tuttuğu notlardaki şu cümleler de, Üsküdar’ın onun nazarında niçin önemli olduğu hakkında bizlere ipuçları vermektedir: “Bir havuzun durgun suyuna bakarsanız içinde oraya aksetmiş haricî bir âlemin ağaçlarını, bulutlarını görürsünüz. İşte Üsküdar’ın mâneviyatında İstanbul muhasarasının günleri öyle duruyor.”³⁸⁴ Bu düşüncelerini şiir diliyle anlattığı ve bizim de konumuz olan “İstanbul’un Fethini Gören Üsküdar” şiirinde, Üsküdar’ın, elli üç gün süren o müthiş hengâmeyi tepelerden gözleri dolarak seyrettiğini, yani “bizim İstanbul’u fethettiğimiz mutlu günü” gören tek şehir olduğunu ve bütün vatan şehirlerinin ona gıptayla baktıklarını anlatmıştır.³⁸⁵

³⁸² Serin, a.g.e., ss. 23-24, 162-163.

³⁸³ Beşir Ayvazoğlu, “Yahya Kemal’e Göre Üsküdar ve İstanbul’un Fethi”, *Düşten Fethe İstanbul*, ed. Çoşkun Yılmaz, Üsküdar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 165.

³⁸⁴ Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 2019, s. 59.

³⁸⁵ Ayvazoğlu, a.g.e., s. 168.

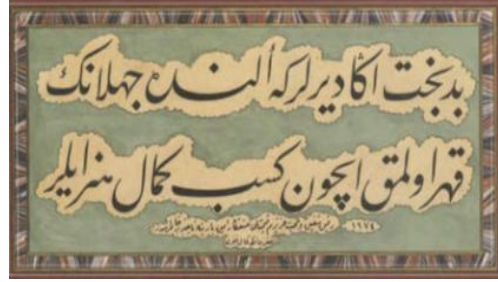
23. Hüner Kazanmak ve Onu Doğru Yerde Kullanmaya Dair Bir Manzume

23.1. Bed-baht ona dirler ki elinde cühelânın

Bed-baht ona dirler ki elinde cühelânın

Kahrolmak için kesb-i kemâl-i hüner eyler³⁸⁶

(Bedbaht diye o kimseye denir ki cahillerin elinde kahrolmak için olgunluk ve hüner kazanır.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

Bu beyit, Şinasi'nin (ö. 1871) "Bedbaht Ona Derler ki" başlıklı gazelinin üçüncü beytidir. XVII. yüzyıl şairlerinden Nef'înin "Sanman ki felek devr ile şâmu seher eyler / Her vâkıanın akıbetinden haber eyler" girişli şiirine nazire olarak yazılmıştır.

Bir hüsn-i hat eseri olarak, celi ta'lik hattıyla Kemal Batanay tarafından yazılmıştır.³⁸⁷ Aynı beytin Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer (ö. 1946) tarafından celi sülüs hattıyla yazılmış olan şekli de vardır. Rivayete göre İsmail Hakkı Bey, Şinasi'nin bu mısralarından çok hoşlanmaktadır. Hattat olan babası İlmî Efendi "ben sana yazarım" bu beyti demişe de bir sebepten ötürü yazamamıştır. Daha sonra İsmail Hakkı Bey bu iki satırı kendisi yazmış ve duvarına asmıştır.³⁸⁸

Şair için hayat değerli ve güzeldir. Akıl birçok işler başarabilir ve insan, hayatında tecrübelerinden ders almak sûretiyle muvaffak olabilir.³⁸⁹ Konumuz olan bu beytinde de şair, görüşlerinden yola çıkarak, bedbahtlığın kemâle erişmemekte değil, hüner sahibi bilgili adamların cahiller arasında kalmasında olduğunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

³⁸⁶ İsa Kocakaplan, *İki Cihan Arasında 1 (Şinasi)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2006, s. 54.

³⁸⁷ Serin, a.g.e., ss. 166-167.

³⁸⁸ Ahmed Zahid Çelebi, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bir Hattatın Portresi: Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), s. 59.

³⁸⁹ Mehmed Kaplan, Şinasi'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul 1946, S. 1-2, C. 2, s. 37.

24. Tevekkülün Önemine Dair Bir Manzume

24.1. Tevekkül bâdbânın kıl güşâde fülk-i ihlâsa

Tevekkül bâdbânın kıl güşâde fülk-i ihlâsa

Eser bahr-i emelde bir müsâid rûzgâr elbet³⁹⁰

(Tevekkül yelkenini ihlâs gemisine aç, emel denizinde bir uygun rûzgâr elbette ki eser.)

Fıtnat Hanım'a ait olan bu beyit, Dîvânı'nda bulunan gazellerden birisidir. Aruzun mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbında yazılmıştır. Bir hüsn-i hat eseri olarak ise, aynı zamanda "Nazîf" mahlaslı

bir şair olan Mehmed Nazif Efendi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.³⁹¹

(Emin Barın Koleksiyonu)

Sözlükte "Allah'a güvenmek" anlamındaki "vekl" kökünden türeyen "tevekkül" kelimesi, işlerini irâde-i İlâhiye terk ve havâle ederek hükm-i kadere râzı olmak şeklinde tanımlanmaktadır.³⁹² Her türlü tedbiri aldıktan sonra işi Allah'a havâle edip kadere rıza göstermektir.³⁹³ Kur'ân-ı Kerîm'de de bu kavram zikredilir: "Kim Allah'a tevekkül ederse O, ona kâfidir"³⁹⁴, "Eğer mü'min iseniz Allah'a tevekkül ediniz."³⁹⁵ Tasavvufta ise tevekkül, bir makam ve hal olarak kabul edilmiştir.³⁹⁶ Dîvân şiirinde de şairler bu anlayış doğrultusunda tevekkülü ele almış, teslim ve tevekkülü genellikle birlikte zikretmişlerdir.³⁹⁷

³⁹⁰ Halil Çeçen, *Fıtnat Hanım Hayatı, Sanatı ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*, (Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), s. 315.

³⁹¹ M. Hüsrev Subaşı, *Geleneksel Türk El Sanatlarında Yazıya Giriş*, İstanbul 1997, s. 116; Selvinaz Kayhan, *Hattat Mehmet Nazif Efendi ve Eserleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), s. 22.

³⁹² Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Yayınları, İstanbul 1900, s. 453; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 658.

³⁹³ Pala, a.g.e., s. 453;

³⁹⁴ Talâk Sûresi, 3.

³⁹⁵ Mâide Sûresi, 23.

³⁹⁶ Süleyman Uludağ, "Tevekkül" (Tasavvuf), *DİA*, İstanbul 2012, XLI, s. 3.

³⁹⁷ Hüseyin Yorulmaz, *Dîvân Edebiyatında Nâbî Ekolü –Eski Şiirde Hikemiyat-*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996, s. 398.

Fıtnat hanım'ın beyitte kullandığı “İhlâs” kelimesi ise; “temizlik, samimiyet” gibi anlamlara gelmektedir. Emel, istekler bir denizdir, kişinin samimiyeti ve ihlâsı ise gemiye benzetilir. Kişi elinden geleni samimiyetle, ihlâsla yapmalı, emeli uğrunda gayret etmelidir. Bundan sonra da tevekkül etmeli, işlerin sonunu Allah'a bırakmalıdır. Tevekkül teslîmiyettir; bu sebeple yelkene benzetilir. Yelken açıldığında gemi rüzgâra teslim olur. Rüzgâr ya eser ya da esmez, rüzgârın nereden eseceği de bilinmez. Bu nokta, kader ve kısmet meselesidir ve Allah'ın isteğine kalmıştır.³⁹⁸

---

³⁹⁸ Murat Aslan, Nâbî Mektebine Mensup Bir Şair Olarak Fitnat Hanım, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 14 (Aralık 2017), s. 16.

25. Ayıpları Örtmenin Önemine Dair Bir Manzume

25.1. Fâriğ ol aybın gözetme kimsenin

Fâriğ ol aybın gözetme kimsenin

Tâ ki Hak setreyleye aybın senin

(İşine bak sen! Kimsenin kusurlarını arama ki, Allah da senin kusurlarını örtsün.)

(Sami Tokgöz Koleksiyonu)

Alvarlı Efe Hazretlerine ait olduğu söylenen bu beytin nerede geçtiği tespit edilememiştir.³⁹⁹ Hüsn-i hat levhası olarak, Macid Ayrıl tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Celî sülüs hattında istif zorunluluğu var iken sülüs yazı çeşidiyle düz satır şeklinde yazılar yazılabilmıştır. Bu levhada iki satır şeklinde yazılmıştır.⁴⁰⁰

Peygamber Efendimiz (sav): “Kim arkadaşının ayıbını örterse, Allah da kıyâmet günü onun ayıbını örter. Kim de Müslüman kardeşinin ayıbını açığa vurursa, Allah da onun ayıbını açığa vurur. Hatta evinin içinde bile olsa, onu ayıbıyla rezil eder” buyurmuştur.⁴⁰¹ Genellikle sözlerinde, şiirlerinde, tavsiye, öğüt, sakındırma gibi metotlarla hakikati telkin eden şair⁴⁰², bu beytinde de, hadis-i şerîfteki düsturdan yola çıkarak, başkasının ayıplarının, kusurlarının aranmaması aksine örtülmesi gerektiğini, bu şekilde hareket eden kulların da Allah tarafından kendi kusurlarının örtüleceğini manzum bir şekilde ifade etmiştir.

³⁹⁹ Hüseyin Kutlu, *Hâce Muhammed Lutfî (Efe Hazretleri) Hayâtı, Şahsiyeti ve Eserleri*, İstanbul 2006.

⁴⁰⁰ Serin, a.g.md., s. 130.

⁴⁰¹ İbn-i Mâce, Hudûd, 5.

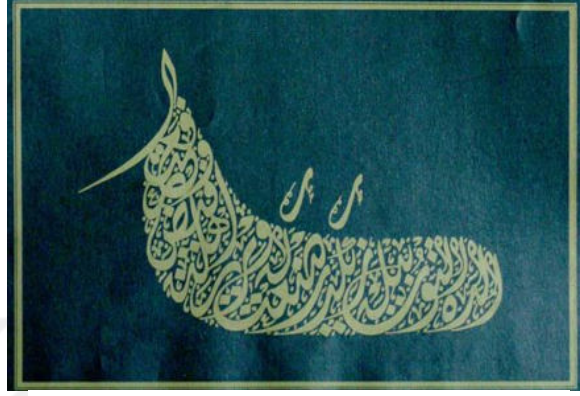
⁴⁰² Mehmet Lütfi Karaca, *Alvarlı Muhammed Lutfî'nin Şiirlerinin Umûmî Tahlili*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), s. 7.

26. Sanatın Kıymetine Dair Bir Manzume

26.1. Elde altun bileziktir sanat

Elde altun bileziktir sanat
Ki verir ehline feyz ü rif'at

Ele almış olduğumuz bu beyit İbrahim Şinasi Bey'e ait olarak geçmekte olup, Şinasi'ye ait kaynaklarda ve onunla ilgili eserlerde bu beyte veya beyitle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır.

(Topkapı Sarayı M. Kütüphanesi, G. Y. 1377)

Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer tarafından yazılan bu levha, celî dîvânî hattıyla yazılmıştır. Türkler tarafından geliştirilmiş bir yazı çeşidi olan dîvânî hattı, Osmanlı Türk Devleti'nin kurduğu nizâmın, kuvvet, ihtişam, asâlet, ulviyet ve azâmetini sembolize etmektedir.⁴⁰³ Dîvânî ve celî dîvânî, yazıda dik hatların sola doğru yükselerek meydana getirdiği ihtişam, harflerin iç içe ve yer yer büyütülmesinden doğan mübalağalı bir şekilde uzaması, yazıya estetik bir ulviyet kazandırmıştır.⁴⁰⁴ Yetiştigi müessese itibariyle de bu hattı en iyi bilenlerden biri olan Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey, sürme altın (zer endûd) usûlüyle beyti bir satır haline getirmiştir.⁴⁰⁵

“Sanat” kelimesi Arapça “sana’a” fiilinden türemiştir. Sözlükte, “mümaresse ile yapılan iş, ustalık, bir maddeye zihinde tasavvur edilen şekil ve sûreti vermek, bir şeyi güzel ve hünerle yapmak” mânâlarına gelmektedir. Seyyid Şerif Cürcânî “sanatı”: “Rûha âit öyle bir melekedir ki, güzel hareketler ve eserler ondan zorlanmadan, tabîî olarak zuhûra gelir. Amelin keyfiyeti ile alakalı bir ilimdir” şeklinde tarif etmiştir.⁴⁰⁶

⁴⁰³ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, s. 274.

⁴⁰⁴ Gülistan Levent, *Hattat Abdullah Zühdi Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları, Yüksek Lisans Tezi, 2018), ss. 19-20.

⁴⁰⁵ M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 41.

⁴⁰⁶ Serin, a.g.e., s. 15.

Sanat, insan ve cemiyetle çok sıkı münâsebeti olan, din ve ahlâk gibi içtimâî bir müessese ve canlı bir kültür dalıdır. Fertlerin zekâsına hitap ettiği gibi, gönüllerine de hitap etmekte, böylece millî şuûru ve dînî hayâtı daha feyizli ve şevkli yaşamamıza vâsıta olmaktadır. İlim ve irfân seviyesi yüksek cemiyetlerde sanat zevki, asîl bir duygu olarak insanları rûhen tatmin eder, yüceltir. Dini, insan benliğini saran ulvî heyecanlar olarak kabul edersek, aşk, îman ve edep gibi derûnî hayâtın güzelliklerine, sırlarına ancak sanat yoluyla varılabilir. Sanat, aynı zaman da iyi bir mürebbîdir. Sanatın nefis ve irâde terbiyesindeki kudretini çok iyi bilen ecdâdımız, tahsil çağına eren gençleri, kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmak, onlara bir hayat disiplini kazandırmak için mûsıkî ve hüsn-i hat gibi sanatlarla meşgul etmişlerdir. Böylece yazı tahsili ile beraber sabır, devamlı çalışma, temizlik ve tertip gibi güzel hasletler de kazandırılmıştır.⁴⁰⁷

Bu beyitte de şair, sanatın insan üzerindeki etkilerini, yine bir sanat olan şiirle ifade etmiş, sanatın, kendisiyle meşgul olan kişiye, feyz, şevk, ilim, irfân vb. vasıflar kazandıracağını manzum bir şekilde ifade etmiştir.

---

⁴⁰⁷ Serin, a.g.e., ss. 15-17.

27. Kur'ân-ı Kerîm'den İktibasla Yazılan Bir Manzumeye Dair

27.1. Sırr-ı aşkı duydu yemlîha olup lâl ü hamûş

Sırr-ı aşkı duydu Yemlîha olup lâl ü hamûş
 Mekselînâ oldu hem-râz-ı mezâyâ-yı sürûş
 Bâde-i tevhîdi Mislînâ'ya işrâb itdiler
 Bî-tekellûf içdi Mernûş u Debernûş Şâzenûş
 Cür'a kalmışdı meğer câm-ı Kefeştetayyuş'dan
 Kâse-lîs-i bezm olup Kıtmîr dahi kalmadı boş
 (Yemlîha, aşk sırrını, konuşmayıp, sessizce
 duydu. Mekselînâ da onun melek meziyetlerine
 sırdaş oldu. Tevhîd şarâbını Mislînâ'ya içirdiler,
 Mernûş, Debernûş ve Şâzenûş da bunu
 durmaksızın içtiler. Kefeştatayûş'un kadehinden geriye kalan yudumu da toplantıda
 bulunan Kıtmîr yalayarak, nasîbdâr oldu.)

(Hüseyin Kutlu Arşivi: Hasan Rıza Efendi)

Levhada yazılı olan bu manzume, Abduhu el-İmam Tahsin'e atfedilmektedir. Şiirin geçtiği yer tespit edilememiştir. Şiirinde altı isim sayan Abduhu el-İmam Tahsin, yedincisinin köpekleri Kıtmîr olduğunu söylemektedir.⁴⁰⁸ *Fatîn Tezkiresi'nde*, Mefîûnî Efendi adındaki bir şâirin benzer bir şiiri bulunduğu bilinmektedir.⁴⁰⁹

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hasan Rıza Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Pek çok Osmanlı hattatı tarafından da defalarca yazıldığı bilinen şiir metninin yazımına olan bu ilgi, M. Uğur Derman'a göre metnin içerdiği kelimelerin,

⁴⁰⁸ Aydı Erol, *Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihî Örneklerle Adlarımız*, Ankara 1992, s. 434; Elif Ayan Nizam, *Dîvân Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak "Ashâb-ı Kehf"*, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8, Ankara 2013, s. 496.

⁴⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Fatîn Davud, *Hâtîmetü'l- Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, (haz. Ömer Çiftçi), T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s.448; İshak Kızılgeçit, *Mehmed Şefik Bey ve Hat Sanatındaki Yeri*, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), s. 150.

satırlar üzerine oldukça uyumlu bir biçimde dizilebilmeye ve bazı harflerin de ayrıca birbiri üzerine istiflenebilmeye fırsat sunmasından kaynaklanmaktadır.⁴¹⁰

Ele almış olduğumuz mısralarda, Ashâb-ı Kehf olarak bilinen ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kehf sûresinin 9-26. ayetlerinde kıssası anlatılan, kıssanın önemi dolayısıyla da 18. sûreye "Kehf" adı verilen olayın bir kısmından bahsedilmektedir. Ayetlerde bildirildiğine göre, putperest bir kavmin içinde Allah'ın varlığına ve birliğine inanan birkaç genç bu inançlarını açıkça dile getirip putperestliğe karşı çıkmış, taşlanarak öldürülmekten veya zorla din değiştirmekten kurtulmak için mağaraya sığınmışlardır. Yanlarındaki köpekleriyle birlikte orada derin bir uykuya dalan gençler muhtemelen 309 yıl sonra uyanmışlardır. Bu süre Kur'ân-ı Kerîm'de, "Onlar mağaralarında 300 yıl kaldılar, dokuz da ilâve ettiler" şeklinde belirtilmektedir. Ashâb-ı Kehf'in sayısı hakkında ihtilâf vardır ve onların sayısının sadece Allah tarafından bilindiği âyet-i kerîme'de belirtilmektedir. Olayın ne zaman vukû bulduğu ve gençlerin adları hakkında da bilgi verilmemektedir.⁴¹¹

Kişi sayısı altı veya dokuz olarak nakledilmekle birlikte daha çok altı olarak geçmektedir. Köpeklerine de "Kıtmir" adı verilmektedir. İsimleri en tutarlı rivayetlere göre anlatılarda, şiirlerde ve bu mısralarda olduğu gibi "Yemlihâ, Mekselinâ, Mislinâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş ve Kefeştatayyûş" şeklinde geçmektedir.⁴¹²

Dîvân edebiyatında da gerek Ashâb-ı Kehf, gerekse köpekleri olan Kıtmîr, bu şiirde olduğu gibi, özellikle telmih yoluyla sıkça anlatılmıştır. Burada da şair, ashâb-ı Kehf'in isimlerini sayarak birbirleriyle olan dayanışmalarını manzum bir dille ifade etmiştir.

⁴¹⁰ Elif İlter, *Hattat Hasan Rıza Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), s. 251.

⁴¹¹ İsmet Ersöz, "Ashâb-ı Kehf", *DİA*, İstanbul 1991, III, ss. 465-467.

⁴¹² Halil Sercan Koşık, Ashâb-ı Kehf Hakkında Manzum Bir Eser: Yedi Uyurlar- Lafzalı Nuri'nin Ashâb-ı Kehf Manzumesi, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 1, 2015, s. 545.

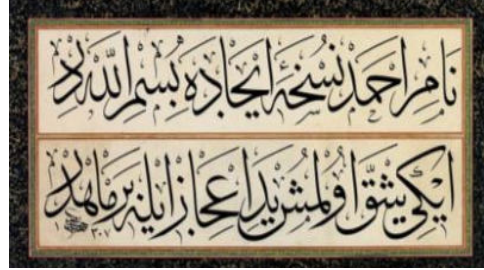
28. Peygamber Efendimiz'in Mûcizesine Dair Bir Manzume

28.1. Nâm-ı Ahmed nüsha-i îcâde Bismillâh'dır

Nâm-ı Ahmed nüsha-i îcâde Bismillâh'dır

İki şakk olmuş yed-i i'câz ile bir mâhdır⁴¹³

(Hz. Ahmed'in (sav) adı, yaratılış sayfasının başında Bismillâh'tır. Mûcizesinin eliyle ay iki parçaya bölünmüştür)

(Artam Antik A. Ş. 270, Müzayede 1. Bölüm
Katalogu. Lot No: 49)

Bu dizeler, 19. yüzyılın ikinci yarısının önde gelen fikir ve edebiyat adamlarından Namık Kemal'in (1840-1888) bir gazelinin iki beytinden birer mısra alınarak oluşturulmuş bir beyittir. Aruzun fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezninde tanzîm edilmiştir. Alıntının yapıldığı iki beyit ise şu şekildedir:

“Nâm-ı Ahmed nüsha-i îcâde Bismillâh'dır

Pençe-i âl-i abâ aynıyla bir Allah'dır

Âsumân-ı vahdete nûr-ı imâmeyn-i güzîn

İki şakk olmuş yed-i i'câz ile bir mâhdır”

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hasan Rıza Efendi tarafından celf sülüs hattıyla yazılmıştır.⁴¹⁴

Gramerde üstünlük sıfatı olan “Ahmed” ismi, en çok hamd eden anlamındadır. Hz. Peygamber'e (sav), Cenâb-ı Hakk'ı çok övüp, O'na çok şükrettiği için Ahmed adı Muhammed'den sonra ikinci bir özel isim olmuştur.⁴¹⁵

Şakku'l-kamer (ayın ikiye bölünmesi) mûcizesi, Mekkeliler'in Hz. Peygamber'den bir mûcize istemeleri üzerine vukû bulmuş; Yüce Peygamber parmağıyla işâret ederek ayı iki parçaya bölmüştür. Edebiyatımızda, Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği gibi “şakku'l-kamer” şeklinde ele alınan mûcize; İlâhî yardımla,

⁴¹³ Önder Göçgün, “*Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*”, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 219-220

⁴¹⁴ İlter, a.g.e., s. 226.

⁴¹⁵ Emine Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na't*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 168.

bütün varlıkların ve tabiat olaylarının Hz. Peygamber'in emriyle hareket etmesine en güzel ve en çarpıcı örnektir.⁴¹⁶

Dîvân şiiri ve hat sanatının müşterek noktalarından birisi de Peygamber Efendimiz'in (sav) şakku'l-kamer mûcizesi ile kamış kalemin ağzının ikiye yarılması (şakk) işleminin ilişkilendirilmesidir. Arapça dikine yarmak, iki parçaya ayırmak gibi anlamlara gelen "şakk" kelimesi, hüsn-i hat sanatında kalem ağzının dikine ikiye ayrılmasına denmektedir. Böylece oluşan çatlağa mürekkep dolar ve yazarken bir anda mürekkep kâğıda akmaz, yavaş yavaş akar.⁴¹⁷ Dîvân şiirinde de bu mısralarda olduğu gibi, daha çok Hz. Peygamber'in (sav) ayı ikiye bölmesi hadisesiyle ilgi kurulmuş, manzumalarda bu iki olay birbiri yerine kullanılmıştır. Buna bir misal olarak şu beyitte verilmiştir:

Yusuf'u gerçi görenler ellerini kestiler

Gül yüzün gördü senin şakk oldu mâhın âyesi⁴¹⁸

⁴¹⁶ Yeniterzi, a.g.e., s. 290; Pala, a.g.e., s. 420.

⁴¹⁷ Koçak, a.g.e., ss. 130,164.

⁴¹⁸ Ahmet Talat Onay, *Açıklamalı Divân Şiiri Sözlüğü, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (haz. Cemal Kurnaz), Kurgan Edebiyat, Ankara 2013, s. 296.

29. Hürriyet'in Önemine Dair Bir Manzume

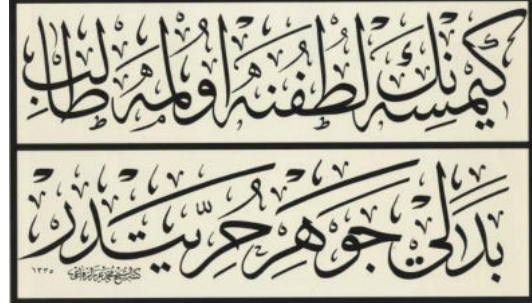
29.1. Kimsenin lütfuna olma tâlib

Kimsenin lütfuna olma tâlib

Bedeli cevher-i hürriyettir⁴¹⁹

(Kimseden lutf gelmesini bekleme.

Karşılığında özgürlük mücevherini verirsin.)⁴²⁰

(Ender Kayan Koleksiyonu)

Namık Kemal'e ait olan bu beyit, şairin müstakil beyitlerinden birisidir. Levha olarak, Hattat Aziz Efendi (ö. 1353/1934) tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.⁴²¹

Vatan ve hürriyet sözcükleri Namık Kemal'den önce şiirimize girmesine rağmen, gerek bunları, gerekse millet ve istiklal sözcüklerini yaygınlaştıran, üzerlerinde ısrarla duran, topluma mâl eden ve çağdaş anlamlar yükleyen kişi Namık Kemal olmuştur.⁴²²

Namık Kemal'e göre insan hür doğar, hürriyet insan yaratılışının tabii gereğidir ve bundan dolayı doğuştan bir haktır. Bu hakkı ve şartı gasp eden her kuvvete karşı gelmek ise aynı derecede bir hak ve içtimai mukaveleye göre bir vazifedir.⁴²³ Bu beytinde de kişinin, başka bir kimseden yardım, lütuf vs. beklememesi gerektiğini, eğer bu beklentilerde olursa bunun özgürlüğüne malolacağını manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁴¹⁹ Göçgün, a.g.e., s. 392.

⁴²⁰ Ahmet Efe, *Güzeli Bulmak Hattatların Hâli*, Esra Sanat Yayınları, Konya 1994, s. 97.

⁴²¹ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1999, s. 68.

⁴²² Hikmet Dizdaroğlu, *Namık Kemal Yaşamı, Sanatı, Yapıtları*, Varlık Yayınları, İstanbul 1982, s. 18.

⁴²³ Ramazan Topdemir, "Namık Kemal'in Eserlerinde Hürriyet ve Medeniyet Kavramları", *Uluslararası Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, ed. Orhan Kemal Tavukçu, Ali Tilbe, Tekirdağ 2010, s. 1024.

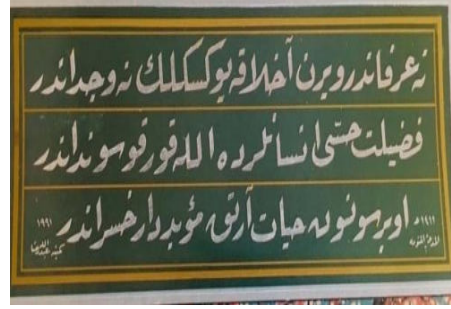
31. Yükseklik Veren Allah Korkusuna Dair Bir Manzume

31.1. Ne irfândır veren ahlâka yükseklik ne vicdândır

Ne irfândır veren ahlâka yükseklik ne vicdândır

Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır⁴²⁸

Bu levhada bulunan iki mısra, Mehmet Âkif Ersoy'un "*Safahat*" adlı eserinde bulunan bir şiirinin ilk iki mısraıdır.

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Hüsn-i hat levhası olarak, Hattat Abdullah Rıza Efendi (ö. 1436/2014) tarafından rik'a hattıyla yazılmıştır. Beyitlerin genellikle celî sülüs veya ta'lik hattıyla yazıldığı hüsn-i hat sanatında rik'a'nın bu şekilde büyük kullanımı nadirattandır.⁴²⁹

Mehmet Âkif'in bu dörtlüğünde irfân kelimesi "bilgi" anlamındadır. Ancak Türkçede irfân kelimesi sadece bilgi değil, aynı zamanda "insanı iyiye, iyi eyleme sevk eden bilgi" demektir. Buradan hareketle bilginin insan eylemini yönlendirme yeteneğinde olduğu kabul edilmiş olur. Bununla birlikte şair, bilgili insanın aynı zamanda ahlâklı insan demek olacağını kabul etmemektedir. Çünkü bilgi anlamında irfânın ahlâka yükseklik vereceğini imkân dairesinde mümkün görmemektedir. "Ahlâka yükseklik veren" tabiriyle de ahlâkın birçok derecesinin bulunduğunu, belki bazı fikirlerin de ahlâka yardımcı olabileceğini, ancak amacın yüksek ahlâk olması durumunda bilginin bunu sağlamaya yetmeyeceğini düşünmektedir. Şairin insan eylemlerini yönlendirmede yetersiz bulduğu ikinci kavram ise "vicdân" kavramıdır. Ahlâkı, yüksek ahlâk olarak gördüğünden yüksek ahlâkın gerçekleşmesinde vicdânı yeterli bulmamaktadır. Tüm bunları ifade eden en açık cümlesi de yüksek ahlâk demek olan fazilet hissinin insanda ancak Allah korkusundan dolayı olacağıdır.⁴³⁰

⁴²⁸ Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, TDV Yayınları, Ankara 2009, s. 267-268.

⁴²⁹ Muhittin Serin, "Rik'a", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, ss. 108-109.

⁴³⁰ Ahmet Kavlak, "Türk Şiirinde Felsefe: Mehmet Âkif'in Fazilet Şiiri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 9/5, Ankara 2014, s. 1322-1324.

32. Kerbelâ'ya Dair Bir Manzume

32.1. Hüseyini seyr eder ağlar Peygamber

Hüseyini seyr eder ağlar Peygamber

Bu pazara nâzır fâtiḥ-i Hayber

Şimr o gerdana salınca hançer

Seher ağlar sabâ ağlar gül ağlar⁴³¹

Levhada yazılı olan bu dörtlük, Muhammed Lutfi Erzurumî'ye aittir. “*Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lûtfi*” adlı eserde bulunmaktadır. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından nesih hattıyla yazılmıştır.⁴³²

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

Hz. Peygamber Efendimiz'in (sav) torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin küçük oğlu olan Hz. Hüseyin (ra), 683 Muharreminin onuncu günü “Kerbelâ” denilen yerde şehit edilmiş ve olay kaynaklara “Kerbelâ olayı” şeklinde geçmiştir. Bu olay daha sonra Arapça bir kelime olan “maktel” kelimesiyle özdeşleşmiş ve bu olayla ilgili eserlere “Maktel-i Hüseyin” denilmiştir. Arap, İran ve Türk edebiyatında bu isimle birçok eser, şiir ortaya konmuştur.⁴³³

Alvarlı Efe Hazretleri'de bu şiirinde genel olarak Kerbelâ hadisesine değinmiş, Peygamber Efendimiz (sav) bu hadiseyi görmediği halde, torunlarına olan büyük sevgisi sebebiyle bu olaya ağladığını ifade etmiştir. Hz. Hüseyin'e (ra) duyulan üzüntüyü, seherin, sabânın, güllerin onun ardından ağladığını manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁴³¹ El-Hâce Muhammed Lutfi, a.g.e., s. 139.

⁴³² Kemikli, a.g.e., s. 111.

⁴³³ Kenan Özçelik, “Makteller ve Muharremiyeler”, *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı*, ed. Ali Yılmaz, Ankara 2017, ss. 289-290.

33. Gül ve Bülbül Metaforuna Dair Manzumeler

33.1. Bülbül ayrılır mı nazlı gülünden

Bülbül ayrılır mı nazlı gülünden

Seyr eyler cemâlin ne olur olsun

Sabâ da ayrılmaz bak sünbülünden

İstemez zevâlin ne olur olsun⁴³⁴

Muhammed Lutfi Erzurumî'ye ait olan bu dörtlük, “*Hulâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfi*” adlı eserinde bulunan bir şiirin ilk kısmıdır.⁴³⁵ Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından tevkî hattıyla yazılmıştır.⁴³⁶

Dîvân edebiyatında, gül ve bülbül sıkça birlikte anılmıştır. Bülbül, şakıyışlarıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisi olan güle güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri arzeden bir âşığın timsâlidir. Nasıl bülbül gülsüz olmazsa, âşık da mâşuksuz olmaz.⁴³⁷ Dolayısıyla Dîvân edebiyatında en çok adı geçen çiçeklerin başında olan gül, şairlerin his ve hayal dünyalarında da yer etmiş ve birbirinden güzel ve renkli benzetmelere konu olmuştur. Genel olarak sevgilinin bir sembolü olan gül, ilahî boyutta ise hem Allah'ın tecellisinin hem de Hz. Muhammed'in (sav) bir sembolüdür.⁴³⁸ Sık rastlanan çiçek isimlerinden bir diğeri de sünbüldür. Şekli ve kokusu sebebiyle sevgilinin saçına benzetilmektedir. Bu dörtlükte de olduğu gibi çoğu zaman güle birlikte anılmaktadır. Bunun nedeni ise sünbül saçların, gül yanaklar üzerine dökülmesidir. Deste deste oluşu, tazeliği vs. de sık anılan özellikleridir.⁴³⁹

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

⁴³⁴ Hüseyin Kutlu, *Hâce Muhammed Lutfi (Efe Hazretleri) Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Efe Hazretleri Vakfı, İstanbul 2006, s. 123.

⁴³⁵ El-Hâce Muhammed Lutfi, a.g.e., ss. 305-306.

⁴³⁶ Kemikli, a.g.e., s. 128.

⁴³⁷ Pala, a.g.e., s. 77.

⁴³⁸ Kenan Erdoğan, Serpil Akgül, *Gül Şiirleri Antolojisi Güller Dîvânı*, İstanbul 2017, s. 53.

⁴³⁹ Pala, a.g.e., s. 414.

Sabâ ise doğu cihetinden esen bir rüzgârdır. Dîvân edebiyatında kullanımı ise, sevgilinin kokusunu taşıması, dağıtması ve yayması üzerinedir. Sevgilinin saçındaki misk, anber, sünbül ve reyhan kokularına sahiptir. Âşık'a sevgiliden haber getirmektedir.⁴⁴⁰

Bu dörtlükte de şair, bülbülün nazlı gülünden, sevgilisinden asla ayrılmayacağını, aksine durmadan onu seyrettiğini, sevgilinin kokusunu taşıyan, ondan haber getiren sabâ rüzgârının da sünbülünden ayrılmayacağını ve sünbülünün zevâlini istemediğini manzum bir şekilde ifade etmiştir.

---

⁴⁴⁰ Pala, a.g.e., s. 383.

33.2. Cânan bağının güllerine bülbül olaydım

Cânan bağının güllerine bülbül olaydım

Sabâ-yı seher salladığı sünbül olaydım⁴⁴¹

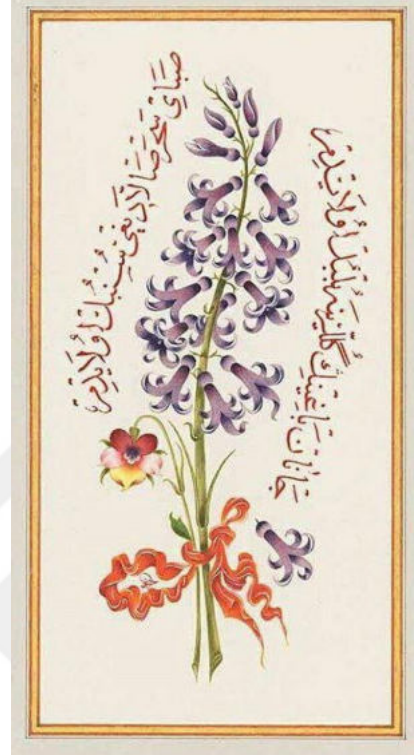
Muhammed Lutfi Erzurumî'ye ait olan bu beyit, “*Hulâsat-ül-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfi*” adlı eserinde bulunan bir şiirin matla beytidir.

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Kutlu tarafından tevkî hattıyla yazılmıştır. Aynı beyitin Hüseyin Kutlu tarafından celi divânî hattında serbest istifle yazılmış şekli de bulunmaktadır.⁴⁴²

Gül; rengi, şekli, kokusu, parlaklığı ve gösterişli oluşu, dikenleri gibi özellikleriyle dîvân

şiiirinde en çok sözü edilen çiçek olmuştur. Çiçekler

arasında sevgiliye en çok benzeyen çiçek olarak görülmüş, aynı zamanda Hz. Peygamber'in (sav) bir sembolü olarak şiirlerde yer almıştır.⁴⁴³ Gülün açılması, rüzgârın esişi, gülün kokusu gibi birçok olay şiirlerde sıklıkla işlenirken gül ile bülbülün aşkları da dillere destan olmuş ve şiirlerde birlikte sıkça anılmışlardır.⁴⁴⁴ Türk edebiyatının ayrılmaz iki kahramanı olan gül ile bülbülün⁴⁴⁵, Dîvân edebiyatında aşkı en iyi şekilde sembolize ettiğine inanılmış ve gül-bülbül mazmununa pek çok beyitte yer verilmiştir. Bu beyitte de şair, gül ve bülbül aşkıdan, sevgilinin saçına benzetilen sünbülünden ve sevgiliden haber getiren ve sünbülle birlikte anılan sabâ rüzgârından manzum bir şekilde bahsetmiştir.

(Hüseyin Kutlu Koleksiyonu)

⁴⁴¹ El-Hâce Muhammed Lutfi, a.g.e., s. 267.

⁴⁴² Kutlu, a.g.e., s. 55; Kemikli, a.g.e., s. 137.

⁴⁴³ Pala, a.g.e., ss. 171-172; Abdulmuttalip İpek, Klâsik Türk Şiirinde Sembolik Bir Değer Olarak Gül, *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara 2010, s. 365.

⁴⁴⁴ Pala, a.g.e., s. 172.

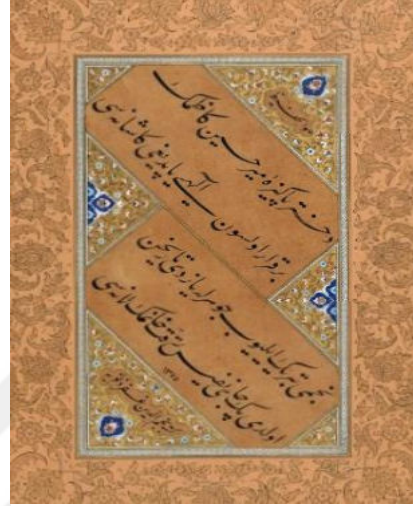
⁴⁴⁵ Gülâda Çetindağ Süme, “Türk Kültüründe Değerler Simgesi Gül”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, S. 13, 2017, s. 109.

34. Tarih Düşürmeler ve Tebrikler

34.1. Necmeddin Okyay'ın yeni ev tebriği vesilesiyle düşürdüğü tarih

Dûhter-i pâkize-i mîr Hüseyin Kâzımın
Ber-karâr olsun ilâhî yaptığı kâşânesi
Necmi tebrik eyleyüp cevherle yazdı târîhin
Oldu pek câh-i nefis Rikkat Hanım'ın lânesi⁴⁴⁶

Hattat Necmeddin Okyay'ın talebesi Fatma Rikkat Kunt Hanımefendi'nin yeni evi için düşürdüğü tarih kıt'asını içeren bu levha, yine Necmeddin Efendi tarafından ta'lik hattıyla yazılmıştır. Hezârfen lakabıyla bilinen Necmeddin

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Efendi tarih düşürme hususunda fevkalade muvaffak bir şâir olarak da bilinmektedir.⁴⁴⁷ Hocası gibi on parmağında on marifet olan Rikkat Hanım, önemli bir müzehhibe olduğu için, levhanın tezhibini de bizzat kendisi yapmıştır.

Bir diğer değerli müzehhibemiz Çiçek Derman Hanımefendi (M. 1945) bu kıt'anın hikâyesini şöyle anlatmaktadır: Hüseyin Kâzım Bey tarafından Mimar Kemâleddin Bey'e (1870-1927) Rikkat Hanım'ın doğduğu senelerde yaptırılan Beylerbeyi'ndeki yalının –vârisleri ısrarı üzerine- satılmasıyla, hocam Rikkat Hanım 1956 yılında yine aynı semtte yaptırdığı apartmanın bir katına taşınır. Bu yeni hâneye “mübâreke” olarak Necmeddin Hocamız bir tarih düşürür ve ta'lik ile bu levhayı yazar. Tezhibi hocamın elinden çıkan bu mâil ta'lik kıt'a salonda asılı idi.”⁴⁴⁸

⁴⁴⁶ F. Çiçek Derman, *Rikkat Kunt Hoca Hanım 1903-1986*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2013, s. 114.

⁴⁴⁷ Fatih Özkafa, “Cumhuriyet Döneminde Türk Hat Sanatı”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. 171.

⁴⁴⁸ Derman, a.g.e., s. 114.

34.2. Necmeddin Okyay'ın İstanbul'un işgal altından kurtuluşu vesilesiyle yazdığı levhası

Gel Keyfim Gel

Hezârfen Hattat Necmeddin Okyay'ın celî ta'lîk hattıyla, İstanbul'un kurtuluşu günü hazırladığı yazılı ebrûsudur.⁴⁴⁹ Necmeddin Efendi'nin bu çok önemli olay üzerine, sevinçli bir anında yazdığı bu levha böylece önemli

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

bir hikâyeye sahip olmuştur. Hikâyesini bize öğrencisi M. Uğur Derman Bey şöyle nakletmektedir: “Ebrûculukta kullanılan ve Hindistan'dan geldiği için tedârîki zor olan, morumsu vişneçürüğü renkli lök boyasının Mısırçarşısı'ndaki bir dükkânda bulunduğunu işiten Necmeddin Efendi bu boyanın peşine düşer. Lâkin o gün 13 Kasım 1918'dir ve 30 Ekim'de imzalanan meş'ûm Mondros mütârekesini müteakip, gemilerle gelen İngiliz-Fransız kuvvetleri İstanbul'u işgâle başlamışlardır. Lök boyasını temîn eden ve başına bir iş gelmemesi için vapura binmeyip, sandal tutarak yabancı askerlerin arasında güç bela Üsküdar'a dönen Necmeddin Hoca, evine zorlukla erişir. Aradan neredeyse beş yıl geçtikten sonra, 6 Ekim 1923 günü yabancı kuvvetlerin gemilerle İstanbul'dan ayrılışını, limanı gören bahçesinden dürbünle seyrederken, o neş'e ile evine girip 'Gel keyfim gel' celî ta'lîkını ebrûlu olarak yazar ve renkleri serperken işgal günü zorlukla bulduğu lök boyasını da bilhassa kullanır. Tekneden çıkardığı eserini kurutup seyretmek maksadıyla önüne aldığı anda, bir yandan kahvesini yudumlarken, heyecanından kahvesini yazısının üzerine döker; yazının üstünde bu kahve lekeleri görülmektedir. Sanırım, Necmeddin Efendi çapında bir sanatkâr için, gelişlerinde kendisiyle berâber bütün Türkleri hüzne boğan işgal kuvvetlerine karşı, gidişlerinde bundan daha keyifli ve sanatkârca bir intikam düşünülemezdi”⁴⁵⁰

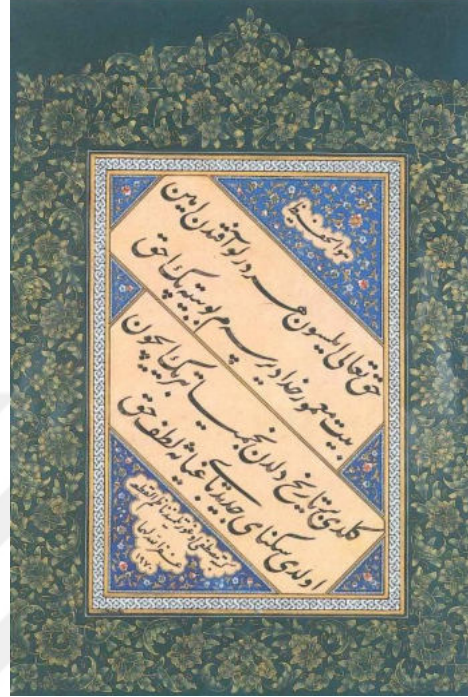
⁴⁴⁹ <http://www.kalemguzeli.org/hattesarleriayrinti.php?KNO=506&HKNO=20>, (16. 02. 2021)

⁴⁵⁰ M. Uğur Derman, Hezârfen Hattat Üsküdarlı Necmeddin Okyay, 23-25 Mayıs 2003, *Üsküdar Sempozyumu I, Bildiriler*, İstanbul 2004, s. 188.

34.3. Necmeddin Okyay'ın evlilik tebriği vesilesiyle düşürdüğü tarih

Hak Teâlâ eylesin her türlü âfetten emîn
 Beyt-i mâmûr-ı Hudâ dersem bu beyte pek ehak
 Geldi bir târih dilden Necmiyâ tebrîk için
 Oldu süknâ-yı cedîdi Bay Gıyâs'a lûtf-ı Hak⁴⁵¹

Birçok kişi, olay, evlilik, tebrik ve benzeri için yazdığı tarihlerle meşhur olan Hezârfen Hattat Necmeddin Efendi tarafından yazılan bu levha, koleksiyon sahiplerinden Gıyâseddin Akgül'ün yeni aldığı ev için düşürdüğü tarihtir. Necmeddin Okyay'ın talebesi olan Uğur Derman'ın yazdığı bu mâ'il kıt'a, Rikkat Kunt eliyle tezhiplenmiş ve Gıyâseddin Bey'e hediye edilmiştir.⁴⁵²

(İ. Cemil Schick Koleksiyonu)

Tarih veya tarih düşürmek, bir olayın geçtiği yılı, ebced hesabı ile karşılanan harflerle göstermek demektir.⁴⁵³ Hesaplandığında o hadisenin yılını verecek bir kelime, bir terkip, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söyleyerek yapılmaktadır.

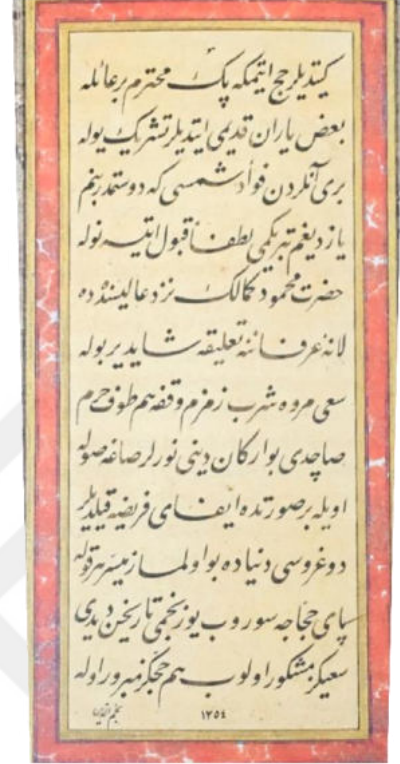
⁴⁵¹ F.Çiçek Derman, a.g.e., s.143.

⁴⁵² Derman, a.g.e., s. 143.

⁴⁵³ Pala, a.g.e., s. 438.

34.4. Necmeddin Okyay'ın hac tebriği vesilesiyle düşürdüğü tarih

Gitdiler haccetmeğe pek muhterem bir âile
 Bâzı yârân-ı kadîmi etdiler teşrîk yola
 Biri anlardan Fuâd Şemsî ki, dostumdur benim
 Yazdığım tebrîki lutfen kabûl etse n'ola
 Hazret-i Mahmûd Kemâl'in nezd-i âlîsinde de
 Lâne-i irfânına ta'lîka şâyed yer bula
 Sa'y-i Merve şürb-i Zemzem vakfe hem tavf-ı Harem
 Saçdı bu erkân-ı dîni nûrlar sağa sola
 Öyle bir sûretde ifâ-yı farîza kıldılar
 Doğrusu dünyâda bu olmaz müyesser her kula
 Pây-i huccâca sürüp yüz Necmi târihin dedi
 Sa'yiniz meşkûr olup hem Hacc'ınız mebrûr ola

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Hezârfen Hattat Necmeddin Okyay'a ait olan bu hac tebriknamesi yine Necmeddin Efendi tarafından levha olarak ta'lîk hattıyla yazılmıştır.⁴⁵⁴

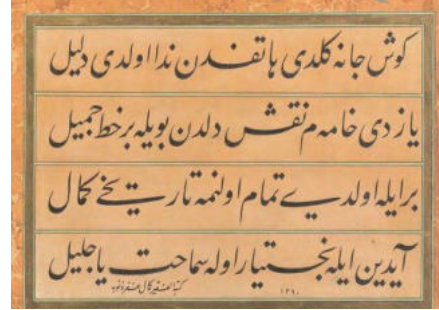
Eserleriyle kültür ve sanat tarihimize katkılarda bulunan İbnü'l Emin Mahmud Kemal İnal ve Osmanlı maarifinin değerlilerinden Abbas Halim Paşa'nın vekil-i umûru olan Fuad Şemsî İnan ile yakınlığı bulunan Necmeddin Efendi, onların Hicaz'dan dönüşünde bu manzum tebriknâmeyi kaleme alıp sonunda ebcedle tarih düşürmüş ve ta'lîk hattıyla da yazarak çevresini kendi ebrûlarıyla bezemiştir.⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2017, s. 460.

⁴⁵⁵ Derman, a.g.e., s. 462.

34.5. Kemal Batanay'ın evlilik vesilesiyle düşürdüğü bir tarih

Gûş-i cânâ geldi hafıfden nidâ oldu delîl
 Yazdı hâmem nakş-ı dilden böyle bir hatt-ı cemîl
 Bir ile oldu tamâm evlenme tarihi Kemâl
 Aydın ile bahtiyâr ola Semâhat yâ Celîl⁴⁵⁶

(Aydın Yüksel Koleksiyonu)

Ta'lîk hattıyla yazılıp levha haline getirilen bu kıt'a da tarih düşürme sanatı ile oluşturulmuştur. Manzum tarih düşürmede mâhir olan Kemal Batanay, bu kıt'anın hem şairi hem de hattatıdır.⁴⁵⁷

Kemal Batanay yazdığı normal şiirler haricinde doğum, evlenme ve ölüm münâsebetiyle tarih, kıt'a ve beyitler düşürmüştür. Onlardan birisi de Aydın Yüksel ve eşi için yazmış olduğu, bizim de ele almış olduğumuz bu kıt'adır.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstadları 3, Kemal Batanay (Bestekâr, Tambûrî, Hattat, Hâfız)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 172.

⁴⁵⁷ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, s. 272.

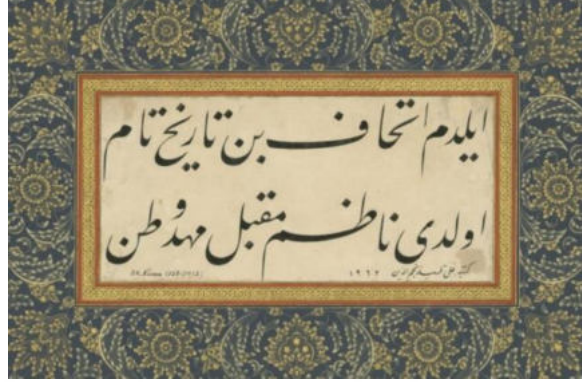
⁴⁵⁸ Serin, a.g.e., s. 172.

34.6. Ali Alparslan'ın düşürdüğü bir tarih

Eyledim ithâf ben târîh-i tâm

Oldı nâzım- mukbil mehd ü tan

Tarih düşürme sanatı ile yazılmış olan ve şairi bilinmeyen bu beyiti Ali Alparslan celî ta'lik hattıyla yazmıştır.⁴⁵⁹

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

İslâm kültüründe bir olayın tarihini bir mısra, beyit veya ibare içinde ebced hesabına uygun şekilde belirtme sanatına “tarih düşürme” denilmiştir. Başlangıçta öğrenme ve ezberleme kolaylığı için ortaya çıktığı tahmin edilen tarih düşürme, daha sonra şairliğin gereklerinden biri sayılarak bu alanda sanat gösterme aracı konumuna gelmiştir. Bir tarih manzumesinde ebced hesabı yanında vezin, kafiye ve anlam da önemlidir. Şair önce ebced sistemini kullanarak hadisenin oluş yılını gösterecek şekilde bir mısra yazmakta ve genellikle bunun önüne koyduğu mısradaki mahlasını, söylediği tarihin çeşidini veya ta'miyesini belirtmektedir. Ardından tarihini düşürdüğü olay (doğum, ölüm, tahta çıkış, sünnet, evlenme, mimari yapı, sefer, barış, zafer vb.) ve bu olayla ilgili kişi adları yanında gerekli remiz ve mazmunları anarak şiirini tamamlamaktadır.⁴⁶⁰

Bu beyitte de son mısraın bütün harflerini topladığımızda H.1291, M.1874/1875 yıllarına tekabül etmektedir.

⁴⁵⁹ <https://www.ketebe.org/eser/3693?ref=artist&id=107>, (15. 03. 2021)

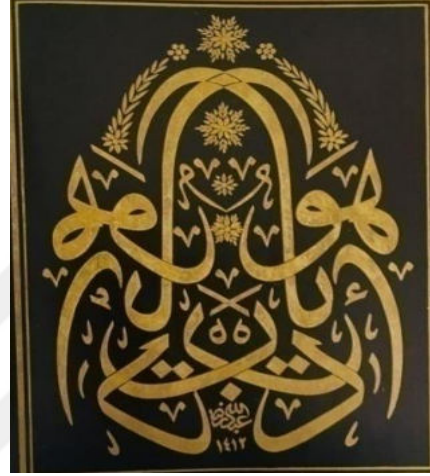
⁴⁶⁰ Turgut Karabey, “Tarih Düşürme”, *DİA*, İstanbul 2011, XL, ss. 80-82.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÜSN-İ HAT LEVHALARINDA YER ALAN HİKEMÎ MUHTEVÂ

1. Edeb yâ Hû!

Arapçada edb veya edeb masterlarından isim olan “edeb” kelimesi, “iyi ahlak, güzel terbiye, utanma, zarâfet, usluluk, insanlara kavlen, fi'len güzel davranışta bulunmak” demektir.⁴⁶¹ Yine edeb, “kişinin kendisini hoş olmayan manâsız sözlerden, yerinde yapılmayan ölçüsüz davranışlardan koruyarak kendisinin, halkın hürmet ve saygısını kazanması ve devam ettirmesi” demektir.⁴⁶²

(Abdullah Rıza Efendi)

Hat sanatında hikemî ibârelerin yaygınlaşmasıyla birlikte Hoş gör yâ Hû, Edeb yâ Hû gibi sözler hat levhası olarak yazdırılıp evlerin duvarlarına asılmış, uygulanan kompozisyonların en yaygınları ise tek başına Hû, Edeb Yâ Hû, Hoş gör yâ Hû, Bu da geçer yâ Hû, Hû Dost gibi kompozisyonlar olmuştur. Tasavvufî gelenekte de sözünü ettiğimiz bilinç, tekkelerde her yerde göze ilişecek şekilde, müridlere levhalar hâlinde hatırlatılmış, bu sözlerden özellikle “Edeb yâ Hû” ibâresi dergâh ve tekke girişlerine asılmıştır.⁴⁶³ Birçok hattat tarafından⁴⁶⁴ yazılan bu hikemî ibâre, Abdullah Rıza Efendi tarafından da farklı bir form olan “müsenna” şeklinde yazılmış ve örnek olması açısından buraya alınmıştır. Arapça isneyn/ tesniye kökünden “iki kat, iki katlı, iki bölümlü, ikili” anlamlarına gelen müsennâ, hat sanatında simetrik yazılan yazılara verilen isimdir. Bir yazı çeşidi olmayıp bir

⁴⁶¹ Ethem Cebecioğlu, “*Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*”, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 92; Tâhiru'l Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994, s. 39.

⁴⁶² Nesîb, *Rişte-i Cevâhir*, İstanbul 1842, s. 10.

⁴⁶³ Mustafa Tatcı, Cemâl Kurnaz, *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*, H yayınları, İstanbul 2016, s. 22.

⁴⁶⁴ Hattat Hâmid Ayaç, Hattat İsmail Hakkı Altunbezer ve Hattat Fuat Başar tarafından da celi sülüs olarak yazılmıştır.

kompozisyon biçimidir. Aynalı yazı da denilen müsennâ yazılar her yerde anlamına ve mekânına uygun biçimde kullanılmıştır.⁴⁶⁵

Tasavvufun en mühim unsurlarından birisi, belki de birincisi “Edeb”dir. Tasavvufta edeb, her şeye ve her hususa teşmil edilmiştir.⁴⁶⁶ Yine Allah’ın isimlerinden sayılan Hû kelimesi etrafında da tasavvuf ehli arasında bazı deyimler meydana gelmiştir.⁴⁶⁷ Aslen tarikat adabına mugayir bir hareketi olan dervişe hitaben, mürşit ağzından dökülen bu hikemî ibâre zamanla yalnızca tasavvuf çevreleriyle sınırlı kalmayıp bütün bir Türk-İslâm kültürünü kapsayacak şekilde şöhret bulmuş ve yaygınlaşmıştır.⁴⁶⁸

Dîvân edebiyatında da Hû dost, Erenler demine Hû, Gerçeğe Hû, Bu işe yâ Hû dedik gibi tasavvuftan dilimize geçen deyimler olmuştur. Bu deyimler etrafında yazılar, şiirler yazılmıştır. Evlerin, resmî dairelerin, ibadethânelerin ve pek çok mekânın duvarları bu levhalarla tezyin edilmiştir.⁴⁶⁹

⁴⁶⁵ Ali Rıza Özcan, “Müsennâ Yazılar”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed.Ali Rıza Özcan, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015, ss. 211-214.

⁴⁶⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004, s. 103.

⁴⁶⁷ Tatcı- Kurnaz, *a.g.e.*, s. 22.

⁴⁶⁸ İskender Pala, *Aşina Güzeller*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016, s. 106-110.

⁴⁶⁹ Tatcı-Kurnaz, *a.g.e.*, ss. 26-27; Bu levhaya benzer olarak “İllâ Edeb” şeklinde Fuat Başar tarafından celî sülüs hattıyla yazılmış bir levhada vardır. Ayrıntılı Bilgi İçin bk. <http://www.kalemguzeli.org/hattaserleriyayrinti.php?KNO=526&HKNO=20>, (22. 03. 2021)

2. Bu da geçer yâ Hû⁴⁷⁰

Arapça’da üçüncü tekil kişi zamirini ifade eden “hüve (hû)” zamiri, “hiçbir varlığın müşâhede edemeyeceği Allah’ın mutlak gayb ve sır olan zâtı” anlamındadır. Tasavvuf ehli arasında ilâhî isimlerden sayılıp, Allah kelimesiyle eş değerde tutulmuştur. Cenâb-ı Hakk’ın Celâl ismi olan “Allah” lafzı zâhir (şehâdet) âlemiyle, zât ismi olan “Hû” zamiri ise bâtın (gayb) âlemiyle

(M. Uğur Derman Koleksiyonu)

ilgilidir. “Bu da Geçer” ifadesiyle Allah’a hitap edilmekte, her şeyin ondan geldiği kastedilmektedir. Bu da Müslüman bireylerde kader inancı olarak vücut bulmaktadır.⁴⁷¹ Hat sanatında da uygulanan kompozisyonların en yaygınları tek başına Hû, Edeb Yâ Hû, Hoş Gör Yâ Hû, Bu da geçer Yâ Hû, Hû gibi kompozisyonlar olmuş ve birçok hattat tarafından yazılmıştır.⁴⁷² Eskiden içtimâî hayatımızda, birçok mekânda asılı olarak bulunan bu ibârede bir tezat sanatı bulunmaktadır: “Bu da geçer” ifâdesi geçici dünyayı, “Yâ Hû” da bâkî olan Allah’ı göstermektedir. İyi, kötü her şey gelir geçer, başa gelen kötü olaylara sabretmek ve Allah’a dayanmak icâbeder.⁴⁷³ “Bu da Geçer Yâ Hû” sözünün yazılı olduğu levhalara, bir cihetten “dedelerimizin tansiyon ilacı” gözüyle de bakılabilir.⁴⁷⁴ Çünkü eskiden insanların bir şeye canları sıkıldığı veya başlarına bir musibet geldiği vakit bu levhaları gördüklerinde, içinde buldukları durumun ârızî bir hal olduğunu düşünerek o hâl karşısında sabır gösterirler ve “Bu da geçer Yâ Hû” derlermiş.⁴⁷⁵

⁴⁷⁰ Hilal Kazan, *Noktalar ve Çizgiler Arasında Hasan Çelebi*, İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayınları, İstanbul 2013, s. 301.

⁴⁷¹ İsmail Hakkı Bursevî, *Kitâbu’n- Netîce*, II, (haz. Ali Namlı-İmdat Yavaş), İstanbul 1997, s. 223-224; Tatcı-Kurnaz, a.g.e., s. 1; Kaplan Üstüner, *Dîvân Şiirinde Tasavvuf*, Birşelik Yayınevi, Ankara 2007, s. 66.

⁴⁷² Hâmid Aytaç, Hasan Çelebi, İsmail Hakkı Altunbezer, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Mustafa Hâlim Özyazıcı, Necmettin Okyay ve Uğur Derman gibi birçok hattat tarafından “Bu da Geçer Yâ Hû” ifadesi yazılmıştır.

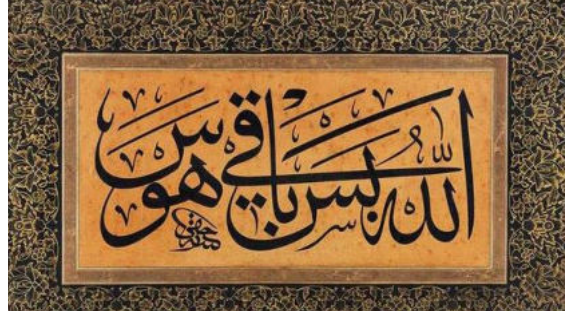
⁴⁷³ Cebecioğlu, a.g.e., s. 110.

⁴⁷⁴ M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 60.

⁴⁷⁵ Muhammet Güray Bizkevelci, *Hattat İsmail Hakkı Altunbezer Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), s. 76.

3. Allah Bes Bâkî Heves

Birçok hattat tarafından yazılan bu ibâre, hikemî geleneği yansıtan bir ibâredir. Ele almış olduğumuz levha ise Hattat İsmail Hakkı Altunbezer'e aittir ve celî sülüs hattıyla yazılmıştır. Evlerin ve dükkânların duvarlarını süsleyen istiflerden birisidir.⁴⁷⁶

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Tasavvufî ekollerin ortaklaşa benimsedikleri bir takım ahlâk ve edep kâideleri bulunmaktadır. Bunlar özelde bir tarikatın âdâbını teşkil ediyor olsa da, esâsen İslâm dîninin temel öğretilerinden çıkartılmış husûsî kurallardır. Bu kurallarda cümlelere, oradan da levhalara yansımıştır. Mevzûmuz olan “Allah kâfidir, gerisi hevestir” anlamındaki “Allah bes, bâkî heves” ibâresi de bunlardan birisidir.⁴⁷⁷

İnsanı Mevlâsından uzaklaştıran ve onu dünya zindanında esir tutan tek şey, mâsivâyâ olan aşırı râğbettir. Dîvân edebiyatında “mâsivâ” ile alakalı pek çok beyit bulunmaktadır. Bunlardan birisi şu beyittir:⁴⁷⁸

“Ehl-i tevhîd olmak istersen sivâyâ meyli kes
Aç gözün merdâne bak Allah bes bâkî heves”

Bir diğer örnek ise 19. yüzyılın tanınmış Mevlevî şâirlerinden Şeref Hanım'ın “Allah bes bâkî heves” nakaratlı münâcâtıdır. Muhammes tarzında yazılmış bu üç kıt'alık münâcât'ın bir kıt'ası şöyledir:

“Âlemden ey dil her nefes
Ser-rişte-i ümmîdi kes
Yokdur cihânda hîç kes

⁴⁷⁶ Bizkevelci, *a.g.e.*, s. 87.

⁴⁷⁷ Fatih Özkafa, “Türk Hat Sanatında Tasavvuf Etkisi”, *IV. Uluslararası Türk Kültürü İle Sanatları Kongresi / Sanat Etkinlikleri*, Konya 2010, s. 423.

⁴⁷⁸ Selçuk Eraydın, “*Tasavvuf ve Edebiyat*”, *Tanımı, Kaynakları ve Tesirleriyle Tasavvuf*, ed. Çoşkun Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1991, s. 190.

Mevlâ gibi imdâd-res

Allâh bes bâkî heves⁴⁷⁹

Tasavvufta istenen, mâsivâdan kalbî bağı koparılmasıdır. Emelleri ihmâl edip amele devam etmek, tasavvufun tariflerindedir. Kur'ân-ı Kerîm'in beyânına göre dünya hayatı oyun ve eğlenceden ibarettir. Bu sebeple onunla gerektiğinden fazla meşgul olmamak gerekir.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁹ Ahmet Yılmaz, Son Dîvân Şâirlerimizden Şeref Hanım ve Münâcâtları, *Selçuk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, Konya 2000, ss. 210-211.

⁴⁸⁰ Eraydın, a.g.e., ss. 190-191; En'am, 6/32, Ankebût, 29/64, Muhammed, 47/36, Hadid, 57/20.

4. Yâ Settâre'l-uyûb!⁴⁸¹

Konumuz olan bu levha Hattat Hasan Çelebi (m. 1937) tarafından celî dîvânî hatla çiçek formunda istiflenerek yazılmıştır.

Dîvân edebiyatında, çeşitli mürettep dîvânlarda ve mesnevîlerde, Allah'ı tazim eden şairlerde, kısmen veya bütünüyle Esmâ-i Hüsnâ'da konu edilmektedir. Gerek hattatlar gerekse dîvân şairleri eserlerinde onlara sanatkârlığı lutfeden Allah'ı tazim için Esmâ-i Hüsnâ'ya da yer vermişlerdir. Hattatlar çeşitli yazı ve istiflerle Allah'ın yüce isimlerini yazarken, şairler de bu isimlerle Allah'ın sıfatlarını ifade etmeye çalışmışlardır. Bunun yanında peygamberlerin isimleri de manzum olarak kaleme alınmış ve

(Hilal Kazan, Noktalar ve Çizgiler Arasında Hasan Çelebi, s. 322-323.)

hattatlar tarafından da meşk edilmiştir.⁴⁸² Bu levhanın “Yâ Tabîbe'l-Gulûb” (Ey kalplerin tabîbi) şeklinde celî ta'lîk hatla Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından yazılmış şekli de vardır.⁴⁸³ Hz. Peygamber (sav) ve O'nun örnek hayatı güzellik ve huzur arayışındaki tüm kalpler için bir ışık, bir şifâ kaynağı olarak görülmüş, nitekim çeşitli manzum ve mensur edebî eserlerde O (sav) anılırken seçilen ifadelerden biri de “tabîb” yani “hekim” kelimesi olmuş ve bu anlayışla O'na “tabîbe'l-kulûb” (kalplerin hekimi) denmiştir. Hattatların da levhalarında bu ibâreye yer vermeleri, bu geleneğin hat sanatındaki tezahürüne örnek olarak gösterilebilmektedir.⁴⁸⁴

Yine “Yâ Mahbûbe'l-Ârifîn” şeklinde celî sülûs hattıyla Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından da yazılmış bir tazim daha bulunmaktadır.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ Kazan, a.g.e., s. 322.

⁴⁸² Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Manzum Dîvânî Eserler*, MEB Yayınları, İstanbul 1998, s. 353.

⁴⁸³ <https://www.ketebe.org/eser/4477?ref=artist&id=341>, (07. 02. 2021)

⁴⁸⁴ Hüsrev Subaşı, “Türk Hat Sanatında Sağlık”, *Osmanlılarda Sağlık*, ed. Coşkun Yılmaz-Necdet Yılmaz, İstanbul 2006, s. 120.

⁴⁸⁵ <http://www.kalemguzeli.org/hattseserleriayrinti.php?KNO=820&HKNO=20>, (07. 02. 2021)

4. Yâ Mâlike'l-mülk⁴⁸⁶

İsmin çoğulu olan “esmâ” ile “güzel, en güzel” anlamındaki “hüsnâ” kelimelerinden oluşan “Esmâ-i Hüsnâ” terkihi, naslarda Allah’a nisbet edilen isimleri ifade etmektedir. Sadece Kur’ân’da geçen ilâhî isimler 100’den fazladır; muhtelif hadis rivayetlerinde Allah’a nisbet edilen başka isimler de mevcuttur.

(Hasan Çelebi, Hattın Çelebisi, s. 37.)

Esmâ-i Hüsnâ terkihinin ise geniş anlamıyla bunların hepsini kapsamakla birlikte, terim olarak daha çok 99 ismi kapsadığı kabul edilmektedir.⁴⁸⁷ Cenâb-ı Hakk’ın güzel isimlerinden birinin yazılmış olduğu bu levha, Hattat Hasan Çelebi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır. Pek çoğu Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan Esmâ-i Hüsnâ’ya İslâm geleneğinde büyük önem atfedilmiştir. Bu isimlerin anlaşılması, Müslüman bireyin hayatına yansiyarak hayatını anlamlandırması ve şekillendirmesi her zaman önemsenen ve üzerinde durulan konular arasında yer almaktadır. Bu sebeple edebiyatımızda dînî ve edebî eserler arasında Cenâb-ı Hakla ilgili olan türlerden birisi de O’nun güzel isimleri üzerine yazılmış “Esmâ-i hüsnâ” şerhleri olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de Allah’a dua edilirken O’nun isimlerinin anılmasının istenmesi ve bir hadiste yaratıcının adlarının ezberlenip okunması karşılığında cennetin müjdelmesi de, şair ve nâsirlere bir ilham kaynağı olmuş, çok sayıda manzum ve mensur Esmâ-i Hüsnâ şerhi yazılmıştır.⁴⁸⁸ “Yâ Mâlike'l-mülk”de bu 99 isimden birisidir. İmam Gazâlî bu ismi şöyle açıklamıştır: “Bu, dilediğini, memleketinde istediği gibi yürüten demektir. İsteddiği zaman var eder, istediğinde yok eder, istediğinde bırakır. “Mülk’ün” buradaki anlamı, memleketdir. “Mâlik” ise tastamam bir kudrete sahip olan mânâsıdır. Varlık âleminin bütünü tek bir memleketdir. O ise bu memleketin sahibidir.”⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ Kazan, a.g.e., s. 37.

⁴⁸⁷ Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, *DİA*, İstanbul 1995, XI, s. 404.

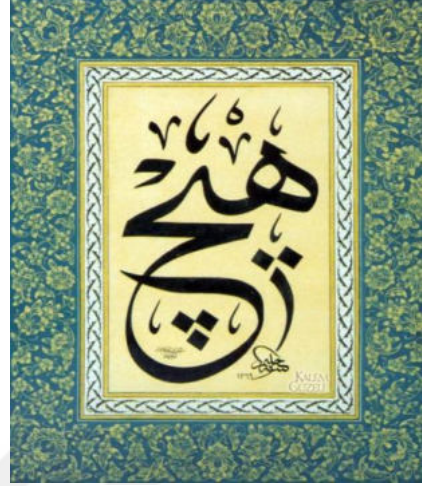
⁴⁸⁸ Zülfikar Güngör, “Türk-İslâm Edebiyatı Eserleri”, Cenâb-ı Allah’la İlgili Edebî Eserler, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, ed. Ali Yılmaz, Grafiker Yayınları, Ankara 2017, ss. 160-161.

⁴⁸⁹ İmam-ı Gazâlî, *Esmâü'l Hüsnâ Şerhi*, Ferhat Yayınları, İstanbul 2005, s. 171.

5. Hiç !

Birçok hattat tarafında yazılan⁴⁹⁰ ve yazılmaya devam eden bu ibâre, hikemî bir kaideyi içinde barındırmaktadır. Bizim ele almış olduğumuz bu levha ise Mustafa Halim Özyazıcı tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.

Farsça, “yok denecek kadar az olan, ehemmiyetsiz, kıymetsiz” anlamlarına gelen “hiç” kelimesi⁴⁹¹, hâl zarflarının niteleme ifade eden “kesinlik zarfları” grubunda “elbette, asla, mutlaka” gibi zarflarla birlikte yer almaktadır.⁴⁹²

(Rikkat Kunt Koleksiyonu)

Rabbimizin emirlerinde ve Efendimizin tavsiyelerinde yer alan “hiç” kelimesi, Klasik Türk şiirinde de sıkça kullanılmıştır. Bu eserde görüldüğü gibi hüsn-i hat levhalarında da tek başına yer alabilmiştir.⁴⁹³

Tasavvufî öğretilerde “Hiçlik” kavramı, geçici varlığının hiçbir değerinin olmadığını idrak edip mutlak varlıkla bütünleşerek ruhsal olarak her zaman var olmayı hedefleyen büyük mertebe olarak tanımlanmıştır. Tasavvufta murâd, “Fenâfi’ş-şeyh” ve “Fenâfi’r-resûl” merhalelerinden geçerek “Fenâfilla’ta” hiç olmak, hiçliği tatmaktır. Bu hiçlik, yani “Gerçek Varlıktan” başka bir mevcut olmadığını görme ve bilme işidir.⁴⁹⁴ Tekkelerde de, seyr u sülûk itibarıyla bir riyâzet, sabır ve çile silsilesi olan tasavvufun özelliklerinin hat sanatıyla örtüşüyor olması sebebiyle hat sanatının talimine ayrıca önem verilmiştir. Ruhun en ince derinliklerini keşfetmeye çalışan tasavvuf ehli ile bu incelikleri ifade edip, onları yazıyla gün ışığına çıkarma çabasındaki hattat aslında aynı kutsal yolun yolcularıdır. Kişiye,

⁴⁹⁰ Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer’e ait de enfes bir celî sülüs “Hiç” istifi bulunmaktadır. Ayrıntılı Bilgi için bk. Bizkevelci, a.g.e., s. 103.

⁴⁹¹ Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2015, s. 1174.

⁴⁹² Mustafa Çıpan, Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe Hazretleri)’nin Şiirlerinde “Hiç”, *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2013, s. 377.

⁴⁹³ Çıpan, a.g.e., s. 379.

⁴⁹⁴ Çıpan, a.g.e., s. 381.

tasavvufta olduğu gibi aşkı, sabrı ve teslîmiyeti öğreten hat sanatı, yine tasavvufta olduğu gibi şeyh ve üstadsız girilemeyen bir yol ve yolculuktur. Bu sebeplerle bu yolun yolcuları tarafından da birçok hat eseri verilmiş, bunlar arasında hiç levhaları da önemli bir yekûn tutmuştur.⁴⁹⁵

---

⁴⁹⁵ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul 1994, s. 75.

7. Bir kadem bas da irfâna gel yâ Hû

Ele almış olduğumuz bu hikemî ibâre, hüsn-i hat levhası olarak Hattat Fuat Başar (m. 1949) tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Tasavvuf ehli arasında Allah'ın isimlerinden sayılan “Hû” kelimesi etrafında dilimizde bazı deyimler meydana gelmiştir. Dîvân edebiyatında da aynı şekilde “Hû dost, Bu işe Yâ Hû dedik” gibi tasavvuftan dilimize geçen deyimler bulunmaktadır. Bunlara ilâveten geleneğimizde “Edeb Yâ Hû, Hoş gör Yâ Hû, Bu da geçer Yâ Hû” gibi sözlerin hat levhası olarak yazdırılıp birçok mekânın duvarlarını süslemesi de söz konusudur.⁴⁹⁶ Bunlardan birisi de konumuz olan “Bir kadem bas da irfâna gel Yâ Hû” deyimidir.

Arapça bir kelime olan “kadem”, “ayak, adım, uğur” gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁹⁷ Yine Arapça bir kelime olan “irfân” kelimesi ise “bilme, anlama, ilâhî bir kudret olarak kâinâtın sırlarını bilme” gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁹⁸ Tasavvufta ise bâtinî, ledünnî ve ilâhî bilgiyi ifade etmekte ve zahirî ilimden tamamen ayrı kabul edilmektedir. İrfânın aslı da, kendini bilmektir.⁴⁹⁹ Bu deyimle de kişi, irfâna yani kendini bilmeye çağrılmaktadır.

⁴⁹⁶ Tatçı-Kurnaz, a.g.e., s. 26.

⁴⁹⁷ Devellioğlu, a.g.e., s. 574.

⁴⁹⁸ Devellioğlu, a.g.e., s. 532.

⁴⁹⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018, s. 234.

8. Âh Teslîmiyet!

Çırçırılı Ali Efendi ve Hasan Çelebi tarafından yazılan bu hikemî ibâre, sülûs ve celî sülûs hatları kullanılarak yazılmıştır.⁵⁰⁰

Âh; Arapça bir iç çekiş, iştîyak nidâsı ve bir acı ünlemidir.⁵⁰¹ “Âh” denildiği zaman, ağızdan çıkan buğu münasebetiyle hüsn-i ta’lîl sanatı kullanılmıştır. Böylece “Âh” ateşi göklere yükselip Allah katına ulaşmaktadır.⁵⁰²

Ayrıca “Âh” Arap harfleriyle yazıldığı zaman güneş ile güneşin yaydığı ışınlara benzetilmiş, “he” harfi güneş kursunu, “elif” ise ışınları karşılamıştır.⁵⁰³

Tasavvuftaki İlahî aşktan hareketle yazılan bu ibâre gibi, "âhım aşktandır" anlamındaki “âh mine’l ışk” ibâresi, şeksiz şüphesiz tam bir teslîmiyete istinaden "âh teslîmiyet" ibâresi, hakkındaki hükmü Allah'a havale ettiğini ifade eden "tevekkeltü ‘alâllah" ibâresi, insanların hatalarını bağışlamayı ve hoş görmeyi öğütleyen "hoş gör" ya da “hoş gör yâ hû” ibâreleri hat sanatında sıklıkla rastlanan hikemî ifadelerdir. Bunlara ilaveten, zikrullah, takva, sabır, şükür, tevâzû, kendini bilme, Allah korkusu gibi konularla ilgili ayet ve hadisler ile beyitler de hattatların en çok tercih ettikleri ibârelerden olmuştur.⁵⁰⁴

(Albayrak Hat Koleksiyonu)

⁵⁰⁰ Muhittin Serin, “Sülûs”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 130.

⁵⁰¹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 36.

⁵⁰² Pala, a.g.e., s. 10.

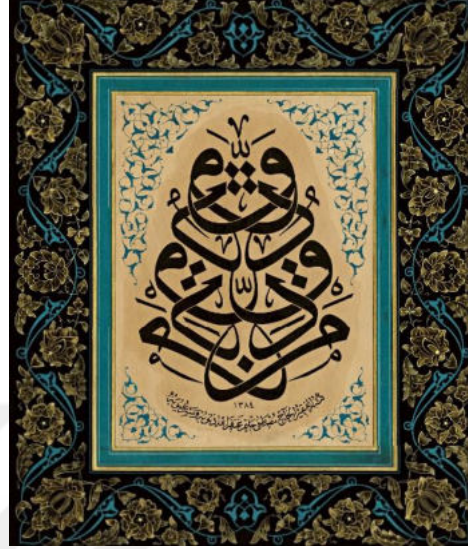
⁵⁰³ Pala, a.g.e., s. 11.

⁵⁰⁴ Özkafa, a.g.m., s. 422.

9. Men dakika dukka

(Eden bulur)

Dilimize, Arapça aslıyla giren bu darb-ı mesel “çalma kapıyı, çalarlar kapını!” mânâsına gelmektedir. Hattat Mustafa Halim Özyazıcı bu şâhaserini Uğur Derman Bey’in ricâsı üzerine, bir hayli uğraşarak, ömrünün son yılında vücûda getirmiştir.⁵⁰⁵ Uğur bey yazıyı şu şekilde övmüştür: “Ancak O’nun gibi bir sanatkârın karihasından çıkabilecek bu ‘Müsennâ’ istifi seyredenler, adetâ kapının çalındığını duyarlar: Yazı, ses verir hâle gelmiştir!”⁵⁰⁶

(M. Uğur Derman Koleksiyonu)

Levha Hattat Halim Efendi tarafından “müsennâ” olarak istiflenmiştir. Hüsn-i hat sanatında müsennâ; “düz, istifli veya girift olarak çift ve karşılıklı şekilde yazılmış yazıya” denmektedir.⁵⁰⁷ “Müsennâ” bir yazı nev’i değildir, yazı tarzıdır. Celî sülüs ve celî ta’lik gibi iri ve istifli yazılar, karşılıklı yürütüldüğü takdirde ortada birbirlerini çiğneyerek devam ederler ve meydana “ikili” yâhut “aynalı” ismi de verilen simetrik terkipler çıkar.⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ <https://www.ketebe.org/eser/3102?ref=artist&id=341>, (05. 06. 2021)

⁵⁰⁶ M. Uğur Derman, a.g.e., s. 57.

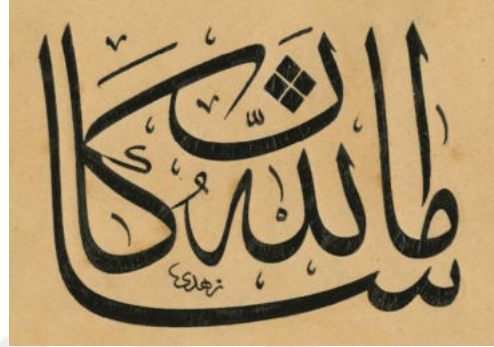
⁵⁰⁷ Mahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, DİB Yayınları, Ankara 1974, s. 224.

⁵⁰⁸ Yazır, a.g.e., s. 57.

10. Mâşâllahû kâne

"Allah'ın dediği olur."

Bu levha, Hattat Abdullah Zühdi Efendi tarafından celi sülüs hattıyla yazılmıştır. Aklâm-ı sitte denilen yazı çeşitleri içerisinde sanat göstermeye en müsait yazı olarak kabul edilen sülüs ve celîsi levhalarda sıklıkla kullanılmıştır. Abdullah Zühdi Efendi'de eserlerini ekseriyetle bu iki hat nev'i ile yazmıştır.⁵⁰⁹

(Mehmet Özçay Koleksiyonu)

Mâşâllah; “Allah’ın istediği gibi, Allah nazardan saklasın, ne güzel, nazar değmemesi için yapılmış nazarlık, hayret” gibi anlamlara gelmektedir.⁵¹⁰ Arapça’da mâ edatı ile “dileme, isteme” anlamındaki şey’ (meşîet) kökünden türeyen şâe fiili ve lafza-i celâlden meydana gelen “mâşallah” (mâ şâa’llâh) “Allah dileyince her şey olur” mânasına gelmektedir. Bu tabir, ilâhî iradenin her yerde geçerli olduğunu ifade eden, “Allah’ın dilediği olur, dilemediği olmaz” anlamındaki hadis-i şerîf’e de işaret etmektedir.⁵¹¹ Kur’ân-ı Kerîm’de de dört ayette geçmektedir.⁵¹² Hadis-i şerîflerde de “mâşallah” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber’in (sav), hoş giden bir şeyin görülmesi halinde “mâşâllah lâ kuvvete illa billâh” (Allah’ın dediği olur, bütün güç ve kudret O’na aittir) denilmesini⁵¹³, ayrıca sabah kalkıldığında veya akşam yatmadan önce “mâşâllahu kân ve ma lem yeşe’ lem yekün” (Allah’ın dilediği olur, dilemediği olmaz) şeklinde dua edilmesini tavsiye ettiği rivayetlerle nakledilmektedir.⁵¹⁴ Güzellikleriyle dikkat çeken ve çok beğenilen şeylerin nazardan korunması amacıyla, “Ne güzel, Allah kötü bakışlardan saklasın” anlamında “mâşâllah” demek de müslümanlar arasında yaygın bir gelenek haline gelmiştir.

⁵⁰⁹ M. Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, s. 429.

⁵¹⁰ Devellioğlu, a.g.e., s. 698.

⁵¹¹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 101; M.Kâmil Yaşaroğlu, “Mâşallah”, *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, s. 104-105.

⁵¹² El-A'raf Sûresi 7/188; Yunus Suresi 10/49; el-A'la Suresi 87/17; Kehf Suresi 18/39.

⁵¹³ Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, IV, 90.

⁵¹⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 101; Yaşaroğlu, a.g.e., s. 105.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

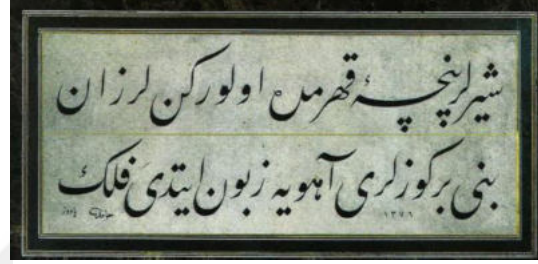
ŞAİRİ TESPİT EDİLEMİYEN MANZUMELERİN BULUNDUĞU LEVHALAR

1. Şiirler pençe-i kahrında olurken lertzân

Şiirler pençe-i kahrında olurken lertzân

Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek⁵¹⁵

(Kendini güçlü gösteren, adeta aslan kesilen düşmanlar benim kahredici kuvvetimin karşısında tir tir titrerken, kaderin cilvesine bakın ki felek beni bir ahu gözlü güzelin aşkıyla perişan eyledi.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

Bu beyitin Yavuz Sultan Selim'e (Selimî) (ö. 926/1520) ait olduğu şüpheli olmakla birlikte bazı kaynaklarda ona atfedilmiştir.⁵¹⁶ Yavuz Sultan Selim'e ait olup olmadığı konusunda edebiyat tarihçileri hemfikir değildirler. Ama bunların önemli bir kısmı Yavuz'a ait olmasa bile ona çok yakıştığını ifade etmişlerdir, çoğunluk da bu görüşü benimsemiştir. Klasik edebiyatta felekten şikâyet etmek bir gelenektir.⁵¹⁷ Beyit bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hamid Aytaç tarafından celî ta'lîk hattıyla yazılmıştır.⁵¹⁸

İyi bir eğitim gören Yavuz Sultan Selim, bilime ve sanata önem vermiş, sanatkârlara saygı ve hürmet göstermiştir.⁵¹⁹ Kendisi de bizzat şiirle meşgul olmuş ve Farsça bir Dîvân tertip etmiştir. Ayrıca Türkçe lirik şiirler de söylemiş olan Yavuz

⁵¹⁵ Sadettin Kaplan, *Sultanların Şiirleri Şiirin Sultanları*, Saka Yayınları, İstanbul 2005, s. 52.

⁵¹⁶ Kaplan, a.g.e., s. 52.

⁵¹⁷ N. Ziyâ Bakırcıoğlu, *Şâh Beyitler*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2004, s. 100.

⁵¹⁸ M. Hüsrev Subaşı, *Hat Sanatını Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Taşıyan Adam*, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 138.

⁵¹⁹ Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, [İstanbul] trhs., s. 24; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-tevarih IV*, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Eskişehir 1992, ss. 223-224; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. II*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1948, s. 134; Haluk İpekten, *Dîvân Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul 1996, s. 206.

Sultan Selim'in bu şiirlerine de bazı tezkirelerde rastlanmaktadır.⁵²⁰ Levhada yazılı olan kıt'a'nın tamamı şöyledir:

Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsûn etti felek
Eşkimi kıldı füzûn giryemi hûn etti felek
Şîrler pençe-i kahrımda olurken lertzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek⁵²¹

Birinci mısradaki geçen “şîr” kelimesi “aslan”, “lertzân” kelimesi ise “titrek, titreyen” anlamlarına gelmektedir.⁵²² İkinci mısradaki geçen “âhû” kelimesi “ceylan, karaca”; “zebûn” kelimesi de “zayıf, güçsüz, âciz” gibi anlamlara gelmektedir.⁵²³

Bilindiği gibi Yavuz Sultan Selim Han cesur, kahraman, adaletli ve güçlü bir padişahı. Düşmanları ondan çekinir, vezirleri dahi yanlış bir iş yapmaktan korkardı. Birçok fetih ardından şîr-pençe denilen bir tür çıban hastalığına tutulmuştu. Beyitte bu hadiseye telmihte bulunmuş ve “şîrler pençe-i kahrımda” sözü iki değişik anlamda kullanılarak bir çeşit söz sanatı (tevriye) yapılmıştır.⁵²⁴ Ferman dinlemeyen gönül, en güçlüleri bile emri altına alıp dermansız bırakabilmektedir. Şairin beyitte bahsettiği Yavuz gibi kudretli bir padişah dahi gönlünü kaptırdığı bir güzelin veya görünüşte küçücük bir çıbanın elinde zebûn olabilmektedir.

⁵²⁰ Ahmet Kartal, *Yavuz Sultan Selim Dönemi Edebiyatı*, İstanbul 2010, s. 10.

⁵²¹ Kaplan, a.g.e., s. 52.

⁵²² Devellioğlu, a.g.e., ss. 1196, 655.

⁵²³ Devellioğlu, a.g.e., ss. 23, 1412.

⁵²⁴ Vedat Ali Tok, “Şîrler pençe-i kahrımda olurken lertzân, Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ocak 2011, S. 241, ss. 52-53.

2. Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız

Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız

Hazret-i İbn-i Mes'ûddur pîrimiz üstâdımız⁵²⁵

Şairi bilinmeyen bu beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak, sülüs hattıyla Hasan Rıza Efendi tarafından yazılmıştır.

(Süheyl Ünver, Hasan Rıza Efendi Dosyası, nr. 27)

Sözlükte “ihtiyar, ak saçlı, tecrübeli kimse” anlamındaki Farsça pîr kelimesi⁵²⁶, tasavvufta müşşid, velî ve şeyh ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu kullanıma göre “pîr”, sâlike rehberlik yapan kimsedir. Tasavvufî mânasıyla ilk defa hak yolu yolcusuna rehberlik eden velî kişilerin adlandırılmasında kullanılan pîr kelimesi, zamanla çeşitli meslek grupları, fütüvvet erbabı ve Ahî teşkilâtında her esnaf zümresinin ilk mânevî ustası ve zanaatkârı olan kişiler için de kullanılır olmuştur. Meselâ Hz. Âdem çiftçilerin, Hz. Nûh gemicilerin, Hz. İdrîs terzilerin, Hz. Dâvûd demirci ve zırhçıların, Hz. Lokmân hekimlerin, Selmân-ı Fârisî berberlerin, Ahî Evran debbâğ esnafının pîri, Hallâc-ı Mansûr da hallaçların pîri kabul edilmiştir. Eskiden, esnaflar arasında pîrin adının geçtiği beytin yazılı olduğu levhaların asılmasının bir gelenek olduğu bilinmektedir.⁵²⁷ Bahsetmiş olduğumuz pîrlerden birisi de Şeyh Şazelîdir. Kahvecilerin pîri olarak kabul edilmiştir ve kahve dükkânlarına onun adının yazılı olduğu levhalar asılmıştır.⁵²⁸ Bu sebeple aynı levhanın Hattat Mehmet Tahir Efendi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmış şu formu da vardır:

“Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız

Hazret-i Şeyh-i Şazelî'dir pîrimiz sultânımız”⁵²⁹

⁵²⁵ Süheyl Ünver, *Hasan Rıza Efendi Dosyası*, SK, nr. 27; Elif İlter, *Hattat Hasan Rıza Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), s. 215.

⁵²⁶ Kanar, a.g.e., s. 432; Cebecioğlu, a.g.e., s. 502.

⁵²⁷ Sâfi Arpağuş, “Pîr”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, ss. 272-273.

⁵²⁸ Aziz Ayva, “Türk Kültürü ve Halk Edebiyatında Ahîlik”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2017, ss. 171-172.

⁵²⁹ <https://www.ketebe.org/eser/2654?ref=artist&id=854>, (08. 06. 2021)

3. Eyâ Habîb-i Hüdâ sen görür müsün lâyük

Eyâ Habîb-i Hüdâ sen görür müsün lâyük
 Ki ümmetin dem-i haşr olmaya selâmetde
 Şefâat itsen eğer âsiyân-ı küffârı
 Yerinde yeller eser dûzahın kıyâmetde

(Ey Allah'ın Sevgilisi! Sen görür müsün lâyük ki ümmetin kıyamet vakti selamette olmasın? Eğer günahkâr kâfirlere şefaât etsen, yerinde yeller eser cehennemın kıyamette.)

Şairi tespit edilemeyen bu dörtlük, celî sülüs hattıyla Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından yazılmıştır.⁵³⁰

(Husûsî Koleksiyon)

Dînî-edebî türler içinde na't türünde yazılmış bir kıt'adır. Sözlükte “Bir kimsede bulunan şeyleri vasfetmek”⁵³¹, “bir şeyi medhederek anlatma, vasıflandırma”⁵³² gibi anlamlara gelen “na't” kelimesi ıstılahta “dîvân edebiyatında bilhassa Hz. Peygamber'i (sav) övmek üzere yazılan şiir” anlamına gelmektedir.⁵³³ Fakat na'tlar, yalnızca Hz. Peygamber'i (sav) metheden manzumeler olmakla kalmamış, her şairin samimi bir dille günahkârlığını arz edip, Yüce Peygamber'in (sav) şefâatini talep ettiği istişfa' veya istimdâd mahiyetinde şiirler olmuştur.⁵³⁴

Mü'minlerin Hz. Peygamber'e (sav) duydukları sonsuz sevgi ve bu sevgiyi bütün edebî eserlere yansıtma isteği yanında, şairlerimizi na't yazmaya sevk eden en önemli husus şüphesiz ki Hz. Peygamber'in (sav) şefâatine nâil olma ümîdi olmuştur.⁵³⁵ Bütün na'tlarda, Peygamber Efendimiz'in (sav) “ümmetim” diyerek

⁵³⁰ <https://www.ketebe.org/eser/3688?ref=artist&id=491>, (08. 06. 2021), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Güzel Yazılar, 921.

⁵³¹ İbn Manzur, *Lisânü'l Arab*, Mısır 1308, C. II, s. 405.

⁵³² Devellioğlu, a.g.e., Ankara 1970, s. 969.

⁵³³ Şemseddin Sâmî, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul, 1978, s.1464; Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lugatı*, İstanbul 1973, s. 113.

⁵³⁴ Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na't*, DİB Yayınları, Ankara 1993, s. 494.

⁵³⁵ Yeniterzi, a.g.e., s. 494.

kendine iman edenleri koruyacağı, Livâü'l-Hamd ve Makâm-ı Mahmûd denilen şefâat yetkisinin sadece O'na ait olduğu ve bütün insanların şefâat için başvuracağı yegâne mercî oluşu dile getirilmiştir.⁵³⁶ Bu dörtlükte de şair, Peygamber Efendimiz'in (sav) ümmetini azap içinde değil, selamette görmek isteyeceği, onlara şefâat edeceği, hatta öyle ki isyan edenlere bile şefâat etse kabul edileceğini manzum bir şekilde ifade etmiştir.

---

⁵³⁶ Yeniterzi, a.g.e., ss. 494-495.

4. Ol Resûl-i müctebâ hem rahmeten li'l-âlemîn

Ol Resûl-i müctebâ hem rahmeten li'l-âlemîn
Bende medfûndur deyü eflâke fahr eyler zemîn
Ravzasın idüp ziyâret didi Cibrîl-i Emîn
Hâzihî cennâtü adnin fe'd-hulûhâ hâlidîn

(O seçkin Peygamber âlemlere rahmettir, Resûlullah bendedir diyerek yeryüzü, göklere karşı öğünür, Cebrail meleği, O'nun kabrini ziyâret edip dedi ki, burası Adn Cenneti'dir, ölümsüz olanlar işte oraya giriniz.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

Şairi bilinmeyen bu mülemmâ kıt'a, aruzun fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbında yazılmıştır. Eski edebiyatımızda iki dil üzerine tertiplenen kıt'alar için "mülemmâ" tâbiri kullanılmaktadır. Burada da son mısra Arapça olduğundan bu kıt'ada mülemmâ sınıfına girmektedir. Birçok hattat tarafında yazılan⁵³⁷ bu kıt'a, Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından da yazılmış ve ilgili bir yazıda bu mülemmâ'nın ona ait olduğu söylenmiştir.⁵³⁸ Celî sülûs, celî ta'lik, celî dîvânî gibi daha iri yazılarla oluşturulan levhalar bir yere asılmak ve uzaktan bakılınca görülmek için hazırlanmış eserlerdir. Levhalarda bazen Hz. Peygamber'e (sav) yazılan methiyelerin, çoğunlukla da kısa ve özlü mesajlar içeren âyet ve hadislerin yer aldığı görülmektedir. Bunların yanında Hz. Peygamber Efendimiz (sav) için söylenmiş edebî metinler de yazılmış olup, bu levha da onlardan birisidir.⁵³⁹

Peygamber Efendimiz'i (sav) övgü için yazılmış olan bu na't-ı şerîfte, Efendimiz'in (sav) isimlerinden birisi olan "Müctebâ" ile seçilmiş, seçkin olduğu ifade edilmiş, O'nun sıfatlarından birisiyle söze başlanmıştır. Peygamberimiz (sav) Allah Teâlâ tarafından âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir ve "Fahr-i Kâinât"

⁵³⁷ Hattat Hasan Rıza Efendi ve Mehmed Nazif Bey tarafından da yazılmıştır.

⁵³⁸ M. Uğur Derman, Emin Barın ve Koleksiyonu, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 58; Rıdvan Nizamoglu, Örnek Şahsiyeti ve Eserleriyle Peygamberimiz (s.a.v.), *Diyanet İlmî Dergisi* Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Özel Sayısı, Ankara 2003, s. 124.

⁵³⁹ Mehmet Memiş, "Hz. Muhammed Sevgisinin Türk Kitap Sanatlarına Yansımaları", *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyumu*, DİB Yayınları, Sakarya, 7-8 Mart 2009, s. 268.

olarakta bilinmiştir. Yani bütün kâinâtın, insanların övünç vesîlesidir. Toprağın övünmesi benzetmesinde de insanlara ait bir özelliği doğadaki bir nesneye aktarılması yoluyla yapılan kişileştirme sanatı görülmektedir.

Hz. Peygamber'e (sav) mahsus bir tür olan na'tlarda, İslâm dîninin yüce kitâbı, Hz. Peygamber'in en büyük ve ebedî mucizesi olan Kur'ân-ı Kerîm'den iktibaslar önemli yer tutmaktadır.⁵⁴⁰ Bir bedî ıstılâhı olan iktibas; âyet veya hadisler ile sözü tezyin, mânâyı te'yîd etmektir.⁵⁴¹ Üçüncü mısradaki, Efendimiz'in kabrine Cibrîl-i Emîn'in ziyârete gidip ona adn cennetini gösterdiğini ve haydi oraya girin denildiği belirtilmiştir. Yani şair Kur'ân-ı Kerîm'de Tâhâ Sûresi 76. ayette geçen "cennâtü adnî" ifadesinin yanına, Zümer Sûresi 73. ayetinde geçen "fedhulûhâ hâlidîn" ifadesini ekleyerek ayet iktibası yapmıştır.⁵⁴²

Vahiy meleği olan ve Mi'râc gecesi Hz. Peygamber'e (sav) rehberlik eden Cibrîl-i Emîn'in adının zikredilmesi de onun müstakil bir yeri olduğunu ifade etmektedir. Cebrâil bu görevlerinden dolayı diğer meleklerin başında gelmekte ve bu beyitte olduğu gibi birçok beyitte adı geçmektedir.⁵⁴³

⁵⁴⁰ Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, DİB Yayınları, Ankara 1993, s. 91.

⁵⁴¹ Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, İstanbul 1994, s. 61.

⁵⁴² Hakan Yekbaş, "Dîvân Şiirinde Kur'ân", *İstem Dergisi*, S. 16, 2010, s. 205.

⁵⁴³ Yeniterzi, a.g.e., s. 327.

5. Etme mir'âtı şikeste seni yüz sûrete kor

“Aynayı kırmayasın, yoksa seni yüz şekle sokar” anlamına gelen ve şairi bilinmeyen bu mısra, Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.⁵⁴⁴

(Mevlana Müzesi Kütüphanesi, 198)

Bugünkü Türkçe’de “ayna” telaffuzuyla kullanılan kelimenin aslı Farsça “âyîne” veya “âyene” olup âyen (âhen) “demir” kelimesinden türetilmiştir. Arapça karşılığı mir'âttır.⁵⁴⁵

Dîvân şiirinde “ayna”, bilhassa eşyayı aksettirmesi, bu aksin sadece gölgeden ibaret oluşu, parıltısı, aydınlık ve lekesizliği, saf, cilâlı ve siyah olarak ikiyüzlü olması (dü-rû) gibi özellikleri dolayısıyla mazmun konusu olmuştur. Yüz güzelliği, âşığın hali, canı ve gönlü, su, güneş, ay, cihân, felek, zaman gibi varlık ve mefhumlar için müşebbehün bih (kendisine benzetilen unsur) olarak da kullanılmıştır. Ve bu mısradaki olduğu gibi daha çok yüz, çehre, yanak ifade eden kelimelerle birlikte kullanılmaktadır.⁵⁴⁶

Şair de bu mısradaki, yüzü, çehreyi, gönlü, cânı aksettiren aynanı kırarsan, dağılan ayna parçalarının bir sürü şey gösterebildiği gibi onun da bir sürü şekle gireceğini yani yüzün, cânın, gönlün vs. artık eskisi gibi olmayıp, değişeceğini manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁵⁴⁴ Murat Özer, *Ayasofya'nın Nişânesi Kazasker Mustafa İzzet*, İstanbul 2020, s. 167; Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, 198.

⁵⁴⁵ Nermin Sinemoğlu, “Ayna”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, s. 259.

⁵⁴⁶ İskender Pala, “Ayna” (Edebiyat), *DİA*, İstanbul 1991, IV, s. 262.

6. Yâ Rab! Beni muhtâcına muhtâc etme

Yâ Rab! Beni muhtâcına muhtâc etme

Muhtâc isem ancak sana muhtâc olayım

(Ey Allah'ım! Beni, sana muhtâc kullarına muhtâc etme. Muhtâc olacaksam sadece sana muhtâc olayım.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

Şairi bilinmeyen bu münâcât beyti, celî sülûs hattıyla Mehmet Şefik Efendi tarafından yazılmıştır.⁵⁴⁷ Aynı beytin dördlük

halinde Kamil Akdik tarafından sülûs hattıyla yazılmış şeklide vardır:

“Yâ Rab! Ne esîr-i nemed ü tâc olayım

Mansûbe-i devletde ne Leclâc olayım

Yâ Rab! Beni muhtâcına muhtâc etme

Muhtâc isem ancak sana muhtâc olayım”⁵⁴⁸

(Ey Allah'ım, ne keçe külahın, ne tâcın esiri olayım. Ne de devlet oyununda Leclac gibi usta birisi olayım. Ey Allah'ım! Beni, sana muhtâc kullarına muhtâc etme. Muhtâc olacaksam sadece sana muhtâc olayım.)

Arapça “necv” kökünden gelen münâcât, “kulağa fısıldama, Allah'a yalvarma, duâ etme” demektir. Lügatlerde “Allah'a duâ ve niyâz etme, Cenâb-ı Hakk'a hitaben duâ ve niyâzı mutazammın şiir” gibi şekillerde geçmektedir.⁵⁴⁹ Bir edebî terim olarak ise, “Allah'a yalvarmak, yakarmak, niyâz ve duâ etmek amacıyla edebiyatımızın gazel, murabba, mesnevî, rubâ'î, kaside gibi hemen hemen bütün nazım şekilleriyle nazmedilen, konusu Allah'a yakarış olan şiir türüdür.”⁵⁵⁰

⁵⁴⁷ Portakal Sanat Müzayede, Sonbahar 2008 -1, *Emin Barın Hat Koleksiyonu*; Derman, a.g.e., s. 111.

⁵⁴⁸ <https://www.ketebe.org/eser/3132>, (11. 06. 2021)

⁵⁴⁹ Şemseddin Sâmî, a.g.e., s. 1407.

⁵⁵⁰ Abdülhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, TDV Yayınları, Ankara 2011, ss. 20-21.

Bu beyitte de şair, Allah'a, kendisini zaten muhtâc olan kullarına muhtâc etmemesi, muhtâc edecekse sadece kendine etmesi yönünde manzum bir şekilde yakararak dua etmiştir.

Beyitin şairi bilinmemekle birlikte bize 17. yüzyılda yaşamış, Yeniçeri ordusunda saz şâirlerinin üstadı olarak tanınmış, halkın yaşayışını, zevklerini şiirlerinde terennüm etmiş olan Âşık Ömer'in Dîvânı'ndaki bir dördlüğü hatırlatmıştır:

“Yâ İlâhî! Sen, beni insâna muhtâc eyleme

Olur olmaz kimseye merdâna muhtâc eyleme

Ol habîbin fahr-i ‘âlem Mustafâ'nın aşkına

Gânî kalbimi düşmâna muhtâc eyleme”⁵⁵¹

---

⁵⁵¹ Naci Kasım, *Aşık Ömer Divânı*, İstanbul Maarif Kütüphanesi, İstanbul 1963, s. 14-15; Koçin, a.g.e., s. 46.

7. Söylesem âlem güler ketm eylesem gönlüm yanar

Söylesem âlem güler ketm eylesem gönlüm yanar
Söylenilmez ketm olunmaz böyle bir hâletdeyim
(Söylesem cihân güler, gizli tutarsam gönlüm
yanar, söylenilmez ve gizli tutulmaz, iki durum
arasında sıkışmış bir hâl içindeyim.)

(M. Uğur Derman Koleksiyonu)

Şairi bilinmeyen bu beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak celî sülüs hattıyla Mehmet Şefik Efendi tarafından yazılmıştır.⁵⁵²

“Gizlemek, saklamak, sır tutmak” anlamlarına gelen “ketm”⁵⁵³ ve “hâl, durum, keyfiyet” anlamlarına gelen “hâlet”⁵⁵⁴ kelimeleri etrafında oluşturulan bu beyitte şair, içinde bulunduğu durumu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

İçinde bulunduğu durumu gizleyen şairin “aşk” bahsini ettiği tahmin edilmektedir. Aşk, “aşırı, şiddetli sevgi”⁵⁵⁵ anlamlarına gelmekte olup divân edebiyatının önde gelen konularındandır. Âşık ile mâşuk arasında olan bu durum daha çok âşığı ilgilendirir. Ve âşık, aşk ateşiyle yansa bile kolay kolay durumunu izâh edemez.⁵⁵⁶ Şair de şiirinde söylese de gizlese de yanacağını, iki durumun da şifâ olmayacağını belirterek izâh edilemez bir hâlde olduğunu ifade etmektedir.

⁵⁵² M. Uğur Derman, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s. 455.

⁵⁵³ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, Ankara 1981, s. 563.

⁵⁵⁴ Doğan, a.g.e., s. 386.

⁵⁵⁵ Pala, a.g.e., s. 38.

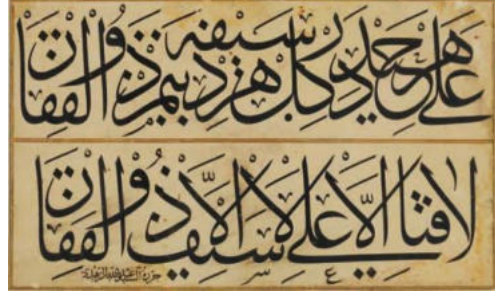
⁵⁵⁶ Pala, a.g.e., s. 39.

8. Ali her haydâr değil seyfe dimem zülfikâr

Ali her haydâr değil seyfe dimem zülfikâr

Lâ fetâ illâ ‘Alî lâ seyfe illâ zülfikâr

(Ali her aslan gibi değildir ve her kılıç da Zülfikâr gibi olmaz. Ali’den başka bir efe yoktur, Zülfikâr’dan başka kılıç da yoktur.)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Şairi tespit edilemeyen bu beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak, celî sülüs hattıyla Abdullah Zühdi Efendi tarafından yazılmıştır.⁵⁵⁷

Haydâr kelimesi “aslan” demektir ve Hz. Ali (ra) için kullanılmaktadır. Yalnız kullanıldığı gibi “kerrâr” sıfatıyla birlikte “Haydâr-ı Kerrâr” (döne döne hamle yapan aslan) şeklinde de kullanıldığı görülmektedir.⁵⁵⁸

Sözlükte “sahip” anlamındaki “zû” ile “omurga, boğum” mânasına gelen “fekâr” kelimelerinden oluşan Zülfikâr kelimesi ise Hz. Ali’nin iki tarafı keskin, ortası yivli kılıcının adıdır. Hz. Peygamber (sav), Bedir Gazvesi’nde ele geçirilen ganimetleri savaşa katılanlar arasında taksim ederken uzunluğu yedi karış, eni bir karış olduğu belirtilen kılıcı kendine ayırmış ve Hz. Ali’ye verinceye kadar kendisi kullanmıştır. Kılıcı ne zaman hediye ettiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, genellikle Uhud Gazvesi’nde verdiği kabul edilmekte ve bu sırada, “Lâ fetâ illâ Alî, lâ seyfe illâ zülfikâr” diye nidâ edildiği ileri sürülmüştür.⁵⁵⁹ Dîvân şiirinde de genellikle Hz. Ali ile birlikte anılmaktadır.⁵⁶⁰ Klasik kaynaklarımızda atı Düldül’e ve çatal uçlu kılıcı Zülfikâra çokça telmihlerde bulunulmuştur.⁵⁶¹

Türk edebiyatında daima Hz. Ali’ye izâfe edilerek anılan Zülfikâr, Düldülle birlikte ona Allah tarafından bahşedilen efsanevî bir kılıç olarak yer almıştır. En çok

⁵⁵⁷ Gülistan Levent, *Hattat Abdullah Zühdi Efendi’nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları, Yüksek Lisans Tezi, 2018), s. 299.

⁵⁵⁸ Pala, a.g.e., s. 199.

⁵⁵⁹ Mustafa Öz, “Zülfikâr”, *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 553.

⁵⁶⁰ Öz, a.g.md., s. 495.

⁵⁶¹ Murat Ak, *Klasik Türk Şiirinde Aşere-i Mübeşşere*, Aybil Yayınları, Konya 2011, s. 23.

söz konusu edildiği metinlerin başında Hz. Ali cenkleri gelmektedir. Saz şairleri ve özellikle Alevî-Bektaşî şairleri de zülfikârdan sık sık söz etmişlerdir. Ayrıca “Lâ fetâ illâ Alî, lâ Seyfe illâ zülfikâr” ibaresi, bu beyitte olduğu gibi pek çok şair tarafından nazma çekilmiş, özellikle musammatların mütekerrir mısraı olarak kullanılmıştır.⁵⁶² “Ali’den başka yiğit yoktur” kısmı o hazretin pak kişiliğindeki gizli ilme ve ardınca gelen “Zülfikâr’dan başka kılıç yoktur” kısmı da kendilerinin korkusuz sıfatındaki cesaretle iç içe geçmişliğe delalet etmektedir.⁵⁶³

⁵⁶² Meliha Yıldırım Sarıkaya, “Zülfikar” (Türk Edebiyatı), *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, ss. 554-556.

⁵⁶³ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân (Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları)*, (haz. Müjân Cunbur), Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2012, s. 59.

9. Ey gönül bir cân için her cânâna minnet eyleme

Ey gönül bir cân için her cânâna minnet eyleme

'İşret-i dünya için Sultâna minnet eyleme

Bu cihânın varlığına yok deyub da ağlama

(Ey gönül bir cân için her cânâna kendini borçlu hissetme. Dünya nimetlerine karşı Sultân'a borçlu olduğunu düşünme. Bu dünyada sana verilmeyenler için üzülüp ağlama.)

(BIKSAD Fotoğraf Arşivi)

Şairi bilinmeyen ve aslı bir dörtlük bu mısralar, hüsn-i hat sanatında levha olarak, İsmail Zühdi Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Dörtlük şeklinde en son mısraı da şöyledir: “Gir kanâat evine nâdâna minnet eyleme”

“Cân” kelimesi “can, ruh, hayat, gönül” anlamlarına gelmektedir. Dîvân şairleri de bu dörtlükte olduğu gibi birçok yönden cânı konu edinmiş ve cân ile cânân kelimeleri üzerinde oyun yapmak da gelenek olmuştur.⁵⁶⁴ “İşret” ise “yaşama, geçinme”⁵⁶⁵ anlamlarına gelmekte olup burada da şair tarafından dünya geçimliği için olan şeyler anlamında kullanılmıştır. Dîvân şiirinde şairler tarafından sultan, hükümdar, şeh, hüsrev, hakan gibi isimlerle anılan padişah⁵⁶⁶ bu dörtlükte de yer almıştır. Düşünce ve davranış olarak Sultân'a, Padişah'a karşı pervasız olan kişilere de “Ey gönül! Bir cân için Sultân'a minnet eyleme!” fikrinde bir kişi şeklinde kullanılmıştır.⁵⁶⁷

Bir nasihat özelliği taşıyan bu dörtlükte şair, ne taşınan cân için ne de aslında cân gibi bizim olmayan dünya nimetleri için kimseye karşı borçlu hissedilmemesi gerektiğini ve de elde olmayan şeylerle değil elde olana şükür için uğraşmak gerektiğini manzum bir şekilde tavsiye etmiştir.

⁵⁶⁴ Pala, a.g.e., s. 83.

⁵⁶⁵ Devellioğlu, a.g.e., s. 559.

⁵⁶⁶ Pala, a.g.e., s. 368.

⁵⁶⁷ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2017, s. 173.

10. Azm-i gülzâr idelim ki nevbahâr eyyâmıdır

Azm-i gülzâr idelim ki nevbahâr eyyâmıdır

Mey içüb mahbûb ile püse-kenâr eyyâmıdır

Nahl-ı gül destine almış güllerini arz ider

Hâk-i pâ-y-i şeh-r-i yâre bergüzâr eyyâmıdır

(Temmeti'l- kıt'atü'î mahbûbiyeti)

Güzeller mâildir elbet âşık-ı şeydâsına

Dilber-i 'âlî-cenâbın bakma istiğnâsına

Bakmaz ammâ sendedir gül gibi gûşin eylesün

Kuhle-i istiğnâ çekilmiş nergis şehlâsına

(Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu)

(Gül bahçesine gidelim ki ilkbahar günleridir. Mey içip sevgili ile öpüşüp kucaklaşma günleridir. Güldeki bal arısı elindeki gülleri sunar. Padişahın ayak bastığı toprağa hediye günleridir. Güzeller çılgın sevgilisine meyleder elbet. Hatırı sayılır dilberin bakma zengin duruşuna. Sana bakmaz ama neylesin, gülün bülbülü dinlediği gibi kulağı sendedir. Nergis gibi şehla bakışına müstağnilik sürmesi çekilmiş.)

Şairi bilinmeyen bu dizeler, bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat İsmail Zühdi Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁵⁶⁸

Dîvân edebiyatında en fazla bahsedilen mevsim bahar mevsimidir. Nevbahâr, mevsim-i gül veya fasl-ı gül olarak da anılan bahar mevsimi, başta gül, lâle, sünbül olmak üzere çiçeklerin en gözde oldukları zamandır. Ve bu çiçekler sevgilideki güzellikten birer iz taşımaktadır. Bağ ve bahçe, bahar mevsiminde güzelleşir, akarsular bu mevsimde daha coşkun akar. Bu yönlerden şâirler, baharı diğer

⁵⁶⁸ Uğur Karataş, *Hattat İsmâil Zühdi Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), ss. 168-169.

mevsimlerden üstün tutmaktadırlar.⁵⁶⁹ Mey kelimesi de “şarap, bâde” anlamlarına gelmektedir ve dîvân edebiyatında en çok kullanılan içecek maddesidir.⁵⁷⁰

Sevgili ise dîvân şiirinin başkişisidir. Cân, cânan, yâr, dost, mahbûb, ma’şûk gibi kelimelerle, istiâre yoluyla sevgiliden sıkça bahsedilir. Sevgilinin özellikleri arasında acı ve ızdırap verici oluşu başta gelir. Âşığın ağlaması, inlemesi ona zevk verir. Gülün bülbülü dinlemesi gibi onu dinler. Âşık ise sevgilinin hayaliyle yetinir, onu ancak rüyasında görebilir. Ayrıca sevgili, eğlence âlemleri ve bezm’in vazgeçilmez kişisidir.⁵⁷¹ Nergis ise şiirimizde göz şeklinde bir çiçek haline sokulmuş ve sevgilinin gözü nergise benzetilmiştir. Ve sevgilinin gözü nergis gibi baygın ve şehlâ bakar, intizâr çeker.⁵⁷²

Bahar mevsiminde şairin de belirttiği gibi insanlar kırlara koşar, bezm ve eğlenceler düzenlerler. Mesîrelerde, gül bahçelerinde gezintiler yapar, sevgiliyle buluşurlar. Âşıklar sevgiliye meylederken, sevgili yüzünü kolay kolay âşığa göstermez ve ona bakmaz. Gülün bülbülü dinlediği gibi dinler ve bülbül gibi inletir ve bu halden özellikle zevk duyar. Ve sevgilinin gözleri nergis gibi baygın ve şehlâ bakar.

⁵⁶⁹ Pala, a.g.e., ss. 54-55; Gülistan Ekmekçi, “Dîvân Şiirinde Aşk ve Sevda”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y. 5, S. 54, Ekim 2017, s. 533.

⁵⁷⁰ Pala, a.g.e., s. 314.

⁵⁷¹ Pala, a.g.e., ss. 401-402.

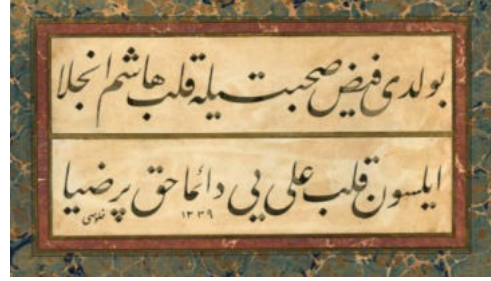
⁵⁷² Pala, a.g.e., s. 356.

11. Buldu feyz-i sohbetiyle kalb-i Hâşim incilâ

Buldu feyz-i sohbetiyle kalb-i Hâşim incilâ

Eylesin kalb-i ‘Alî’yi dâima Hak pür-ziyâ

(Onun sohbetinin feyziyle Hâşim’in kalbi cilalandı. Allah daima ışık dolu eylesin Ali’nin kalbini.)

(İbrahim Güneri Koleksiyonu)

Şairi bilinmeyen bu beyit, erişilmez sanat gücü daha çok nesta’lîk (ta’lik) yazıda kendini gösteren Hattat Hulûsi Yazgan tarafından yazılmıştır.⁵⁷³ Esâsı ta’lik olan nesta’lîk hattı sülüs ve nesihden sonra İslâm dünyâsında en çok kullanılan yazıdır.⁵⁷⁴

Beytinde, sevdiği bir kişinin sohbeti, muhabbetiyle kalbinin feyzlendiğini, cilalandığını belirten şair, onun da kalbinin ferahlatılması, feyzlenmesi için Allah’a dua etmiş ve bunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁵⁷³ <https://www.ketebe.org/eser/3112?ref=artist&id=385>, (15. 06. 2021)

⁵⁷⁴ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999, ss. 214, 261.

12. Eyle tevfikini bu bendene yâ Rab refik

Eyle tevfikini bu bendene yâ Rab refik
 Kıl inâyet bana kim ente veliyyü't-tevfik
 (Yâ Rab! Bu kuluna yardımını yoldaş eyle,
 Lutf sahibi olansın bana da inâyet eyle!)

(Dîvân Edebiyatı Müzesi - Galata Mevlevihanesi)

Beytin şairi ve herhangi bir eserde geçip geçmediği bilinmemektedir. Levha, celfî sülüs hattıyla hem Hamid Ayaç hem de Abdullah Rıza Efendi tarafından yazılmıştır.⁵⁷⁵

Dîvân edebiyatında, münâcât türü olarak isimlendirilen türde bir beyittir. Arapça “necv” kökünden gelen münâcât, “kulağa fısıldama, Allah’a yalvarma, duâ etme” demektir. Bir edebiyat terimi olarak “Allah’a yalvarmak, yakarmak, niyâz ve duâ etmek gayesiyle edebiyatımızın hemen hemen bütün nazım şekilleriyle nazmedilen, konusu Allah’a yakarış olan şiir türüdür.”⁵⁷⁶ Bu beyitte de şair dua ile Allah’tan niyazda bulunmuştur. Birinci mısradaki geçen ve sözlükte “isteğe uygun olmak; isteğe uygun bulmak” anlamındaki “vefk” kökünden türeyen tevfik, “farklı şeyleri ortak bir ilgi aracılığıyla bir araya getirmek; barıştırmak” mânasına gelmektedir. Terim olarak, “Allah’ın, kulların fiillerini sevdiği ve razı olduğu şeye uygun kılması” demektir.⁵⁷⁷ Yine aynı mısradaki geçen refik kelimesi ise “arkadaş, yoldaş” anlamına gelmektedir.⁵⁷⁸ Şair Allah’tan, bu kuluna yardım ihsân ederken bunun devamlı olmasını, nusretinin, ihsânının devamlı kılınmasını talep etmiştir. İkinci mısradaki geçen inâyet kelimesi “lutûf, ihsan ve iyilik” anlamlarına gelmektedir.⁵⁷⁹ Şair, bu mısradaki duasına devam etmekle birlikte lutf sahibi olanın, yardım edici olanın Allah olduğuna değinmiş ve kendisine de nusret, ihsân ve inâyet etmesini talep etmiştir.

⁵⁷⁵ Fatih Özkafa “Hat Sanatında Estetiğin Gelişimi”, *Konya’da Kültür ve Medeniyet*, Konya 2007, s. 95.

⁵⁷⁶ Abdulkahim Koçin, “Türk Edebiyatında Münâcât”, TDV Yayınları, Ankara 2011, s. 19.

⁵⁷⁷ Hülya Alper, “Tevfik”, *DİA*, XLI, İstanbul 2012, s. 8.

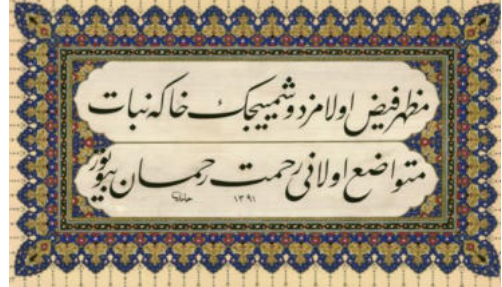
⁵⁷⁸ Devellioğlu, a.g.e., s. 1058.

⁵⁷⁹ Devellioğlu, a.d.g., s. 519.

13. Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyecek hâke nebât

Mazhar-ı feyz olamaz düşmeyecek hâke nebât
Mütevâzı olanı rahmet-i Rahmân büyütür

(Bir nebâtın feyze ererek serpilmesi için nasıl ki toprağa düşüp ekilmesi lazımsa, yarattıklarına şefkat ve merhametle davranan Allah'ın esirgemesiyle büyüüp yücelmek de, alçak gönüllü ve tevâzu sahibi olmakla mümkündür.)

(Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu)

Şairi tespit edilemeyen bu beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak, celî ta'lik hattıyla Hattat Hâmid Aytaç tarafından yazılmıştır.⁵⁸⁰

Birinci mısra “mazhar-ı feyz” tamlaması ile başlamıştır. Mazhar kelimesi “bir şeyin görüldüğü, çıktığı yer”⁵⁸¹, feyz kelimesi ise “suyun taşıp akması, bolluk, çeşitlik ve ilim, İrfân” gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁸² Mısraın son kısmında geçen hâk kelimesi “toprak”, nebât kelimesi ise “topraktan biten, çıkan her türlü şey, bitki” demektir.⁵⁸³ Bir tohum da önce toprağa düşer, sonra nebât verir. Ama toprak içinde mücevherler, hazîneler ve kıymetli şeyler barındırdığı gibi, aşağı olarak görülen şeyleri de barındırabilir. İkinci mısradaki geçen tevâzu kelimesi “alçak gönüllü olmak, Hakk'a boyun eğmek ve hakkı kabul etmek” demektir.⁵⁸⁴ Mütevâzı olan kimse de tevâzu eden, alçak gönüllü, kibirsiz, gösterişsiz kimsedir. Tevâzu sahibi olmak, hem insanlar nezdinde hem de Allah katında insanı yücelten bir haslettir.

İnsanın kendinde büyüklük görmesi, her şeyden önce Allah'a karşı bir saygısızlık olup, Kur'ân-ı Kerîm de pek çok âyette büyüklük taslayanlar ağır biçimde eleştirilmiştir. Ve tevâzu kulluk şartları arasında yer aldığından bu erdem takvâ ehlinin en üstün ahlâkî özelliği ve şeref sebebi sayılmıştır.⁵⁸⁵ Tevâzu sahibi olan

⁵⁸⁰ <https://www.ketebe.org/eser/3484?ref=artist&id=343>, (16. 06. 2021); Ayrıca aynı beyit Hattat Abdullah Rıza Efendi tarafından celî sülüs ve Hattat Kemal Batanay tarafından da celî ta'lik hatlarıyla yazılmıştır.

⁵⁸¹ Devellioğlu, a.g.e., s. 704.

⁵⁸² Devellioğlu, a.g.e., s. 316.

⁵⁸³ Devellioğlu, a.g.e., ss. 373, 974.

⁵⁸⁴ Devellioğlu, a.g.e., s. 1322.

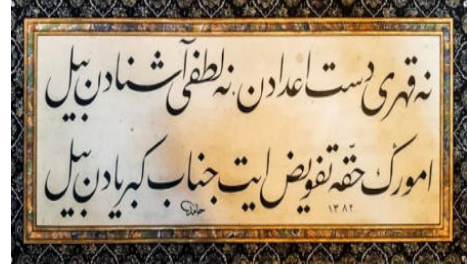
⁵⁸⁵ Mustafa Çağrıncı, “Tevâzû”, *DİA*, XL, İstanbul 2011, ss. 583-585.

kimse hem Allah indinde şerefli bir yer kazanır, hem de insanlar nezdinde güzel bir yere sahip olur. Şair de beytinde önce yere düşen ve sonra nimet olan tohuma benzeterek insanın da mütevazı olup kimseyi kırmadan hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu şekilde davranan kişiyi de Allah Teâlâ her anlamda büyütür.

14. Ne kahr-ı dest-i a'dâdan ne lutfu aşinâdan bil

Ne kahr-ı dest-i a'dâdan ne lutfu aşinâdan bil
Umûrun Hakk'a tevfiz et Cenâb-ı Kibriyâdan bil
(Ne kahrı düşman elinden, ne de lûtfu
dostlarından bil! İşlerini Allah'a havâle et ve her
şeyin Cenâb-ı Kibriyâ'dan geldiğini bil!)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Şairi tespit edilemeyen bu beyit, levha olarak, Hattat Hamid Aytaç tarafından celî ta'lîk hattıyla yazılmıştır.⁵⁸⁶

Beyit, “sıkıntı ve dertlere sebep aramakla vakit kaybetmek yerine, Allah'a tevekkül ederek çaresi için sabırla esbaba tevessül etme” mesajı taşımaktadır.⁵⁸⁷

Sağlık ve onunla ilgili problemler, insan hayatının hemen istisnasız ve doğal bir parçasını oluşturmaktadır. Bu sebeple kültür ortamımızda birçok sanat dalımızda da yansımaları görülmüştür. Sağlık ve onunla ilgili mevzuların yansıma alanı bulunduğu sanat dallarından birisi de bu levhada da görüldüğü gibi Türk hat sanatı olmuştur. Ayrıca çağımızın en büyük hastalığı olan stresi yenmeye yönelik olarak eski insanlarımızın da bu konuyu hat eserlerine yansıttıkları, bu türden levhalarla âdeta kendilerine bir anlamda telkin ve teselli sağladıkları da görülmektedir.⁵⁸⁸

Bu beytinde de şair, ne kahrın ne de lütfun düşmandan ya da dosttan gelmeyeceğini, her şeyin Allah'tan geldiğini ve tüm işlerin O'na havale edilmesi gerektiğini hatırlatarak, manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁵⁸⁶ Hüsrev Subaşı, *Geleneksel Türk El Sanatlarından Yazıya Giriş*, İstanbul 1987, s. 148.

⁵⁸⁷ Hüsrev Subaşı, “Türk Hat Sanatında Sağlık”, *Osmanlılarda Sağlık*, ed. Coşkun Yılmaz-Necdet Yılmaz, İstanbul 2006, s. 127.

⁵⁸⁸ Subaşı, a.g.e., ss. 127-130.

15. Gönül bir şişedir cânâ kırıldıkda kened tutmaz

Söyleyeni bilinmeyen bu mısra, kelâm-ı kibâr olarak dilimize yerleşmiştir. Levha olarak, Hattat Necmeddin Okyay tarafından celfî ta'lik hattıyla yazılmıştır.⁵⁸⁹

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Dîvân şiirinin ana öğelerinden birisini gönülle ilgili sayısız teşbih ve mecazlar oluşturmaktadır. Gönül, âşığın aşkıyla ilgili her türlü gelişmenin yaşandığı yerdir. İnsanın yaşaması için gönle olan ihtiyaç ve cân mefhumu ona daha da önemli bir yer hazırlamaktadır. Aynı zamanda gönül bir hitap yeridir. Bazen bu sözle olduğu gibi bir şişe, sırça, kâse, kadeh, cam ve sâgar ile olabilmektedir. Tasavvuf ilminde de gönle çok önem verilmekte olup, gönül bir ayna olarak ele alınmaktadır. Bu aynada Tanrı'nın tecellisi zuhur eder. İnsan bütün âlemin özü olduğu için insanın hakikati de gönlüdür. Gönlün yapılmasına ve kırılmamasına çok özen gösterilmektedir.⁵⁹⁰

Gönül kelimesiyle ilgili çeşitli atasözleri bulunmaktadır.⁵⁹¹ Levha olarak da yazılmış olan bu kelâm-ı kibâr da onlardan birisidir. Gönlün, cam gibi ince ve kırılgan olduğunu, en ummadık şeyden çok çabuk kırılabileceğini, o yüzden kırılmaması, dikkatli davranılması gerektiğini ifade etmektedir.

⁵⁸⁹ <https://www.ketebe.org/eser/3194?ref=artist&id=690>, (19. 06. 2021)

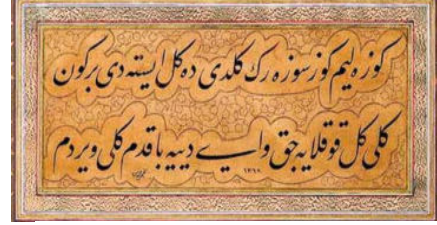
⁵⁹⁰ Pala, a.g.e., ss. 168-169.

⁵⁹¹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 232.

16. Güzelim göz süzerek geldi de gül istedi bir gün

Güzelim göz süzerek geldi de gül istedi bir gün

Gülü gül koklayacak vay diye baktım gülüverdim

(Emin Barın Koleksiyonu)

Şairi bilinmeyen bu beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak, ta'lik hattıyla Hattat Necmeddin

Okyay tarafından yazılmıştır.⁵⁹² Beyitte geçen

kelime “gülü verdim” okunabildiği gibi, “gülüverdim” veya “geliverdim” şeklinde de okunabilir; o zaman da cinası doğuran mana farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Rivayetlere göre, tatlı sohbetlerinde de nükteli ve cinaslı konuşmaya bayılan ve muhatabını da şenlendiren Necmeddin Efendi, bu beyiti de özellikle seçip, yazmış olabilir.

Farsça'daki genel anlamı “çiçek” olan gül⁵⁹³, Türkler tarafından da eski devirlerden beri bilinmekte olup dîvân edebiyatında da en çok sözü edilen çiçek olmuştur. Çeşitli vasıflarıyla daha çok sevgilinin sembolü olarak kabul edildiğinden şairlerin ilham kaynağı, çiçeklerin de sultanıdır. Rengi, şekli ve kokusu bakımından da çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Bunların başında onun her yönüyle Hz. Peygamber'e (sav) benzetilişi gelmektedir. İlâhî boyutta hem Allah'ın tecellisinin hem de Hz. Muhammed'in (sav) bir sembolüdür.⁵⁹⁴ Tasavvufî sembolizmde de gül, ilâhî güzelliği ifade ettiği gibi Allah'ın mahbûbu Hz. Muhammed'i (sav) de temsil etmektedir.⁵⁹⁵

Bu beyitte de şair, sevgilinin sembolü olan gülü ele alarak, mecazî ve sanatlı bir üslupla, gülü yine bir gülün istediğini ve onu koklayacağını düşününce bir gülme aldığını manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁵⁹² M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 183; <http://kalemguzeli.org/hattesarleriayrinti.php>, (21. 06. 2021)

⁵⁹³ Kanar, a.g.e., s. 1283.

⁵⁹⁴ Pala, a.g.e., s. 171; Cemal Kurnaz, “Gül”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, ss. 219-222; Kenan Erdoğan, Serpil Akgül, *Dîvân Şiirinde Gül Redifli Gazeller Üzerine Bir İnceleme*, *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2016, C. 40, S. 2, ss. 53-54.

⁵⁹⁵ Cemal Kurnaz, “Gül”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, ss. 219-222.

17. Şükür-i ni'met ni'meti müzdâd eder

Şükür-i ni'met ni'meti müzdâd eder

Küfr-i ni'met hâli dîger-gûn eder

(Nimete şükretmek nimeti çoğaltır. Nimete nankörlük mevcut hali de bozar, harap eder.)

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

Şairi tespit edilemeyen bu beyit, bir hüsn-i hat levhası olarak, Hattat Bakkal Ârif

Efendi (ö. 1327/1909) tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁵⁹⁶

“Şükür”, sözlüklerde “görülen iyiliğe mukabil hoşnutluğu ve minnettarlığı gösterme, ihsânı bilip neşr eyleme, muhsin ve münimin tefaddul eylediği nimetin kıymetini bilip insanlara yayma, hamd” gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁹⁷ Terim olarak ise “Allah’tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma, Allah’a itaat edip günah işlemekten uzak durmak suretiyle nimetin gereğini yapma” anlamlarındadır. Şükürün zıddı ise küfürdür.⁵⁹⁸ “Bir şeyi örtmek, nimeti inkâr etmek” mânasındaki Arapça küfrân ile ni‘metten meydana gelen küfrân-ı ni‘met (küfrânü’n-ni‘me) terkibi ise “nankörlük” anlamında kullanılmaktadır.⁵⁹⁹ Neml sûresinde (27/40) Hz. Süleyman’ın (as) dilinden, “Şükreden ancak kendi iyiliği için şükretmiş olur; nankörlük eden de bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O büyük kerem sahibidir” buyrulmaktadır. Çok şükredenlerin daha fazla maddî nimet elde ettikleri görülmektedir. Mânevî nimetin zirvesi ise Allah sevgisidir. Allah’ın nimetlerine nâil olan kul sürekli O’nun lütufkârlığı ve nimetlerinin çeşitliliği üzerinde düşünür, şükreder ve bu sayede Allah’a olan sevgisi artar.⁶⁰⁰ İnsan, değer bilmesi, şükretmesi ve nankör olmaması gereken bir varlıktır. Şair de beyitinde, manzum bir şekilde bu ahlâka değinmiştir.

⁵⁹⁶ <https://www.ketebe.org/eser/> (19. 06. 2021)

⁵⁹⁷ Mütercim Âsim Efendi, *el-Okyânusu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, (haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul, 2013, s.2071; Şemseddin Sami, a.g.e., s. 782.

⁵⁹⁸ Mustafa Çağrıncı, “Şükür”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, ss. 259-260.

⁵⁹⁹ Mustafa Çağrıncı, “Nankörlük”, *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, s. 382.

⁶⁰⁰ Çağrıncı, a.g.md., ss. 259-260.

18. Azîm it cismimi yâ Rab cehennem dobdolu olsun

Azîm it cismimi yâ Rab cehennem dobdolu olsun

Kamu 'usâtı afveyle hemân tenhâ yanayım ben

(Ya Rab! Benim vücudumu öyle büyüt ki,
cehennemi doldursun da başkalarına yer kalmasın.

Bütün günahkârları o anda affeyle ve ben tek
başıma yanayım.)

(Albayrak Hat Koleksiyonu)

Bu beyit, Hz. Ebûbekir'e (ra) ait olduğu söylenen ancak tartışmalı olan bir sözden mülhem olan bir beyittir ve şairi bilinmemektedir. Levha olarak, Hattat Bakkal Ârif Efendi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶⁰¹

Bu beyit, tasavvuftaki “îsâr” kavramına delâlet etmektedir. “Îsâr” kelimesi sözlükte, “bir şeyi veya bir kimseyi diğerine tercih etmek, yeğlemek, bir şeye karşı sevgisi olmak, meylî olmak” gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁰² Îsâr kelimesi, Kur’ân-Kerîm’de beş yerde geçmektedir. Kur’ân-ı Kerîm, tevhîd çağrısına inananları din kardeşliği bağı altında birbirlerine bağlamış ve tek vücud olmaya çağırmıştır. Bu çağrıya kulak verenlerde eşi benzeri görülmemiş kardeşlik, cömertlik, îsâr, fedâkarlık ve sosyal bütünleşme örnekleri göstermişlerdir.⁶⁰³ Tasavvufî literatürde ise “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, fayda sağlama ve zarardan korunma konusunda kendisinden çok başkalarını, özellikle dostlarını ve din kardeşlerini düşünmesi” şeklinde geçmektedir.⁶⁰⁴

Bu beytinde de şair, diğer insanları kendine tercih ederek, Allah’a, koyacaksa sadece kendisini cehenneme koyması için mecazî bir dille dua etmiş ve bunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁶⁰¹ <https://www.ketebe.org/eser/5308?ref=artist&id=170>, (20. 06. 2021)

⁶⁰² İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihah*, Kahire 1982, C. 2, s. 572; İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu 'l-Arab*, Beyrut, ts., C. IV, s. 7.

⁶⁰³ Zülfikar Durmuş, “Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur’ân’ın Öngördüğü İdeal Model: ÎSÂR”, *Dibilimleri Akademik Araştırma Dergisi III*, S. 1, 2003, s. 27.

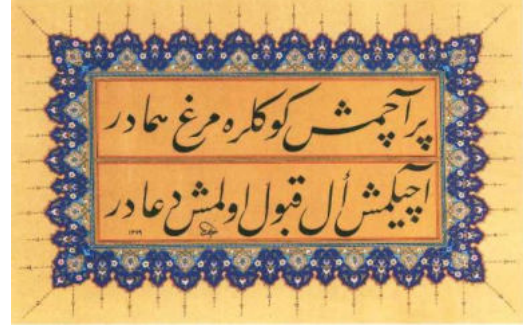
⁶⁰⁴ Hasan Basri Çantay, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1980, C. III, s. 1024; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 272.

19. Per açmış göklere murg-ı hümâdır

Per açmış göklere murg-ı hümâdır

Açılmış el kabul olmuş duâdır

Şairi tespit edilemeyen bu beyit, hüsn-i hat sanatında levha olarak, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.⁶⁰⁵

(TSMK GY1551)

Farsça bir kelime olan “murg”, “kuş” demektir.⁶⁰⁶ Tasavvufî öğretilerde “ruh”, bedendeki haliyle, kafesteki kuşa benzetilmektedir. Tasavvufî sülûk veya tabîî ölümle ruh, bedenî kayıtlardan, bağlardan kurtulur, yüce âlemlere doğru kanat açıp, uçup gider.⁶⁰⁷ Yine Farsça bir kelime olan “hümâ” da “devlet kuşu, saâdet ve kutluluk” anlamlarına gelmektedir.⁶⁰⁸ Eskiden bir meydana uçurulan hümâ kuşunun konuştuğu kişiyi padişah yapması sebebiyle hümâ bir devlet kuşu olarak bilinmektedir. Dîvân edebiyatında ise refâh, kudret ve mutluluğa giden bir baht açıklığının sembolü olmuştur. Bu sebeple hümâ kelimesiyle birçok terkipler yapılmış, hemen hepsinde de talih ve baht açıklığının vurgulandığı görülmüştür.⁶⁰⁹

“Duâ” kelimesi ise, “Allah’a yalvarma, niyaz etme” demektir. Bir şeyin olmasını veya olmamasını, Allah’ı medh ve senâ ederek; kulun da âcizliğini ve ihtiyacını vurgulayarak istemektir. Müslüman’ın ihtiyaç ve anahtarı, dert ve ihtiyaç sahiplerinin kurtuluş makamıdır. Bundan dolayı dîvân şiirinde, âşık daimî bir dua halindedir.⁶¹⁰ Bu beyitte de şair, hümâ kuşunun göklere salınmasıyla adeta başına devlet kuşunun konuştuğunu, el açarak ettiği dualarının kabul olunup isteklerine kavuşacağını manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁶⁰⁵ F. Çiçek Derman, *Rikkat Kunt Hoca Hanım 1903-1986*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013, s. 124.

⁶⁰⁶ Kanar, a.g.e., s. 1453; Pala, a.g.e., s. 342.

⁶⁰⁷ Cebecioğlu, a.g.e., s.446.

⁶⁰⁸ Devellioğlu, a.g.e., s.465; Cemal Kurnaz, “Hümâ”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 478.

⁶⁰⁹ Pala, a.g.e., s. 216; H. Dilek Batıslam, “Dîvân Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 1*, İstanbul 2002, s. 187.

⁶¹⁰ Pala, a.g.e., s. 124.

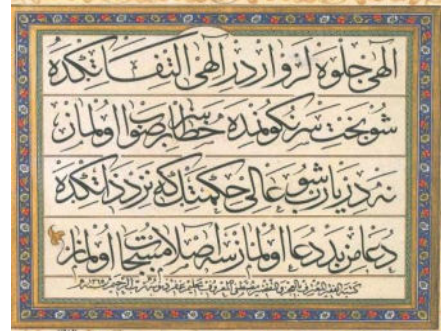
20. İlâhî cilveler vardır ilâhî iltifâtında

İlâhî cilveler vardır ilâhî iltifâtında

Şu baht-ı ser-nigûnumda hatâsız bir sevâb olmaz

Nedir yâ Rab şu âlî hikmetin ki nezd-i zâtında

Duâmız bed-duâ olmazsa aslâ müstecâb olmaz

(Emin Barın Koleksiyonu)

(Ey Allah'ım! Senin iltifatında bile ancak sana

yaraşan cilveler var. Bundan dolayı, benim

tersine dönmüş bahtımda da yanlıştır bir doğruluk bulunmuyor! Hey Rabbim! Senin

şu yüce hikmetini anlayamıyorum: Duâlarımız eğer kötülük dilemiyorsa, nezdinde

asla kabul görmüyor.)

Levhada yazılı olan bu dörtlüğün şairi bilinmemektedir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Mustafa Halim Özyazıcı tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Edebiyatımızda “münâcât türünde” yazılmış metinlerdir. Arapça “n-c-v” kökünden gelen “münâcât”, sözlükte “fısıldama, kulağa söyleme, iki kişi arasında geçen gizli konuşma” anlamlarına gelmekte olup, dînî literatürde “Allah’a dua ve niyazda bulunmak; bir kimsenin ellerini açarak gizlice Allah’tan dilekte bulunması, yakarması” demektir. Edebî bir terim olarak ise, “bütün varlıkları yaratıp yaşatan, affedici, esirgeyip bağışlayan Yüce Allah’a yalvarıp yakarmak amacıyla yazılmış edebî metinlere” denilmektedir.⁶¹¹

Bu levhayı, Feyzullah Dayıgil (ö. 1949), Hattat Mustafa Halim Özyazıcı’ya, 1947 yılında, sülüs hattıyla yazdırmış ve Rikkat Kunt’a bezetmiştir.⁶¹² Kendisi de bir hattat olan Feyzullah Efendi’nin otuz dokuz yıllık ömrü maddî, manevî pek çok sıkıntılarla geçmiş olduğu bilinmektedir. Bu sıkıntılar da onun zaman zaman

⁶¹¹ Zülfikar Güngör, “Türk-İslâm Edebiyatı Eserleri”, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, ed. Ali Yılmaz, Ankara 2017, ss. 152-153.

⁶¹² M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 235; F. Çiçek Derman, *Rikkat Kunt Hoca Hanım 1903-1986*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013, s. 142.

kaderine sitem etmesine vesîle olmuştur. Bu yüzden de bu kıt'ayı yazdırmış olduğu bilinmektedir.⁶¹³

---

⁶¹³ M. Uğur Derman, a.g.e., s. 235.

21. Yâ İlâhî! Fahr-i âlem Mustafâ'nın aşkına

Yâ İlâhî! Fahr-i âlem Mustafâ'nın aşkına
Fâtih-i Hayber Aliyyü'l-Murtazâ'nın aşkına
Ser be-teslîm-i rızâ imânımız takdîredir
Eyle tevfikin refik Âl-i Abâ'nın aşkına

(Ey Allah'ım! Cihânın övünme vesilesi Hz. Muhammed'in, Hayber'i fetheden Hz. Ali'nin aşkına, başımızı rızâna teslim ve takdirine imân etmişiz. Sen de Hz. Peygamber'in -abâsıyla örttüğü- yakınları aşkına, bize yardımını yoldaş eyle.)

(Emin Barın Koleksiyonu)

Şairi bilinmeyen bu dörtlük, bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Halim Özyazıcı tarafından Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde hocalık yaptığı yıllarda tokça bir sülüsle yazılmıştır.⁶¹⁴ Manzumda özellikle Hayber Fatih'i Hz. Ali'den (r.a.) ve Âl-i Abâ'dan bahsedildiği görülmektedir.

Peygamber Efendimiz'in (sav) amcasının oğlu ve damadı olan Hz. Ali (ra) birçok gazveye katılmış ve Hayber'de destanlaşan bir sancaktarlık yaptıktan sonra "Hayber Fatih'i" olarak anılmıştır. Gerek dînî edebiyatımızda gerek tasavvufî edebiyatımızda da "vecizeleri, hikmetli öğütleri, hilafetle ilgili görüşleri" dolayısıyla adı sıklıkla anılmıştır.⁶¹⁵

Sünnî ve Şîî hadis kitaplarında yer alan bir rivayete göre, Hz. Peygamber (sav), Ümmü Seleme'nin (ra) evinde iken, "Ey Ehl-i beyt! Allah kusurlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak ister"⁶¹⁶ mealindeki âyet nâzil olmuş, bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sav), Hz. Ali'yi, Fâtıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i abasının altına alarak, "Allah'ım, benim ehl-i beytim işte bunlardır; bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz yap!" diye dua etmiştir. Şîa telakkisinde Âl-i abâ'ya dâhil olan fertlerin aynı

⁶¹⁴ M. Uğur Derman, *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010, ss. 218-219.

⁶¹⁵ Pala, a.g.e., s. 19.

⁶¹⁶ Ahzâb 33/33.

zamanda Ehl-i beyt'i teşkil ettiği kabul edilmiş ise de Sünnîler Peygamber Efendimiz'in (sav) zevcelerinin, kızlarının, hatta Selmân-ı Fârisî'nin de Ehl-i beyt'e dâhil olduğu kanaatindedirler.⁶¹⁷

Bunlarla birlikte "Âl-i abâ" bütün Müslümanların nezdinde saygıyla anılmış ve edebiyatımıza da yansımıştır. Edebiyatımızda, "Âl-i abâ" yerine bazen aynı anlama gelen "Ehl-i Kisâ" veya "Peç-ten-i âl-i abâ" terkipleri de kullanılmıştır. Özellikle Alevî- Bektaşî edebiyatlarında, Âl-i abâ'dan sıklıkla söz edilmiştir. Eskiden hattatlar tarafından bu beş ismin geçtiği hat eserlerine "Bende-i Âl-i Abâ" şeklinde imza atma geleneği de görülmüştür.⁶¹⁸

Şair de bu mısralarında, Allah'ın rızasına teslim olduğunu ve takdîrde ne varsa onun olacağına iman ettiğini, bunlarla birlikte âlemlerin övünç kaynağı olan Peygamber Efendimiz (sav) aşkına, Hayber Fatih'i Hz.Ali (ra) aşkına ve Âl-i Abâ aşkına, yardımını, rızasını vb. yoldaşı eylemesi için Allah'a dua etmiş, niyazda bulunmuş ve bunları da manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁶¹⁷ Süleyman Uludağ, "Âl-i Abâ", *DİA*, İstanbul 1989, II, ss. 306-307.

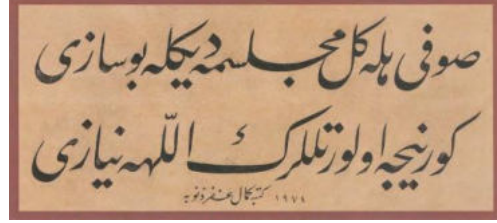
⁶¹⁸ Pala, a.g.e., s. 20.

22. Sûfî hele gel meclisime dinle bu sazi

Sûfî hele gel meclisime dinle bu sazi

Gör nice olur tellerin Allah'a niyazi

Dînî-tasavvufî Türk edebiyatının örneklerinden birisi olan ve levhada yazılı olan bu beytin şairi bilinmemektedir. Hüsn-i hat sanatında levha olarak, Hattat Kemal Batanay tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.⁶¹⁹

(Niyazi Sayın Koleksiyonu)

Dînî tasavvufî Türk edebiyatı, İslâmiyet'in ve tasavvufun etkisiyle ortaya çıkmıştır. İslâmiyet'in kökleşip yayılmasında büyük etkisi olan tasavvuf zamanla edebî eserlerde de işlenmiş, din ve tasavvuf, edebiyat aracılığıyla yayılmaya çalışılmıştır.⁶²⁰ Bu edebî eserler arasında Türk edebiyatı nazım türlerinden olup tasavvufî temaları işleyen ve Türk dînî mûsikîsinin makam ve usulleriyle bestelenerek dînî toplantılarda okunan şiirler bulunmaktadır. “Nefesler” bunlardan birisi olup, Bektâşîlik tarikatına bağlı ozanların kullandıkları bir çeşit ilâhidir. Bektâşî tekkelerinin şiiridir ve ayinlerde, saz eşliğinde, kendine özgü bestesiyle okunmaktadır.⁶²¹

Tasavvuf yolunda olan kişilere de “sûfî” denilmektedir.⁶²² Farsça bir kelime olan “niyâz” ise, sözlükte “dua, yalvarma, tevâzû gösterme” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak, “dervişin huzûr-ı mürşide varınca mürşidini hak bilerek hayır himmet talebi için yüzünü gözünü yerlere sürerek niyaz etme âdâbı” demektir.⁶²³ Konumuz olan bu beyitte de zannımızca nefeslerden bahseden şair, sûfîyi bu meclise çağırması, saz tellerinin dahî Allah'a niyaz ettiğini görmesini dilemiş ve bunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁶¹⁹ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstadları 3, Kemal Batanay (Bestekâr, Tambürî, Hattat, Hâfız)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, ss. 144-145.

⁶²⁰ Murat Özgökmen, *Türk İslâm Edebiyatında İlâhiler, Nefesler ve Devriyeler*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), s. 27.

⁶²¹ Özgökmen, a.g.e., s. 59.

⁶²² Uludağ, a.g.e., s. 475-476; Pala, a.g.e., s. 408.

⁶²³ Uludağ, a.g.e., ss. 411-412.

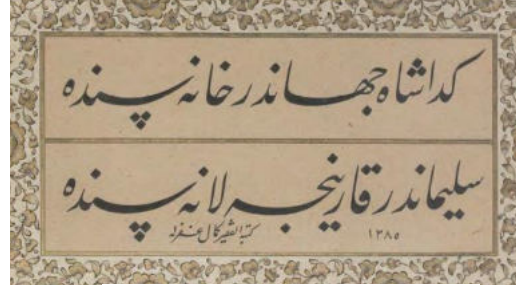
23. Gedâ şâh-ı cihândır hânesinde

Gedâ şâh-ı cihândır hânesinde

Süleyman'dır karınca lânesinde⁶²⁴

(Fakir kimse, dünya şahıdır kendi evinde.

Karınca, Süleyman (as) gibidir yuvasında)

(Dinçer Dalkılıç Koleksiyonu)

Şairi bilinmeyen bu beyit, levha olarak Hattat Kemal Batanay tarafından celi ta'lik hattıyla yazılmıştır.

Hz. Süleyman (as,) kıssa ve menkıbeleriyle başta Fars ve Türk edebiyatı olmak üzere Doğu edebiyatlarında sıkça ele alınmış, telmih, teşbih, tenâsüp gibi sanatlar vasıtasıyla şiiirlere konu olmuştur.⁶²⁵ Karınca da, edebiyatta Süleyman Peygamber ile olan macerası nedeniyle anılmaktadır.⁶²⁶ Bu beyitte de karınca ile Hz. Süleyman (as) birlikte anılmıştır.

Hz. Süleyman'a (as), Allah Teâlâ, kuşlarla, hayvanlarla konuşma, onların dilini anlama gibi bir özellik bahşetmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de buyrulduğu üzere bir gün, Hz. Süleyman (as) ordusuyla sefere giderken bir vadiye ulaştıklarında karınca beyinin diğer karıncalara "Kaçınız! Süleyman'ın orduları sizi ezmesin" dediğini duymuştur. Bunun üzerine gülümsemiş ve "Ey Rabbim! Gerek bana ve gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!" diye dua etmiştir.⁶²⁷ Sonra karıncaların beyini yanına davet etmiştir. Süleyman (as) onun yanında getirdiği budu için dua etmiş ve but bereketlenmiş, karınca da Süleyman'a (as) nasihatlerde bulunmuştur. Karınca'ya, "Ben peygamber olduğum halde seni ve arkadaşlarını çiğneyebileceğimi nasıl düşündün ve niçin kaçmalarını söyledin?" diye sorunca o da, "Senin debdebene dalıp da tenbîhlerini unuturlar diye söyledim" cevabını

⁶²⁴ Serin, a.g.e., ss. 148-149.

⁶²⁵ Hüseyin Akkaya, "Süleyman", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, ss. 60-61.

⁶²⁶ Pala, a.g.e., s. 258.

⁶²⁷ Neml 27/17-20.

vermiştir.⁶²⁸ Türk şiirinde de birçok şeyle anıldığı gibi dünya ile Süleyman arasındaki bu ilişki de sıkça dile getirilmiştir. Beyitte geçen “Süleyman’dır karınca yuvasında” gibi atasözleri de oluşturulmuş, bu atasözleri de mısralarda geçmiştir.⁶²⁹ Bu beyitte de karınca ve Süleyman (as) arasındaki ilişkiden telmihle herkesin iyi de olsa kötü de olsa kendi yuvasında, Süleyman (as) gibi kral olduğundan, manzum bir şekilde bahsedilmiştir.

---

⁶²⁸ Pala, a.g.e., s. 412.

⁶²⁹ Akkaya, a.g.e., s. 61.

24. Cihân bir destgâhdır cümle âlem öz işin işler

Cihân bir destgâhdır cümle âlem öz işin işler
Dime yahşi yaman kim her kişi bir kâra layıktır
(Dünya bir atölyedir; orada herkes kendi işini
yapar. İyi veya kötü deme hiçbirine ki, her kişi
bir işe uygundur.)

(Albayrak Hat Koleksiyonu)

Şairi bilinmeyen bu beyit, levha olarak Hattat Nazif Efendi (ö. 1331/1913) tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶³⁰

Allah Teâlâ cihân atölyesinde bulunan her şeyi insan için yaratmış⁶³¹ ve türlü türlü nimetler vermiştir. Beyitin ilk mısraında geçen ve Farsça “dest ve gâh” kelimelerinin birleşiminden elde edilmiş olan “destgâh”, “tezgâh, sermaye, servet, makam, atölye, ilim” gibi anlamlara gelmektedir.⁶³² Mısrada da cihan bir tezgâha, atölyeye benzetilerek herkesin ve her şeyin ne için yaratıldıysa o iş üzere olduğundan bahisle konuya girilmiştir.

Allah Teâlâ, “İnsanı en güzel biçimde yaratmış”⁶³³ yine herkesi, her şeyi farklı kabiliyette, yetenekte yaratmıştır. Beyitte de ilk önce bu nokta vurgulanarak kimsenin hor, hakîr görülmemesi gerektiği, çünkü herkesin bir “kâra” (iş, sanat, hüner vb.)⁶³⁴ sahip olduğu vurgulanmıştır.

⁶³⁰ <https://www.ketebe.org/eser/3657?ref=artist&id=687>, (22. 06. 2021)

⁶³¹ Bakara 2/29.

⁶³² Kanar, a.g.e., s.713.

⁶³³ Tin 95/4; Mü'min 40/64.

⁶³⁴ Kanar, a.g.e., s. 1193.

25. İstikâmette kalem yanmada şem' olsa kişi

İstikâmette kalem yanmada şem' olsa kişi

Gene mikrâz-ı kazâdan serini kurtaramaz

(Bir kişi doğrulukta kalem gibi, yanmakta mum gibi olsa yine de başını kaderin makasından kurtaramaz)

(TSMK GY. 693)

Şairi bilinmeyen bu beyit⁶³⁵, Hattat

Mehmet Nazif Efendi tarafından celî sülüs kıt'a olarak yazılmıştır.⁶³⁶

Sanat, edebiyat ve din ile ilgili metinlerde yerine göre ve çeşitli kelimelerle mecâz, kinâye ve istiâre yoluyla “güneş, ay, yıldız, ilâhî nur, Hz. Muhammed, şeriat, kalem, sevgili vb. anlamlara gelen”⁶³⁷ Arapça orijinli (müvelled) bir isim olan şem' veya şeme' kelimesi, “oynamak, şaka etmek, bir şeyin perişan olması ve dağılması, mum”⁶³⁸, aydınlanmak için yapılan ve yakılan her şey, kandil”⁶³⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Burada kastedilen ise aydınlık aracı olan mum ve ışığıdır. “Mikrâz” kelimesi, “kesecek âlet, makas”⁶⁴⁰, “kazâ” kelimesi ise “olacağı ezelden Cenâb-ı Hak tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi”⁶⁴¹ gibi anlamlara gelmektedir. Beyitte tamlama yapılarak “kader, kaza aleti, makası” şeklinde kullanılmıştır.

Dîvân şiirinde de mum, çok zaman yanması ve ışık kaynağı olması bakımından bahis konusu olmuştur.⁶⁴² Bu beyitte de insanın yolu, istikâmeti kalem veya mum'a, doğru, düzgün vb. olma açısından benzetilmiş, böyle de olsa kazâ ve kaderin yani Cenâb-ı Hakk'ın dediğinin olacağı belirtilmiştir.

⁶³⁵ N. Ahmet Özalp, *Bilgelikler Dîvânı*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 358.

⁶³⁶ Selvinaz Kayhan, *Hattat Mehmet Nazif Efendi ve Eserleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), s. 12.

⁶³⁷ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, TDV Yayınları, Ankara 1992, s. 333.

⁶³⁸ Mevlût Sarı, *El-Mevârid*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, s. 838; Devellioğlu, a.g.e., s. 1183.

⁶³⁹ Ali Ekber-i Dihhudâ, *Lugatnâme-i Dihhudâ*, Tahran 1958, s. 97; Kanar, a.g.e., s. 975.

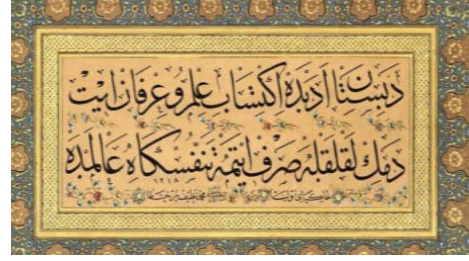
⁶⁴⁰ Devellioğlu, a.g.e., s. 773.

⁶⁴¹ Devellioğlu, a.g.e., s. 598.

⁶⁴² Pala, a.g.e., s. 427.

26. Debistân-ı edebde iktisâb-ı ilm ü irfân et

Debistân-ı edebde iktisâb-ı ilm ü irfân et
 Demin laklakla sarf etme teneffüs-gâh-ı âlemde
 (Edeb mektebinde ilim ve irfân kazanmaya
 çalış. Sayılı nefesler alacağın bu âlemde vaktini
 laklakla, boş konuşmakla harcama.)

(Portakal A.Ş Müzayedesi, 19 Şubat 2006)

Şairi bilinmeyen bu beyit, celî sülüs hattıyla Mehmet Nazif Efendi tarafından yazılmıştır.⁶⁴³ Kadîm hat sanatı geleneğimizde hem uzaktan da okunabilmesi, hem de dikkat çekmesi için, özellikle vurgulanmak istenen levhalar, ekseriyetle sülüs ve celî sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶⁴⁴ Hattat Nazif Efendi yazdığı bu beyitle, hüsn-i hattın edebi nasıl olur, âdetâ şerh etmiştir.⁶⁴⁵

Hüsn-i hat sanatının dile dayalı bir sanat olması ve içindeki anlam ifade etme özelliği, bu sanatın içinde yer alan zaman vurgusunun geniş bir yere sahip olmasına sebep olmuştur. İçerdiği mesajlarla, görsel ve manevî güzelliğiyle bütünleşen, birçoğu âyet-i kerîme veya hadis-i şerîfler'den oluşan hat sanatı, İslâm sanatının önde gelenlerinden biri haline gelmiştir. Ancak “zaman”, sadece Kur’ân ve hadis-i şerîfler’de değil, edebiyatta da geniş yelpazelere sahip konulardan biri olmuştur. Bu sebeple zaman ve insan ömrü üzerine çokça yazılar ve şiirler yazılmış, bu konuya dikkat çekilmek istenmiştir. Ele almış olduğumuz beyit de onlardan birisidir.⁶⁴⁶

⁶⁴³ Kayhan, a.g.e., s. 22.

⁶⁴⁴ Muhittin Serin, “Sülüs”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 130.

⁶⁴⁵ Sâmi Naddah, Hüsn-i Hat Sanatından Zamana Bir Bakış, *Uluslararası İslâm Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*, 08-11 Ekim 2015, Konya, s. 317.

⁶⁴⁶ Naddah, a.g.e., ss. 307-308.

27. Balsa da bir kişi rif'at ile burc-ı hameli

Balsa da bir kişi rif'at ile burc-ı hameli

Hâk-i süfelâda yine kasr-ı vücûdu temeli

Âyet-i zâikatü'l-mevt'e cevab ne demeli

Sana rızkın yetişirken ya niçün gam yemeli

Ne çekersin salıver rişte-i tûl-i emeli

Ucu yok ortası yok böyle müşevveş ameli

(Bir kişi yükselerek koç burcuna da ulaşsa, En
aşağıdaki topraktadır yine vücut köşkünün temeli.

“Her nefis ölümü tadacaktır” ayetine ne cevap vermeli? Sana rızkın yetişirken ya niçin gam yemeli? Ne çekersin salıver uzun emel ipini. Ucu yok ortası yok böyle karışık işleri.)

(TSMK GY, 1347)

Şairi bilinmeyen ve levhada yazılı olan bu manzum, Hattat Nazif Efendi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶⁴⁷ Şiirde, insanın yükselerek önemli yerlere gelse bile ilk yaratılışının topraktan geldiği belirtilerek, Kur'ân-ı Kerîm'de, Allah Teâlâ'nın Hicr Sûresi 26. âyet-i kerîmesi'nde buyurduğu “وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ” (Andolsun biz insanı şekillenebilir özlü balçıktan, şekil verilip kurutulmuş çamurdan yarattık) insanın topraktan yaratılması hadisesini anlatan ayetten iktibas yapılmıştır. “İktibas”, Türk edebiyatında “manzum veya mensur bir metinde, âyet ve hadislerden, atasözlerinden örnekler verilerek ibareyi esas lafzıyla nakletme sanatı” için kullanılmaktadır.⁶⁴⁸ Şiirin devamında “zâikatü'l-mevt” tamlaması kullanılarak yine Allah Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerîm'de buyurduğu “كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” (Her nefis ölümü tadacaktır)⁶⁴⁹ âyet-i kerîmesinden iktibasla bir sonu olan bu hayatta ne rızık için, ne de emeller, arzular, istekler gibi karışık şeyler için endişe edilmemesi gerektiği manzum bir şekilde dile getirilmiştir.

⁶⁴⁷ Kayhan, a.g.e., s. 28.

⁶⁴⁸ Mustafa İsmet Uzun, “İktibas” (Türk Edebiyatı), *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 52; Pala, a.g.e., s. 446.

⁶⁴⁹ Ankebût Suresi, 29/27; Âl-i İmrân Suresi 3/185.

28. Elbette olur her ne ise emr-i mukadder

Şairi bilinmeyen mısraın ait olduğu beyit şu şekildedir:

“Takdîre ilâc eyleyemez olsa Felâtun
Elbette olur her ne ise emr-i mukadder”

(Albayrak Hat Koleksiyonu)

Levhada yazılı olan bu mısra, bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hasan Rıza Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶⁵⁰

Eflâtûn, Aristo'nun hocası olan meşhur filozoftur. Edebiyatımızda da akıl, hikmet ve isâbetli görüşün timsâli olarak söz konusu edilmektedir.⁶⁵¹

Şair de beytinde aklıyla öne çıkan Eflâtûn'u misâlen, kaderde olup gerçekleşecek olan bir şeye Eflâtûn'un bile bir çare olamayacağını, takdir edilen şey her ne ise onun gerçekleşeceğini manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁶⁵⁰ <https://www.ketebe.org/eser/4051?ref=artist&id=358>, (18. 08. 2021)

⁶⁵¹ Pala, a.g.e., s. 135.

29. Bu bir özge hânedir ki her usûlü bâ-safâ

Bu bir özge hânedir ki her usûlü bâ-safâ
 İçinde sâkin olanlar çekmesin aslâ cefâ
 Bir gelen bir dahi gelsin demesünler bî-vefa
 Sâhibine kıl şefâat yâ Muhammed Mustafâ

(Sami Tokgöz Koleksiyonu)

Evlerde levha olarak sıklıkla karşılaşılan bu dörtlüğün şairi bilinmemektedir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hasan Rıza Efendi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶⁵²

Yazıldıkları mekâna uygun olarak, uzaktan da okunabilmesi sebebiyle şiirlerin yazımında sülüs ve celîsi çokça tercih edilmiştir ve bu levha da onlardan birisidir.⁶⁵³

Hâne sahibi bir kimse için çok güzel dilekler içerdiği anlaşılan bu levha, muhtemelen vaktiyle bir evin yahut konağın en güzel köşesini bir müddet süslemiştir.⁶⁵⁴ Bu dörtlüğün dükkânlar için yazılmış olan şekli de bulunmaktadır ve şöyledir:

“Bu dükkân böyle bir dükkândır her usûlü bâ-safâ
 İçinde sâkin olanlar çekmesin aslâ cefâ
 Bir gelen bir dahi gelsin demesin ki bî-vefâ
 Sâhibine kıl şefâat yâ Muhammed Mustafâ”⁶⁵⁵

⁶⁵² <https://www.ketebe.org/eser/4627?>, (20. 08. 2021)

⁶⁵³ M. Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, İstanbul 1997, XVI, s. 429.

⁶⁵⁴ İlter, a.g.e., s. 252.

⁶⁵⁵ Bu levha Mehmet Şevki Efendi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır. Ayrıntılı Bilgi İçin bk. Yusuf Bilen, *Hattat Mehmed Şevki Efendi ve Sülüs-Nesih Hat Ekolü* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), s. 104; Naci Elmalı, *Erzurumlu Ketencizâde Mehmet Rüştü Efendi*, Ankara 1984, s. 266.

30. Sanman ki eder âleme her bâr telgraf

Sanman ki eder âleme her bâr telgraf

Sür'atde kemâlâtını izhâr telgraf

Hep vahdet-i eşyâyı eder remz ile tefhîm

Dikkatle bak ey tâlib-i esrâr telgraf

(Süleymaniye Kütüphanesi, Env. nr. 68)

Şairi bilinmeyen bu dörtlük, levha olarak, sülüs hattıyla Hattat Hasan Rıza Efendi tarafından yazılmıştır.⁶⁵⁶

Bir iletişim aracı olan telgraftan ibret ve hikmet nazarı ile söz edilen ve sözlerinin kime ait olduğu tespit edilemeyen bu dörtlüğü, tasavvufî kişiliğiyle de bilinen Hasan Rıza Efendi'nin, istifleyip yazmasına şaşılmasa gerektir. Zirâ dörtlüğün Hasan Rıza Efendi'nin pederinin posta müdürlüğü vazifesi ile de ilgisi olması ihtimali bulunmaktadır.⁶⁵⁷

⁶⁵⁶ İlter, a.g.e., ss. 229-230.

⁶⁵⁷ İlter, a.g.e., ss. 229-230.

31. Görüp şevkim surûr âlûde zevk-i cihân sanma

Görüp şevkim surûr âlûde zevk-i cihân sanma

Neşâtım hep gamımdandır beni sen şâdmân sanma

(Beni keyifli görüp dünya zevkleriyle neşelenmiş

sanma. Sevincim hep gamımdandır beni sen

kedersiz sanma)

(İ. Ü. Rektörlüğü Feyhaman Duran Kültür ve Sanat Evi, Nr. 536/2000)

Şairi tespit edilemeyen bu beyit, levha olarak Hattat Hasan Rıza Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶⁵⁸

Konumuz olan bu beyitte iki zıt kavram olan neş'e ve gam kelimeleri birlikte yer almaktadır. “Neş'e” kelimesi, “sevinme, keyiflenme” gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁵⁹ “Surûr” kelimesi de, “kulun rûhunu kapsayan, her türlü hüzünden arınmış neş'e hâli”⁶⁶⁰ anlamına gelmekte olup, neş'e ile yakın anlamlıdır. “Keder, tasa, dert, belâ” gibi anlamlara gelmekte olan “gam” kelimesi ise dîvân şiirinde sıkça kullanılan kelimeler arasındadır. Çünkü dîvân şâiri ve âşık daima gamlıdır. Âşık, gamla o denli içli dışlı olur ki bu onun için bir zevke dönüşür. Çünkü bu gam sevgiliden gelmektedir ve sevgiliden gelen her şey gibi değerlidir. Gamın çaresi de yine gam çekmektir.⁶⁶¹

Şair de bu beytinde, zevkli, şevkli, neş'eli halinin aslında çektiği gamdan gelmekte olduğunu, gam ile bütünleştiğini ve sürekli dertli olduğunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁶⁵⁸ İlter, a.g.e., s. 257.

⁶⁵⁹ Uludağ, a.g.e., s. 407.

⁶⁶⁰ Uludağ, a.g.e., s. 480.

⁶⁶¹ Pala, a.g.e., s. 161.

32. Bist heşt tarhiyla geldi letâfet

Bist heşt tarhiyla geldi letâfet

Zâhîde Hanıma Cenâb-ı Hak'dan hidâyet

(Alif Art Özel Koleksiyonlar Müzayedesei Kataloğu, Lot No:118)

Tarih düşürme sanatıyla yazılmış olan bu beytin şairi bilinmemektedir. Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Rıza Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Rıza Efendi, söz

sanatlarında kabiliyetli bir kaleme ve kendine has bir estetik zevke sahiptir. Hattatlığı, şairliğinin önüne geçmiş olsa da Dîvân oluşturacak kadar şiir yazmıştır. Bu sebeple de hem bu tarihi düşürme hem de levha haline getirme ihtimali olmakla birlikte kesin bir bilgi bulunamamıştır.⁶⁶²

Hasan Rıza Efendi tarafından sülüs hattıyla iki satır halinde yazılı manzum bu levha, metninde kişi adı geçmesi münasebetiyle hususi bir sipariş üzerine yazılmış olsa gerektir. Rıza Efendi'nin celi hattının olgun ve nadide örneklerindedir.⁶⁶³

Bir olayın gerçekleştiği yılı “ebced” denilen sistemde göstermeye tarih veya tarih düşürmek denilmektedir.⁶⁶⁴ Ebced ise; Arap elifbasındaki tüm harflerin yeniden düzenlenmesiyle meydana getirilen sekiz sözcüğün ilkidir. Toplam 28 harften oluşan bu sekiz kelime, alfabenin kolay ezberlenmesi ve sayıyla ifade edilmesi için oluşturulmuş, her bir harfe karşılık birer sayı verilmiştir. Böylece harflerin sayı değerleri de ortaya çıkmış ve divân şiirindeki tarih düşürme sanatının temelini de bu hesap oluşturmuştur. Zamanla doğum, ölüm, düğün, yeni ev, kurtuluş gibi özel zaman dilimlerinin yıl olarak karşılığı olan tarihini ortaya koymak bir gelenek olmuştur.⁶⁶⁵

⁶⁶² İlter, a.g.e., ss. 90-92.

⁶⁶³ İlter, a.g.e., s. 258.

⁶⁶⁴ Pala, a.g.e., s. 438.

⁶⁶⁵ Pala, a.g.e., ss. 128-129.

33. Etme recâ' tâli'e çünkü sana nâz eder

Etme recâ' tâli'e çünkü sana nâz eder

Sen de âna eyle nâz belki daha az eder

(Tâlihden bir şey umma, bil ki sana naz eder. Sen de ona naz eyle belki daha az eder.)

(Süleymaniye Kütüphanesi, Env. Nr. 65)

Şairi bilinmeyen bu beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hasan Rıza Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır. Birçok hattat gibi tasavvufî yönü de bulunan Hasan Rıza Efendi, manevî terbiye ile beslenen, ruhu ve gönlüyle sayısız hat eserlerine imza atan, bunların yanında kendisine ait olan ve kendi nefis rik'a hattı ile yazdığı dînî ve tasavvufî içerikli şiirlerden oluşan bir de Dîvân kaleme almıştır. Bu sebeple bu beytin ona ait olma ihtimali de bulunmaktadır.⁶⁶⁶

“Talih” kelimesi, Arapça tâli' (طالع) kelimesinin Türkçe'de aldığı şekildir. Tâli', “yükselen, ortaya çıkan, talih, şans”, güneş ve ay için kullanıldığında “doğan, tecelli eden” gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁶⁷ Buna göre talih, “insan irade ve kudretinin ötesinde gelecekte gerçekleşecek olan bir programdır.” Başka bir deyişle, “kaderin daha çok iyi yönde olmak üzere bir tecellisidir.”⁶⁶⁸

Anlam bakımından bu beyit, kelâm-ı kibar grubuna dâhil edilebilecek manzum bir ibaredir. İki satırdan oluşan levhanın, aynı tarihli ve kelimelerinin ikisi arasında küçük bir yer değişikliği yapılması suretiyle yazılan bir eşi daha vardır. O da “Etme recâ' tâli'e belki sana nâz eder, Sen de ana eyle nâz çünkü daha az eder” şeklindedir.⁶⁶⁹

⁶⁶⁶ İlter, a.g.e., s. 23.

⁶⁶⁷ Mevlüt Sarı, *El-Mevârid*, Bahar Yay. İstanbul 1982, s. 933.

⁶⁶⁸ Bekir Topaloğlu, “Baht”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, s. 521.

⁶⁶⁹ İlter, a.g.e., s. 234.

34. Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl

Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl

Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl

Birçoğumuzca meşhur olan bu beytin şairi bilinmemektedir. Bununla birlikte bu beytin Bezm-i Âlem Vâlide Sultan'ın sık kullandığı mühründe

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

kazınmış olduğu kaynaklarda geçmektedir.⁶⁷⁰ Sultan II. Mahmud'un hanımı ve Sultan Abdülmecid'in annesi olan Bezm-i Âlem Valide Sultan, kaynaklara göre çok bağış yapan bir şahsiyettir. Sıkça kullanmış olduğu mühründe kazınmış olan bu ibare de onun manevî şahsiyetini ortaya koyan güzel bir örnektir.

“Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl

Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl

Zuhûrundan Bezm-i Âlem oldu vâsıl”⁶⁷¹

Bu beyit hem Hattat Mahmud Celâleddin Efendi, Hattat Abdullah Rıza Efendi gibi kadîm hattatlarımız tarafından celi sülüs hattıyla, hem de son dönem hattatlarımızdan birisi olan Hattat Hüseyin Kutlu tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶⁷² Dînî inanç ve düşüncelerin sanata yön veren en önemli etkenlerden olduğu tartışmasız kabul edilen bir gerçektir. Şüphesiz Müslüman toplumların en önemli değerlerinden biri, dînî hayatlarında en büyük önderleri olan Hz. Peygamber (sav)'dir. Bu nedenle Hz. Muhammed'i (as) konu edinen çalışmalar sanat birikimlerimiz içinde büyük bir yekûn oluşturmuştur.⁶⁷³ Bu levha da onlardan birisidir.

⁶⁷⁰ M. Hüdai Şentürk, “Bezmiâlem Valide Sultan”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, ss. 108-113.

⁶⁷¹ Şentürk, a.g.e., ss. 108-113.

⁶⁷² Kemikli, a.g.e., s. 75.

⁶⁷³ Mehmet Memiş, “Hz. Muhammed Sevgisinin Türk Kitap Sanatlarına Yansımaları”, *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyumu*, 7-8 Mart 2009 Sakarya, DİB Yayınları, s. 265.

Beyitteki “Muhammed” ismiyle, Peygamber Efendimiz (sav) kastedilmektedir. Hz. Muhammed (sav), muhabbetten hâsıl olmuştur, bir muhabbet sonucu meydana gelmiştir.⁶⁷⁴ Beyitteki muhabbet kavramı üzerine de âlimler farklı tariflerde bulunmuşlardır: “Muhabbet; Peygamber Efendimiz’i (sav) sevmek, onun getirdiği dînin gönüllerde yer tutması için çalışmak gerektiğine inanmak, sevgiliyi dilden düşürmemek, sevgiliyi herkesten çok sevmek ve benzeri” anlamlarda tarif edilmiştir. Muhabbetin; insanın güzeli sevmesi, mânevî değerlere meyletmesi ve iyiliğini gördüğü kimseye muhabbet beslemesi gibi temel sebeplerinin de Peygamber Efendimiz’de (sav) bulunması sebebiyle, O’na karşı muhabbet beslenilmiş, dillerden düşürülmemiştir.⁶⁷⁵ Bu beyitte de şair buna değinmiştir.

Tasavvuf literatüründede kudsî hadis olarak kabul edilen bir ifade geçmektedir. İbn Arabî, bunun naklen sâbit olmayan, fakat keşfen sahih olan bir hadis olduğunu söyler. “Küntü kenzen mahfiyyen...” şeklinde başlayan bu beyâna göre Rasûlu’nun ağzından Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: “Ben gizli bir hazîne idim, bilinmeyi sevdim; beni bilsinler, tanısınlar diye mahlûkâtı yarattım.” Burada âlemin yaratılış sebebi olarak “sevgi” gösterilmiştir. Hak Teâlâ, aşk-ı zâtîsinin eseri olarak mahlûkâtı var etmiştir. İlk yaratılan da Hz. Muhammed’in (sav) nûrudur. “Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl” sözleriyle kastedilen budur. İkinci mısradan ise “Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl” denilerek sevginin, muhabbetin en köklü duyguların başında geldiği vurgulanmıştır. Sevgi herkesi ilgilendirir. Allah’ın zâtî sevgisinin eseri olarak var edilen yaratıkların hiçbiri sevgiye bîgâne değildir.⁶⁷⁶

⁶⁷⁴ Mehmet Demirci, *40 Levha 40 Yorum*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2019, s. 56.

⁶⁷⁵ Mehmet Yaşar Kandemir, *Kâdî İyâz Şifâ-i Şerîf Şerhi*, Tahlil Yayınları, İstanbul 2019, s. 339.

⁶⁷⁶ Demirci, a.g.e., ss. 56-58.

35. Müşkil işimiş aşkı nihân eylemek olmaz

Müşkil işimiş aşkı nihân eylemek olmaz
 Müşkil bu ki her sırrı beyân eylemek olmaz
 Ağzım ne ararsın beni mestâne mi sandın
 Ser virmek olur sırrı ayân eylemek olmaz
 (Zor iş imiş, aşkı gizlemek olmaz. Zor olan bu
 ki, her sırrı anlatmak olmaz. Ağzım ne ararsın,
 beni sarhoş mu sandın? Baş vermek olur, sırrı
 açık eylemek olmaz.)

M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, s. 487.)

Şairi bilinmeyen bu dörtlüğü, bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Çırçırılı Ali Efendi celî sülüs hattıyla yazmıştır.⁶⁷⁷ Sanat zevkine hitap eden ve dînî-ahlakî mesaj içeren levhalarda, sülüs ve celî sülüs daha çok kullanılmıştır.⁶⁷⁸

“Aşk” edebiyatımızın en temel konularından birisidir. Bu aşkın dile gelmesi için bir bakış, bazen bir söz, bazen sevgilinin adının anılması bile yeterlidir. Âşık her vesileyle aşkını dile getirmek istemektedir.⁶⁷⁹ Bu dörtlükte de geçen “sır” kelimesi edebiyatımızda, “râz” kelimesiyle de ifade edilmekte ve sıkça kullanılmaktadır. “Râz kelimesi, “sır, gizli tutulan şey” anlamlarına gelmektedir. Dîvân şiirinde de sevgilinin dudağı bir sır olarak ele alınır ve çözülemez, anlaşılabilir ve kimse bilemez.⁶⁸⁰

Bu dörtlükte de dile getirildiği gibi aşk zor bir iştir ve gizlemesi de zordur. Çünkü âşık her vesileyle aşkını izhâr etmek ister. Fakat her sırrı açık etmek doğru değildir ve asıl zor olan da aşkı gizlemek, sırrı açık eylememektir.

⁶⁷⁷ M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, s. 487.

⁶⁷⁸ Fatih Özkafa, “Hat Sanatında Estetiğin Gelişimi”, *Konya'da Kültür ve Medeniyet*, Türkiye Yazarlar Birliği, Konya 2007, s. 95.

⁶⁷⁹ Pala, a.g.e., ss. 38-39.

⁶⁸⁰ Pala, a.g.e., s. 375.

36. Divâneyim aşkınla ne mahzûn ne şenim

Divâneyim aşkınla ne mahzûn ne şenim
Yanmakta şifa buldu şu ruhum bedenim
Bin dert ile hicrân bana can yoldaşdır
Âlemde enîsim çiledir şimdi benim

Şairi bilinmeyen bu dörtlük, bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hüseyin Öksüz tarafından nesih hattıyla mâil kıt'a olarak yazılmıştır.⁶⁸¹

Arapça aslı “ışk” olan “aşk” sözlükte, “şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka

(Hüseyin Öksüz Koleksiyonu)

güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması” anlamlarına gelmektedir. Âşık için aşk sonsuzdur ve onu ölüme götürür. Yani aşkta sevilen uğruna can vermek gerekir ve bu durumdan şikâyet manasızdır, çünkü aşk ile üzüntü birlikte yer almaktadır.⁶⁸² Dîvân edebiyatının ve Türk edebiyatının en önemli unsurlarından olan “aşk”, hakîkî ve mecâzî olarak ikiye ayrılmaktadır. Hakîkî aşk “ilâhî aşk”, mecâzî aşk ise “beşerî aşkı” anlatmaktadır.⁶⁸³ Genel olarak aşktan bahsedildiğinde ilâhî, tasavvufî aşk kastedilmektedir. Çile kelimesi ise, “eziyet, sıkıntı, dünyaya ait her şeyden el çekerek تنها ve ıssız bir yere çekilip kırk günlük nefis terbiyesi ve ibadet” anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî öğretide önemli bir unsur olan çile, edebiyatımızda şair tarafından, sevgilisinden dolayı çektiği ızdıraplı dönemlere benzetilerek mecâzen kullanılmaktadır.⁶⁸⁴ Konumuz olan bu dörtlükte de aşkı ele alan şair, sevgilinin aşkıyla ne sevinçli ne de üzüntülü olduğunu, şifasını aşk ateşiyle bulduğunu, sevgilisinin aşkından doğan dertlerinin enîsinin (dostunun, arkadaşının) ise artık “çile hayatı” olduğunu belirtmektedir.

⁶⁸¹ Hattat Hüseyin Öksüz, *45. Sanat Yılı Hatırası*, NEÜ Yayınları, Konya 2014, ss. 358-359.

⁶⁸² Uludağ, a.g.e., s. 59; Pala, a.g.e., s. 38; Gülistan Ekmekçi, “Dîvân Şiirinde Aşk ve Sevda”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y. 5, S. 54, Ekim 2017, s. 529.

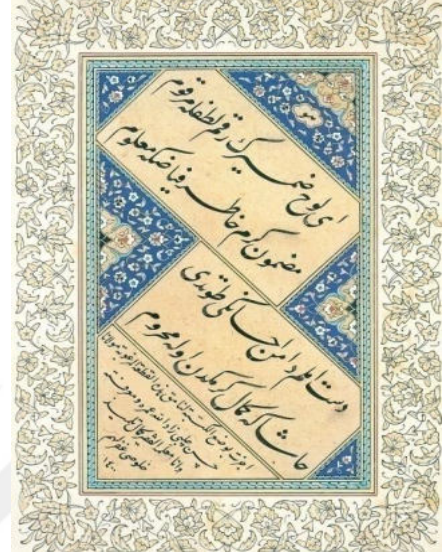
⁶⁸³ Uludağ, a.g.e., s. 60.

⁶⁸⁴ Pala, a.g.e., ss. 102-103; Uludağ, a.g.e., s. 132.

37. Ey levh-i zamîrin rakam-ı lûtfıla merkûm

Ey levh-i zamîrin rakam-ı lûtfıla merkûm
Mazmûn-ı kerem hâtır-ı feyyâzına ma'lûm
Dest-i emelim dâmen-i ihsânını tutdı
Hâşâ ki kemâl-i kereminden ola mahrûm

(Ey gönül levhası lutuf kalemiyle yazılmış kişi!
Asâlet ve cömertlik kavramı, Allah'tan feyizli
olan hâtırına mâlûmdur. Bağışlayıcı eteklerinden
tuttuğumda, istekli ellerimin lütufkâr
yüceliğinden mahrûm kalması mümkün müdür?)

(Hasan Çelebi Koleksiyonu)

Levhada yazılı olan bu dörtlüğün şairi bilinmemektedir. Levhanın aslı, Yesârî Mehmed Es'ad Efendi'ye aittir.⁶⁸⁵ Hat sanatında hoca, talebesindeki yeterliliği görüp ondan bir hattatın yazısını taklid edip getirmesini ister. Sonra talebenin hazırlamaya başladığı ve hocanın gerekli gördüğü düzeltmeler ile defalarca yazılmak nihayetinde ortaya çıkan bu eser, hattatın ilk eseri olur. Bu geleneğe de “icâzet geleneği” denilmektedir. Bu levhada hüsn-i hat sanatındaki icâzet geleneğine bağlı olarak ortaya çıkmış eserlerden birisidir. Hattat Hasan Çelebi'nin icazetidir ve ta'lik hattıyla kıt'a formunda yazılmıştır.⁶⁸⁶

Şair ise bu dörtlüğünde, Allah'ın bir lutfu olarak yaratılmış insanın, asalet ve cömertlik sahibi olması gerektiğini vurgulamış, Allah'ın çok bağışlayıcı ve lutufkar olduğunu, istekli bir şekilde açılan ellerin boş çevrilmeyeceğini manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁶⁸⁵ M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, ss. 348-349.

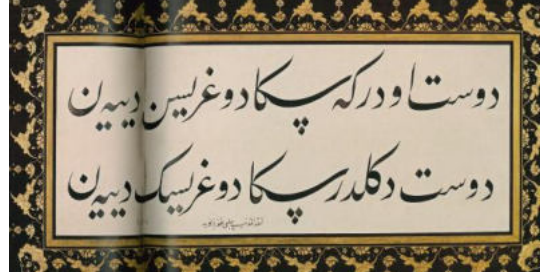
⁶⁸⁶ Hasan Çelebi, *Hattın Çelebisi*, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. 20.

38. Dost odur ki sana doğrusun(u) diyen

Dost odur ki sana doğrusun(u) diyen

Dost değildir sana doğrusun diyen

Şairi bilinmeyen bu beyti, bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Hasan Çelebi celî ta'lik hattıyla yazmıştır.⁶⁸⁷

(Hilal Kazan, *Noktalar ve Çizgiler Arasında Hasan Çelebi*, s. 331)

Farsça bir kelime olan “dost” kelimesi, “arkadaş, ahbap, âşık, seven, sevgili” anlamlarına gelmektedir.⁶⁸⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de dost kelimesinin karşılığı olarak kabul edilen “velî” sözcüğü ise; idare eden, yardım eden, koruyan ve bağışlayan anlamlarının yanında dost anlamına da gelmektedir.⁶⁸⁹ İslâmî literatürdede “sadâkat, uhuvvet, meveddet, sohbet” gibi farklı kelimelerle ifade edilmektedir.⁶⁹⁰ İslâm dîninin yeryüzünde sağlamaya çalıştığı temel esaslardan birisi, insanların birbirlerine karşı sevgi ve saygı duymalarıdır. Bu doğrultuda insanlar arasındaki münasebetlerin gelişmesine ve iyiliklerin yaygınlaşmasına büyük önem verilmiştir. İnsanlar arasındaki samimiyet ve sevgiye dayalı bağlılık hali, Kur’ân-ı Kerîm’de: “Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostudurlar”⁶⁹¹ şeklinde tanımlanmıştır. Çünkü dostluğun gereği iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak ve dostların yardımında olmaktır.⁶⁹²

Konumuz olan bu beyitte de “iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak” ilkesi gereğince, gerçek dostun, hataları, yanlışları, kötülükleri görmezden gelip hep iyi, doğru diyen değil, gerektiği yerde yanlışla yanlış, kötüye kötü diyen kişi olduğu manzum bir şekilde vurgulanmıştır.

⁶⁸⁷ Hilal Kazan, *Noktalar ve Çizgiler Arasında Hasan Çelebi*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2013, ss. 330-331.

⁶⁸⁸ Kanar, a.g.e., s. 736.

⁶⁸⁹ Mustafa Çağrı, “Dostluk”, *DİA*, İstanbul 1994, IX, s. 511; Süleyman Ateş, *Kur’ân Ansiklopedisi*, KURAM, İstanbul 2002, C. I, s. 280.

⁶⁹⁰ Çağrı, a.g.e., s. 511.

⁶⁹¹ Tevbe, 9/71.

⁶⁹² Şaban Karasakal, “Kur’ân’da Dostluk Ahlâkı”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, 2008, s. 79.

39. Âkil olmak isteyen bu âleme

Âkil olmak isteyen bu âleme
İtidal-i tab' ile gelmek gerek
Hâzırın kadri bilinmez bir zaman
Kadrini bildirmeye ölmek gerek

Ele almış olduğumuz bu dörtlüğün Namık Kemal'e ait olduğu söylenmişse de ilgili eserlerde yeri tespit edilememiştir.⁶⁹³ Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hezârfen Hattat Necmeddin Okyay tarafından celî ta'lik hattıyla yazılmıştır.⁶⁹⁴

Dörtlükte ilk kelime olan ve genel çerçeveyi çizen “âkil” kelimesi sözlükte, “uslu, düşünceli, mantıklı hareket eden” anlamlarına gelmektedir.⁶⁹⁵ Âkil olmak isteyen kişinin dengeli hareket etmesi, elinde olanın zamanında kıymetini bilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Mesela sanat erbâbı kişiler, yaşarlarken çoğu zaman takdîr görmezler ve son iki mısradaki belirtildiği gibi kıymetleri ölümlerinden sonra anlaşılmaktadır.⁶⁹⁶ Hem şairler hem de hattatlar başta olmak üzere sanatçılar açısından umumiyetle böyle olan bu durumu da şair manzum bir şekilde ifade etmiş yine bir sanatçı olan hattat tarafından da bir hüsn-i hat eserine konu olmuştur. Ve bu dörtlük bize Ferid Kam merhûmun Süleyman Nazif'in vefatından sonra söylediği şu mısraları hatırlatmaktadır:

“Sağlığında nice ehl-i hünerin

Bir tutam tuz bile yoktur aşına

Öldürüp evvel onu açlıktan

Sonra bir türbe dikerler başına”

(Koleksiyon Adı Bilinmemektedir)

⁶⁹³ Hikmet Dizdaroğlu, *Namık Kemal Yaşamı, Sanatı, Yapıtları*, Varlık Yayınları, İstanbul 1982; Namık Kemal'in Şiirleri, Buluş Yayınevi, Rüzgarlı Matbaa, Ankara 1959.

⁶⁹⁴ <https://www.onlinebilgiokulu.com/paleografya-okumalari-5/>, (25. 08. 2021)

⁶⁹⁵ Uludağ, a.g.e., s. 35.

⁶⁹⁶ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 1*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2017, s. 314.

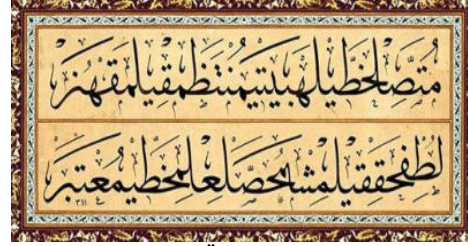
40. Muttasıl hattıyla beyti muntazam kılmak hüner

Muttasıl hattıyla beyti muntazam kılmak hüner

Lutf-ı Hak kılmış muhassal ilm-i hattı mu'teber

(Birbirinden ayrılmayan harflerle beyti muntazam bir şekilde yazmak hüner ister.

Cenâb-ı Hakk'ın lutfu, elde edilen hat ilmini itibârlı kılmış.)

(M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi* 1, s. 39)

Şairi bilinmeyen bu beyit, bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Bakkal Ârif Efendi tarafından muttasıl (müselsel) sülüs hattıyla yazılmıştır.⁶⁹⁷

Arapça silsile kökünden türeyen “zincirleme, ardı ardına, birbirine bağlı olan”⁶⁹⁸ anlamlarına gelen müselsel kelimesi, hat sanatında birleşmeyen harflerin bile birbirine bağlı olarak yazıldığı yazılara verilen isimdir. Hat sanatında “müselsel” kelimesi, “muttasıl” kelimesiyle de ifade edilmiştir.⁶⁹⁹ Muttasıl (müselsel) tabiri, bu beyitte olduğu gibi dîvân şairleri tarafından da şiirlerde kullanılmış, sadece hat sanatıyla sınırlı kalmamıştır.

Şair de bu beytinde, muttasıl (müselsel) hat ile beyti, şiiri, manzumu vb. muntazaman yazmanın bir hüner olduğunu, daha birçok yönden hat sanatının övülebileceğini ama ezcümle Cenâb-ı Hakk'ın hat ilmini itibar gören, hatırı sayılır, saygın bir ilim kıldığını manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁶⁹⁷ M. Uğur Derman, *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017, ss. 538-539.

⁶⁹⁸ Devellioğlu, a.g.e., s. 883.

⁶⁹⁹ Berrin Yapar Ünal, Hat Sanatında Müselsel Yazılar, *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, S.10, Haziran 2020, s. 108.

41. Ümmî tabîatân kapılır sâde-rûlara

Ümmî tabîatân kapılır sâde-rûlara

Hüsn-i hatın nükâtını yazup çizen bilir

(Okuyup yazmak bilmeyenler sakalı bıyığı olmayanlara kapılır. Hüsn-i hattı okuyup yazanlar ise onun nükatlerini de bilirler.)

Şairi bilinmeyen bu beyit, levha olarak Hattat Bakkal Ârif Efendi tarafından celfî sülüs hattıyla yazılmıştır. Levhada hat kelimesi şeddeli olarak yazılmamıştır. Kelimenin aslında “hattın” olması gerekirken, vezin icâbı şeddeden vazgeçilmiştir. Bu sebeple eskiden hat kelimesinin “yazı, çizgi” anlamı dışında “sakal-bıyık” karşılığı da kullanıldığını hatırlamak gerekmektedir.⁷⁰⁰

Çizgi, satır, yol gibi anlamlara gelen “hat” veya “hüsn-i hat” kelimeleri Arap alfabesiyle yazılan yazılar için kullanılmaktadır.⁷⁰¹ Dîvân şiirinde sevgilinin yanaklarındaki ayva tüyleri de “hatt” kelimesiyle tabir edilmektedir. Kelimenin yazı anlamına gelmesi sebebiyle bir yazıya benzetilen tüyler, yanak sayfası üzerine yazılmış olarak ele alınmaktadır. “Yazı” anlamına da uygun olarak “belirtmek, tahrîr olmak, yazmak” gibi tabirlerle kullanılan hat kelimesi, tevriye ve îhâm-ı tenâsüp sanatlarını doğurmaktadır.⁷⁰²

Dîvân şiirinde “yazı” kelimesi, bazen yalnızca ayva tüyleri kastedilerek kullanıldığı gibi bazen de doğrudan yazı anlamında kullanılmıştır. Bu beyitte de şair, “yazı” kelimesini iki farklı anlamda kullanmış ve benzetmeler yaparak sevgilinin yanağını sayfaya, tüylerini de hat yazısına benzetmiştir. Bu şekilde ince ve manzum bir nükte yapmış ve hüsn-i hat sanatını bilenlerin, yazanların bu nükatleri de bileceğini ifade etmiştir.

⁷⁰⁰ Derman, a.g.e., s. 537.

⁷⁰¹ Pala, a.g.e., s. 197.

⁷⁰² Pala, a.g.e., s. 196.

42. Herkesin gönlünde vardır bir kemâl endîşesi

Herkesin gönlünde vardır bir kemâl endîşesi

Vardır ashâb-ı kemâlin de zevâl endîşesi

Mâh-ı nev gayret ider de bedr-i kâmil olmağa

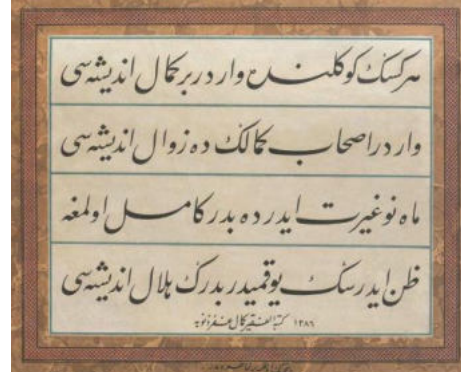
Zann idersin yok mudur bedrin hilâl endîşesi

(Herkesin gönlünde bir olgunlaşma endîşesi

vardır. Olgunluk sahiplerinin de yok olma

endişesi vardır. Yeni ay gayret eder de ayın on

dördü gibi olmaya, zannedersin yok mudur dolunayın hilal olma endîşesi.)

(Dinçer Dalkılıç Koleksiyonu)

Hattat Kemal Batanay tarafından celî ta'lîk hattıyla yazılmıştır. Bu dörtlüğün aynı zamanda iyi bir şair olan ve levhayı yazan Hattat Kemal Batanay'a ait olma ihtimali varsa da kesin olarak şairi bilinmemektedir.⁷⁰³

“Mâh” kelimesi “ay” anlamına gelmektedir. Dîvân şiirinde “mâh-ı nev (hilâl), mâh-ı rûze (Ramazan ayında hilâlin görünmesi), mâh-ı ıyd (bayram hilâli), mâh-ı yemânî (Hz. Muhammed) gibi” tamlamalarla kullanımı yaygındır.⁷⁰⁴ Ayın hilâl şekli olan “mâh-ı nev” ise sevgilinin kaşdır ve ayın hilâl şekline gelmesi, sevgilinin kaşının nasıl olduğunu göstermek içindir.⁷⁰⁵

Bu dörtlükte de şair dolunayın hilal olma endişesini insandaki kemâl endişesine benzetmiş, herkesin gönlünde bir olgunlaşma, kemâle erme endişesi olduğunu belirtmiş ve bunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁷⁰³ Muhittin Serin, *Türk Hat Üstâdları 3, Kemal Batanay (Bestekâr, Tambûrî, Hattat, Hâfız)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, ss. 140-141.

⁷⁰⁴ Pala, a.g.e., s. 294.

⁷⁰⁵ Pala, a.g.e., s. 42.

43. Muhammed'den diğer yok dâhil olmuş kâbe kavseyn'e

Muhammed'den diğer yok dâhil olmuş Kâbe Kavseyn'e
 Gürûh-ı enbiyâdan girmemiş bir ferd mâbeyne
 Harem-gâh-ı visâle Ahmed'i tenhâ alup Mevlâ
 O halvet oldu mahsûs Hazret-i Sultân-ı Kevneyn'e
 (Hz. Muhammed'den (sav) başka Kâbe Kavseyn'e
 ulaşan kimse yoktur. Büyük Peygamberlerden bile
 kimse o daireye girememiştir. Vuslat haremine
 Ahmed'i tek başına aldı da Mevla. Sadece o iki dünya'nın Sultânı'na özel kıldı bu
 baş başa kalmayı.)

(Zeki Cemal Özen Koleksiyonu)

Farklı hattatlar tarafından da yazıldığı görülen ve şairi tespit edilemeyen bu mısralarda, Hz. Peygamber'in (sav) mi'râc hadisesinde erdiği Allah'ı (cc) görme mazhariyetinin konu edildiği anlaşılmaktadır. Bizim ele aldığımız levha ise sülüs hattıyla Hasan Rıza Efendi tarafından yazılmıştır.⁷⁰⁶ İstifindeki ve levhanın genel durumundaki insicam bakımından Rıza Efendi'nin sülüs eserleri arasında müstesna bir yeri olduğunu söylemek mümkündür.⁷⁰⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de “esrâ” kelimesiyle belirtilen Mi'râc; bir gece Hz. Peygamber'in (sav) Mescid-i Haram'dan alınıp, Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi, oradan göğe yükselerek Cebrâil (as) ile birlikte gök katlarını dolaşması ve nihâyet Cenâb-ı Hakk'a “kâbe kavseyn ev ednâ” derecesinde yaklaşması hâdiselerini bildirir.⁷⁰⁸ “Kâbe kavseyn” sözü “iki yay aralığı kadar” şeklinde tercüme edilmektedir.⁷⁰⁹

Peygamber Efendimiz'in (sav) diğer mucizeleri, diğer peygamberlerle kıyas edilirken; Mi'râc da bu mukâyeselere konu olmuştur. Bu mısralarda da diğer

⁷⁰⁶ Mehmet Özçay Fotoğraf Arşivi, 1323 tarihli sülüs levha; (<https://www.ketebe.org/eser/4627?>), (28. 08. 2021)

⁷⁰⁷ İlter, a.g.e., ss. 249-250.

⁷⁰⁸ Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Ankara 1987, ss. 2-10; Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, Ankara 1993, s. 288.

⁷⁰⁹ Pala, a.g.e., s. 245.

peygamberlerin o makama kabul edilmezken, Hz. Muhammed'in (sav) arş-ı a'zamı geçerek "ev ednâ" makâmına kadar ulaşması, Allah'ın en büyük ayetini müşâhedesi olarak anlatılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde ayrıntılarıyla anlatılan bu büyük mucize, edebiyatımızda "mi'râc-nâme" veya "mi'râciyye" adı verilen pek çok müstakil eserin yazılmasına vesîle olmuştur. Ayrıca bu mısralarda olduğu gibi na'tlarda da bu konu üzerinde önemle durulmuş, hemen her na'tta mi'râcdan söz edilmiştir.⁷¹⁰

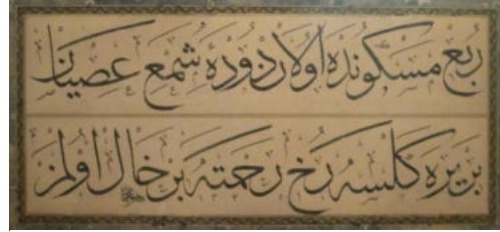
⁷¹⁰ Yeniterzi, a.g.e., s. 289.

44. Rub'-ı meskûnda olan dûde-i şem'-i isyân

Rub'-ı meskûnda olan dûde-i şem'-i isyân

Bir yere gelse ruh-î rahmete bir hâl olmaz

(İnsanların buldukları yerlerden yükselen isyan mumunun isi bir yere toplansa Allah'ın bağışlama -rahmet- yüzünde bir ben kadar yer kaplamaz.)

(TPV Koleksiyonu, Env nr. L. 0063)

Levhada yazılı olan bu beyitin şairinin Sa'dî (Abdûlbâkî, Vanlı) olduğu söylenmişse de şaire ve beyite dair herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Hüsn-i hat eseri olarak Hattat Hasan Rıza Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁷¹¹

Eskiler dünyanın sadece dörtte birlik kısmında hayat olduğuna ve o kısmının mamur olduğuna inanmış, yedi iklime bölünen ve hayat olduğuna inanılan bu bölüme de “rub'-ı meskûn” denilmiştir.⁷¹² Aynı mısradaki geçen “dûde” kelimesi ise duman, is, tütün anlamlarına gelmektedir. Hat sanatının da bir kavramı olan “dûde” (is) özel bir mürekkebin adıdır. Mürekkebin imalinde kullanılan is, bezir yağı, balmumu, neftyağı ve sonraları gazyağından elde edilmektedir.⁷¹³ Dîvân şiirinde de âşığın eylediği âhlardan bir duman çıkar ve bu duman yani âhlar göğe yükselip Allah katına ulaşır.⁷¹⁴ İkinci mısradaki geçen “hâl” kelimesi “ben, vücutta meydana gelen nokta” anlamındadır. Edebiyatımızda genellikle yüzde bulunan benler ve bu benlerin renginin siyahlığı ile küçüklüğünden sık sık bahsedilmektedir.⁷¹⁵

Şair de beytinde, insanların âhlarının, isyanlarının hepsinin bir araya toplansa bile Allah'ın rahmetinden büyük olamayacağını, sevgilinin yüzündeki ben'e benzeterek mecazî bir üslupla ifade etmiş ve manzum bir şekilde aktarmıştır.

⁷¹¹ İlter, a.g.e., ss. 260-261.

⁷¹² Pala, a.g.e., s. 379.

⁷¹³ M. Uğur Derman, *Ömrümün Bereketi 2*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2019, s. 70.

⁷¹⁴ Derman, a.g.e., s. 125.

⁷¹⁵ Derman, a.g.e., s. 184.

45. Alâka eylemek vech-i Hüdâdan gayra zâiddir

Alâka eylemek vech-i hüdâdan gayra zâiddir

Cemâl-i lâ-yezâle aşıkım Allah da şahittir

Beyitin Üsküplü Vâlihî Ahmet Efendi'ye (ö. 996/1588) ait olduğu söylenmişse de, beyitle ve şairle ilgili

(Albayrak Hat Koleksiyonu)

herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. 16. yüzyılda yaşamış, vâiz ve şair bir “Vâlihî” mahlaslı kişi daha vardır. Beytin ona ait olma ihtimali var ise de yeterli bir bilgi bulunamamıştır.⁷¹⁶

Bir hüsn-i hat eseri olarak, Hattat Nuri Korman tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır. Beyitte geçen “vech-i Hüdâdan gayr”, “mâsiva”ya delalet etmektedir. Mâsiva, “Allah’tan gayrı sayılan şeyler” anlamında kullanılmaktadır.⁷¹⁷ Şairler tarafından sıklıkla kullanılmış olan “mâsiva, gayr” kelimeleri Bağdatlı Rûhî’ye ait olan beyitte şöyle yer almıştır:

“Mâsiva terkin urup nice zamandır yâ Rab

Eylerin cân u gönülde seni her şeye taleb”

Şair de bu beytinde, vech-i Hüdâdan gayra alaka eylemenin faydasız bir şey olduğunu, kendisinin ezelf ve ebedî olan Allah’a âşık olduğunu, Allah’ın da buna şahit olduğunu manzum bir şekilde ifade etmiştir.

⁷¹⁶ İsmail E. Erünsal, “Vâlihî”, *DİA*, İstanbul 2012, XLII, s. 500.

⁷¹⁷ Pala, a.g.e., s. 298; Uludağ, a.g.e., s. 348.

46. Bâb-ı rızkı kimseden seddeylemez ol pür-kerem

Bâb-ı rızkı kimseden sed eylemez ol pür-kerem

Bir kapı seddetse aç a gayrısın vermez elem

Sa'y eder tahsil-i rızka gâfil insân cehd edip

Rızk ise andan ziyâde anı ister dem-be-dem

(Kerem sahibi Allah rızık kapsını kapatmaz.

Bir kapı kapatırsa başka bir kapı açarak elem

vermez. Gâfil insan rızık tahsili için çalışıp

çabalar. Oysa rızık ise bundan ziyâde her dem Allah'ı ister.)

(Albayrak Hat Koleksiyonu)

Bu dörtlüğün Aziz Rifâî Efendi'ye ait olma ihtimali olmakla birlikte kesin bir bilgi bulunamamıştır, bu sebeple şairi bilinmemektedir. Bir hüsn-i hat eseri olarak Hattat Aziz Rifâî Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmıştır.⁷¹⁸

Sözlükte “yiyecek vermek, rızıklandırmak” anlamındaki rezk kökünden türeyen “rızık” kelimesi, “yiyecek, giyecek ve faydalanılacak her şey; yağmur, bağış, pay, nasip” gibi mânalara gelmektedir.⁷¹⁹ Ehl-i Sünnet âlimleri, insanların irâdî fiillerinin görünüşte kendi arzu ve teşebbüsleri sonucunda meydana geldiğini kabul etmekle birlikte bu fiillerin her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın iradesi sayesinde vücut bulduğunu söylemektedirler. Bu sebeple de rızık, “Cenâb-ı Hakk'ın hayatlarını sürdürdürebilmeleri için canlılara verdiği her türlü imkân” şeklinde tarif ederler.⁷²⁰ “Kesb” kelimesi ise, Kur'ân-ı Kerîm'de kişinin sorumluluğuna konu olan, karşılığını göreceği belirtilen her türlü inanç, düşünce ve faaliyetini ifade etmesi yanında özellikle iş ve ticaret hayatında elde ettiği maddî kazançlar için de kullanılmıştır.⁷²¹

Burada öne çıkan şey rızıkın elde edilış şeklidir. Bu konuda etkili olan nedir? İnsanın çalışıp kazanması, kendi çabası mıdır, yoksa Allah'ın belirleyiciliği midir? “Kul kâsib, Allah Hâlik'tir.” Yani çalışıp çabalamak, rızıkını elde etmek için elinden

⁷¹⁸ <https://www.ketebe.org/eser/1008?ref=artist&id=166>. (02. 09. 2021)

⁷¹⁹ Mevlût Sarı, *El-Mevârid*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, s. 601.

⁷²⁰ Şerafettin Gölcük, “Rızık”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, ss. 73-74.

⁷²¹ Mustafa Çağrıncı, “Kesb”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, s. 302.

gelen her şeyi yapmak insanın görevidir; bütün bunlardan sonra sonucun gerçekleşmesi Allah'ın yaratmasına, işi neticelendirmesine bağlıdır.⁷²²

Şairde bu manzumunda, Allah Teâlâ'nın rızık kapısını kimseye kapatmayacağından bahsetmiş, ola ki bir rızık kapısını kapatsa bile başka bir kapısını açacağını belirtmiştir. Sonrasında ise gâfil insanın rızık tahsil etmek için sadece çalışıp çabalamak gerektiğini düşündüğünü, oysa rızık kazanmak için çalışıp çabalamadan ziyâde her dem Allah'ı anıp zikretmenin, O'na kulluk etmenin gerektiğini belirtmiştir. Kul sadece fiili olarak değil her anlamda bir çaba içinde bulunmalıdır.

---

⁷²² Mehmet Demirci, *40 Levha 40 Yorum*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2019, s. 149.

47. Gider kıyl ü kâli gideremezsin

Gider kıyl ü kâli gideremezsin

Anla meâli anlayamazsın

Fehmet hayâli fehmedemezsin

Seyret cemâli seyredemezsin

Bulasın kemâli bulamazsın

(Abdurrahman Depeler Koleksiyonu)

Büyük hattatlarımızdan Çırçırılı

Ali Efendi tarafından sülüs hattıyla yazılmış olan bu yazının muhtevâsı da istifi de hakîkaten pek manidâr ve farklıdır.⁷²³

Orta sırada kırmızı mürekkeple şu kelimeler yazılıdır: “Kâli, Meâli, Hayâli, Cemâli, Kemâli”

Alt ve üst sıralarda ise şu kelimeler yazılıdır: “Gideriver- Gideremezsin, Anla- Anlayamazsın, Fehmet- Fehmedemezsin, Seyret- Seyredemezsin, Bulasın- Bulamazsın”

Böylece yazı, yukarıdan aşağıya doğru okunduğunda farklı, aşağıdan yukarıya doğru okunduğunda farklı bir anlam çıkmaktadır. Yukarıdan aşağıya okunuşu şöyledir:

“Gideriver kâli

Anla meâli

Fehmet hayâli

Seyret cemâli

Bulasın kemâli”

⁷²³ <https://www.ketebe.org/eser/3937?ref=artist&id=210>, (09. 06. 2021); Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, MEB Yayınları, İstanbul 1970, s. 4.

Aşağıdan yukarıya okunuşu ise şöyledir:

“Gideremezsin kâli

Anlayamazsın meâli

Fehmedemezsin hayâli

Seyredemezsin cemâli

Bulamazsın kemâli”

Eskiden evlerde, dükkânlarda ve bilhassa dergâhlarda buna benzer levhaların bulundurulması yaygın bir uygulamadır. Böylece bu levhalar, bir taraftan hat ve tezhipleriyle bakanların göz zevkini okşarken bir taraftan da içerdiği yazıyla okuyanlara kıymetli nasihatler vermektedir. Günümüzde ise bu uygulama çok azalsa da hala anlamlı ve çok güzel levhalara yer verilen mekânlar bulunmaktadır.

48. Hâşâ zulmetmez kuluna Hüdâsı

Hâşâ zulmetmez kuluna Hüdâsı

Kişinin çektiği kendi cezâsı

Hüsn-i hat sanatına da konu olmuş olan bu beytin Ziyâ Paşa'ya ait olduğu söylenmişse de kesin bir bilgi tespit edilememiştir.

(Hasan Çelebi Koleksiyonu)

Levha olarak, Hattat Hasan Çelebi tarafından celî sülüs hattıyla yazılmıştır.⁷²⁴ Levhanın baş kısmında “Sabreden zafere erer” hadis-i şerîfi⁷²⁵ yazılmış olup alt kısmında bu beyit yazılmıştır.

Edebiyatımızda Allah Teâlâ, İslâmî inançlara uygun olarak birçok vasfıyla zikredilmektedir. Manzûmelerde ve beyitlerde, Allah, şeriat dâhilinde ve sıfatlarıyla anılmaktadır. Allah, Hak, Rab, Yezdân, İlâh, Hudâ vb. adlarla sıkça işlenmektedir.⁷²⁶

Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerîm’de “Şurası kesindir ki Allah, insanlara zerre kadar zulmetmez. Ne var ki, insanlar kendi kendilerine zulmedip duruyorlar” buyurmaktadır.⁷²⁷ Başka âyet-i kerîmelerde de Allah Teâlâ’nın kullarına zulmetmeyeceği, zulmedenin ancak kendileri, kendi elleri olduğu belirtilmektedir.⁷²⁸ Ayetlerle belirtilen bu durum, burada da şair tarafından manzum bir şekilde ifade edilmiştir.

⁷²⁴ Kazan, a.g.e., s. 290.

⁷²⁵ Ahmed b. Habel, I, s. 307; İsmail Karagöz, Kur’ân ve Hadislerin Işığında Sabır ve İnsan, *Diyanet İlmî Dergi*, C. 38, S. 1, Ocak-Şubat-Mart 2002, s. 6.

⁷²⁶ Pala, a.g.e., s. 21.

⁷²⁷ Yunus, 10/44.

⁷²⁸ Enfâl, 8/51; Âl-i İmrân Suresi, 3/182.

SONUÇ

Türkçe hüsn-i hat levhalarındaki edebî ve hikemî muhtevâyı ele alan bu çalışmada, 18-21. yüzyıllar arasında yaşamış olan otuz iki hattat seçilerek bu hattatlara ait edebî ve hikemî levhalar derlenip tasnif edilerek tanıtılmıştır. Bu levhalarda yer alan manzumeler telif tarihleri esas alınarak yüzyıllara göre tasnif edilmiştir. Manzumelerin hangi şair tarafından telif edildiği tespit edilmeye çalışılmış, şekil ve muhteva açısından manzumenin neyi ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Manzumelerin yer aldığı levhaların hattatları ve yazı çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmada toplamda 159 adet levha incelenmiş, 48 levhanın içerdiği manzum malzemenin şairi tespit edilememiştir. Çeşitli usulleri ve adetleri bulunan hüsn-i hat sanatı, sadece görselliği olan bir sanat olmayıp hem ruha hem göze hitap eden bir sanattır. Bu sebeple yüzyıllardan beri gelişerek ve farklı milletlerin elinde maddî ve manevî kültürün izlerini taşıyarak günümüze ulaşmış, hayatın farklı alanlarına sirayet etmesi nedeniyle de insanla iç içe olmuştur. Dînî metinlerin yazımında kullanılmasının ayrı bir ehemmiyet kattığı bu sanata ve kavramlarına dair bilgiler şiiire, edebî metinler ise hüsn-i hat levhalarına yansımıştır. Yapılan bu çalışmayla hüsn-i hat sanatının ve şiiirin ortak kavramlarının oluştuğu, birçok müşterek yanlarının olduğu ve birbirlerini birçok yönden besledikleri anlaşılmıştır.

İslâmiyet'in zuhurundan sonra dînî, siyasî, sosyal, kültürel hemen her alanda olduğu gibi sanatta, dolayısıyla şiiir ve yazıda da önemli değişimler olmaya başlamış, şiiirde ve yazıda sistemleşme gerçekleşmiştir. Osmanlı devrinde de yazı (hat sanatı) İslâm'ın kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'in en güzel şekilde yazılması gayretinden doğmuş, lakin kısa zamanda sahasını genişletmiştir. Bu devirde de hat sanatıyla uğraşanların çoğu önce iyi bir dînî tahsil almışlar, hatta ömürleri boyunca dînî hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu uygulama daha sonraki hattatlara da sirayet etmiştir. İncelenen levhalarda da hattatların sanatçı kişilikleri kadar dînî hassasiyetlerinin de kuvvetli olduğu görülmüştür.

Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de “Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun...” diye buyurmuştur. Allah'ın bu emir ve bildirileri İslâm dîninin okuma-yazmaya ve ilme ne kadar önem verdiğinin en açık göstergeleridir. Bu ayet-i kerîmeler ve İslâm'ın daha pek çok düsturu, sanatçıları edebiyat ve yazı konusunda önemli ölçüde teşvik edici olmuşlardır. İncelenen levhalarda da hattatların edebî ve hikemî malzemeleri rastlantısal bir biçimde değil özenle seçtikleri görülmüş, manzumelerin ve hikemî malzemelerin mekâna göre değiştiği anlaşılmıştır.

Hüsn-i hat sanatı'nda yazılar sülüs, nesih, muhakkak, reyhanî, tevkî, rika, dîvânî, ta'lik gibi kollara ve tarzlara ayrılmış ve aklâm-ı sitte olarak bilinen altı meşhur yazı çeşidi öne çıkmıştır. Bununla birlikte incelediğimiz levhalardan da yola çıkarak, bu yazı çeşitleri arasında, levhalarda, buldukları mekâna uygun olması, uzaktan da okunabilmesi, sanat niteliğini daha iyi öne çıkarma imkânı vermesi gibi sebeplerle, özellikle sülüs, celî sülüs, ta'lik ve celî ta'lik yazı çeşitleri kullanıldığı gözlenmiştir. Celî sülüs hattının, özellikle istifli olarak yazılan levhalarda kullanıldığı, sülüs hattının da iki mısradan oluşan ve düz satırla yazılan levhalarda kullanıldığı görülmüştür. Ta'lik ve celî ta'lik hatlarının ise edebî eserlerin, beyitlerin, Farsça eserlerin, şiirlerin yazımında, harekesiz yapısıyla şiir gibi bir görünüm vermesi sebebiyle sıklıkla tercih edildiği görülmüştür.

Hat sanatına yeni başlayan talebenin en önemli amacı bir gün kemâle erip Kur'ân-ı Kerîm yazmaktır. Bu amaçla da kelimeler olarak sadece Allah'ın ve Peygamber'in kelâmı kabul edilmiştir. Hem bu noktaya ulaşabilmek hem de dînî muhtevâyı yansıtmak amacıyla da sürekli Kur'ân-ı Kerîm'den ayetler, hadis-i şerîfler yazılmıştır. Öyle ki bazı hattatlar kendisinin şairlik yönü de bulunmasına rağmen levhalarına şiirlerini, edebî muhtevâyı hiç almamış, sadece ayet ve hadisleri konu edinmiştir. Bu hattatlardan çalışma sırasında tespit edilen bir tanesi de hattatlığının yanında şair de olan, bu sebeple levhaları çalışılmak istenen fakat şair olmasına rağmen levhalarına edebî muhtevâyı yansıtmamış bir hattat olan Eğrikapılı Mehmed Rasim Efendidir.

Sanat eseri vasıtasıyla mesaj verme kaygısı her toplumda görülmüştür. Hat sanatında da bu kaygı görülmüş, sanat başlı başına bir hedef olmamış; bir mesajın

iletilmesi, hissettirilmesi için bir vasıta olmuştur. İncelenen levhalarda da malzemelerin içeriğinin estetik açıdan uygun olmasına önem verildiği ve çok özenildiği kadar, taşıdıkları mesajlara da özen gösterilmiştir.

Edebî gelenekle tasavvufî geleneğin birbiriyle olan ilişkisi, levhalar üzerindeki incelemelerde de ortaya çıkmıştır. “Mutlak Güzeli” arayan sanatkâr vasıtasıyla tasavvufî öğretilerde önemli olan ve öne çıkan hikemî ibareler levhalara yazılmış, tekkelerin girişlerine ve farklı yerlere asılmıştır. Çalışmada incelenen hikemî ifadelerde hüsn-i hat sanatının tasavvufî gelenekle de sıkı bir bağı olduğu tespit edilmiştir.

Başlangıçta âyet ve hadisler gibi tamamen dînî konuların hâkim olduğu levhalarda, dînî edebiyatta önemli bir yere sahip olmuştur. Hz. Peygamber’i (sav) tavsif eden, O’nun güzelliklerini anlatan, yüksek seciye ve ahlâkını öven metinlerle gerek edebiyatta gerekse hat levhalarında sıkça rastlanılmıştır. Peygamber sevgisini gönlünde taşıyan her sanatkâr, kendisinden önce ortaya konmuş eserlerden ilham alarak ve kendisinden yeni bir şeyler katarak, kendi muhabbetini izhâr etmeye çalışmıştır. Özellikle Peygamber Efendimiz (sav) ile ilgili türler olan na’t, hilye ve benzeri beyitler çok sık yazılmıştır. Tevhîd, münacat gibi Allah ile ilgili dînî-edebî türlerden şiirlere yer verilmiştir. Tebrik, kutlama veya ölüm sebebiyle düşürülen tarihlere de levhalarda hattatlar tarafından sıklıkla yer verildiği görülmüştür.

Edebî gelenek içinde şairler tarafından sık sık kullanılan mey, meyhane, saki gibi kelimelerle yazılan şiirlerin levhalarda çok nadir görüldüğü tespit edilmiş, levhalarda daha çok dînî-edebî türlerle ilgili şiirlere ve beyitlere rastlanılmıştır.

Türkçe hüsn-i hat levhalarında yer alan edebî ve hikemî muhtevânın incelendiği bu çalışmada son olarak şu ifade edilebilir: Levha olarak yazılan bir beyit, şiir veya hikemî ibâre rastlantısal bir biçimde değil, bulunduğu mekâna, iletilmek istenen mesaja göre özenle seçilmiş, bu şekilde sanat, mekân ve mesaj bütünleşmiştir.

KAYNAKÇA

- ABDUVALİYEVA ER**, Elvina, *Bora Gazi Giray Han Hayatı ve Eserleri*, Doktora Tezi, Ankara 2011
- AÇIKGÖZOĞLU**, Ahmet Sacit, "Türk Mimarisinde Hat Sanatı", Ed. Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015
- AK**, Murat, *Klasik Türk Şiirinde Aşere-i Mübeşşere*, Aybil Yayınları, Konya 2011
- _____ Şair ve Peygamber (Na't Geleneğinde Hz. Peygamber İmgesi), Ketebe Yayınları, İstanbul 2019
- AKAR**, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nameler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987
- AKKAYA**, Hüseyin, "Süleyman", *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010 s. 60-62
- AKPINAR**, İsa, *Ziyâ Paşa'nın Şiirlerinde İnsan Hürriyeti*, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2008
- AKSOY**, Hasan, "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler", *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* I, 9, s. 325
- _____ "Neyzen Tefik", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s. 72-73
- AKTEPE**, M. Münir, "Ahmed III", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 34-38
- AKÜN**, Ömer Faruk, *Dîvân Edebiyatı*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015
- _____ "Dîvân Edebiyatı", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 389-427
- AKYÜZ**, Kenan, Süheyl Beklen, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur, *Fuzûlî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990
- Alif Art Özel Koleksiyonlar Müzayedesini Kataloğu*, 19 Şubat 2012
- ALPARSLAN**, Ali, "Dîvânî", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 445-446
- _____ *Şeyh Galib*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988
- ALPAY**, A. İrfân, *Nahifî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni)*, Doktora Tezi, Konya 1992
- ALPER**, Hülya, "Tevfik", *DİA*, XLI, İstanbul 2012, s. 8-9
- ALVAN**, M. Hakan, "Güfte, Besteyle Şiirin Yeniden Doğuşudur", *Sabah Ülkesi Kültür-Sanat ve Felsefe Dergisi*, s. 59
- ARPAGUŞ**, Sâfi, "Pîr", *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 272-273
- ARSLAN**, İlknur, *Keçecizade İzzet Molla'nın Bahar-ı Efkâr Adlı Dîvânında Mevlâna ve Mevleviliğe Dair Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2019
- ASLAN**, Murat, Nâbî Mektebine Mensup Bir Şair Olarak Fitnat Hanım, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6, 14, 2017, s. 16

- ATÂ**, Tayyar-zâde Ahmed, *Tarih-i Atâ*, C. 5, Yahya Efendi Matbaası, İstanbul 1876
- ATEŞ**, Süleyman, *Kur'ân Ansiklopedisi*, C. 1, KURAM Yayınları, İstanbul 2002
- ATİK GÜRBÜZ**, İncinur, "Osmanlı Dönemi Metinlerinde Ekmek ve Ekmekle İlgili Anlam Çerçevesi", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 3, 4, 2019, s. 361
- AYAN NİZAM**, Elif, "Dîvân Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak Ashâb-ı Kehf", *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8, 2013, s. 496
- AYVA**, Aziz, "Türk Kültürü ve Halk Edebiyatında Ahîlik", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017 s. 171-172
- AYVAZOĞLU**, Beşir, "Dîvânlar Arasında Şiir Özü Sürmek, Yahya Kemal'e Göre Dîvân Şiiri", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası* 1, V, 2008, s. 165-176
- _____ "Yahya Kemal'e Göre Üsküdar ve İstanbul'un Fethi", Ed. Çoşkun Yılmaz, *Düşten Fethi İstanbul*, Üsküdar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayınları, İstanbul 2015
- AZAMAT**, Nihat, "*Abdürrahimi Rûmî*, DİA, I, İstanbul 1988, s.293
- _____ "*Hacı Bayram-ı Velî*", DİA, XIV, İstanbul 1996, s. 442-447
- BÂKÎ**, *Bâkî Dîvânı*, (haz. Sabahattin Küçük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994
- BAKIRCIOĞLU**, N. Ziyâ, *Şâh Beyitler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004
- BATİSLAM**, H. Dilek, "Dîvân Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi I*, 2002, s. 187
- BAYRAMOĞLU**, Fuat, *Hacı Bayram Velî, Yaşamı, Soyu, Vakfı*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989
- BERK**, Süleyman, *Hat San'atı Tarihçe, Malzeme ve Örnekler*, İSMEK Yayınları, İstanbul 2006
- _____ Hattat Hamid Ayaç Hayatı, Sanatı ve Eserleri, *Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum 1994
- _____ *İstanbul'un 100 Hattatı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2012
- BEYATLI**, Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2019
- _____ *Edebiyâta Dâir*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2017
- _____ *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1967
- _____ *Rubâiler (Hayyam Rubâilerini Türkçe Söyleyişlerle)*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1963
- BİLEN**, Yusuf, Hattat Mehmed Şevki Efendi ve Sülüs-Nesih Hat Ekolü, *Doktora Tezi*, Erzurum 2010
- _____ "Hilye-i Saâdet", *İrfân Mektebi Dergisi*, 8, 2007, s. 51-54

- Bilinmiyor**, *Namık Kemal'in Şiirleri*, Rüzgarlı Matbaa, Ankara 1959
- BİLKAN**, Ali Fuat, *Nâbî Divânı /Yusuf Nâbî*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997
- BİLTEKİN**, Halit, *Vak'a-Nüvis Râşid Efendi ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1993
- BİZKEVELCİ**, Muhammet Güray, *Hattat İsmail Hakkı Altunbezer Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2017
- BOLAT**, Ali, *H. Pîr Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabî Hayatı, Şahsiyeti ve Tasavvufî Görüşleri*, H Yayınları, İstanbul 2015
- BOZAN**, Ruken, *Yahya Kemal Beytalı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiirlerinde Zaman Estetiği*, Yüksek Lisans Tezi, Van 2018
- BURSEVÎ**, İsmail Hakkı, *Kitâbu'n-Neîce*, (haz. Ali Namlı), C. 2, İstanbul 1997
- BÜLBÜL**, Tuncay, "Edebiyatımızda Kerbelâ Mersiyeleri ve Kerbelâ Mersiyeleri İçeren Bir Mecmu'a", Ed. Filiz KILIÇ, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*, Ankara 2007, s. 919-943.
- CEBECİOĞLU**, Ethem, *Hacı Bayram Velî*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991
- _____ *Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 1994
- _____ *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005
- CEVHERÎ**, İsmail b. Hammad, *es-Sihah*, C. 2, Kahire 1982
- CUNBUR**, Müjgân, "Hacı Bayrâm Velî'nin Kazandırdığı Manevî Birlik", *Hacı Bayram Velî Sempozyumu*, Ankara 1990, s. 41
- ÇAĞLAYAN**, Bünyamin, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Doktora Tezi, Ankara 1997
- ÇAĞRICI**, Mustafa, "Dostluk", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 511-513
- _____ "Kanaat", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 289-290
- _____ "Kesb", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 302-304
- _____ "Nankörlük", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 382-383
- _____ "Şükür", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 259-261
- _____ "Tevâzû", *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 583-585
- _____ "Tevekkül", *DİA*, XLI, İstanbul 2012, s. 1-2
- ÇAKIR**, Ömer, "Birer Şiirinden Hareketle Şeyh Gâlib ve Mehmet Akif'in İnsana Bakışı Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi", *Turkish Studies-İnternational Priodical For The Languges, Literature and History of Turkish* 7,3, 2012, s. 737-749
- ÇANTAY**, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, C. III, İstanbul 1980
- ÇEÇEN**, Halil, *Fitnat Hanım Hayatı, Sanatı ve Dîvânı*, Doktora Tezi, Malatya 1996
- ÇELEBİ**, Ahmed Zahid, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bir Hattatın Portresi: Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016

ÇELEBİ, Süleyman, *Vesiletü'n Necat*, (haz. Mehmet Akkuş-Uğur Derman), Ankara 2017

ÇELEBİOĞLU, Amil, Harflere Dair, *Millî Kültür* III, 1, Haziran 1980

_____ "Şair Kânûnî Sultan Süleyman", *Türk Kültürü Araştırmaları*, 1-2, 1991, s. 39-52.

_____ *Türk Edebiyatında Manzum Dînî Eserler*, MEB Yayınları, İstanbul 1998

ÇETİN, Abdurrahman, "Ezân", *DİA*, XII, İstanbul 1995, s. 36-38

ÇETİN, Nihad M, "İslam Sanatının Doğuşu ve Gelişmesi", *İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı*, İstanbul 1992

ÇETİNDAĞ SÜME, Gülada, "Türk Kültüründe Değerler Simgesi Gül", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 13, 2017, s.105-123

ÇİÇEKLER, Mustafa, "Sa'di Şirâzî", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 405-407

ÇİFTÇİ, Selahattin, "Yahya Kemal ve Mehmet Akif'in Eserlerinde Ezân", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 5, Ocak-Haziran 2011, s. 69-84

ÇIPAN, Mustafa, *Fasih Ahmed Dede Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Konya 1991

_____ "Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe Hazretleri)'nin Şiirlerinde "Hiç", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2013, s. 377

ÇOBAN, Özgür, *Dîvân Şiirinde Rind ve Zahid Portresi (Ahmet Paşa, Fuzûlî, Bâkî, Nefî, Nedim, Şeyh Galip Dîvânlarında)*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2002

ÇOŞKUN, Menderes, Ali İhsan Öbek, Yavuz Bayram, *Gazel Şerhleri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2012

DALKILIÇ, Bayram, "Hacı Bayram Velî'nin 'Şar' Kavramının Yorumlanması Üzerine Düşünceler ve Çözümler", Ed. Ahmet Cihad Hansever, *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu*, Anıl Matbaacılık, Ankara 2016, s. 532-534

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. II, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1948

DAVUD, Fatîn, *Hâtîmetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*, (haz. Ömer Çiftçi), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017

DEDE, Behçet, *Yunus Emre'nin Eserlerinin Tahlili*, Doktora Tezi, Bursa 1990

DEMİRBAĞ, Ömer, *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, Doktora Tezi, Van 1999

_____ "Şeyh Gâlib Şair Şeyh mi Şeyh Şair mi?", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 2017, s. 11-20

DEMİRCİ, Mehmet, *40 Levha 40 Yorum*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2019

_____ "Tasavvuf Kültürümüzde Gül Motifi", (haz. Mehmet Temelli) *Ululararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Bursa 2005, s. 65-70

- DEMİRHAN ERDEMİR**, Ayşegül, "Abdülhak Molla", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 210-211
- DERMAN**, F. Çiçek, *Rikkat Kunt Hoca Hanım 1903-1986*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013
- DERMAN**, M. Uğur, "Ali Efendi, Çırçırılı", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 389
- _____ "Arif Efendi, Filibeli", *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 364
- _____ "Besmele" (*Hat*), *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 532-537
- _____ *Emin Barın ve Koleksiyonu*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2010
- _____ "Hat", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 427-437,
- _____ "Hezârfen Hattat Üsküdarlı Necmeddin Okyay", *Üsküdar Sempozyumu I*. İstanbul 2004, s. 188
- _____ *İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı*, IRCICA, İstanbul 1993
- _____ "Mehmed Şefik Bey", *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 530-531
- _____ *Ömrümün Bereketi*, C. 2, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2019
- _____ *Ömrümün Bereketi*, C. 1, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2013
- _____ "Ta'lik", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 507-508
- _____ "Türk Hat Sanatı", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, (haz.Nejat Diyarbekirli), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1993
- _____ *Türk Hat San'atından Seçmeler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2017
- _____ *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990
- DEVELLİOĞLU, FERİT**, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğu Matbaası Yayınları, Ankara 1970
- DİHHUDA**, Ali Ekber, *Lugatnâme-i Dihhudâ, Dânişgâh-ı Tahrân*, Tahran 1958
- DİRİÖZ**, Meserret, *Nâbi Divânı (Eserlerine Göre Nâbî)*, İstanbul 1994
- DİZDAROĞLU**, Hikmet, *Namık Kemal Yaşamı, Sanatı, Yapıtları*, Varlık Yayınları, İstanbul 1982
- DOĞAN**, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Birlik Yayınları, Ankara 1981
- DURMUŞ**, İsmail, "Telmih", *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 407-408
- DURMUŞ**, Zülfikar, "Sosyal Dayanışmanın Sağlanmasında Kur'an'ın Öngördüğü İdeal Model: İSAR", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi III*, 1, 2003, s. 27
- DÜZDAĞ**, Ertuğrul, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları*, C. 2, Tercüman Gazetesi Yayınları
- EFE**, Ahmet, *Güzeli Bulmak Hattatların Hâli*, Esra Sanat Yayınları, İstanbul 1994

ERDOĞAN, Kenan, Serpil Akgül, "Divân Şiirinde Gül Redifli Gazeller Üzerine Bir İnceleme", *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 40, 2, Aralık 2016, s. 53-54

_____ *Gül Şiirleri Antolojisi Güller Divânı*, İstanbul 2017

EKMEKÇİ, Gülistan, "Dîvân Şiirinde Aşk ve Sevda", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 54, Ekim 2017, s. 528-538

ELMALI, Naci, *Erzurumlu Ketencizâde Mehmet Rüştü Efendi*, Ankara 1984

EMECEN, Feridun, "Selim I", *DİA*, III, İstanbul 2009, s. 407-414

_____ "Selim I.", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 414-418

_____ "Süleyman I", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 62-74

ERARSLAN, Recep, *Yahya Kemal'in Şiiri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017

ERAYDIN, Selçuk, "Tasavvuf ve Edebiyat", (haz. Çoşkun Yılmaz), *Tanımı, Kaynakları ve Tesirleriyle Tasavvuf*, Seha Neşriyat, İstanbul 1991

ERDEM, Sümeyra, *Hattat Hamid Aytaç ve Halim Özyazıcı'nın Bazı Eserlerinin Temel Tasarım İlkeleri Bakımında Tahlili*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014

ERDOĞAN, Mehtap, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Doktora Tezi, Sivas 2011

EREN, Abdullah, "Ateş Gazeli "Şeyh Gâlib'in Bir Gazelinin Şerhi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 2005, s. 97

ERGUN, Sadeddin Nüzhet, *Bakî Hayatı ve Şiirleri*, Sühulet Kitap Yurdu Yayınları, İstanbul 1935

EROL, Aydıllı, *Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihî Örneklerle Adlarımız*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992

ERSOY, Mehmet Akif, *Safahat*, (haz. Ertuğrul Düzdâğ), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987

ERSÖZ, İsmet, "Ashâb-ı Kehf", *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 465-467

ERÜNSAL, İsmail E, "Vâlihî", *DİA*, XLII, İstanbul 2012, s. 499-500

ESAD MUHLİS PAŞA, *Dîvânçe-i Es'ad Paşa*, TBMM Açık Erişim Koleksiyonu, İstanbul 1268

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI, *Divân-ı İlâhiyât*, (haz. M. Kayahan Özgül), DİB Yayınları, Ankara 2013

FATİH SULTAN MEHMED, *Avnî (Fatih) Dîvânı ve Şerhi*, (haz. Muhammed Nur Doğan), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014

FUZÛLÎ, *Leyla vü Mecnun*, (haz. Hüseyin Ayan), Dergah Yayınları, İstanbul 2008

GEDİKLİ, Yusuf, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Mevla Görelim Nyeler Nakaratlı Şiiri", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi:Gönül Sultanları Buluşması*, Eskişehir 2013

GELİBOLULU, Mustafa Ali, *Menâkıb-ı Hünerveran (Hattatların ve Kitap Sanatçılarının Destanları)*, (haz. Müjgan Cunbur), Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2012

GÖÇGÜN, Önder, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999

_____ "Süleyman Nazif'in Yeni Bulduğumuz Bir Beyti", *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 251, 1984, s. 171-172

GÖLCÜK, Şerafettin, "Rızık", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 73-74

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Mevlâna Müzesi Yazmalar Kataloğu*, C. 2, Ankara 1971

_____ *Nedim Dîvânı*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2015

_____ *Şeyh Galib Dîvânı'ndan Seçmeler*, KTB Yayınları, Ankara 1985

_____ *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004

GÖZLER, H. Fethi, *Edebiyatımızdaki Dînî, Tasavvufî ve Hikmetli Manzum Sözlerden Bir Demet*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000

GÜLTEKİN, Hasan, "Nedim'in Hayatı, Şeceresi ve Şairliğine Dair", *Kesit Akademi Dergisi*, 10, Aralık 2017, s. 89

GÜNAY, Fatih, "*Râşid Mehmed Efendi*", *DİA*, XXXIV, İstanbul 2007, s. 435-465

GÜNAY, Hacı Mehmet, "Telkin", *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 404-406

GÜNGÖR, Zülfikar, "Türk-İslam Edebiyatı Eserleri, Cenâb-ı Allah'la İlgili Edebî Eserler", Ed. Ali Yılmaz, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2017

GÜNÜÇ, Fevzi, "Hat San'atının Asr-ı Saâdet'teki Durumu ve Gelişmesi Hakkında Bazı Düşünceler", *İSTAM*, 2004, s. 146

GÜR, Muhammed, "Süleyman Nazif", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010., s. 92-94

GÜRSU, Uğur, Kanunî Sultan Süleyman Han İçin Yazılan İki Mersiyenin Karşılaştırılması, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 192, Haziran 2011, s. 3-6

HALİL B. AHMED, *Kitabü'l- Ayn*, Lübnan 2004

HAKANİ MEHMED BEY, *Hilye-i Saâdet*, (haz. İskender Pala), Kapı Yayınları, İstanbul 2013

HAKVERDİOĞLU, Metin, "Fuzilî'de Aşk ve Aşık Kavramı" *International Journal of Social Science* 5, 1, 2012, s. 131-155.

HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tâcü't-Tevârih IV*, (haz. İsmet Parmaksızoğlu), Eskişehir 1992

HÜDAYÎ, Aziz Mahmud, *Hüdâyî Külliyyatı*, (haz. Mehmed Gülşen), İstanbul 1338

İBN KEMÂL PAŞAZÂDE, *Kemal Paşazâde Dîvânı*, (haz. Ahmed Cevded), İstanbul 1313

İBN MANZUR, *Lisânü'l Arab*, Dâru's-Sâdir Yayınları, C. 11, Beyrut 1414

IRKALATA, Mehmet, *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2007

İÇLİ, Ahmet, "Hâce Muhammed Lutfi'nin İlticâ-Nâmesinde Açar Kelime Olarak 'Rahmet' ve 'Kerem' Kavramları", Ed. Cengiz Gündoğdu, *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu*, Erzurum 2013

İLTER, Elif, *Hattat Hasan Rıza Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2017

İMÂM-I GAZÂLÎ, *Esmâü'l Hüsnâ Şerhi*, Feriât Yayınları, İstanbul 2005

İNAL, İbnü'l-Emin M. Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, (haz. Müjgân Cunbur), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 1939

_____ *Son Hattatlar*, MEB Yayınları, İstanbul 1970

İNALCIK, Halil, "Gazi Giray II", *DİA*, XIII, 451-452, İstanbul 1996

İPEK, Abdulmuttalip, "Klasik Türk Şiirinde Sembolik Bir Değer Olarak Gül", *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara 2010, s. 365

İPEKTEN, Haluk, *Dîvân Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul 1996

_____ *Na'ili Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990

İPŞİRLİ, Mehmet, "Bâbiâli", *DİA*, IV, İstanbul 1998, s. 378-386

İSFAHANİ, Habib, *Hat ve Hattatân*, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1888

KADRİ, Hüseyin Kazım, *Türk Lûgatı*, C. 4, İstanbul 1945

KALKIŞIM, M. Muhsin, "Şeyh Galib", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 54-57

_____ *Şeyh Galib Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994

KANAR, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2015

KANDEMİR, M. Yaşar, "Ali (İlmî Şahsiyeti)", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 375-378

_____ *Kadî İyâz Şifâ-i Şerîf Şerhi*, Tahlil Yayınları, İstanbul 2019

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN, *Muhibbi Dîvânı*, (haz. Orhan Yavuz- Kemal Yavuz), C. 1-2, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016

KAPLAN, Mehmed, "Şinasi'nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 2, 1-2, 1946, s. 37

_____ *Şiir Tahlilleri I "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar"*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007

_____ *Şiir Tahlilleri II (Cumhuriyet Devri Türk Şiiri)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980

KAPLAN, Sadettin, *Sultanların Şiirleri Şiirin Sultanları*, Saka Yayınları, İstanbul 2005

KARABEY, Turgut, "Tarih Düşürme", *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 80-82

KARACA, Mehmet Lütfi, *Alvarlı Muhammed Lütfi'nin Şiirlerinin Umûmî Tahlîli*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996

KARAGÖZ, İsmail, "Kur'ân ve Hadislerin Işığında Sabır ve İnsan", *Diyanet İlmî Dergi* 38, 1, Ocak-Şubat-Mart 2002, s. 6

KARAHAN, Abdülkadir, "Fuzûlî", *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 240-246

_____ "Nâbî", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 258-260

KARAHAN, Ali, "Müstear İsmin Ardındaki Giz: Türk Edebiyatında Rabia Hatun Olayı", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2019, s. 71-82

KARAKUŞ, Gülbeyaz, *Mehmed Ali Hilmi Dedebeba Dîvânı*, Revak Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012

KARAMAN, Gülay, "Fuad Köprülü'nün Şeyh Gâlib'e Dair Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme", *Mavi Atlas*, 7, 2019

_____ *Hasan Rızâ Divânı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri)*, Yüksek Lisans Tezi Kocaeli 2009

KARASAKAL, Şaban, "Kur'ân'da Dostluk Ahlâkı", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 2008, s. 79

KARATAŞ, Uğur, *Hattat İsmâil Zühdi Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018

KARTAL, Ahmet, *Yavuz Sultan Selim Dönemi Edebiyatı*, İstanbul 2010

KASHGARİ, Mahmud, *Dîvânü Lügat-it-Türk Tercemesi*, (çev. Besim Atalay), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1985

KASIM, Naci, *Aşık Ömer Divânı*, İstanbul Maarif Kütüphanesi, İstanbul 1963

_____ *Tam ve Tekmil Yunus Emre Dîvânı*, İstanbul Maarif Kütüphanesi, İstanbul 1954

KAVLAK, Ahmet, "Türk Şiirinde Felsefe: Mehmet Akif'in Fazilet Şiiri", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish of Turkic* 9, 5, 2014, s. 1322-1324

KAYAALP, İsa, "Kânî", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 306-307

_____ *Sultan I. Ahmed (Bahtî) Divânı.*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2019

KAYHAN, Selvinaz, *Hattat Mehmet Nazîf Efendi ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006

KAZAN, Hilal, *Noktalar ve Çizgiler Arasında Hasan Çelebi*, İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayınları, İstanbul 2013

KAZICI, Ziyâ, "Ahîlik", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 540-542

KEMİKLİ, Salime Bera, *Hattat Hüseyin Kutlu'nun Hayatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2018

KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Nâmık Kemal*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1992

- KIZILGEÇİT**, İshak, *Mehmed Şefik Bey ve Hat Sanatındaki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2020
- KOCAKAPLAN**, İsa, *İki Cihan Arasında 1 (Şinasi)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2006
- KOÇ**, Turan, "Sanat", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 90-93
- KOÇAK**, Lokman, *Hüsn-i Hat ile Divân Şiirinin Müsterekleri ve Hüsn-i Hattın Divân Şiirine Tesirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2016
- KOÇİN**, Abdülhakim, *Türk Edebiyatında Münâcât*, TDV Yayınları, Ankara 2011
- KOŞİK**, Halil Sercan, "Ashâb-ı Kehf Hakkında Manzum Bir Eser: Yedi Uyurlar-Lafazalı Nuri'nin Ashâb-ı Kehf Manzumesi", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 13, 1 2015, s. 545
- KÖKSAL**, M. Fatih, *Mevlid-Nâme*, TDV Yayınları, Ankara 2011
- KURNAZ**, Cemal, "Gül", *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 219-222
- _____ "Hümâ", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998., s. 478
- KUTLU**, Hüseyin, *Hâce Muhammed Lutfî (Efe Hazretleri) Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Efe Hazretleri Vakfı Yayınları, İstanbul 2006
- KUTLU**, Şemsettin, *Divân Edebiyatı Antolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983
- KÜÇÜK**, Cevdet, "İsmail Hami Danişmend", *DİA*, VIII, s. 465-467. İstanbul: DİB Yayınları, 1993.
- KÜÇÜK**, Sabahattin, *Bâkî Divânı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994
- LEVENT**, Gülistan, *Hattat Abdullah Zühdi Efendi'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018
- LUTFİ**, El-Hâce Muhammed, *Hulâsat-ül- Hakayık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, (haz. El-Hacı Seyfettin Malzumoğlu), İstanbul 1974
- MACİT**, Muhsin, "Nedim", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 510-513
- MANZUR**, Muhammed b. Mükerrrem İbn, *Lisânu'l-Arab*, C. IV, Beyrut, ts.
- MAZIOĞLU**, Hasibe, *Fuzûlî ve Türkçe Divânı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986
- MEMİŞ**, Mehmet, "Hz. Muhammed Sevgisinin Türk Kitap Sanatlarına Yansımaları", *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyumu*, DİB Yayınları, Sakarya 2009, s. 268
- MÜTERCİM ASİM EFENDİ**, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, (haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul 2013
- MUM**, Cafer, "Koca Ragıp Paşa'nın "Söyler" Redifli Gazeli Üzerine Üslup İncelemesi", *Türk Dünyası Araştırmaları* 118, 233, 2018, s. 105-122
- MÜFTÜOĞLU**, M. Besim, *Sanatla Geçen Bir Ömür "Hezârfen Necmeddin Okyay"*, Küçükçekmece Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2017
- NACİ**, Muallim, *Musa b. Ebi'l-Gazan Yahut Hamiyet*, Matbaa-i Kütüphâne-i Cihan, İstanbul 1893

- NADDAH**, Sami, "Hüsn-i Hat Sanatından Zamana Bir Bakış", *Uluslararası İslâm Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*, Konya 2015, s. 317
- NEFİSÎ**, Said, *Sühenân-i Manzûme-i Ebu Said Ebu'l Hayr*, Seâyi Yayınları, Tahran 2018
- NEV'Î**, *Dîvân*, (haz. Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977
- NESİB**, *Rişte-i Cevâhir*, İstanbul 1842
- NİZAMOĞLU**, Rıdvan, "Örnek Şahsiyeti ve Esrleriyle Peygamberimiz (sav)", *Diyanet İlmî Dergisi Peygamberimizi Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı*, 2013, s. 124
- OKAY**, M. Ertuğrul, "Mehmet Akif Ersoy", *DİA*, XXVIII, s. 432-439, DİB Yayınları, Ankara 2003
- OKAY**, M. Orhan, "Yahya Kemal Beyatlı", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 35-39
- OKUDAN**, Rifat, "Hacı Bayrâm Velî'nin Şiirinde Şehir Metaforu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 2012, s. 265-278
- OKUMUŞ**, Rüveyda, *Osmanlı Toplumunda Gül Kültürü ve Gülcülük Sanayinin Gelişmesi; Isparta Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015
- ONAN**, Necmettin Halil, *Dîvân Şiiri Antolojisi*, MEB Yayınları, İstanbul 1991
- ONAY**, Ahmet Talat, *Açıklamalı Divân Şiiri Sözlüğü*, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (haz. Cemal Kurnaz), Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2013
- _____ *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, TDV Yayınları, Ankara 1992
- ÖĞMÜŞ**, Harun, "Aşinâya Aşinâ...Bigâneye Bigâne...", *Yüzakı Dergisi*, 43, 2008
- ÖKSÜZ**, Hattat Hüseyin, *45. Sanat Yılı Hatırası*, NEÜ Yayınları, Konya 2014
- ÖNDER**, Mehmet, "Bir İddiaya Cevap; (Yine Gel, Yine Gel...) Rubâîsi Mevlâna'nındır", *Milletlerarası Mevlâna Kongresi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 3-5 Mayıs 1978, s. 111-121
- ÖZ**, Mustafa, "Zülfikar", *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 553-554
- ÖZALP**, N. Ahmet, *Bilgelikler Dîvânı*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2012
- ÖZCAN**, Ali Rıza, "Müsennâ Yazılar", *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015
- ÖZCAN**, Nuri, "Abdurrahman Bâhir Efendi", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 158
- _____ "Mustafa Nafiz Irmak", *DİA*, I, İstanbul 2016, s. 575
- ÖZÇELİK**, Kenan, "Makteller ve Muharremiyeler", Ed. Ali Yılmaz, *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2017
- ÖZEL**, Ahmet, "Mevlid", *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 475-479
- ÖZER**, Murat, *Ayasofya'nın Nişânesi Kazsker Mustafa İzzet*, KuveytTürk Yayınları, İstanbul 2020

ÖZGERİŞ, Mutlu Melis, *XVIII. Yüzyıl Dîvân Şiirinde Hat Sanatı*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2013

ÖZGÖKMEN, Murat, *Türk İslâm Edebiyatında İlâhiler, Nefesler ve Devriyeler*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009

ÖZGÜL, Ömer, "Merzifonlu Abdürrahim-i Rûmî ve İşknâme Adlı Eserin Ona Aidiyeti", *Edebî İslamiyet Dergisi*, 3, 2019, s. 1-15

ÖZKAFA, Fatih, "Cumhuriyet Döneminde Türk Hat Sanatı", Ed. Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı* içinde, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015

_____ *Hat Sanatında Estetiğin Gelişimi, Konya'da Kültür ve Medeniyet*, 2007, s. 91-95

_____ "Hat Sanatında Mehmed Akif Ersoy ve Şiirleri", *Mehmed Akif, Asım ve Gençlik Bilgi Şöleni*, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Mehmed Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2015

_____ "Türk Hat Sanatında Tasavvuf Etkisi", *IV. Uluslararası Türk Kültürü İle Sanatları Kongresi/ Sanat Etkinlikleri*, Konya 2010, s. 423

ÖZKAN, Mehmet Sadık, *Nedim Divânı'nda Kültür Unsurları*, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2015

ÖZKÖSE, Kadir, "Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Tevekkül, Teslim ve Tenviz Anlayışı", Ed.Cengiz Gündoğdu, *Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Sempozyumu*, Erzurum 2011

ÖZSAYINER CİHAN, Zübeyde, *Hattat Osmanlı Padişahları*, Antik ve Dekor Yayınları, İstanbul 1999

ÖZTEKİN, Nezahat, "Eski Türk Edebiyatında Gül", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 4, Ekim 2005, s. 20-26

ÖZTOPRAK, Mustafa, "Yunus Emre'nin Dîvân'ındaki Peygamber Anlayışı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Mart 2020, s. 299-327

ÖZTÜRK, Mustafa, "Dîvân'ı Bağlamında Fuzûlî'de Sevgili Kavramının Beşerî ve İlahî Boyutları İle Sevgiliden Şikâyet", *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, 1, s. 41-59

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2018

_____ *Aşina Güzeller*, Kapı Yayınları, İstanbul 2016

_____ "Ayna" (Edebiyat), *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 262 *Gül Şiirleri*, L&M Yayınları, İstanbul 2003

_____ *Hilye-i Saâdet*, L&M Yayınları, İstanbul 2002

_____ *Ve Gazel Yeniden (Şiir Şerhleri)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001

PEHLİVAN, Gürol, "Mizaha Vahdet-i Vücûd Penceresinden Bakmak; Salâhî'nin Şerh-i Nutk-ı NasredDîn Efendi Adlı Risalesi", *Millî Folklor Dergisi*, 92, 2011, s. 19

PEKOLCAY, Necla, *Mevlid (Vesiletü'n-Necât) Süleyman Çelebi*, TDV Yayınları, Ankara 2015

RADO, Şevket, "Hattat Silsilenâmeleri, (haz. Şevket Rado), *Türk Hattatları*, İstanbul, trz.

SARAÇ, M. A. Yekta, "Kemalpaşazade (Edebî Şahsiyeti)", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s 244-245

SARI, Mevlüt, *El-Mevarid*, Bahar Yayınları, İstanbul 1982

SARIKAYA, Meliha YILDIRAN, "Zülfikar" (Türk Edebiyatı)", *DİA*, XLIV, s. 554-556, İstanbul2013.

SARIOĞLU, Gözde, *Bâkî, Nefî ve Nedim Dîvânlarında İroni*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013

SCHİMMEL, Annemarie, *İslâmın Mistik Boyutları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001

SEFERCİOĞLU, Nejat, "Nev'î", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s. 52-54

SERİN, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999

_____ "Rik'a", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 108-109

_____ "Sülüs", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 128-130

_____ *Türk Hat Üstadları 1 Hattat Aziz Efendi*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1999

_____ *Türk Hat Üstadları 3 Kemal Batanay (Bestekâr, Tambürî, Hattat, Hâfız)*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006

SİNEMOĞLU, Nermin, "Ayna", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 259-260

SOYUER, Zeynep Afra, *Hat Sanatında İcazetname ve Ketebe Geleneği*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019

SUBAŞI, Hüsrev, "Ayaş'lı Es'ad Muhlis, Sadullah ve Kemal Paşaların Hattatlığı ve San'at Değeri", *Ayaş ve Bünyamin Ayaşî (Tarihte-Günümüzde Ayaş ve Bünyamin Ayaşî Sempozyumu)*, Ayaş 1993, s. 179-180

_____ *Geleneksel Türk El Sanatlarından Yazıya Giriş*, İstanbul 1987

_____ *Türk Hat Sanatında Sağlık*. Cilt 1, Ed. Coşkun Yılmaz, *Osmanlılarda Sağlık I*, İstanbul 2006, s. 117-131

ŞAHİN, Kamil, M. Hüsrev Subaşı, "Esad Muhlis Paşa", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 350

ŞEMİSA, Sirius, *Seyre-i Rubai*, Ferdevs Yayınları, Tahran 1995

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kâmus-ı Türkî*, İkdâm Yayınları, İstanbul 2002

ŞAHİN, Esmâ, "Klasik Şiirde Akarsu İle İlgili İnanışlar ve Kalıplaşmış İfadeler", Ed. Nurettin Demir, *Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatında Su*, ASKİ Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013

- ŞAHİN**, Haşim, "Yaman Dede", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 311-312
- ŞAHSUVAROĞLU**, Haluk, *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, trhs.
- ŞENTÜRK**, M. Hüdayi, "Bezmiâlem Valide Sultan", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 108-113
- ŞİMŞEK**, Halil İbrahim, "Neccârzâde Rızâ Efendi", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 483-484
- TÂHİRÜ'L MEVLEVÎ**, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994
- TATÇI**, Mustafa, Cemal Kurnaz, *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*, H Yayınları, İstanbul 2016
- TAHİROĞLU**, Abdullah Öztemiz, *Hazreti Peygambere Şiirler Antolojisi (Na'tlar)*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1966
- TANSEL**, Fevziye Abdullah, "Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15, 1, 1967, s. 29-30
- TARAKÇI**, Celâl, *Muallim Nâcî Efendi Hayatı ve Eserlerinin Tedkiki*, Sönmez Ofset Yayınları, Samsun 1994
- TARLAN**, Ali Nihat, *Fuzûlî Dîvânı Şerhi*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2017
- TAŞTAN**, Erdoğan, "Şeyh Galib ve Yayınlanmamış Şiirleri", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish*, 2012, s. 2825-2855
- TATÇI**, Mustafa, *Yunus Emre Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991
- _____ *Yunus Emre Dîvânı (İnceleme)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990
- _____ "Yunus Emre", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 600-606
- _____ "Yûnus Emre'ye Göre Hazret-i Muhammed", *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyumu*, DİB Yayınları, Sakarya, 7-8 Mart 2009, s. 56-67
- TERZİOĞLU**, Arslan, "Hekimbaşı Abdülhak Molla", *Tarihte Tıp*, İstanbul 2017
- TOK**, Vedat Ali, "Berceste Beyitler", *Diyanet Aylık Dergisi*, Ocak 2008, s. 60-61
- _____ "Şiirler Pençe-i Kahrında Olurken Lertzân Beni Bir Gözleri Ahûya Zebun Etti Felek", *Diyanet Aylık Dergisi*, Ocak 2011, s. 52-53
- TOPAL**, İrfân, *Taşlıcalı Yahya Bey Dîvânı'nda Din ve Tasavvuf*, Yüksek Lîsans Tezi, Ankara 1986
- TOPALOĞLU**, Bekir, "Baht", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 521-522
- _____ "Esmâ-i Hüsnâ", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 404-418
- TOPDEMİR**, Ramazan, "Namık Kemal'in Eserlerinde Hürriyet ve Medeniyet Kavramları", Ed. Orhan Kemal Tavukçu, *Uluslararası Namık Kemal Sempozyumu*. Tekirdağ 2010, s. 1024

TOPRAK, Nurcan, *Hattat Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004

TOSUN, Cengiz, *Ali Rıza Elhan'ın Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Dîvânının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2006

TUĞLUK, İbrahim Halil, *Klasik Türk Şiirinde Manzum Tevbe-Nameler*, *EKEV Akademik Dergisi*, 38, 2009, s. 197-213

TURAN, Şerafettin, "Kemalpaşazade", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 244-245

TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit, "Osmanlı Sanatının Oluşumunda Yazı", Ed. Ali Rıza Özcan, *Hat ve Tezhip Sanatı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2015

UÇMAN, Abdullah, "Mehmed Ali Hilmi Debebaba", *DİA*, XXVIII, İstanbul 2003, s. 440

_____ "Nâmık Kemal", *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 475-479

_____ "Rıza Tevfik Bölükbaşı", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 8-70

ULU, Ayşe, "Dîvânından Hareketle Bir Nâsih Olarak Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri", Ed. Cengiz Gündoğdu, *Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Sempozyumu*, Erzurum 2012

ULUDAĞ, Süleyman, "Ağyâr", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 482

_____ "Al-i Abâ", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 306-307

_____ *İnsan ve Tasavvuf*, Ed. Turan Koçtürk, Mavi Yayıncılık, İstanbul 2001

_____ *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1995

_____ "Tevekkül" (Tasavvuf), *DİA*, XLI, İstanbul 2012, s. 3-4

UYGUNER, Muzaffer, *Neyzen Tevfik Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2000

UZUN, Mustafa İsmet, "Besmele" (Kültür ve Edebiyat), Cilt 5, *DİA*, İstanbul 1992, s. 538-540

_____ "Ebced", *DİA*, X, İstanbul 1994, s. 68-70

_____ "Gazi Giray II" (Edebî Yönü), *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 452-453

_____ "Hakânî Mehmed Bey", *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 166-168

_____ "Hilye", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 44-47

_____ "Kabe" (Türk Edebiyatı), *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 23-26

_____ "Kerbelâ" (Türk Edebiyatında), *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 274-275

_____ "Telmih" (Türk Edebiyatı), *DİA*, İstanbul 2011, s. 408-409

ÜLKER, Muammer, *Başlangıçtan Günümüze Türk Hat Sanatı*, Kültür Yayınları, Ankara 1987

- ÜNÜ, Osman, "Hoşça Bak Zâtına Kim / Alem-i Kübrâsın Sen" Nazire Geleneği İçinde Şeyh Galib'in Meşhur Şiiri, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 9, 2, 2011, s. 236-253
- ÜNVER, Süheyl, "Hekimbaşı ve Hattat Kâtipzâde Mehmet Refî Hayatı ve Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü*, Kemal Matbaası, 41, 1950
- ÜSTÜNER, Kaplan, *Dîvân Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yayınları, Ankara 2007
- VASSAF, Hüseyin, *Sefîne-i Evliya*, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar Böl., nr.2306, I:266. İstanbul
- YAPAR ÜNAL, Berrin, "Hat Sanatında Müselsel Yazılar", *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*,10, 2020, s.108
- YUSUF HAS HACİB, *Kutadgu Bilig Tıpkıbasım I ve II*, Alaeddin Kırıl Yayınları, İstanbul 1942
- YAKIT, İsmail, "Şair Nâbi'nin Tarih Düşürme Sanatındaki Yeri", *Şair Nâbi Sempozyumu Bildirileri*, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları, Şanlıurfa 2009
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil, "Mâşallah", *DİA*,XXVIII, Ankara 2003, s. 104-105
- YAVUZ, Orhan, *Muhibbi Dîvânı*, Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2014
- YAVUZ, Salih Sabri, "Mi'rac", *DİA*, İstanbul 2005, s. 132-135,
- YAZAR, İlyas, "*Kâni Dîvânı*", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017
- YAZIR, M. Bedreddin, *Medeniyet Aleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*,C.I, DİB Yayınları, Ankara 1974
- YEKBAŞ, Hakan, "Dîvân Şiirinde Kur'ân", *İstem Dergisi*, 16, 2010, s. 205
- YENİTERZİ, Emine, *Dîvân Şiirinde Na't*, DİB Yayınları, Ankara 1993
- _____ *Mevlanâ Aşığı Konyalı Bir Şair Veysel Öksüz ve Şiirleri*, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2006
- _____ Na't (Türk Edebiyatı), *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 436-437
- _____ *Türk Edebiyatında Na't (Antoloji)*, DİB Yayınları, Ankara 1993
- YETİŞ, Kâzım, *Ölümünün 100. Yıldönümü Münasebetiyle Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989
- YILDIRIM, Ayşe, *Hacı Bayram-ı Veli ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2008
- YILDIRIM, Birol, *Alvarlı Muhammed Lutfî Hayatı ve Hulâsatu'l-Hakâyık Adlı Eserindeki Ahlâkî Unsurlar*, Yüksek Lisans Tezi, Van 2003
- YILDIZ, Alim, "Türk İslam Edebiyatı Eserleri", Ed. Ali Yılmaz, *Türk-İslam Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2017

YILMAZ, Abdülkadir, *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstilahları*, Damla Yayınevi, İstanbul 2004

YILMAZ, Ahmet, Son Dîvân Şâirlerimizden Şeref Hanım ve Münâcâtları, *Selçuk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, 2000, s. 210-211

YILMAZ, H. Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul 1994

YONTAR, M. Hanefî, *Fuzûlî'nin Türkçe Gazellerinde Ölüm, Ayrılık ve Yalnızlık Temaları*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya 1990

YORULMAZ, Hüseyin, *Dîvân Edebiyatında Nâbî Ekolü-Eski Şiirde Hikemiyat*. Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996

YÜCEBAŞ, Hilmi, *Neyzen Tevfik Hayatı- Hatıraları-Şiirleri*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1973

ZİYA PAŞA, *Külliyat-ı Ziyâ Paşa*, (haz. Süleyman Nazif), Yeni Matbaa, İstanbul 1924

_____ *Terc-i Bend ve Terkib-i Bend*, (haz. Hüseyin Yorulmaz), Çıdam Yayınları, İstanbul 1992

ZÜLFİKAR, Hamza, "Anlamları, Deyimleri ve Çeşitleriyle Ekmek", *Türk Dil Kurumu Dergisi*, 728, 2012, s. 14